

Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2021

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
–	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het cijfer is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
2020–2021	2020 tot en met 2021
2020/2021	Het gemiddelde over de jaren 2020 tot en met 2021
2020/'21	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2020 en eindigend in 2021
2018/'19–2020/'21	Oogstjaar, enz., 2018/'19 tot en met 2020/'21

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.
Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Ontwerp, opmaak en realisatie: CCN Creatie, i.s.m. Textcetera
en Studio Janneke Hendriks, Den Haag

Inlichtingen
Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2020.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Met de Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals geeft het CBS voor het vierde jaar op rij invulling aan de toenemende vraag naar betere maatstaven voor brede welvaart. Brede welvaart omvat immers zo veel meer dan alleen economie en inkomen. Het gaat ook over de gezondheid, het onderwijsniveau en het gevoel van veiligheid van mensen. En om zaken als de hechtheid van de samenleving, de toegankelijkheid van voorzieningen, de kwaliteit van de natuurlijke leefomgeving en vele andere aspecten die het leven en welzijn van mensen beïnvloeden. De Monitor kijkt niet alleen naar het niveau van de brede welvaart 'hier en nu', maar ook in hoeverre dit welvaartsstreven een druk legt op volgende generaties in Nederland (brede welvaart 'later') en op andere landen (brede welvaart 'elders').

Deze publicatie beschrijft de ontwikkeling van de brede welvaart in Nederland waar mogelijk tot en met 2020. De focus van de Monitor ligt op de middellange termijn (2013–2020). COVID-19 en de bijkomende coronamaatregelen sinds 2020 hebben echter een enorme impact op vele aspecten van de samenleving. Het grote belang van zaken als voor iedereen toegankelijke zorg, sociale en financiële vangnetten, vertrouwen in instituties, toegang tot schone natuur voor het welbevinden van mensen en de kwaliteit van leven, werd hierdoor nog eens onderstreept. Deze Monitor laat zien dat de brede welvaart in 2020, ondanks de coronapandemie, goed op peil is gebleven. De middellangetermijntrends laten zien dat Nederland goed op koers ligt wat betreft het behalen van de 2030-duurzaamheidsdoelen. Wel is duidelijk dat Nederland nog steeds een groot beslag legt op het natuurlijk kapitaal.

De vraag of we als samenleving de welvaart op een zodanige manier vormgeven dat er voldoende hulpbronnen voor toekomstige generaties overblijven blijft meer dan actueel. Daarnaast is het van belang te kijken hoe deze brede welvaart over de bevolking verdeeld is. Ten slotte worden, om de voortgang op het gebied van specifieke beleidsdomeinen in kaart te brengen, in deze publicatie de duurzame ontwikkelingsdoelen, ofwel de Sustainable Development Goals, van de Verenigde Naties als thematische grondslag gebruikt. Het CBS publiceerde in februari 2020 overigens, op verzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken, al een tussentijdse reflectie op de SDG-agenda, na vijf jaar implementatie en tien jaar voor de eindstreep. Daarin is voor het eerst ook het meest relevante beleid opgenomen.

Na drie edities is de Monitor Brede Welvaart stevig verankerd in het Verantwoordingsdebat. Het CBS wil graag tegemoet komen aan de behoefte om het gebruik van de Monitor verder te vergroten. In het najaar van 2020 is daartoe op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor het eerst een regionale rapportage uitgebracht.

Voor deze vierde editie van de Monitor zijn in samenspraak met een klankbordgroep met departementen en de planbureaus, en met de SDG-alliantiecoördinatoren, de dashboards van SDG's 1, 6 en 10 vernieuwd. Verder is een eerste aanzet gedaan om de schokbestendigheid van stelsels en systemen vast te stellen, en om afruilen en synergieën tussen de SDG's onderling in kaart te brengen. Daarnaast zijn voor het eerst uitkomsten van de Natuurlijk Kapitaalrekeningen opgenomen. Ook in deze editie is veel aandacht besteed aan tijdigheid van de cijfers. Waar mogelijk zijn voor de Monitor voorlopige uitkomsten over 2020 berekend. De Monitor komt uit op Verantwoordingsdag en wordt door de minister van Economische Zaken en Klimaat samen met de Kabinetsreactie aan de Tweede Kamer aangeboden.

Directeur-Generaal,
Angelique Berg
Den Haag, Heerlen, Bonaire, mei 2021

Inhoud

Voorwoord 3
Overkoepelend beeld Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2021 7

1. Inleiding 31

1.1 Opzet publicatie 31
1.2 Internationale aanbeveling 32
1.3 Definitie van brede welvaart 33
1.4 Het meten van brede welvaart en de SDG's 35
Literatuur 39

2. Brede-welvaarttrends 40

2.1 Selectie van thema's en indicatoren 42
2.2 Brede welvaart 'hier en nu' 44
2.3 Brede welvaart 'later' 60
2.4 Brede welvaart 'elders' 72
2.5 Schokbestendigheid 80
Literatuur 88

3. Verdeling van brede welvaart 90

3.1 Samenvattend beeld 92
3.2 Selectie van thema's, indicatoren en bevolkingsgroepen 92
3.3 Brede welvaart naar bevolkingsgroepen 97
3.4 Cumulatie van gunstige en ongunstige uitkomsten 139
Literatuur 144

4. Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) in de Nederlandse context 148

4.1 Samenvattend beeld 149
4.2 Het meten van de SDG's in Nederland 153

SDG 1 Geen armoede 157
SDG 2 Geen honger 159
SDG 3 Goede gezondheid welzijn 162
SDG 4 Kwaliteitsonderwijs 165
SDG 5 Gendergelijkheid 168
SDG 6 Schoon water en sanitair 170
SDG 7 Betaalbare duurzame energie 173
SDG 8.1 Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren 175
SDG 8.2 Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd 178
SDG 9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit 181
SDG 9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid 184
SDG 9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie 187
SDG 10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid 189
SDG 10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid 191

SDG 11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen **195**
SDG 11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving **198**
SDG 12 Verantwoorde consumptie en productie **200**
SDG 14 Leven in het water **205**
SDG 15 Leven op het land **207**
SDG 16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede **209**
SDG 17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken **212**
SDG 16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties **213**

4.3 Naar een analyse van samenhangen binnen en tussen SDG's **217**
Literatuur **227**

Afkortingen **228**

Overkoepelend beeld Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2021

De Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals (SDG's) laat zien hoe Nederland zich ontwikkelt op het gebied van brede welvaart. De blik is primair gericht op de middellange termijn, maar in deze vierde editie wordt nu ook meer aandacht besteed aan de ontwikkelingen in het afgelopen jaar.

De Monitor beschrijft de ontwikkeling van de brede welvaart 'hier en nu', de potentiële brede welvaart van komende generaties ('later') en het effect van ons handelen op de brede welvaart in andere landen ('elders'). Dat wordt gedaan aan de hand van een gestructureerde set indicatoren die de vele aspecten van brede welvaart beschrijven. Naast economie en arbeid gaat het daarbij om zaken als gezondheid, onderwijs en leefomgeving. Tot slot kijkt de publicatie naar de voortgang richting het behalen van de 17 SDG's in Nederland, op basis van zowel de SDG- als de brede-welvaartindicatoren (de SDG^{plus}-indicatoren). De SDG's zijn in 2015 opgesteld door de Verenigde Naties (VN) en door 193 landen ondertekend (VN, 2015). De SDG's sluiten goed aan bij het streven naar een stijgende brede welvaart. Onderliggende principes van de SDG-agenda zoals het uitgangspunt van 'leave no one behind', de aandacht voor onze voetafdruk en de vijf p's (people, planet, peace, prosperity en partnership), zijn allemaal zeer relevant voor onze kwaliteit van leven en voor de toekomstbestendigheid ervan.

De coronapandemie heeft ertoe geleid dat er steeds meer door een 'brede-welvaartbril' naar de samenleving wordt gekeken. Want wat is belangrijker: economie en werkgelegenheid of de volksgezondheid? De Monitor geeft de informatie om dergelijke vragen te overdenken. Daarnaast wordt de vraag gesteld of de coronacrisis bestaande ongelijkheden en kwetsbaarheden heeft uitvergroot. Ten slotte kijkt de Monitor of we als samenleving nog op weg zijn om de 2030-doelen van de SDG-agenda te halen, of dat de coronapandemie tot achteruitgang heeft geleid.

Dit overkoepelende beeld bestaat uit twee delen. Deel I is een samenvatting van de belangrijkste conclusies van de Monitor. Hierbij wordt bijzondere aandacht gegeven aan de ontwikkelingen in het laatste jaar, met name de gevolgen van de coronapandemie. Dit deel kijkt ook naar de schokbestendigheid van de brede welvaart. Deel II gaat in meer detail in op de brede welvaart 'hier en nu', 'later' en 'elders', en op de belangrijkste indicatoren uit de SDG-agenda.

Deel I: Samenvatting

Brede welvaart 'hier en nu'

De huidige brede welvaart in Nederland wordt beschreven aan de hand van acht thema's: subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu.

De brede welvaart 'hier en nu' heeft zich in de trendperiode 2013–2020 positief ontwikkeld. Meer dan 80 procent van de indicatoren in dit dashboard laat een stabiele of zelfs stijgende trend zien,

en dit terwijl Nederland voor de meeste hiervan al bovenin de Europese ranglijst verkeert. Voor de thema's subjectief welzijn, materiële welvaart, wonen en veiligheid laten alle indicatoren een stabiele of stijgende welvaart zien. Bij de thema's gezondheid, arbeid en vrije tijd, samenleving en milieu is het beeld gemengder. Hier kleuren bij ieder thema een of twee indicatoren rood.

Voor zes indicatoren in het dashboard 'hier en nu' heeft er een trendomslag plaatsgevonden. Bij drie hiervan is er een verandering in positieve richting. In de trendperiode van de vorige Monitor (2012–2019) waren de langetermijntrends voor 'langdurige werkloosheid' en 'normen en waarden' stabiel (grijs). Deze kleuren in de trendperiode 2013–2020 groen. Voor 'tevredenheid met vrije tijd' is de voorheen rode trend omgeslagen naar een stabiele trend. In al deze gevallen is er dus sprake van vooruitgang vanuit een brede welvaartsoptiek. Drie indicatoren – 'tevredenheid met het leven', 'individuele consumptie' en 'kwaliteit van zwemwater binnenwater' – laten echter een achteruitgang zien: voorheen was de trendmatige ontwikkeling voor deze indicatoren nog groen, nu is deze veranderd in stabiel (grijs).

Uitleg brede-welvaarttrends (BWT)

De binnenste ring van de brede-welvaarttrends (BWT) geeft informatie over de middellangetermijntrend (gebaseerd op beschikbare datapunten in de jaren 2013–2020). De buitenste ring geeft de gemiddelde mutatie in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar. Wijs in de figuur een indicator aan om te zien wat daar is gemeten. Doorklikken geeft meer informatie over de ontwikkeling in Nederland en de positie ten opzichte van de andere EU-landen. Waar mogelijk zijn tijdreeksen opgenomen vanaf 1995.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
de indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

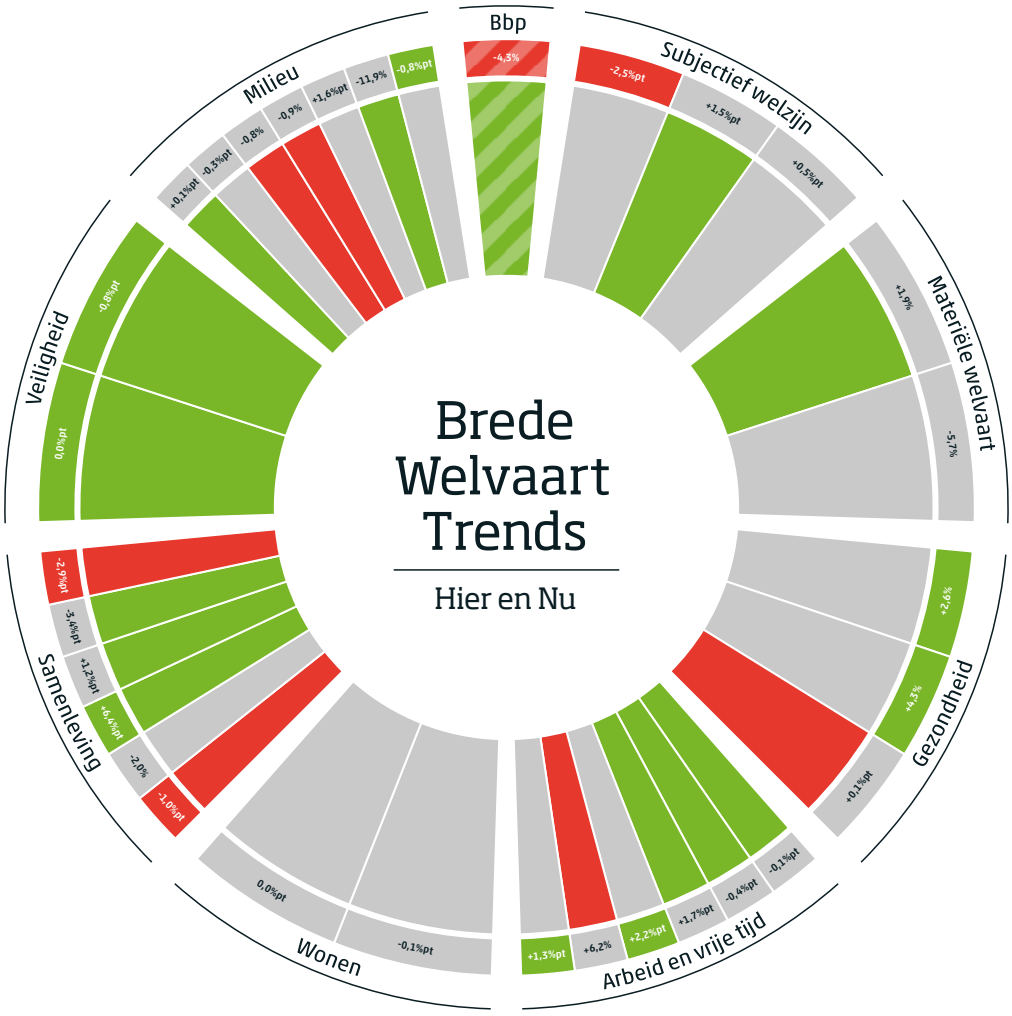
Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

Brede-welvaarttrends (BWT): hier en nu

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

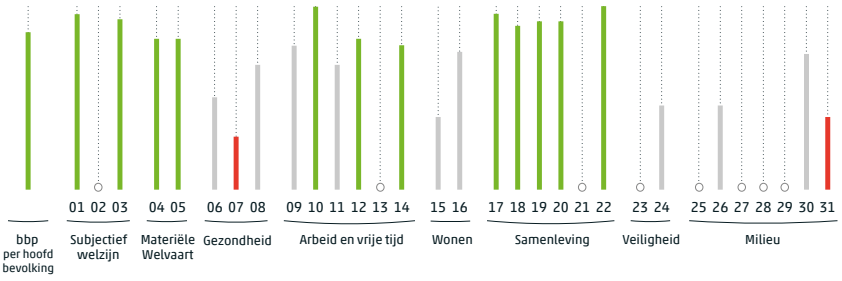
- Stijging Brede Welvaart
- Geen verandering
- Daling Brede Welvaart
- Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Neder - land in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

01 Tevredenheid met het leven /**02** Persoonlijke welzijnsindex /**03** Ervaren regie over het eigen leven /**04** Mediaan besteedbaar inkomen /**05** Individuele consumptie / **06** Gezonde levensverwachting mannen /**07** Gezonde levensverwachting vrouwen /**08** Overgewicht /**09** Langdurige werkloosheid /**10** Nettoarbeidsparticipatie / **11** Hoogopgeleide bevolking /**12** Tevredenheid met vrije tijd /**13** Tijdverlies door files en vertraging **14** Tevredenheid met werk (werknemers) **15** Kwaliteit van woningen / **16** Tevredenheid met woning /**17** Contact met familie vrienden of buren **18** Inspraak en verantwoordingsplicht **19** Vertrouwen in instituties /**20** Vertrouwen in mensen / **21** Ontwikkeling normen en waarden /**22** Vrijwilligerswerk /**23** Vaak onveilig voelen in de buurt /**24** Slachtofferschap van misdaad /**25** Beheerde natuur in NNN / **26** Kwaliteit van zwemwater binnenwateren /**27** Fauna van zoetwater en moeras /**28** Fauna van het land /**29** Stikstofdepositie en landnatuur / **30** Stedelijke blootstelling aan fijnstof (PM_{10}) / **31** Milieuproblemen

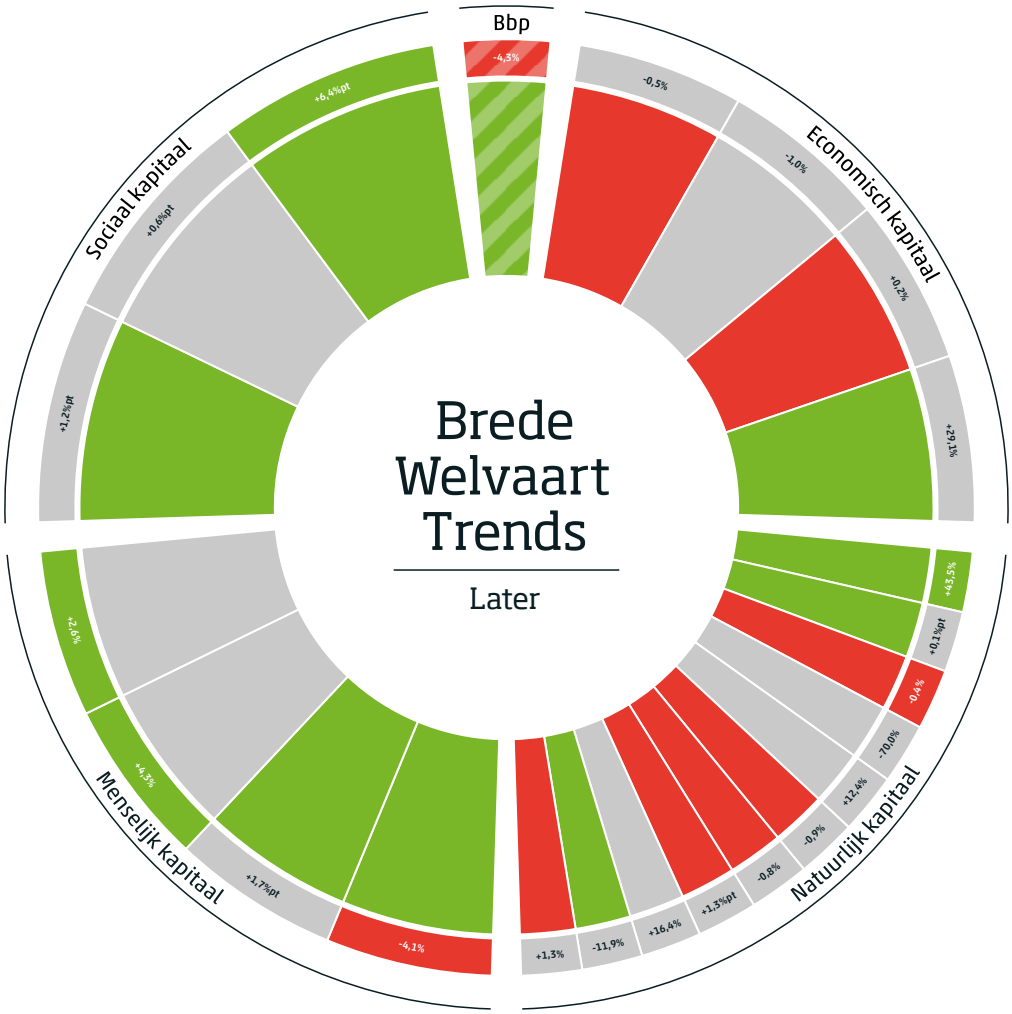
Brede welvaart 'later'

Hier gaat de Monitor na in hoeverre de huidige generatie in Nederland voldoende hulpbronnen nalaat aan volgende generaties. Er wordt aan de eis van duurzaamheid voldaan als de hoeveelheid economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal over de lange termijn ten minste constant blijft.

Het dashboard brede welvaart 'later' laat zien dat de toekomstige welvaart meer onder druk staat dan de huidige. Bij 32 procent van de indicatoren in dit dashboard zien we een welvaartsdaling. In de 'hier en nu'-dimensie is dit 19 procent. Als er specifiek naar natuurlijk kapitaal wordt gekeken is dit aandeel nog groter: 45 procent. Bij het menselijk kapitaal en sociaal kapitaal laten alle indicatoren een stabiele tot stijgende trend zien. Bij economisch kapitaal is het beeld gemengd.

Bij twee indicatoren in het 'later'-dashboard is de trend omgeslagen in een richting die vanuit de optiek van brede welvaart ongunstig is. Het gaat om de kenniskapitaalgoederenvoorraad en de gemiddelde schuld per huishouden. Bij de eerstgenoemde was de trend in de vorige Monitor nog groen, maar is die nu (2013–2020) stabiel. Bij de gemiddelde schuld van huishoudens slaat de trend om van grijs naar rood.

Brede-welvaarttrends (BWT): later

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

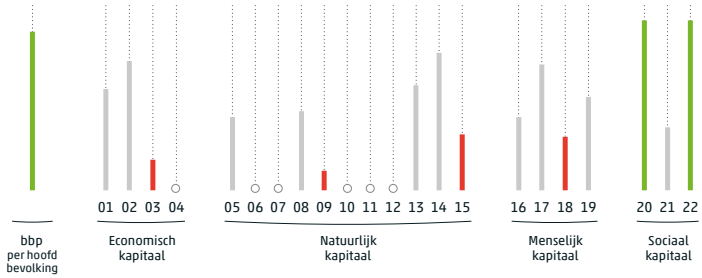
- Stijging Brede Welvaart
- Geen verandering
- Daling Brede Welvaart
- Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Nederland in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

01 Fysieke kapitaalgoederenvoorraad /**02** Kenniskapitaalgoederenvoorraad /**03** Gemiddelde schuld per huishouden /**04** Mediaan vermogen van huishoudens / **05** Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit/**06** Beheerde natuur in NNN /**07** Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw/**08** Fosforoverschot / **09** Stikstofoverschot /**10** Fauna van het land /**11** Fauna van zoetwater en moeras /**12** Oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit/**13** Onttrekking grondwater / **14** Stedelijke blootstelling aan fijnstof (PM_{10}) / **15** Cumulatieve CO_2-emissies /**16** Gewerkte uren /**17** Hoogopgeleide bevolking /**18** Gezonde levensverwachting vrouwen / **19** Gezonde levensverwachting mannen /**20** Vertrouwen in mensen /**21** Discriminatiegevoelens /**22** Vertrouwen in instituties

Brede welvaart 'elders'

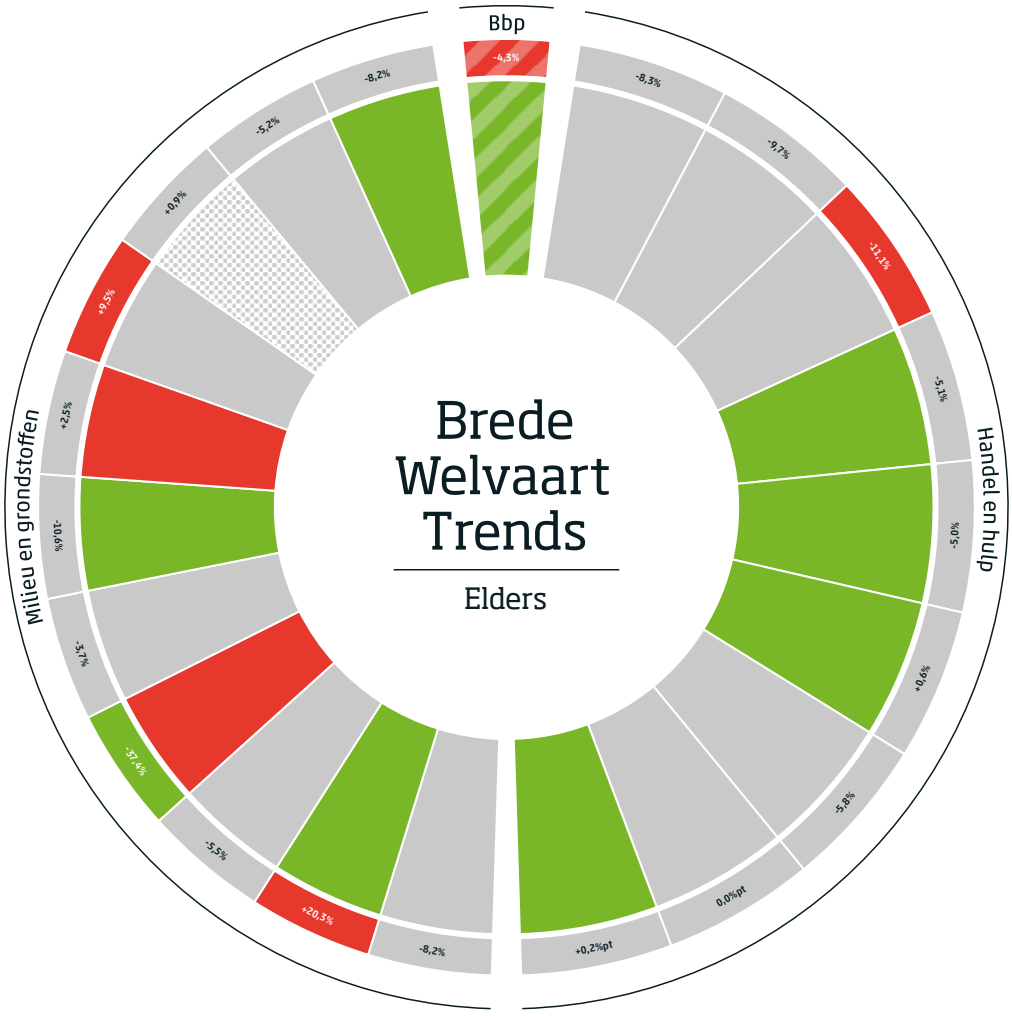
De Nederlandse samenleving heeft ook invloed op de rest van de wereld, wat weerspiegeld wordt in de brede welvaart 'elders'. Centraal hierin staan de stromen van inkomens en hulpbronnen tussen Nederland en het buitenland. Binnen de brede welvaart ´elders´ worden twee thema's onderscheiden: 'handel en hulp' en 'milieu en grondstoffen'.

In het dashboard brede welvaart 'elders' is de brede welvaart bij het thema 'handel en hulp' stabiel tot stijgend. Voor het thema 'milieu en grondstoffen' is het beeld gemengd: hier laten twee indicatoren een welvaartsdaling zien. In dit dashboard is voor zeven indicatoren sprake van een trendomslag, waarvan bij vijf in een positieve richting. Twee positieve veranderingen betreffen 'handel en hulp', de andere drie 'milieu en grondstoffen'.

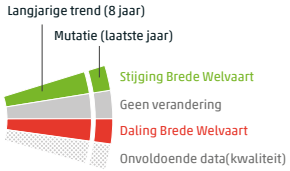
Bij het thema 'handel en hulp' is meer handel gunstig voor brede welvaart. Hier blijkt bij de middellangetermijntrend de waarde van de invoer van goederen uit Afrika omgeslagen van rood naar grijs: de dalende trend in de invoer over de periode 2012–2019 is over de periode 2013–2020 een stabiele geworden. Bij de waarde van de invoer van goederen uit Amerika is de trend inmiddels veranderd van stabiel naar stijgend (groen). Ook dit wijst op een toename van de brede welvaart. Bij de waarde van de totale invoer per inwoner uit de least developed countries (LDC's) is de middellangetermijntrend daarentegen nu stabiel (grijs), waar deze voorheen stijgend (groen) was.

Bij het thema 'milieu en grondstoffen' gaat het om uitputting van grond- en hulpstoffen. Hier is minder handel gunstiger voor de ontwikkeling van brede welvaart. Er is bij de hoeveelheid invoer van metalen (uit de hele wereld) een verbetering doordat de trend omsloeg van rood (in dit geval stijgend) naar stabiel. Ook bij de hoeveelheid invoer van fossiele brandstoffen uit LDC's en invoer van niet-metaalmineralen uit LDC's is de ontwikkeling gunstig. Hier veranderde de middellangetermijntrend van stabiel in groen (want dalend) over de periode 2013–2020. Bij één indicator voor dit thema betekent de trendomslag een verslechtering vanuit het perspectief van brede welvaart: bij de hoeveelheid invoer van niet-metaalmineralen (uit de hele wereld) is de middellangetermijntrend over 2013–2020 stabiel, waar deze voorheen dalend was en daarmee groen kleurde.

Brede-welvaarttrends (BWT): elders

Legenda

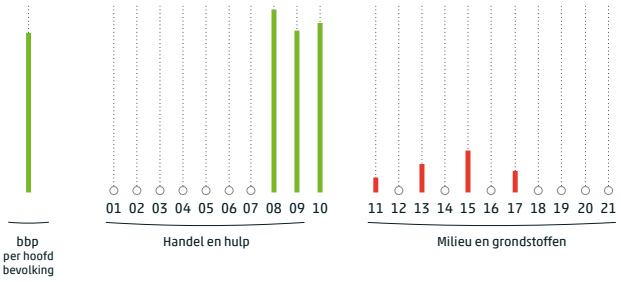

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Nederland in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

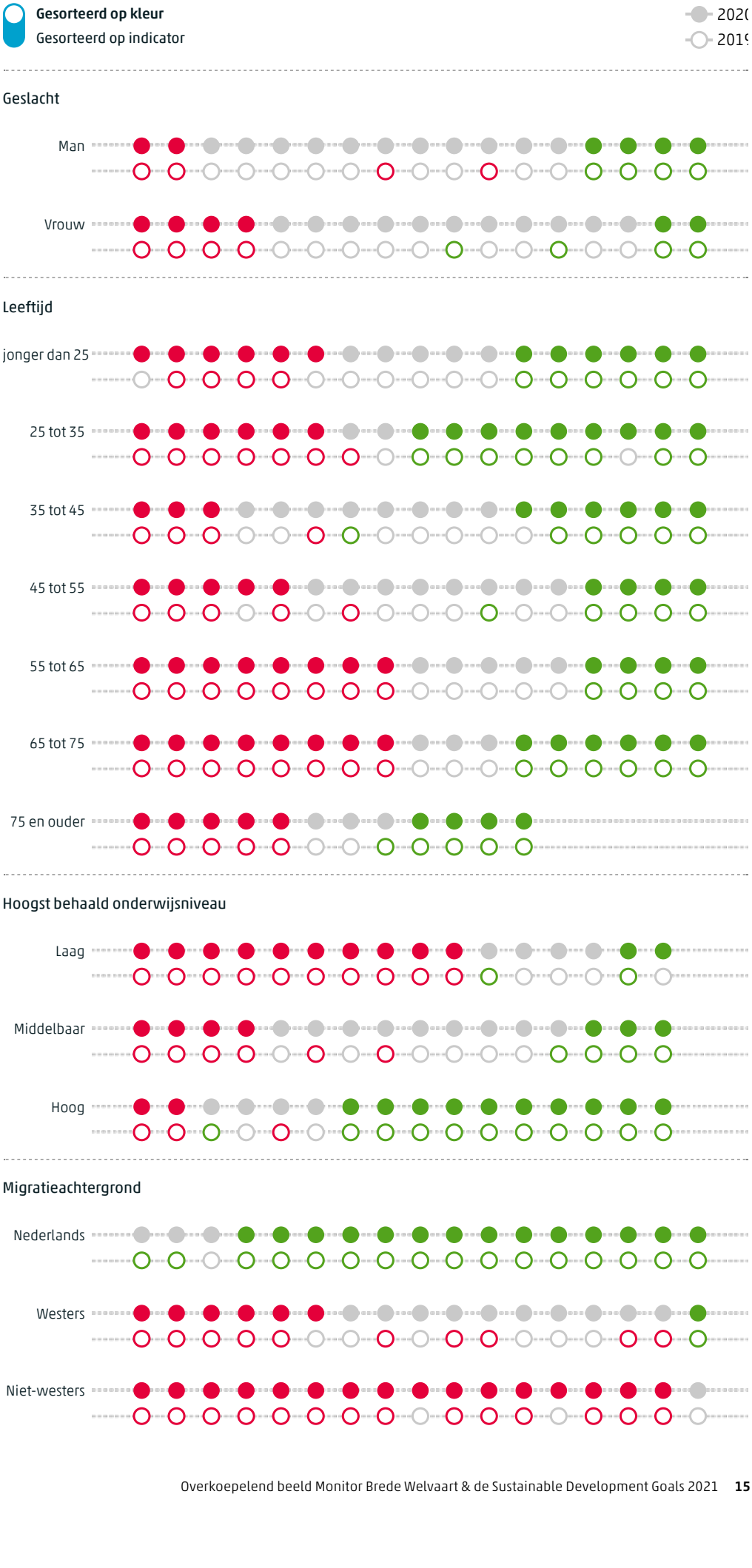
01 Invoer van goederen totaal / **02** Invoer van goederen uit Europa / **03** Invoer van goederen uit Afrika / **04** Invoer van goederen uit Amerika / **05** Invoer van goederen uit Azië / **06** Invoer van goederen uit Oceanië / **07** Totale invoer uit LDC's / **08** Ontwikkelingshulp / **09** Overdrachten / **10** Invoer fossiele energiedragers / **11** Invoer fossiele energiedragers uit LDC's / **12** Invoer metalen / **13** Invoer metalen uit LDC's / **14** Invoer niet-metaal mineralen / **15** Invoer niet-metaal mineralen uit LDC's / **16** Invoer biomassa / **17** Invoer biomassa uit LDC's / **18** Landvoetafdruk / **19** Grondstoffenvoetafdruk / **20** Broeikasgasvoetafdruk

Verdeling van de brede welvaart

Hoe is de brede welvaart verdeeld over de diverse bevolkingsgroepen? Onderwijsniveau en migratieachtergrond blijken de belangrijkste onderscheidende factoren te zijn (zie hoofdstuk 3). De groep laagopgeleiden komt op relatief veel indicatoren lager dan gemiddeld uit. Voor de groep hoogopgeleiden is dit juist andersom: zij scoren op veel indicatoren bovengemiddeld op brede welvaart. Persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, onderwijsniveau en migratieachtergrond zijn onderling gerelateerd. Zo zijn mensen met een niet-westerse migratieachtergrond gemiddeld genomen vrij jong en zijn ze ook vrij vaak laagopgeleid. Ouderen zijn ook relatief vaak laagopgeleid. Het verschil in cumulatie van gunstige dan wel ongunstige uitkomsten is het grootst tussen laag- en hoogopgeleiden. Dit is ook het geval als rekening wordt gehouden met de onderlinge samenhang tussen de verschillende persoonskenmerken.
Na onderwijsniveau zijn leeftijd en migratieachtergrond het meest onderscheidend. Geslacht speelt de kleinste rol.

Verdeling van brede welvaart, 2020 en 2019

Indicatoren waar bevolkingsgroepen een significant hogere (groen) of lagere (rood) welvaart hebben dan het nationaal gemiddelde (grijs), 2020 en 2019. Mannen en vrouwen worden niet met het gemiddelde vergeleken, maar met elkaar.

Gesorteerd op kleur
Gesorteerd op indicator
202(
201
Geslacht
Man
Vrouw
Leeftijd
jonger dan 25
25 tot 35
35 tot 45
45 tot 55
55 tot 65
65 tot 75
75 en ouder
Hoogst behaald onderwijsniveau
Laag
Middelbaar
Hoog
Migratieachtergrond
Nederlands
Westers
Niet-westers

Sustainable development goals (SDG's)

De voortgang van Nederland ten aanzien van de 17 duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) wordt in deze monitor gemeten aan de hand van 255 verschillende indicatoren (zie hoofdstuk 4). Voor alle 17 doelen wordt per indicator gekeken naar de positie van Nederland vergeleken met de andere EU-landen. Daarnaast is per SDG-doel voor alle indicatoren gekeken of er sprake is van een trend in de richting van het doel, een neutrale trend of een beweging van het doel af.

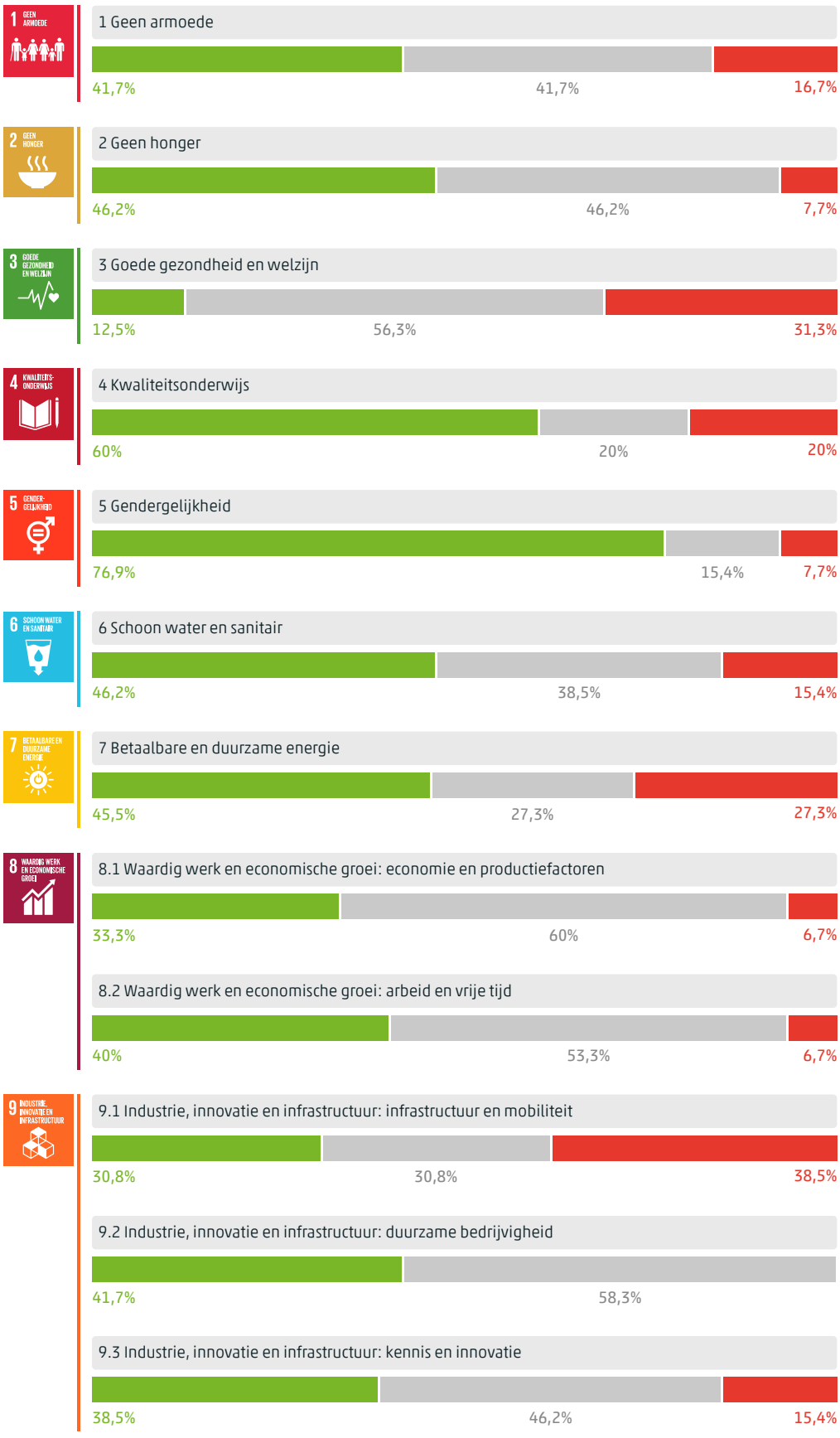
Het dashboard hieronder laat per SDG zien voor hoeveel indicatoren de trend in de periode 2013–2020 zich in de richting van het doel beweegt, voor hoeveel de trend stabiel is en hoeveel de trendmatige beweging van het doel af is. Hierbij valt op dat er relatief veel indicatoren een groene trendkleur hebben (en zich dus naar het doel toe bewegen). Dit zien we bij SDG 2 (geen honger), SDG 4 (kwaliteitsonderwijs), SDG 5 (gendergelijkheid), SDG 6 (schoon water en sanitair), SDG 7 (betaalbare en duurzame energie), SDG 11.2 (duurzame steden en gemeenschappen: tweede dashboard, leefomgeving) en SDG 13 (klimaatactie).

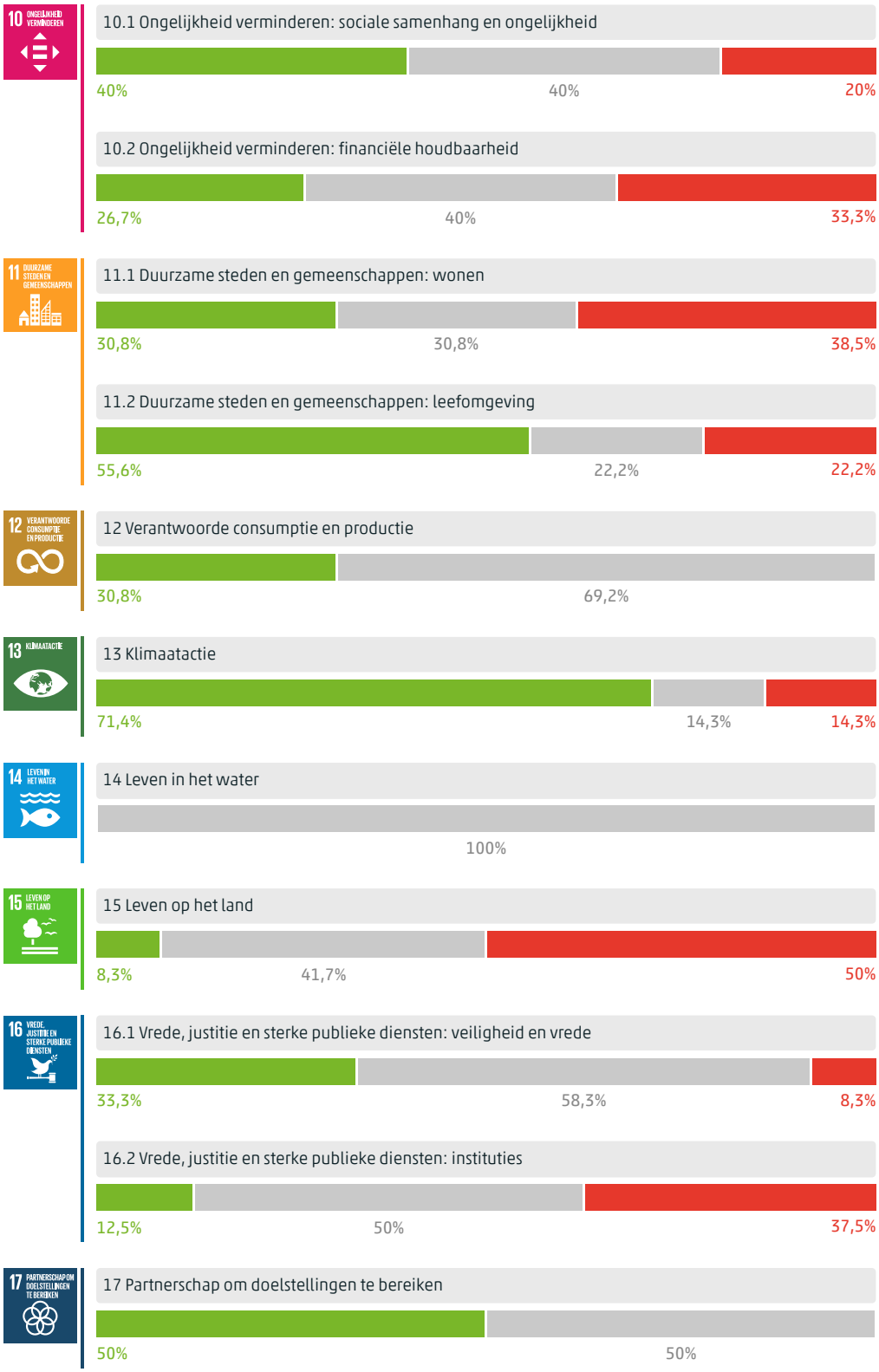
Bij SDG 3 (goede gezondheid en welzijn), SDG 9.1 (industrie, innovatie en infrastructuur: eerste onderdeel, mobiliteit), SDG 10.2 (ongelijkheid verminderen: tweede dashboard, financiële houdbaarheid), SDG 11.1 (duurzame steden en gemeenschappen: eerste dashboard, wonen), SDG 15 (leven op het land) en SDG 16.2 (vrede, justitie en sterke publieke diensten: tweede dashboard, instituties) zien we juist een relatief groot aantal indicatoren met een rode trendkleur. Dit is een signaal dat deze SDG's verder van het doel verwijderd raken. Er zijn geen aanwijzingen dat deze rode trends worden veroorzaakt door corona, ofwel dat door uitschieters in het laatste jaar trends zouden zijn omgeslagen.

Trends in Nederland van de 17 SDG^{plus}-doelstellingen

Deze figuur toont per doelstelling het aandeel in het totale aantal gemeten indicatoren.

Gesorteerd op SDG
Gesorteerd percentage groene trends, hoog naar laag
Gesorteerd percentage rode trends, hoog naar laag

10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid
40%
40%
20%
10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid
26,7%
40%
33,3%
11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen
30,8%
30,8%
38,5%
11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving
55,6%
22,2%
22,2%
12 Verantwoorde consumptie en productie
30,8%
69,2%
13 Klimaatactie
71,4%
14,3%
14,3%
14 Leven in het water
100%
15 Leven op het land
8,3%
41,7%
50%
16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede
33,3%
58,3%
8,3%
16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties
12,5%
50%
37,5%
17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken
50%
50%

beleidsthema samen. Voor iedere indicator die internationaal vergeleken kan worden, is de positie van Nederland in de EU omgerekend naar een percentage en wel zodanig dat de laatste plaats 0 procent is, de eerste plaats 100 procent en het exacte midden (bijvoorbeeld zevende van de 13 landen) 50 procent. De gemiddelde positie van Nederland per beleidsthema is een ongewogen gemiddelde van alle indicatoren.

Positie van Nederland binnen de EU per SDG^{plus}-doelstelling

Deze figuur toont per doelstelling het gemiddelde over de gemeten indicatoren.

Gesorteerd op SDG
Gesorteerd op positie, hoog naar laag
Gesorteerd op positie, laag naar hoog

9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

12 Verantwoorde consumptie en productie

13 Klimaatactie

14 Leven in het water

15 Leven op het land

16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken

Brede welvaart en corona in 2020

2020 was een bijzonder jaar vanwege de uitbraak van de coronapandemie. In deze paragraaf kijken we meer specifiek naar de veranderingen in de brede welvaart tussen 2019 en 2020. Allereerst valt de economische krimp in 2020 op. Het volume van het bbp per hoofd van de bevolking nam vorig jaar met 4,3 procent af. Deze krimp vertaalde zich niet door naar de huishoudens. Uit de nationale rekeningen blijkt dat het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens vorig jaar met 2,4 procent toenam, een groei die zelfs hoger lag dan in 2019. Het reëel beschikbaar inkomen steeg vooral doordat werknemers meer verdienden: hun gezamenlijk beloning nam toe met 15,4 miljard euro (4,1 procent) tot 393,4 miljard euro. De cao-lonen stegen in 2020 met 3,0 procent, de sterkste groei in 12 jaar. De reële cao-loonstijging was de grootste in 34 jaar. Het aantal banen en het aantal gewerkte uren daalden, maar door de steunmaatregelen van de overheid kregen veel werknemers toch hun volledige loon doorbetaald. Het volume van de individuele consumptie per inwoner liep in 2020 wel fors terug, met een krimp van 5,7 procent. In deze onzekere tijden waren consumenten wellicht terughoudend met aankopen, of minder in de gelegenheid om winkels, horeca en dergelijke te bezoeken.

Als de blik wordt gericht op de brede welvaart, dan blijkt het beeld rijk geschakeerd. Allereerst valt op dat de tevredenheid met het leven in 2020 met 2,5 procentpunt is gedaald, naar 84,8 procent. De vele maatregelen om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan kunnen effect hebben gehad op de tevredenheid met het leven. Verder was er in 2020 een duidelijke afname van sociale contacten met familie, vrienden en buren, en is het vrijwilligerswerk beduidend afgenomen. De ontwikkelingen bij deze laatste twee indicatoren kunnen overigens niet klakkeloos op het conto van corona worden geschreven. Ook in voorgaande edities werden deze trends al geconstateerd.

Daarnaast zijn er ook positieve ontwikkelingen. Zo is de gezonde levensverwachting van zowel mannen als vrouwen gestegen. In 2020 was de sterfte vanwege corona 10 procent hoger dan verwacht kon worden op grond van de sterfte in eerdere jaren en demografische ontwikkelingen. Dit leidde tot een daling in de levensverwachting. De waardering van de eigen gezondheid was in 2020 echter bijzonder groot. Door deze combinatie – beide elementen worden in de berekening gebruikt – kwam de gezonde levensverwachting in 2020 zowel bij de mannen als de vrouwen flink hoger uit dan in 2019. Verder zijn mensen meer tevreden over het milieu in hun directe leefomgeving en is ook de tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd toegenomen. Ook kan worden gewezen op het vertrouwen in instituties, dat met 6,4 procentpunt in 2020 sterk is gestegen en uitkwam op 69,5 procent. Vooral het vertrouwen in de Tweede Kamer is afgelopen jaar fors toegenomen. Ten slotte blijkt dat de verdeling van de brede welvaart over de verschillende bevolkingsgroepen niet heel sterk is veranderd. In het coronajaar 2020 scoren in grote lijnen dezelfde groepen boven- of ondergemiddeld als in 2019.

Dit laat onverlet dat de samenleving hard is getroffen door de pandemie. Er stierven in Nederland vorig jaar meer dan 20 duizend mensen aan de gevolgen van het coronavirus. Bij 17 537 overlijdens is de vastgestelde doodsoorzaak COVID-19. Volgens het CBS zijn 2 673 anderen vermoedelijk overleden aan de gevolgen van het virus. Veel mensen kampen met gezondheidsproblemen en bepaalde bedrijfstakken zoals de horeca en de cultuursector hebben het zwaar te verduren.

Schokbestendigheid

Het nieuwe dashboard over schokbestendigheid dat in deze Monitor is opgenomen laat de robuustheid van huishoudens, de economie, de samenleving en de biosfeer zien (zie hoofdstuk 2). Hierbij is aandacht voor de positie van kwetsbare groepen in de samenleving. Daarnaast komen afhankelijkheid van het buitenland en de slagkracht van de overheid ook aan de orde. Deze

Schokbestendigheid

Het nieuwe dashboard over schokbestendigheid dat in deze Monitor is opgenomen laat de robuustheid van huishoudens, de economie, de samenleving en de biosfeer zien (zie hoofdstuk 2). Hierbij is aandacht voor de positie van kwetsbare groepen in de samenleving. Daarnaast komen afhankelijkheid van het buitenland en de slagkracht van de overheid ook aan de orde. Deze indicatoren moeten ons een indruk geven in welke mate Nederland in staat is eventuele toekomstige schokken op te vangen.

Uitleg brede-welvaarttrends (BWT)

De binnenste ring van de brede-welvaarttrends (BWT) geeft informatie over de middellangetermijntrend (gebaseerd op beschikbare datapunten in de jaren 2013–2020). De buitenste ring geeft de gemiddelde mutatie in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar. Wijs in de figuur een indicator aan om te zien wat daar is gemeten. Doorklikken geeft meer informatie over de ontwikkeling in Nederland en de positie ten opzichte van de andere EU-landen. Waar mogelijk zijn tijdreeksen opgenomen vanaf 1995.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN

de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS

de indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD

de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN

Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

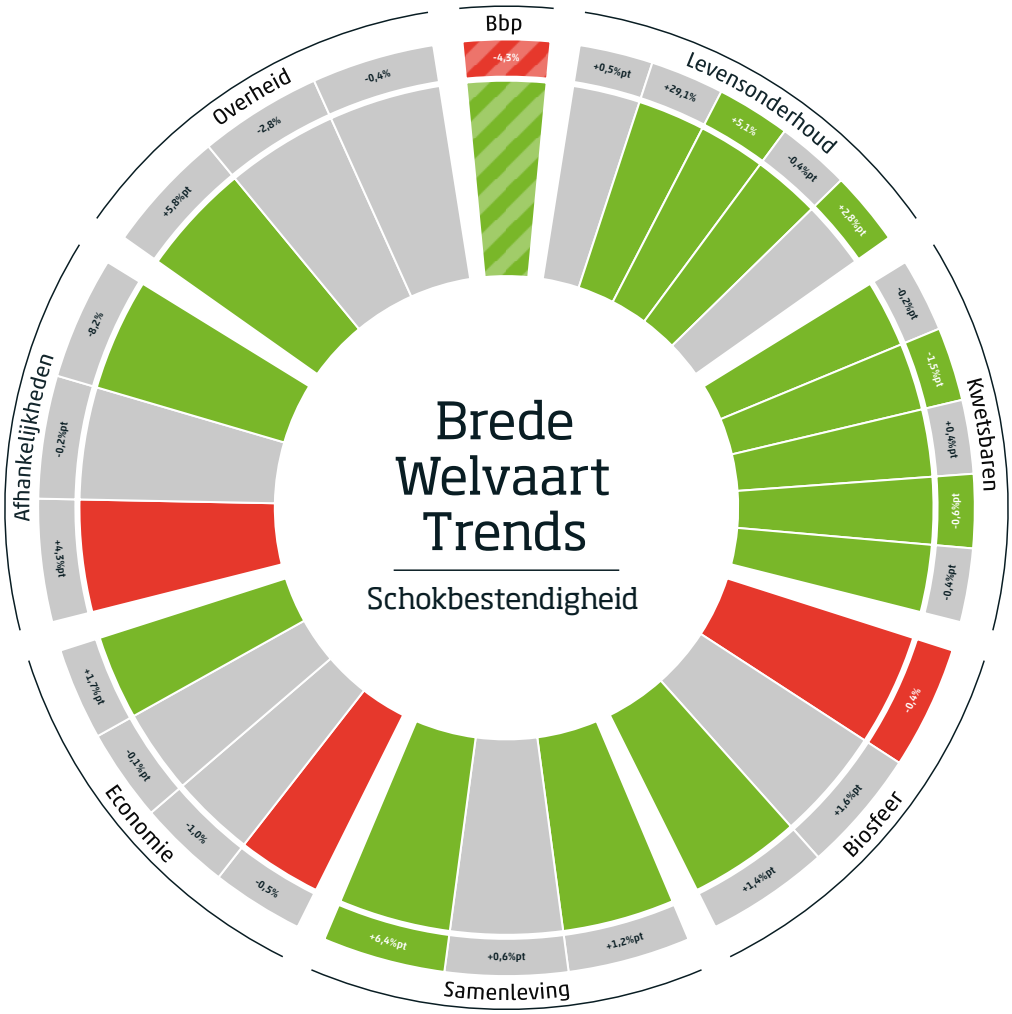
GRIJS

Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD

Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

Schokbestendigheid

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

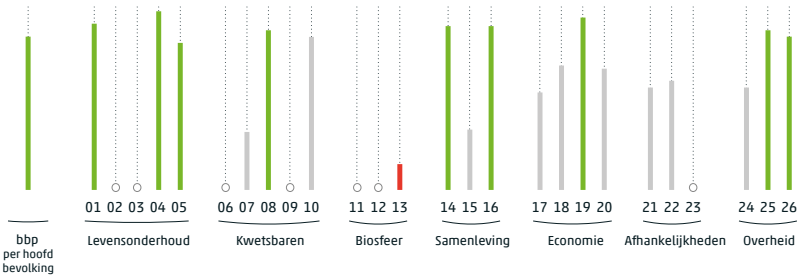

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Neder - land in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

01 Ervaren regie over het eigen leven /**02** Mediaan vermogen van huishoudens /**03** Spaargeld bij banken in Nederland /**04** Nettoarbeidsparticipatie /
05 Ervaren gezondheid /**06** Laag inkomen en weinig vermogen /**07** Laagopgeleide bevolking /**08** Werkloosheid /**09** Armoederisico zzp-ers /
10 Ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen/**11** Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw/**12** Stikstofdepositie en landnatuur /
13 Hernieuwbare energie /**14** Vertrouwen in mensen /**15** Discriminatiegevoelens /**16** Vertrouwen in instituties /**17** Fysieke kapitaalgoederenvoorraad /
18 Kenniskapitaalgoederenvoorraad /**19** Beroepsbevolking /**20** Hoogopgeleide bevolking /**21** Afhankelijkheid van energie-invoer /
22 Economische afhankelijkheid van de export/**23** Broeikasgasvoetafdruk /**24** Schuld van de overheid /**25** Effectiviteit van overheidsbestuur /
26 Vertrouwen in de rechtsstaat

Het beeld van het dashboard 'schokbestendigheid' is positief: in het dashboard komt de kleur rood nauwelijks voor. Zo is de schokbestendigheid van de huishoudens groot en bewegen de indicatoren voor de kwetsbare groepen allemaal in een positieve richting (de trends zijn groen). Ook de slagkracht van de overheid blijkt groot te zijn. Bij de afhankelijkheid van het buitenland is er één indicator die rood kleurt: afhankelijkheid van energie-invoer. Voor wat betreft de robuustheid van economie, samenleving en biosfeer is het beeld niet eenduidig, er zijn zowel groene als rode trends. Bij de robuustheid van de biosfeer neemt de omvang van de groen-blauwe ruimte (exclusief reguliere landbouw) per inwoner trendmatig af. De robuustheid van de samenleving is groter dan die bij de biosfeer, met stijgende (groene) trends en hoge posities. Bij de robuustheid van de economie tot slot, is het beeld gemengd. Het aandeel hoogopgeleiden in de bevolking van 15–74 jaar stijgt trendmatig, maar daar staat een afname van de fysieke kapitaalgoederenvoorraad per gewerkt uur tegenover.

Al deze indicatoren wijzen erop dat de Nederlandse samenleving relatief goed voorbereid is om externe schokken op te vangen. Dit wordt ook bevestigd door de indicatoren uit het dashboard brede welvaart 'hier en nu' en de cijfers over de verdeling van de brede welvaart. De brede welvaart is ook onder invloed van de coronapandemie niet wezenlijk onder druk gekomen.

Deel II: Brede Welvaart in het licht van de SDG's

Brede Welvaart 'hier en nu'

Voor ieder van de acht thema's uit het 'hier en nu dashboard' wordt nu meer in detail gekeken hoe de brede welvaart zich heeft ontwikkeld. Per thema worden eerst de indicatoren besproken die in het dashboard groen of rood kleuren. Daarna worden deze ontwikkelingen geplaatst in de bredere context van indicatoren uit de SDG-agenda die leidend is in hoofdstuk 4.

Subjectief welzijn: In de vorige Monitor vertoonde de tevredenheid met het leven een stijgende (groene) trend. Deze is in de huidige meting stabiel (grijs). De persoonlijke welzijnsindex, die is samengesteld uit twaalf indicatoren die acht dimensies van welzijn beschrijven, neemt in de jaren 2013–2020 toe.

Materiële welvaart: De ontwikkeling van de consumptie blijft achter bij die van het bbp. Het volume van het bbp per hoofd van de bevolking was in 2019, voor het uitbreken van de coronapandemie, bijna 9,7 procent groter dan aan het begin van de trendperiode in 2013, dat van de werkelijke individuele consumptie 5,4 procent groter. De mediaan van het besteedbaar inkomen van huishoudens is in deze periode trendmatig gestegen. Bij de individuele consumptie is er nu evenwel sprake van een trendomslag: was er voorheen sprake van een groene trend, nu is deze stabiel (grijs). Het volume van de individuele consumptie per inwoner kromp in 2020 met 5,7 procent. Het bbp per hoofd van de bevolking daalde iets minder hard, met 4,3 procent.

SDG 10 laat zien dat de inkomensongelijkheid en de relatieve armoede in Nederland over de afgelopen trendperiode (2013–2020) stabiel zijn. Het mediaan vermogen van huishoudens (SDG 1) heeft een stijgende trend, vooral door de alsmaar oplopende waarden van de eigen woning. Daarnaast is het percentage huishoudens dat moet rondkomen met een langdurig laag inkomen in de jaren van 2013 tot 2019 trendmatig gestegen. Het armoederisico van minderjarigen (het percentage dat deel uitmaakt van een gezin met een inkomen onder de lage-inkomensgrens) is overigens gedaald. Verder is er sprake van een trendmatige daling van het percentage mensen dat zich veel zorgen maakt over de financiële toekomst. Opvallend genoeg is ook in 2020 deze financiële zorg over de toekomst verder gedaald.

Gezondheid: Los van de gezonde levensverwachting, die bij mannen en vrouwen de laatste jaren trendmatig stabiel is, zijn er minder gunstige ontwikkelingen op gezondheidsgebied: een stijgende middellangetermijntrend bij het percentage mensen met overgewicht, oplopende wachttijden voor specialistische zorg (die werden gemeten nog voor het uitbreken van corona), en een trendmatige daling bij de vaccinatiegraad voor mazelen. Verder voelt een steeds groter deel van de bevolking zich psychisch niet gezond. Hier staat wel een aantal positieve middellangetermijntrends tegenover. Het percentage van de bevolking ouder dan 12 jaar dat rookt, is gedaald. Daarnaast is het percentage mensen dat bij het dagelijks functioneren ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen ervaart afgenomen. De trend is omgeslagen van grijs naar groen, waarbij Nederland voor deze indicator bovendien een hoge positie op de EU-ranglijst inneemt. De ervaren gezondheid in Nederland vertoonde in eerdere metingen een dalende trend. Nu is sprake van een stabiele trend. In 2020 nam het percentage van de bevolking dat de gezondheid als goed of zeer goed omschreef met 2,8 procentpunt toe, naar 81,5 procent.

Arbeid en vrije tijd: SDG 8 laat zien dat het thema arbeid zich in Nederland over een breed front trendmatig positief ontwikkelt. Daarbij wordt aangetekend dat hier wordt gekeken naar jaarcijfers, en naar de middellange termijn. In (en binnen) het jaar 2020 lieten de cijfers over arbeid op een aantal aspecten een andere ontwikkeling zien dan voorheen.

Het percentage van de beroepsbevolking dat langer dan één jaar werkloos is, bedroeg in 2013, aan het begin van de trendperiode, 2,5 procent. Deze langdurige werkloosheid is na 2015 gedaald tot 0,9 procent in 2020. De trend is veranderd van stabiel naar groen. De trend van de nettoarbeidsparticipatie over de periode 2013–2020 is stijgend, al was er in het laatste jaar een afname. Dat was voor het eerst sinds de vorige economische crisis. Verder is er sprake van een trendmatige stijging van de vacaturegraad (het aantal vacatures per duizend banen). Voor de zorgen over het baanbehoud bij werknemers is de middellangetermijntrend dalend, al namen deze zorgen in 2019 en vooral in 2020 weer toe. De enige ongunstige middellangetermijntrend binnen deze SDG treedt op bij de psychische vermoeidheid door werk (bij werknemers).
Het percentage van de werknemers dat vermoeid is door werk steeg van 14,4 procent in 2014 (het eerste jaar van de meting) tot 15,7 procent in 2020. Hier werd in 2018 een piek bereikt (17,3 procent).

De tevredenheid met de vrije tijd is de laatste jaren sterk toegenomen. Was er bij eerdere meting nog sprake van een rode trend, nu is deze grijs (stabiel). Ook recent vertoont de tevredenheid met de vrije tijd een duidelijke toename: deze verbeterde van 74,2 procent in 2019 naar 76,4 procent in 2020. Het tijdverlies door files en vertraging is van 2013 tot 2019 trendmatig gestegen (rood). Ten slotte is het aandeel van de hoogopgeleide bevolking toegenomen. Dit aandeel steeg van 28,3 procent van de bevolking van 15–74 jaar in 2013 tot 34,2 procent in 2020. Het feit dat de bijdrage van onderwijs aan de brede welvaart hier wordt gemeten als de relatieve omvang van de hoogopgeleide bevolking wil overigens niet zeggen dat andere vormen van opleiding, zoals beroepsopleidingen en vakmanschap, voor de brede welvaart niet van belang zijn. Wel is het duidelijk dat hoogopgeleide mensen over het algemeen een hogere welvaart bereiken op veel maatschappelijke terreinen (zie hoofdstuk 3 van de Monitor).

Wonen: SDG 11 laat zien dat het aantal beschikbare woningen trendmatig is toegenomen. Wel is een toenemend aantal mensen te klein behuisd, hoewel dit probleem naar Europese maatstaven niet heel groot is. Het beeld van de woonkosten is minder positief, deze hebben een stijgende trend. Vanuit de brede welvaart bezien is het echter gunstig dat de totale woonquote van huur- en koopwoningen (de uitgaven hieraan als percentage van het besteedbaar inkomen) de laatste jaren trendmatig is gedaald. De trend is veranderd van grijs in groen. Wel blijkt dat deze woonquote naar Europese maatstaven hoog is (Nederland staat op de 23^{e} plaats in de EU-27 in 2019). Ook de ontwikkeling van de ervaren woonlasten is positief. Deze woonlasten worden in

de loop van de periode 2013–2020 als steeds minder problematisch ervaren. Nederland bevindt zich hier in de Europese kopgroep (derde van de EU-27 in 2019). Vergeleken met andere landen ervaren Nederlanders veel onaangenaamheden in de buurt (25e plaats van de EU-27 in 2019).

Samenleving: Zowel voor wat betreft het contact met familie, vrienden en buren als de omvang van het vrijwilligerswerk is er in de periode 2013–2020 sprake van een dalende, rode, trend. Het vertrouwen dat mensen in elkaar stellen en het vertrouwen dat ze in instituties hebben, zijn beide trendmatig toegenomen (groen). Naar Europese maatstaven is het vertrouwen in Nederland hoog. Ten slotte is het percentage mensen dat positief oordeelt over de normen en waarden in Nederland gestegen van 37,3 procent in 2013 tot 43,3 procent in 2019.

Veiligheid: Het percentage mensen dat zich vaak onveilig voelt in de buurt is gedaald van 1,8 in 2013 naar 1,4 in 2019. Het slachtofferschap van misdaad daalde van 19,8 procent in 2013 tot 13,7 procent in 2019. Voor beide indicatoren is nog geen cijfer voor 2020 beschikbaar. Verder laten de cijfers uit SDG 16 zien dat het aantal politiebeambten per 100 duizend inwoners trendmatig daalt en daarmee rood kleurt.

Milieu: De hoeveelheid natuur beheerd in het Natuur Netwerk Nederland (NNN) neemt trendmatig toe. De stedelijke blootstelling aan fijnstof vertoont eveneens een groene trend. Bij de fauna van zowel het land als zoetwater en moeras vinden trendmatige dalingen plaats. Deze indicatoren kleuren dan ook rood. De zwemwaterkwaliteit van binnenwateren sloeg om van stijgend (groen) naar stabiel; bijna driekwart heeft de kwalificatie 'uitstekend'.

Brede welvaart 'later'

Brede welvaart 'later' gaat over de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om minimaal eenzelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De keuzes die alle Nederlanders gezamenlijk 'hier en nu' maken, hebben consequenties voor de volgende Nederlandse generaties. Om de kwaliteit van leven op peil te houden, zijn allerlei hulpbronnen nodig, hier aangeduid als 'kapitaal'. We onderscheiden daarbij economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal. Belangrijk is het dat de hoeveelheid kapitaal per inwoner op de langere termijn minimaal constant is.

Economisch kapitaal: Het economisch kapitaal bestaat uit de componenten fysiek kapitaal (SDG 8) en kenniskapitaal (vooral SDG 9). De financiële houdbaarheid komt aan de orde in SDG 10.

De fysieke kapitaalgoederenvoorraad per gewerkt uur laat een rode trend zien. Het aantal gewerkte uren is tot en met 2019 sterk toegenomen, meer dan het volume van de kapitaalgoederenvoorraad zelf, wat bij deze indicator tot een trenddaling leidt. Voorts laten cijfers uit SDG 8 zien dat de bruto-investeringen in materiële activa naar Europese maatstaven laag zijn. Bij het aantal gewerkte uren per inwoner neemt Nederland een middenpositie in. De kracht van de Nederlandse economie lijkt duidelijk te liggen op het vlak van de arbeidsproductiviteit. Deze vorm van productiviteit, gemeten als bruto toegevoegde waarde per gewerkt uur, is in vergelijking met andere Europese landen hoog en hangt nauw samen de hoogontwikkelde kenniseconomie. SDG 9 laat zien dat Nederland voor een groot aantal innovatie-indicatoren een hoge positie op de EU-ranglijst inneemt. Daarnaast zijn de bruto-investeringen in materiële vaste activa en het gewerkte aantal uren in speur- en ontwikkelingswerk (R&D) trendmatig toegenomen. Ook blijkt de toegang tot financiering voor het mkb trendmatig verbeterd.

Voor wat betreft de huishoudens kan worden opgemerkt dat Nederlandse huishoudens in 2019 gemiddeld iets meer dan een ton aan schuld hadden. De trend is stijgend (omgeslagen van neutraal naar rood) en Nederland staat hiermee onderin de EU-ranglijst (22e van 24 gemeten landen). Tegenover de schulden staan het spaargeld van huishoudens (chartaal geld en deposito's) en hun niet-financiële bezittingen, zoals een woning. Het mediaan vermogen van

huishoudens vertoont een stijgende (groene) trend. De toename komt vooral doordat koopwoningen in waarde bleven stijgen.

SDG 10 (dashboard 2) beschrijft de financiële houdbaarheid van onze welvaart en de financiële situatie van huishoudens. Zowel collectief als individueel worden schulden en vermogen opgebouwd. De financiële verplichtingen van overheid en huishoudens hebben effect op de brede welvaart van volgende generaties. De dekkingsgraad van de pensioenfondsen – de verhouding van bezittingen (pensioenvermogen) tot verplichtingen (pensioenaanspraken van alle deelnemers) – geeft een indruk of de fondsen in staat zijn huidige en toekomstige pensioenen uit te keren. De actuele dekkingsgraad kwam in het vierde kwartaal van 2020 uit op 100,3 procent, tegen 104,0 procent eind 2019. Bij de indicator pensioenaanspraken is de trend omgeslagen van groen naar neutraal. Het te verwachten pensioen uit werk (geschat met het mediane brutopensioeninkomen van personen van 65–74 jaar) was in 2020 51 procent van het inkomen uit werk (benaderd door het mediane bruto-inkomen uit werk van 50–59-jarigen). Het gaat alleen om pensioen opgebouwd tijdens het werkzame leven, dus exclusief overheidspensioenvoorzieningen (de eerste pijler).

De overheidsschuld als percentage van het bbp lag eind 2019, voor de coronapandemie, op nog geen 49 procent. Daarmee was deze belangrijke indicator voor de toestand van de overheidsfinanciën ruim 19 procentpunt lager dan op de top in 2014. Het zorgde voor een relatief gunstige uitgangspositie toen de coronasteun maatregelen (vooral de NOW en de TOZO) de uitgaven in 2020 sterk lieten oplopen. Eind 2020 bedroeg de schuldquote 54,5 procent van het bbp, ruim 13 procentpunt minder dan op de top in 2014. De middellangetermijntrend blijft dalend. De formele Europese norm voor de overheidsschuld is maximaal 60 procent van het bbp.

Natuurlijk kapitaal: Dit is een breed thema dat in veel SDG's terugkeert. Hierbij kunnen de volgende componenten onderscheiden worden: energieverbruik en klimaatverandering (SDG's 7 en 13), kwaliteit van bodem, water en lucht; emissies en afval (SDG's 6, 11 en 12) en natuur en ecosystemen (SDG's 14, 15).

- Energie en klimaatverandering: Het in Nederland opgestelde vermogen voor hernieuwbare elektriciteit is in de trendperiode 2013–2020 toegenomen van 202 naar 964 megawatt per miljoen inwoners (groene trend). Verder ligt het energieverbruik, omgerekend in kg olie-equivalenten per inwoner, in Nederland naar Europese maatstaven hoog (23^{e} van de EU-27 in 2019), maar de energie wordt wel steeds efficiënter gebruikt (de energie-intensiteit vertoont een dalende en daarmee groene trend). Daarnaast neemt de werkgelegenheid in de duurzame energiesector trendmatig toe. Het aandeel van hernieuwbare energie in het totale energieverbruik is gestegen, hoewel dit percentage naar Europese maatstaven nog altijd laag is (25^{e} van de EU-27 in 2019). Daarnaast laat SDG 13 zien dat de broeikasgasemissies per inwoner de afgelopen jaren trendmatig gedaald zijn, hoewel de broeikasgasuitstoot naar Europese maatstaven nog steeds hoog is. Nederland nam in 2018 een 23^{e} plaats in op de EU-27 ranglijst.

- Kwaliteit van bodem, water en lucht (emissies en afval): Bij SDG 6, dat zich op water richt, zien we dat de waterstress (het percentage zoetwater dat onttrokken wordt aan de beschikbare waterbronnen) een groene trend vertoont. De waterkwaliteit staat overigens wel onder druk. Het percentage oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit is de laatste jaren trendmatig gedaald. De cijfers in SDG 12 laten zien dat zowel de trend van de totale hoeveelheid gemeentelijk afval als van het aandeel gerecyclede gemeentelijk afval groen is en dat het aandeel van de milieusector in het bbp trendmatig is toegenomen. Ook gunstig is de toename van de grondstoffenproductiviteit (uitgedrukt als euro's bbp per kg materiaalverbruik). Voor deze indicator staat Nederland in de Europese voorhoede. SDG 11 (dashboard 2) is er onder andere op gericht om de lokale leefomgeving duurzaam te maken. Hier staat een groot aantal

indicatoren op groen. De emissies van verzurende stoffen (zwaveloxiden, stikstofoxiden en ammonia) dalen, en ook de stedelijke blootstelling aan de fijnere fractie van fijnstof is afgenomen.

– Natuur en ecosystemen: Voor wat betreft de staat van de natuur en ecosystemen, laat SDG 14 (leven in het water) zien dat de trends stabiel zijn en dat Nederland in 2020 een gemiddelde score op de Clean Water Index laat zien (16e van de EU-27 in 2020). SDG 15 (leven op het land) omvat indicatoren over de staat van de natuur en biodiversiteit op het land. Zoals gezegd neemt het percentage van het totale land dat valt onder beheerde natuur in NNN trendmatig toe. Een aantal andere indicatoren uit het dashboard van SDG 15 geeft echter een somberder beeld. Zo neemt de groen-blauwe ruimte per inwoner trendmatig af. Dit areaal per inwoner omvat groene en/of natuurlijke gebieden in zowel stad als platteland, exclusief de reguliere landbouw en met uitzondering van de Noordzee. Ook drie biodiversiteitsindicatoren, te weten de rode-lijstindicator, de fauna van het land en de index voor boerenlandvogels, dalen trendmatig. Naar Europese maatstaven is de staat van de landnatuur en biodiversiteit ook niet goed te noemen. Het percentage natuur en bosgebieden behoort tot de laagste in Europa en het overschot aan stikstof per hectare cultuurgrond is het hoogste van alle 19 EU-landen waarvoor cijfers beschikbaar zijn.

Menselijk kapitaal: Dit thema kijkt naar hoe de mens, vanuit een economisch oogpunt, kan bijdragen aan de welvaart. Deze kapitaalvorm heeft drie componenten. Allereerst het arbeidsvolume: het totaal aantal gewerkte uren in de samenleving. Naast deze kwantitatieve maat wordt ook naar twee kwaliteitsaspecten van de arbeid gekeken: de gezondheid, en het opleidingsniveau en de vaardigheden van de beroepsbevolking. Deze componenten zijn eerder al besproken, onder brede welvaart 'hier en nu'.

Sociaal kapitaal: Het sociaal kapitaal van de samenleving wordt gevormd door het sociaal contact dat mensen met elkaar hebben, en het vertrouwen tussen mensen dat hierdoor hopelijk wordt opgebouwd. Ook het vertrouwen van mensen in instituties vormt een belangrijk bestanddeel van sociaal kapitaal.

Op het gebied van maatschappelijke participatie toont SDG 10 dat deze trendmatig daalt voor indicatoren zoals contact met familie. Wel neemt Nederland op dit vlak een hoge positie op de EU-ranglijsten in. Deze hoge maatschappelijke participatie vertaalt zich ook in een hoge mate van vertrouwen van burgers in elkaar en in de belangrijkste instituties, alsmede in het onderschrijven van belangrijke normen en waarden. Het vertrouwen in mensen en in instituties vertoont in beide gevallen een groene trend.

Brede Welvaart 'elders'

In het dashboard voor de brede welvaart 'elders' worden twee thema's onderscheiden: 'handel en hulp' en 'milieu en grondstoffen'.

Handel en hulp: Hier wordt gekeken naar hoe Nederland een positieve bijdrage kan leveren aan de brede welvaart van andere landen. Hierbij wordt in navolging van het Brundtland-rapport[1] speciaal gedacht aan de inkomensstromen tussen Nederland en de LDC's. Deze (47) landen zijn door de VN betiteld als armste landen ter wereld.

De invoer van goederen vanuit Amerika, Azië en Oceanië is de laatste jaren (2013–2020) trendmatig gestegen. In de dashboards worden deze groen gekleurd omdat deze handel naar verwachting een gunstig effect heeft gehad op de regio's in kwestie. Ook de overdrachten door migranten in Nederland naar mensen in hun land van herkomst zijn toegenomen. Dit bedrag is uitgedrukt als percentage van het bruto nationaal inkomen en is gestegen van 1,1 procent in 2013 naar 1,6 procent in 2019.

Milieu en grondstoffen: Dit thema gaat na in hoeverre Nederland druk legt op het milieu of de grondstofvoorraden van andere landen. Twee indicatoren geven een rode trend te zien, te weten de invoer van metalen uit de LDC's en de totale invoer van biomassa. Daarnaast treedt er juist een verbetering op bij de invoer van fossiele brandstoffen uit de LDC's en bij de invoer van niet-metaalmineralen uit de LDC's.

In vergelijking met de trendperiode van de vorige Monitor (2012–2019) is er sprake van een aantal trendomslagen. Voor de invoer van metalen (uit de hele wereld) is er een verbetering doordat de trend omsloeg van rood (in dit geval stijgend) naar stabiel. Ook bij de hoeveelheid invoer van fossiele brandstoffen uit LDC's en invoer van niet-metaalmineralen uit LDC's was de ontwikkeling gunstig. Hier sloeg de middellangetermijntrend om van stabiel over de periode 2012–2019, naar groen (want dalend) over de periode 2013–2020. Ten slotte is de tre van de broeikasgasvoetafdruk dalend en groen. Bij één indicator voor dit thema betekende de trendomslag een verslechtering vanuit het perspectief van brede welvaart: bij de hoeveelheid invoer van niet-metaalmineralen (uit de hele wereld) is de middellangetermijntrend over 201 2020 stabiel, waar deze voorheen dalend (groen) was.

1. Inleiding

Op verzoek van de Tweede Kamer benaderde het kabinet het CBS in 2017 met de vraag om een Monitor Brede Welvaart te ontwikkelen, ten behoeve van het Verantwoordingsdebat in mei. Het CBS heeft hier gehoor aan gegeven: de eerste Monitor verscheen in mei 2018. In de tweede editie, die uitkwam in mei 2019, is de monitoring van de Sustainable Development Goals (SDG's), die eveneens door het CBS werd uitgevoerd, geïntegreerd. Dit heeft grote voordelen: zowel inhoudelijk als beleidsmatig bestrijken beide kaders eenzelfde terrein. Waar de benadering van de brede welvaart een algemene intentie uitspreekt (een brede welvaart die inclusief en duurzaam is in het 'hier en nu', 'later' en 'elders'), wordt deze in de SDG-agenda vertaald in concrete doelstellingen. Dit geeft beleidsmakers concrete handvatten. De beide agenda's kunnen elkaar dan ook in belangrijke mate versterken. De publicatie is nu voor de vierde keer samengesteld en op basis van de evaluaties van de voorgaande edities op een aantal punten verder aangevuld en verbeterd.

Het doel van de Monitor is om politiek en maatschappij inzicht te verschaffen in de ontwikkeling van brede welvaart in Nederland, én om de stand van zaken te geven ten aanzien van de SDG's. De doelen van deze duurzaamheidsagenda van de Verenigde Naties (VN) moeten in 2030 behaald zijn. Aan de basis van deze monitor staat een gestructureerde set indicatoren, gegroepeerd in dashboards, waarvoor de trend op de middellange termijn en de positie van Nederland binnen de Europese Unie (EU) gevolgd worden. Hieruit komt naar voren of indicatoren zich in een richting bewegen die de brede welvaart vergroot of dat zij juist verder van het doel verwijderd raken. Het is aan politiek en samenleving om, op basis van deze informatie en waar zij dat nodig vinden, keuzes te maken en prioriteiten te stellen.

1.1 Opzet publicatie

Deze publicatie beschrijft primair de ontwikkeling van de brede welvaart en de SDG's in Nederland op de middellange termijn, gebaseerd op data voor 2013–2020. Voor een groot aantal indicatoren is al een eerste cijfer over 2020 opgenomen, soms speciaal voor deze Monitor geraamd. 2020 was een bijzonder jaar door de komst van COVID-19 en de grote invloed van daarmee verband houdende maatregelen op onze economie en de samenleving. Deze publicatie zal dan ook iets meer de aandacht richten op de ontwikkelingen van het afgelopen jaar dan in vorige edities het geval was. Dit laat onverlet dat de belangrijkste focus blijft liggen op de ontwikkelingen op de middellange termijn. Het begrip brede welvaart is van grote betekenis wanneer wordt gekeken naar de maatschappelijke uitdagingen waarmee Nederland zich nu geconfronteerd ziet. Tal van aspecten die de kwaliteit van leven bepalen, worden meer dan voorheen in besluitvormingsprocedures betrokken. Het begrip brede welvaart en het behalen van de SDG's is daardoor relevanter dan ooit.

In deze vierde Monitor wordt meer dan voorheen een brug geslagen tussen het 'hier en nu', 'later' en 'elders' perspectief in hoofdstuk 2 en de beleidspraktijk zoals uitgewerkt aan de hand van de SDG's in hoofdstuk 4. Brede welvaart wordt gedefinieerd als onze huidige kwaliteit van leven en de mate waarin deze ten koste gaat van die van generaties na ons of mensen uit andere delen van de wereld. Het accent ligt op brede welvaart van individuele burgers, maar er wordt in deze editie van de Monitor ook een eerste aanzet gedaan om de houdbaarheid van brede welvaart in kaart te brengen (schokbestendigheid). Daarbij gaat het om robuustheid en veerkracht van de samenleving als geheel en de mogelijkheden om toekomstige exogene schokken op te vangen. In volgende edities zal verder worden gekeken naar de houdbaarheid van brede welvaart, bijvoorbeeld naar houdbaarheid van stelsels en systemen (zoals de gezondheidszorg en het

pensioensysteem) en veerkracht van het bedrijfsleven.

Allereerst beschrijft hoofdstuk 2 de brede welvaart van de inwoners van Nederland in het 'hier en nu'. Aansluitend worden de gevolgen geschetst van ons huidige welvaartsniveau voor de brede welvaart van toekomstige Nederlandse generaties en die van mensen in andere landen. Het hoofdstuk eindigt met een bespiegeling op de robuustheid van de samenleving en de veerkracht om toekomstige exogene schokken op te kunnen vangen.

Aanvullend gaat hoofdstuk 3 in op hoe de brede welvaart 'hier en nu' is verdeeld over verschillende bevolkingsgroepen. Hier is veel aandacht voor recente veranderingen.

In hoofdstuk 4 van de Monitor staan de SDG's centraal. De SDG's kunnen gezien worden als internationaal afgesproken doelstellingen op het terrein van de brede welvaart en de houdbaarheid van deze welvaart over de langere termijn. Per SDG wordt aandacht besteed aan de geleverde inspanningen om het doel te bereiken, het tot dusverre behaalde resultaat en de beleving van de bevolking met betrekking tot het thema. Verder bevat hoofdstuk 4 een eerste aanzet om in beeld te krijgen waar synergieën, afruilen en verknopingen tussen SDG's liggen.

In deze inleiding wordt nu stilgestaan bij de internationale aanbevelingen en afspraken die ten grondslag liggen aan de presentatie van de brede welvaart en de SDG's in deze Monitor. Vervolgens wordt uitgebreid ingegaan op de gehanteerde definitie van brede welvaart en de gekozen onderverdeling ervan in thema's. Ten slotte wordt aandacht besteed aan de operationalisering van de Monitor Brede Welvaart: de concrete meting van de diverse thema's verbonden aan brede welvaart en de SDG's aan de hand van gekozen indicatorensets.

1.2 Internationale aanbevelingen

De Monitor is op aanbeveling van de Tijdelijke Kamercommissie Brede Welvaart opgesteld conform de Conference of European Statisticians (CES) Recommendations on Measuring Sustainable Development (UNECE, 2014). Het CES-meetsysteem is een internationale richtlijn voor het meten van brede welvaart en duurzaamheid. Duurzaam wil hier zeggen dat de brede welvaart hier en nu niet ten koste gaat van die van latere generaties of andere delen van de wereld.

Met het CES-meetsysteem hebben nationale en internationale statistische organisaties een wetenschappelijk onderbouwde 'gemeenschappelijke taal' ontwikkeld om brede welvaart in kaart te brengen. Het CES-meetsysteem is gebaseerd op het rapport van Stiglitz, Sen en Fitoussi (2009) en de wetenschappelijke inzichten die daaraan ten grondslag liggen. Inmiddels zijn de CES-aanbevelingen door circa 65 landen onderschreven en zijn statistische bureaus en internationale organisaties, waaronder de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), over de hele wereld bezig om de aanbevelingen te implementeren. De welvaartsmetingen op basis van de aanbevelingen dienen ter ondersteuning van beleid en politiek, zonder hier echter richting aan te geven.

In het CES-meetsysteem wordt de brede welvaart 'hier en nu' onderscheiden van die 'later' en 'elders'. De thema's die bij 'hier en nu' worden gemeten, zijn bepaald op basis van nationale en internationale literatuur en enquêtes waarin burgers is gevraagd welke onderwerpen zij voor hun kwaliteit van leven belangrijk vinden. Daarbij is het tevens de vraag in hoeverre het welvaartstreven in Nederland op dit moment een weerslag heeft op de brede welvaart van toekomstige generaties ('later') en van mensen elders in de wereld ('elders').

De SDG's zijn in de Monitor in dit CES-meetsysteem geïntegreerd. De SDG's zijn in 2015 opgesteld door de VN en door 193 landen ondertekend (VN, 2015). De SDG's sluiten goed aan bij het streven

naar brede welvaart. Onderliggende principes van de SDG-agenda zoals het uitgangspunt van 'leave no one behind', de aandacht voor onze voetafdruk en de vijf P's (people, planet, peace, prosperity & partnership) zijn alle zeer relevant voor onze kwaliteit van leven en voor de toekomstbestendigheid van die levenskwaliteit.

1.3 Definitie van brede welvaart

De in de Monitor gehanteerde definitie sluit aan bij gangbare internationale definities en luidt:

Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin deze al dan niet ten koste gaat van die van latere generaties en/of van die van mensen elders in de wereld.

Vanuit deze drie dimensies van brede welvaart zijn in deze monitor drie dashboards ontwikkeld:
- brede welvaart 'hier en nu';
- brede welvaart 'later';
- brede welvaart 'elders'.

Brede welvaart 'hier en nu'

Brede welvaart 'hier en nu' betreft de persoonlijke kenmerken van mensen en de kwaliteit van de omgeving waarin zij leven; meer in het algemeen hun materiële welvaart en welzijn, en hun beleving daarvan. Juist omdat welvaart een breed begrip is, wordt een groot aantal thema's in het 'hier en nu'-dashboard onderscheiden. Elk thema gebruikt vervolgens specifieke indicatoren waarmee een beeld geschetst kan worden van de ontwikkelingen binnen het thema.

De acht hoofdthema's met betrekking tot de brede welvaart 'hier en nu' zijn:
- **Subjectief welzijn**. In bespiegelingen over de brede welvaart staat welzijn centraal. Subjectief welzijn is hier gedefinieerd als de waardering voor het eigen leven en wordt gemeten als de mate waarin mensen tevreden zijn met hun leven, in welke mate zij regie ervaren over hun leven en de persoonlijke welzijnsindex. Die laatste index combineert acht aspecten van het leven tot één overkoepelend cijfer.
- **Materiële welvaart**. De materiële welvaart wordt gevormd door het inkomen dat mensen te besteden hebben, en de goederen en diensten die zij met dit inkomen kunnen kopen waarmee zij zelf invulling en kleur kunnen geven aan hun leven.
- **Gezondheid**. Gezondheid – zowel de daadwerkelijke als de ervaren gezondheid – is sterk bepalend voor de kwaliteit van leven. Een (chronische) ziekte beperkt onder meer iemands mogelijkheden om actief en volwaardig deel te nemen aan de samenleving.
  De levenskwaliteit wordt ook in belangrijke mate bepaald door (gezonde) voeding. Eén van de grootste problemen op dat vlak is momenteel bijvoorbeeld overgewicht.
- **Arbeid en vrije tijd**. Brede welvaart hangt voor veel mensen sterk af van het hebben van passend en betaald werk. Daar staat tegenover dat ook vrije tijd grote invloed heeft op de levenskwaliteit die mensen ervaren. Werk en vrije tijd moeten dan ook in balans zijn. Hiervoor zijn vele factoren van belang. Een goede opleiding is bijvoorbeeld belangrijk om een gunstige uitgangspositie op de arbeidsmarkt te hebben.
- **Wonen**. Een goed en betaalbaar dak boven het hoofd is één van de eerste levensbehoeften. Nederlanders geven een substantieel deel van hun inkomen uit aan hun huisvesting.
- **Samenleving**. Een samenleving waaraan iedereen kan deelnemen en waarin mensen kunnen vertrouwen op elkaar en op instituties als de overheid en het rechtssysteem vormt ook een onderdeel van brede welvaart. Ook de omvang en kwaliteit van sociale contacten en daarmee de mate waarin mensen in het maatschappelijk leven participeren, zijn belangrijke welvaartsaspecten.

- **Veiligheid**. Misdaad en ervaren (on)veiligheid grijpen direct in op de kwaliteit van leven. Zowel feitelijk risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe in dit verband.
- **Milieu**. Schone lucht, schoon drink- en oppervlaktewater, voldoende (gezonde) natuur en biodiversiteit, en een niet-vervuilde bodem zijn belangrijke algemene levensbehoeften. Hoge fijnstofconcentraties in de lucht kunnen tot ernstige gezondheidsklachten leiden, zoals astma en COPD. In een dichtbevolkt land als Nederland is het ook belangrijk dat bepaalde gebieden er primair zijn voor de natuur, zodat flora en fauna zich daar kunnen handhaven en zich goed kunnen ontwikkelen.

Brede welvaart 'later'

Brede welvaart 'later' betreft de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om een zelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De keuzes die alle Nederlanders gezamenlijk maken in het 'hier en nu' hebben uiteraard consequenties voor de volgende generaties in Nederland. Om de kwaliteit van leven op peil te houden zijn allerlei hulpbronnen nodig. Deze worden hier aangeduid als 'kapitaal'; vier soorten kapitaal worden daarbij onderscheiden: economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal. De hoeveelheid kapitaal per inwoner moet op zijn minst gelijk blijven, willen volgende generaties een zelfde niveau van welvaart kunnen bereiken.
De vier soorten kapitaal voor de brede welvaart 'later' zijn:

- **Economisch kapitaal**. Dit omvat de machines en werktuigen, de ICT, het kenniskapitaal en de infrastructuur die nodig zijn voor het opbouwen van materiële welvaart en het genereren van economische groei. Het gaat hier om fysieke kapitaalgoederen die vooral voor het economisch proces van belang zijn. Ook het kenniskapitaal, onder andere gevoed door de investeringen in onderzoek en ontwikkeling, is belangrijk voor het functioneren van de Nederlandse economie. Schuld wordt gezien als negatief economisch kapitaal.
- **Natuurlijk kapitaal**. Dit betreft niet alleen grondstoffenvoorraden (voor Nederland vooral fossiele energiedragers zoals aardolie en aardgas), maar ook de kwaliteit van natuur en milieu. Hieronder vallen biodiversiteit (gemeten aan de hand van fauna van het land en fauna van zoetwater en moeras, maatstaven voor soortenrijkdom), de algemene kwaliteit van de atmosfeer (samenhangend met CO_2-emissies) en de lokale kwaliteit van bodem, water en lucht. Ook de capaciteit aan hernieuwbare vormen van energie wordt onder het natuurlijk kapitaal geschaard, omdat hiermee zowel de intering op niet-hernieuwbare energiebronnen als de uitstoot van broeikasgassen kan worden tegengegaan. Natuurlijk kapitaal vormt een eerste levensvoorwaarde.
- **Menselijk kapitaal**. Hierbij staat de factor arbeid centraal. Het omvat het aantal uren dat mensen werken en de kwaliteit van het arbeidspotentieel afgemeten aan gezondheid en opleidingsniveau. Dit zijn tevens aspecten die de productiviteit van arbeid mede bepalen.
- **Sociaal kapitaal**. Dit geeft de kwaliteit van sociale verbanden in de samenleving weer. Het wordt gemeten als de omvang van het vertrouwen dat burgers hebben in elkaar en in de belangrijkste instituties. Naast het vertrouwen van alle burgers wordt ook gekeken naar het vertrouwen tussen verschillende groepen onderling, aan de hand van een indicator over discriminatiegevoelens. Deze beschrijft in hoeverre mensen zich onderdeel voelen van bepaalde groepen in de samenleving die ervaren dat zij niet volledig aan het maatschappelijk proces kunnen deelnemen of in hun hoedanigheid niet volledig worden geaccepteerd.

Brede welvaart 'elders'

Brede welvaart 'elders' betreft de effecten van Nederlandse keuzes op banen, inkomens, (niet-hernieuwbare) hulpbronnen en het milieu in andere landen. Veel afwegingen die Nederlanders maken, hebben consequenties voor mensen in andere landen. De goederen en diensten die in Nederland worden ingevoerd, zijn immers veelal in andere landen geproduceerd. Dat levert elders banen en inkomens op, maar het legt ook een druk op de (niet-hernieuwbare)

hulpbronnen en het milieu in die landen. In navolging van het rapport van de Commissie Brundtland (WCED, 1987) wordt in de Monitor bijzondere aandacht besteed aan de armste landen in de wereld. Deze groep wordt hier vertegenwoordigd door de 47 armste landen volgens criteria van de VN, de 'least developed countries' (LDC's).

Twee hoofdthema's met betrekking tot de brede welvaart 'elders' zijn handel en hulp. Deze zijn in deze Monitor samengevoegd:

- **Handel**. De handel die Nederland met andere landen drijft, kan de welvaart in die landen vergroten. Bij de invoer worden de continenten van herkomst Europa, Amerika, Azië, Afrika en Oceanië apart onderscheiden.
- **Ontwikkelingssamenwerking en overdrachten**. Ontwikkelingshulp die Nederland geeft aan ontwikkelingslanden kan de brede welvaart in die landen vergroten. Hetzelfde geldt voor geld dat migranten overmaken aan familieleden in hun land van herkomst. Overigens kan worden opgemerkt dat deze overdrachten niet noodzakelijkerwijs tot een grotere welvaart leiden, omdat de manier waarop deze gelden worden besteed niet per definitie de welvaart van de hele samenleving ten goede komt.

Het andere hoofdthema met betrekking tot de brede welvaart 'elders' is 'milieu en grondstoffen':

- **Milieu en grondstoffen**. Niet-hernieuwbare hulpbronnen worden ingevoerd en hier of elders gebruikt om goederen en diensten te produceren. Dit gebruik leidt tot uitputting van deze hulpbronnen in het buitenland, wat vooral een grote impact heeft op de (latere) welvaart in de armste landen. De goederen en diensten die uit andere landen worden ingevoerd zijn zoals gezegd elders geproduceerd. Die productie kan daar gepaard gaan met bijvoorbeeld CO_2-emissies, die dan direct gerelateerd zijn aan de Nederlandse consumptie en dus mede bepalend zijn voor onze broeikasgasvoetafdruk.

1.4 Het meten van brede welvaart en de SDG's

Hoofdlijnen

In deze Monitor wordt een gestructureerde set van indicatoren gepresenteerd, gerangschikt naar de drie dimensies en hun onderliggende thema's. Het beeld van de stand en de ontwikkeling van de brede welvaart, wordt gegeven door al deze indicatoren tezamen.

De gerealiseerde integratie van de meetsystemen van de brede welvaart (CES-raamwerk) met de monitoring van de SDG's binnen één publicatie kent grote voordelen. Zowel inhoudelijk als beleidsmatig bestrijken beide begrippen immers eenzelfde terrein: een duurzame(re) wereld en de weg ernaartoe. Waar de benadering van de brede welvaart een algemene intentie uitspreekt (een brede welvaart die inclusief en duurzaam is 'hier en nu', 'later' en 'elders'), is deze in de SDG-agenda vertaald in concrete doelstellingen. Dit laatste geeft beleidsmakers meer concrete handvatten. Dat de twee agenda's elkaar in belangrijke mate versterken en dat de koppeling van brede welvaart en SDG's voor het werk van velen relevant is, blijkt duidelijk uit de vele positieve reacties vanuit de samenleving en de overheid op het werk van het CBS.

Koppeling van het brede-welvaartsraamwerk en de SDG's heeft ook geholpen om de SDG-agenda meer concreet te kunnen vertalen naar de Nederlandse context. Met de brede-welvaartsindicatoren is het mogelijk om belangrijke onderliggende principes van de SDG-agenda, die moeilijk meetbaar zijn, toch inzichtelijk te maken. Hierbij gaat het vooral om het streven van de SDG-agenda naar evenwicht tussen de brede welvaart in het 'hier en nu', voor mensen 'elders' en het zorgvuldig omgaan met de belangen van toekomstige generaties ('later'). Verder helpt de

integratie van de beide meetsystemen ook om de voortgang op de verschillende beleidsterreinen beter in kaart te brengen, dankzij de concrete doelen die met de SDG's gesteld worden.

Ten slotte geven de brede-welvaartindicatoren die zijn ontleend aan het 'hier en nu'-dashboard een duidelijk beeld of individuen of groepen kunnen profiteren van welvaartsontwikkelingen of juist achterblijven. Deze concrete uitwerking helpt om het 'leave no one behind'-principe uit de SDG-agenda invulling te geven.

Standen en posities versus trends

Zowel bij de brede-welvaarttrends als bij de SDG's, wordt voor de indicatoren de meest recente stand gegeven, alsmede de berekende trends over de periode 2013–2020 (voor zover er data beschikbaar zijn). In de buitenste ring van de 'wielen' bij de brede-welvaarttrends wordt ook de meest recente jaarmutatie gepresenteerd, waar mogelijk voor 2020. Waar mogelijk is aangegeven welke positie Nederland inneemt in de EU (EU-27). Voor zowel de trend als de positie in de EU wordt ook een kwalificatie gegeven. Voor de trend is dat positief (groen), neutraal (grijs) of negatief (rood). Voor de positie is dat hoog (groen), midden (grijs) of laag (rood). Voor wat betreft de trends moeten nog twee kanttekeningen worden geplaatst. In deze Monitor worden trends over de middellange termijn gepresenteerd, terwijl in andere CBS-publicaties soms kortere trendperiodes worden gehanteerd. Hierdoor kan het geschetste beeld in de Monitor soms iets afwijken van wat het CBS elders beschrijft. Daarnaast is het goed te beseffen wat stijgende of dalende trends vanuit een welvaartsperspectief betekenen. In de dashboards staat niet alleen de richting van de trend aangegeven met een pijl (naar boven: stijgend; naar beneden: dalend), maar ook met een kleur (groen: stijgende brede welvaart; rood: dalende brede welvaart). Het kan dus voorkomen dat een naar beneden gerichte pijl (bijvoorbeeld een dalend aantal slachtoffers van misdaad) een groene kleur krijgt, aangezien een daling van de misdaad wordt gezien als een verbetering van de brede welvaart.

Soms kunnen positieve ontwikkelingen op het ene terrein gepaard gaan met negatieve op het andere: zo kan het stimuleren van economische groei een hogere uitstoot van schadelijke stoffen tot gevolg hebben. Andersom kunnen maatregelen gericht op een reductie van de broeikasgasuitstoot leiden tot een lagere economische groei. De Monitor doet in dergelijke gevallen nadrukkelijk geen uitspraken over welke ontwikkelingen wenselijk zijn. Het CBS verkent in deze editie wel welke synergieën en afruilen er kunnen zijn tussen de verschillende duurzaamheidsdoelen en wil dit onderzoek naar dergelijke verknopingen graag voortzetten voor volgende edities.

Bij de indicatoren in de dashboards wordt bij het bepalen van trend en positie uitgegaan van het primaire of eerste-orde-effect op de brede welvaart.

De selectie van indicatoren

De indicatoren bij de brede-welvaartthema's zijn geselecteerd aan de hand van het conceptuele raamwerk van het CES-meetsysteem. Dit is gedaan om een duidelijke en traceerbare link te houden met dit internationale, en breed geaccepteerde, raamwerk. Iedere indicator in de Monitor is relevant binnen een thema uit het raamwerk. De ontwikkelingen en standen van deze indicatoren worden gepresenteerd in hoofdstuk 2 (Brede-welvaarttrends). Het betreft gemiddelden of totalen voor heel Nederland.

Aansluitend wordt in hoofdstuk 3 voor indicatoren uit het dashboard voor de brede welvaart 'hier en nu', de verdeling over bevolkingsgroepen gepresenteerd. Waar het niet mogelijk was om indicatoren over de gekozen bevolkingsgroepen uit te splitsen, is een alternatieve indicator geselecteerd of is het betreffende thema niet opgenomen.

In hoofdstuk 4 wordt een set indicatoren gebruikt die laat zien hoe Nederland zich ontwikkelt in het licht van de 17 SDG's in de Nederlandse beleidscontext. In Nederland is het CBS verantwoordelijk voor het monitoren van de voortgang met betrekking tot de SDG's. Medio februari 2021 publiceerde het CBS op verzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken de reflectienota Vijf jaar implementatie SDG's in Nederland (CBS, 2021). Dit rapport geeft aan waar Nederland staat vijf jaar na de nationale SDG-implementatie en tien jaar voordat de targets behaald moeten zijn. Voor het eerst zijn de uitkomsten gepresenteerd in combinatie met het beleid dat de departementen voeren om de targets in 2030 te behalen.

In hoofdstuk 4 wordt het conceptuele onderscheid tussen de dimensies 'hier en nu', 'later' en 'elders' losgelaten, omdat de SDG-agenda dit niet maakt. De indicatoren in hoofdstuk 4 zijn per SDG en per beleidsthema gerangschikt. Hierbij zijn de volgende categorieën indicatoren opgenomen:

- Een selectie uit de internationaal afgestemde indicatorenset van de SDG's, namelijk die indicatoren die voor de Nederlandse context relevant zijn. Hierbij wordt voortgebouwd op eerder werk dat het CBS heeft gedaan op het gebied van de SDG's (CBS, 2016; CBS, 2018). Ook in de huidige editie zijn niet alle voor Nederland relevante SDG-indicatoren integraal opgenomen. Voor een aantal indicatoren moet aanvullend dataonderzoek worden verricht omdat de datakwaliteit niet voldoende is om te worden ingepast in de systematiek van de Monitor. Zo is niet altijd 'tijdige' informatie voorhanden. Daarnaast beschikt het CBS niet altijd over consistente tijdreeksen, die nodig zijn om na te gaan in hoeverre indicatoren een significant stijgende of dalende trend vertonen. Daarbij valt ook op dat er in de SDG-agenda een grote nadruk ligt op 'hier en nu'-indicatoren, terwijl indicatoren die iets zeggen over het gebruik van hulpbronnen minder sterk vertegenwoordigd zijn. Verder zijn er relatief veel 'inputindicatoren' opgenomen in de SDG-lijst, maar zijn indicatoren die iets zeggen over de uitkomsten dunner gezaaid.
- Vrijwel alle indicatoren waarmee in hoofdstuk 2 de staat van de brede welvaart en schokbestendigheid is beschreven en die aan het CES-raamwerk zijn ontleend. Hierbij zijn sommige beleidsthema's beter gedekt dan andere. Deze CES-indicatoren zijn toegevoegd om de balans in de indicatorenset te waarborgen.
- Aanvullende indicatoren die de systematiek in de SDG-dashboards ondersteunen, namelijk middelen die worden ingezet, de mogelijkheden die deze creëren, het gebruik dat van mogelijkheden wordt gemaakt, de uitkomsten die aan dat gebruik zijn gerelateerd en de beleving van burgers.

Kwaliteit en tijdigheid van de data

Datakwaliteit is een belangrijk criterium bij het selecteren van indicatoren. Dit betreft de validiteit ten aanzien van het thema, de betrouwbaarheid van de beschikbare bronnen, de volledigheid en internationale vergelijkbaarheid van gegevens en de interne consistentie door de tijd. Het is van belang dat een indicator ook voor de andere EU-landen beschikbaar is, aangezien de positie van Nederland op de EU-ranglijst voor de verschillende welvaartsthema's een belangrijk onderdeel van deze Monitor is.

Indicatoren die ook voor uiteenlopende demografische groepen beschikbaar zijn (zoals voor jongeren en ouderen, mannen en vrouwen, hoog- en laagopgeleiden) verdienen de voorkeur. Daarmee kunnen namelijk ook verdelingsaspecten van brede welvaart worden beschreven, zoals in hoofdstuk 3 van deze Monitor gebeurt voor de brede welvaart 'hier en nu'.

Aan de selectie van indicatoren is veel aandacht besteed, met name de tijdige beschikbaarheid ervan. Soms zijn goede indicatoren wel beschikbaar, maar ligt het meest recente cijfer te ver terug in de tijd om relevant te zijn voor een publicatie die bestemd is voor een Kamerdebat. Om de

tijdigheid van de indicatoren te verbeteren, zijn door het CBS forse inspanningen verricht om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk informatie voor het meest recente jaar (in deze editie: 2020) beschikbaar is. Sommige cijfers in de dashboards zijn gemarkeerd met een noot (A), die aangeeft dat het cijfer voor 2020 een eerste indicatie is en opgenomen is om het politieke debat te faciliteren. Dit snelle cijfer, dat vaak speciaal voor de Monitor gemaakt is, wordt mogelijk bij latere publicatie bijgesteld.

In een zeer beperkt aantal gevallen is een indicator opgenomen waarvoor het aantal datapunten in de periode 2013–2020 ontoereikend is om een trend te kunnen berekenen. Bij deze indicatoren is in de dashboards noot (B) geplaatst: in die gevallen gaat het niet om een stabiele ofwel neutrale trend, maar om het ontbreken van een trendmeting.

Omdat in deze publicatie standaardmethoden voor de berekening van ontwikkelingen en jaarmutaties worden toegepast op alle indicatoren, is het mogelijk dat er afwijkingen ten opzichte van andere CBS-publicaties optreden.

Voor deze Monitor is de gegevensverzameling afgesloten op 22 maart 2021. Dit betekent dat in de tijd die ligt tussen deze datum en de publicatie van de Monitor op woensdag 19 mei 2021 (Verantwoordingsdag) voor een aantal indicatoren nieuwe cijfers beschikbaar zijn gekomen die niet meer verwerkt konden worden.

Dataset: tijdreeksen en regionale verdelingen

Het CBS stelt bij de Monitor lange tijdreeksen van de indicatoren beschikbaar door plaatsing van aanvullende Excel-tabellen op de website. In deze tabellen zijn – waar mogelijk – tijdreeksen opgenomen vanaf 1995. In de visualisaties bij hoofdstuk 2, de 'wielen', kan de positie van Nederland door de tijd gevolgd worden. Niet alle in deze publicatie opgenomen data zijn overigens van het CBS afkomstig. De Excel-tabellen bevatten meer informatie over de gebruikte indicatoren. In deze metadata zijn ook steeds de bronnen vermeld.

Het kabinet investeert in de periode 2018–2022 950 miljoen euro in de Regio Envelop, waarmee Regio Deals worden ondersteund waarin grote maatschappelijke uitdagingen worden aangepakt. Alle Regio Deals dienen bij te dragen aan de ontwikkeling van de brede welvaart. Om dit te kunnen beoordelen, wil het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de brede welvaartsontwikkeling op regionaal niveau volgen. Hiervoor is een monitor nodig waarin de basisinformatie in samenhang wordt gepresenteerd. Het CBS heeft hiervoor het conceptueel kader ontwikkeld, aansluitend bij de Monitor Brede Welvaart & de SDG's (CBS, 2019).
In november 2020 is, in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, een eerste regionale Monitor uitgebracht (CBS, 2020). Hierin wordt met meer dan 40 indicatoren een beeld opgebouwd van de brede welvaart 'hier en nu' en 'later' in gemeenten, provincies en COROP-gebieden. Tezamen geven deze indicatoren een breder beeld van de staat en ontwikkeling van de regionale samenleving dan alleen de economische indicatoren. Bij het toevoegen van indicatoren aan de landelijke Monitor zal de mogelijkheid tot verbijzondering naar regio's in het vervolg worden meegewogen bij de beoordeling van de datakwaliteit.

Literatuur

CBS, 2016, M*eten van SDG's: een eerste beeld voor Nederland*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2018, *Duurzame ontwikkelingsdoelen: de stand voor Nederland.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2019, *Conceptueel kader regionale Monitor Brede Welvaart*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2020, *Regionale Monitor Brede Welvaart.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2021, *Vijf jaar implementatie SDG's in Nederland, 2016–2020*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Stiglitz, J. E., A. Sen en J.-P. Fitoussi, 2009, *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.* Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Parijs.

UNECE, 2014, C*onference of European Statisticians (CES) Recommendations on Measuring Sustainable Development.* United Nations, New York/Genève.

VN, 2015, UN, 2015, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development;* Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2014 (A/Res/70/1). New York: United Nations.

WCED, 1987, *Our Common Future*. World Commission on Environment and development, Oxford.

2. Brede-welvaarttrends

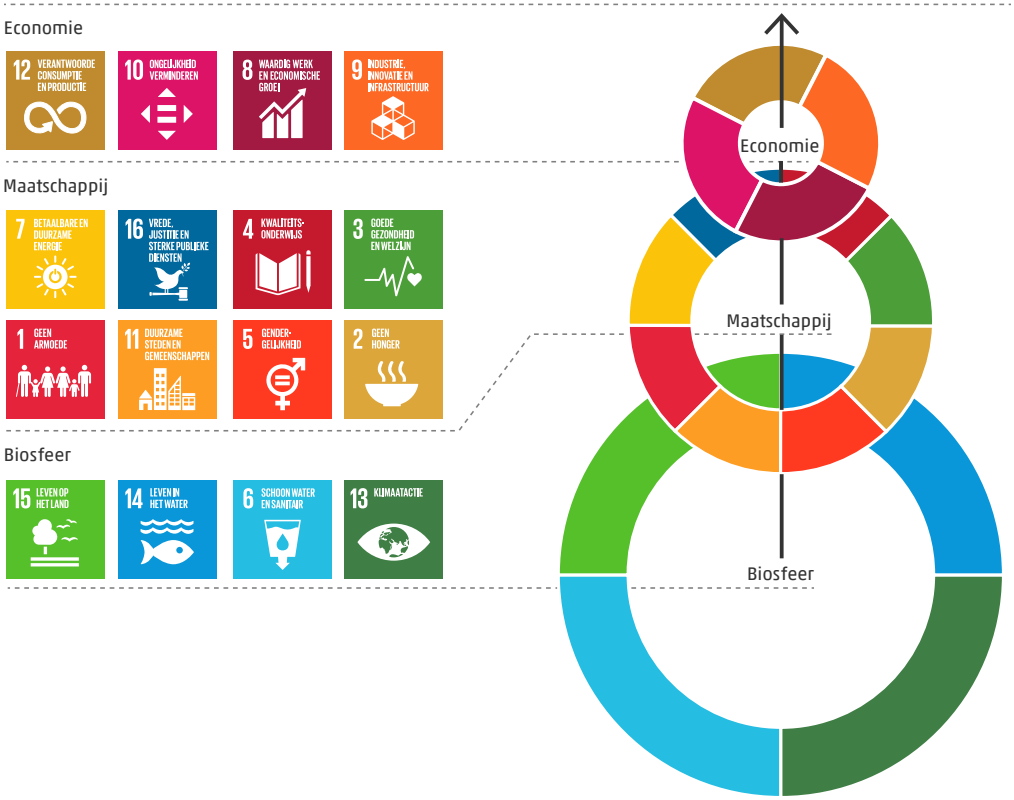
In het maatschappelijke debat over welvaart is het bbp vaak een dominante economische indicator. Welvaart gaat echter over meer dan alleen economie. Mensen hechten ook veel waarde aan zaken als goede gezondheid, kwalitatief hoogstaand onderwijs, sociale contacten, culturele identiteit, betrouwbare politiek en goed bestuur. Met het meten van brede welvaart wordt inzichtelijk gemaakt hoe Nederland ervoor staat op deze aspecten. Ook heeft Nederland zich gecommitteerd aan de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) die voor 2030 gehaald moeten worden. Deze doelen geven een concrete en beleidsmatige invulling aan het begrip brede welvaart.

Daarnaast vragen politici, beleidsmakers, bedrijven en burgers zich steeds vaker af of het huidige welvaartsniveau op lange termijn wel houdbaar is. De keuzes die we in Nederland maken, kunnen bovendien gevolgen hebben voor de brede welvaart van mensen in andere landen. Er is dan ook een grote maatschappelijke behoefte aan goede informatie over welvaart in een breder perspectief. In deze Monitor presenteert het CBS een verzameling indicatoren die niet alleen de relevante aspecten van brede welvaart op een systematische manier in kaart brengt, maar ook een beeld geeft van de voortgang van Nederland op de SDG's.

De in dit hoofdstuk gepresenteerde brede-welvaarttrends zijn gebaseerd op een relatief beperkt aantal indicatoren. Alleen zo kan de lezer een beknopt en hanteerbaar overzicht van de stand van het land gegeven worden. Achter ieder van die indicatoren gaan echter tal van nuances schuil, die wegvallen als we alleen de aandacht richten op de brede-welvaarttrends.

De aspecten waarop de brede welvaart wordt gemeten sluiten nauw aan bij de verschillende elementen van de 17 SDG's. Ook de SDG-agenda richt zich op een balans tussen de ontwikkeling van de mens, het milieu en de economie ten behoeve van een toekomstbestendige samenleving. De SDG's worden op het niveau van concrete subdoelen gemeten. De SDG-indicatoren bieden dan ook veel informatie die het inzicht in de onderliggende trends van brede welvaart versterkt. Daarom zijn in deze editie de indicatoren voor de SDG's uit hoofdstuk 4 in de beschrijving van brede welvaart geïntegreerd. Hierdoor worden indicatoren meer in hun hun onderlinge samenhang gepresenteerd, en wordt de SDG-agenda – voor Nederland een belangrijk beleidskader – uitdrukkelijk in de analyse van de brede welvaart betrokken.

2.0.1 Koppeling van de SDG's aan enkele overkoepelende brede-welvaartthema's

Bij de beschrijving van de brede-welvaarttrends worden steeds de kernindicatoren gepresenteerd zoals dat ook in eerdere edities gebeurde. Nu worden deze echter beschreven in de context van de in bovenstaande figuur vermelde SDG's. Figuur 2.0.1 laat zien dat de langetermijnwelvaart van de mens gestoeld is op een gezonde biosfeer en het welzijn van de mens. Economie, hoewel in deze figuur bovenaan geplaatst, is dan ook niet het enige aspect van welvaart dat telt. De plaatsing van de economie bovenaan is veel meer een uitdrukking van het feit dat de economie op een gezonde manier in de samenleving en de biosfeer geworteld moet zijn. Dit inzicht komt ook terug in de transitieliteratuur, waarin onder andere Kemp et al. (2016) spreken over de noodzaak tot 're-embedding' van de economie in zowel de samenleving als in de natuur. Alleen dan kan de economie voor een duurzame materiële welvaart en werkgelegenheid zorgen, en is een goede kwaliteit van leven van mensen in brede zin mogelijk. Hierbij gaat het uitdrukkelijk om het opbouwen van de brede welvaart waarvan alle maatschappelijke groepen kunnen profiteren. Ten slotte is van belang dat de ecologische grenzen worden gerespecteerd. Er is maar één aarde, waar we als huidige en volgende generaties zorgvuldig mee moeten omgaan; een zorgvuldige vormgeving van het sociaal-economisch bestel moet dan ook rekening houden met de planetaire grenzen. De worteling van economische groei in samenleving en ecologie vormt het hart van de SDG-agenda. Naast SDG 12 (verantwoorde consumptie en productie), komt deze thematiek in veel andere SDG's terug.

Dit hoofdstuk sluit af met een paragraaf over schokbestendigheid. Het is voor het eerst dat dit thema in de Monitor aan bod komt. De coronacrisis heeft ons bewust gemaakt van de kwetsbaarheid van onze manier van leven. Een schok van deze omvang raakt vele dimensies van de brede welvaart. Het is niet de eerste crisis van de 21e eeuw (denk bijvoorbeeld aan de kredietcrisis), en het zal niet de laatste zijn. De vraag is dan ook in welke mate Nederland in staat is om een volgende grote schok op te vangen. Een nieuw dashboard over schokbestendigheid

moet meer inzicht geven hierover. Het dashboard dat in deze editie van de Monitor wordt gepresenteerd is een eerste experimentele uitwerking van dit thema.

2.1 Selectie van thema's en indicatoren

Doel van de Monitor, en in het bijzonder dit hoofdstuk, is om aan te geven hoe Nederland ervoor staat met betrekking tot de brede welvaart 'hier en nu', 'later' en 'elders'. Hiervoor is een set indicatoren gebruikt waarvoor data beschikbaar waren of konden worden gemaakt. Niet voor alle aspecten van brede welvaart zijn de ideale indicatoren voorhanden. De indicatoren die hier worden gepresenteerd zijn geselecteerd aan de hand van het conceptuele raamwerk van het CES-meetsysteem van de UNECE (UNECE, 2014). De selectie van indicatoren en de statistische methoden waarmee de dashboards zijn samengesteld worden beschreven in de toelichting bij deze Monitor (CBS, 2021a). Waar cijfers speciaal zijn gemaakt ten behoeve van de Monitor is dit in de betreffende dashboards aangegeven met een noot (A). Deze cijfers geven een eerste indicatie. In hoofdstuk 2 heeft het CBS voor deze editie van de Monitor voor de volgende indicatoren jaarcijfers voor 2020 geraamd om het politieke debat te faciliteren. Het gaat hier om versnelde ramingen die speciaal voor deze publicatie zijn gemaakt zijn. In aanvulling daarop zijn nu ook eerste voorlopige uitkomsten van de Natuurlijk Kapitaalrekeningen opgenomen.

- De indicatoren met betrekking tot de gezonde levensverwachting van mannen en vrouwen in het hier en nu'-dashboard.
- De indicatoren met betrekking fosfor- en stikstofoverschot, cumulatieve CO_2-emissies, en de gezonde levensverwachting van mannen en vrouwen in het 'later'-dashboard.
- Groen-blauwe ruimte (exclusief reguliere landbouw) betreft eerste voorlopige uitkomsten uit de Natuurlijk Kapitaalrekeningen.
- een aantal invoerindicatoren (invoer uit de LDC's, invoer van mineralen, metalen, niet-metaal-mineralen en biomassa) en de grondstoffen- en broeikasgasvoetafdruk in het 'elders'-dashboard.
- De broeikasvoetafdruk en de groen-blauwe ruimte (exclusief reguliere landbouw) in dashboard 'schokbestendigheid'.

Kleurcodes

De Monitor gebruikt kleuren om de resultaten van verschillende indicatoren vergelijkbaar te maken. Voor iedere indicator wordt gekeken naar (de richting van) de middellangetermijntrend in Nederland (2013–2020) en naar de positie van Nederland in de EU-27 in het meest recente jaar met voldoende observaties.

Voor trends is de betekenis van kleuren:

GROEN

De trend beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS

De trend stijgt of daalt niet significant. (In de dashboards is deze kleur weggelaten.)

ROOD

De trend beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN

Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS

Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD

Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

Bij het bepalen van de kleurcodes is alleen gekeken naar de eerste-orde-effecten. Zo is een stijging van de individuele consumptie in de eerste orde goed voor de consument. In de tweede orde kan hogere consumptie echter gepaard gaan met bijvoorbeeld milieuvervuiling, obesitas, waterverbruik en CO_2-uitstoot in andere landen.
De kleurcode geeft de lezer het signaal dat hij of zij goed moet kijken naar het fenomeen waarvoor de indicator een indicatie geeft: er is blijkbaar iets aan de hand. Wanneer Nederland voor een indicator bijvoorbeeld een trend heeft die zich beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart en binnen Europa een positie in het laagste kwartiel heeft, dan wordt dit in de Monitor als een 'rode' trend en een 'rode' positie aangegeven. Voor een volledig groene indicator geldt: daar gaat blijkbaar iets goed.

De kleuraanduidingen hebben slechts een signaalfunctie. Er is nadrukkelijk geen sprake van een normatieve duiding. De Monitor geeft aan hoe Nederland er voorstaat op uiteenlopende aspecten van brede welvaart, en toont hierbij de afruilen waar we als samenleving mee worden geconfronteerd. Het is aan politiek en beleid om afwegingen te maken en beleidsconclusies te trekken. Speciaal voor deze Monitor is voor een aantal indicatoren een voorlopige raming gemaakt voor 2020. Deze eerste indicatie kan op een later moment nog worden bijgesteld.

Betekenis van noten in de dashboards:

A. Het CBS heeft voor de Monitor Brede Welvaart een jaarcijfer voor het meest recente jaar geraamd om het politieke debat te faciliteren. Dit is een voorlopige eerste berekening.
B. Bij deze indicator zijn binnen de periode 2013–2020 niet genoeg datapunten beschikbaar om een trend te kunnen berekenen.
C. Datakwaliteit onvoldoende voor trendbepaling.
D. Eerste voorlopige uitkomsten uit de Natuurlijk Kapitaalrekeningen (NKR).
E. Deze indicator krijg in hoofdstuk 4 bij SDG 17, i.t.t. hoofdstuk 2 BWT-wiel 'elders', wel een welvaartsduiding. Deze indicator is in de SDG-agenda gedefinieerd. Iedere SDG-indicator heeft een gewenste richting. Meer uitgaven wordt vanuit dit perspectief gezien als stijgende welvaart.

2.2 Brede welvaart 'hier en nu'

Voor brede welvaart is niet alleen de actuele stand van belang, maar ook de middellangetermijnontwikkeling, oftewel de trend, en de kortetermijnontwikkeling, oftewel de meest recente jaarmutatie. In deze paragraaf wordt achtereenvolgens ingegaan op:

- de trendmatige ontwikkeling in de periode 2013–2020;
- de meest recente jaarlijkse veranderingen;
- de positie van Nederland op de EU-ranglijst in het meest recente jaar waarvoor internationale data beschikbaar zijn.

In het 'hier en nu'-dashboard worden acht grote thema's onderscheiden. Hieronder wordt aangegeven wat het belang is van die verschillende thema's in het licht van brede welvaart. Ook worden de belangrijkste SDG's bij ieder thema vermeld.

- **Subjectief welzijn.** In bespiegelingen over de brede welvaart staat welzijn centraal. Welzijn is hier gedefinieerd als de mate waarin mensen tevreden zijn met hun leven.
- **Materiële welvaart** (SDG's 1, 8, 9, 10, 12). De materiële welvaart wordt gevormd door het inkomen dat mensen te besteden hebben, en de goederen en diensten die zij daarmee kunnen kopen om invulling en kleur te kunnen geven aan hun leven.
- **Gezondheid** (SDG 3). Gezondheid is bepalend voor de kwaliteit van leven. Een (chronische) ziekte beperkt iemands mogelijkheden om deel te nemen aan de samenleving.
  De levenskwaliteit wordt ook in belangrijke mate bepaald door gezonde voeding. Een van de grootste problemen op dat vlak is momenteel overgewicht.
- **Arbeid en vrije tijd** (SDG's 4, 8, 9). Brede welvaart hangt voor veel mensen sterk af van het hebben van passend en betaald werk. Daar staat tegenover dat vrije tijd grote invloed heeft op de levenskwaliteit die mensen ervaren. Werk en vrije tijd moeten dan ook in balans zijn.
  Een goede opleiding is daarbij essentieel om goede mogelijkheden op de arbeidsmarkt te hebben.
- **Wonen** (SDG 11). Een goed dak boven het hoofd is een eerste levensbehoefte. Nederlanders geven een substantieel deel van hun inkomen uit aan hun huisvesting.
- **Samenleving** (SDG's 1, 5, 10). Een samenleving waaraan iedereen kan deelnemen en waarin mensen kunnen vertrouwen op elkaar en op instituties als de overheid en het rechtssysteem vormt ook een onderdeel van brede welvaart. Ook de omvang van sociale contacten en daarmee de mate waarin mensen in het maatschappelijk leven participeren, is een belangrijk welvaartsaspect.
- **Veiligheid** (SDG's 11, 16). Misdaad grijpt direct in op de kwaliteit van leven van slachtoffers. Zowel het feitelijke risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe.
- **Milieu** (SDG's 2, 6, 7, 13, 14, 15). Schone lucht, schoon water, gezonde natuur en een bodem zonder gif zijn belangrijke levensbehoeften. Hoge fijnstofconcentraties in de lucht kunnen tot ernstige gezondheidsklachten leiden, zoals astma en COPD. In een dichtbevolkt land als Nederland is het ook belangrijk dat bepaalde gebieden er primair zijn voor de natuur, zodat flora en fauna zich daar kunnen handhaven en zich goed kunnen ontwikkelen.

2.2.1 Brede welvaart 'hier en nu'

Subjectief welzijn

:) **84,8%** van de Nederlanders geeft het leven een 7 of hoger in 2020

2e van 23 in EU in 2018

Tevredenheid met het leven

66,2% van de bevolking van 18+ geeft een 7 of hoger in 2020 ↑

Persoonlijke welzijnsindex

48,0% ervaart in hoge mate eigen regie (score tenminste 4 van 5) in 2019

3e van 27 in EU in 2017

Ervaren regie over het eigen leven

Materiële welvaart

€ 27 500 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2019) in 2019 ↑

6e van 27 in EU in 2019

Mediaan besteedbaar inkomen

€ 24 789 per inwoner (prijzen 2015) in 2020

6e van 27 in EU in 2019

Individuele consumptie

Gezondheid

66,5 jaren bij geboorte in 2020

15e van 27 in EU in 2018

Gezonde levensverwachting mannen A)

65,9 jaren bij geboorte in 2020

21e van 27 in EU in 2018

Gezonde levensverwachting vrouwen A)

51,1% van de bevolking van 20+ heeft overgewicht in 2020 ↑

10e van 27 in EU in 2016

Overgewicht

Arbeid en vrije tijd

0,9% van de beroepsbevolking was een jaar of langer werkloos in 2020 ↓

7e van 27 in EU in 2019

Langdurige werkloosheid

68,4% van de bevolking van 15-74 jaar in 2020 ↑

1e van 27 in EU in 2019

Nettoarbeidsparticipatie

34,2% van de bevolking 15-74 jaar heeft hoger onderwijs diploma in 2020 ↑

10e van 27 in EU in 2019

Hoogopgeleide bevolking

76,4% van de bevolking van 18+ is (zeer) tevreden in 2020

6e van 27 in EU in 2018

Tevredenheid met vrije tijd

4,09 voertuigverliesuren per inwoner in 2019 ↑

Tijdverlies door files en vertraging

79,2% van de werknemers van 15-74 jaar is (zeer) tevreden in 2020

7e van 27 in EU in 2017

Tevredenheid met werk (werknemers)

Wonen

85,1% van de inwoners heeft een woning zonder grote gebreken in 2020

18e van 27 in EU in 2019

Kwaliteit van woningen

87,5% van de bevolking van 18+ is (zeer) tevreden in 2020

8e van 27 in EU in 2017

Tevredenheid met woning

Samenleving

71,2% van bevolking van 15+ gemiddeld minstens 1 keer per week contact in 2020

2e van 23 in EU in 2018

Contact met familie, vrienden of buren

1,56 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2019

4e van 27 in EU in 2019

Inspraak en verantwoordingsplicht

69,5% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen in 2020

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in instituties

63,0% van de bevolking van 15+ vindt de meeste mensen te vertrouwen in 2020

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in mensen

43,3% van de bevolking van 18+ vindt ze vooruitgegaan of gelijk gebleven in 2019

Ontwikkeling normen en waarden

43,8% van bevolking van 15+ verrichtte georganiseerd vrijwilligerswerk in 2020

1e van 27 in EU in 2015

Vrijwilligerswerk

Veiligheid

1,4% van de bevolking van 15+ voelt zich vaak onveilig in 2019

Vaak onveilig voelen in de buurt

13,7% van de bevolking van 15+ was slachtoffer in 2019

14e van 23 in EU in 2018

Slachtofferschap van misdaad

Milieu

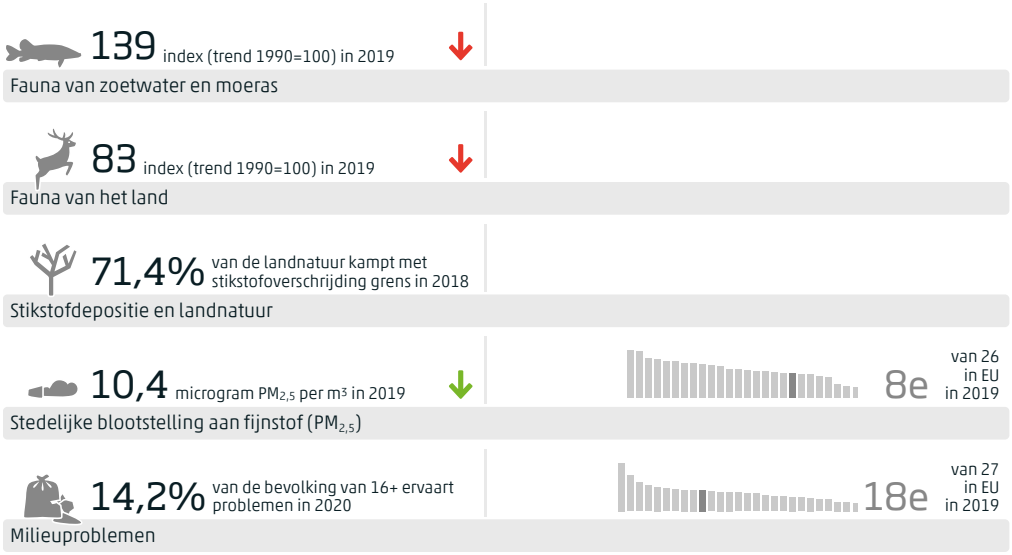
20,7% van het totale landoppervlak in 2019

Beheerde natuur in NNN

73,5% heeft de kwalificatie 'uitstekend' in 2020

15e van 25 in EU in 2019

Kwaliteit van zwemwater binnenwateren

Trends

De brede welvaart 'hier en nu' vertoont evenals in de afgelopen edities van de Monitor overwegend stabiele of zelfs groene trends over de laatste acht jaar.

Samenvattend beeld

Voor de thema's subjectief welzijn, materiële welvaart, wonen en veiligheid laten de indicatoren een stabiele of stijgende welvaart zien. Bij de thema's gezondheid, arbeid en vrije tijd, samenleving en milieu is het beeld meer gemengd. Hier kleuren bij ieder thema één of twee indicatoren rood.

Voor ieder van de acht thema's wordt nu meer in detail gekeken hoe de brede welvaart 'hier en nu' zich heeft ontwikkeld. Per thema worden eerst de indicatoren besproken die in het dashboard groen of rood kleuren. Daarna worden deze ontwikkelingen geplaatst in de bredere context van indicatoren uit de SDG-agenda, die leidend is in hoofdstuk 4.
Als eerste wordt gekeken naar het subjectief welzijn, ofwel de manier waarop mensen zelf hun kwaliteit van leven beleven.

Subjectief welzijn

- Tevredenheid met het leven: deze tevredenheid wordt gemeten als het percentage van de bevolking van Nederland van 18 jaar en ouder dat tevreden is met het leven (score van 7–10 als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1–10 aangeven in welke mate u tevreden bent met het leven dat u nu leidt. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'). In de trendperiode van de vorige Monitor (2012–2019) was nog sprake van een significant stijgende trend van de tevredenheid met het leven (groen). Deze trend is in de huidige meting, over 2013–2020, omgeslagen, en is nu stabiel (grijs). Voorts blijkt dat de tevredenheid met het leven in 2020 met 2,5 procentpunt is afgenomen, naar 84,8 procent.
- Persoonlijke welzijnsindex: deze index wordt gemeten met behulp van twaalf indicatoren die acht verschillende dimensies van brede welvaart beschrijven. Voor elke dimensie is een score bepaald en de scores zijn vervolgens samengebracht in één cijfer. Deze maatstaf geeft aan welk percentage van de bevolking het betreffende aspect van welvaart of welzijn een cijfer van 7 of hoger geeft (op een schaal van 1–10). De acht scores zijn ieder met een gelijk gewicht gewogen. In 2013, het startjaar van de meting, gaf 55,6 procent van de bevolking een cijfer van 7 of hoger aan hun welbevinden. Dit aandeel is gestegen tot 66,2 procent in 2020, de middellangetermijntrend is groen. Overigens is de persoonlijke welzijnsindex in 2020 met 1,5 procentpunt gestegen ten opzichte van 2019.

Los van deze belangrijke informatie over de manier waarop mensen zelf hun kwaliteit van leven ervaren, is het ook belangrijk hoe de verschillende aspecten van brede welvaart zich in meer objectieve zin hebben ontwikkeld. Hierbij wordt in het dashboard brede welvaart 'hier en nu' gekeken naar een aantal thema's, die worden behandeld in de volgorde zoals die in figuur 2.0.1 zijn gepresenteerd. Als eerste wordt gekeken naar de economische indicatoren voor het thema materiële welvaart.

Belangrijke aspecten van de brede welvaart 'hier en nu' zijn gerelateerd aan economie. Boven alles is een goed functionerende economie nodig om in de materiële basisbehoeften (voedsel, kleding, medische zorg, onderwijs etc.) te voorzien. Wel is het belangrijk dat de economie op een gezonde manier geworteld is in de samenleving en de biosfeer, zoals figuur 2.0.1 ook laat zien.

Materiële welvaart

- Mediaan besteedbaar inkomen: het betreft hier het inkomen per huishouden (voor prijsontwikkeling gecorrigeerd, uitgedrukt in constante prijzen van 2019). Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle getallen van laag naar hoog worden gesorteerd. Het volume van dit inkomen is gestegen van 25 016 euro in 2013 tot 27 500 euro in 2019, de trend is groen.
- Individuele consumptie: deze indicator betreft de zogenoemde werkelijke individuele consumptie, dat zijn consumptiegoederen en -diensten die huishoudens verwerven. Deze zijn inclusief goederen en diensten gefinancierd door de overheid en instellingen zonder winstoogmerk t.b.v. huishoudens (IZWH) die vervolgens als sociale overdrachten in natura aan de huishoudens worden geleverd. Deze laatste omvatten vooral uitgaven van de overheid voor gezondheid, onderwijs en sociale bescherming. Collectieve overheidsuitgaven aan bijvoorbeeld defensie of algemeen bestuur zijn niet inbegrepen. Het gaat om de waarde van de consumptie per inwoner (voor prijsverandering gecorrigeerd, uitgedrukt in prijzen van 2015). Bij deze indicator is er sprake van een trendomslag. In de trendperiode van de vorige Monitor (2012–2019) was nog sprake van een groene trend, nu, voor de periode 2013–2020, is deze grijs.

Allereerst is het vanuit een brede welvaartsoptiek belangrijk te kijken in hoeverre huishoudens weten te profiteren van economische groei. De Commissie Stiglitz-Sen-Fitoussi pleitte er daarom reeds in 2009 voor om niet langer het bruto binnenlands product (bbp), maar de inkomens of het consumptieniveau van huishoudens als maatstaf voor materiële welvaart te gebruiken (Stiglitz et al. 2009).

In de berichtgeving over brede welvaart werd vorig jaar geconstateerd dat de groei van de inkomens en consumptie van huishoudens de afgelopen vijfentwintig jaar sterk is achtergebleven bij de bbp-groei. Ditzelfde beeld kan ook dit jaar worden geschetst. Het volume van het bbp per hoofd van de bevolking was in 2019 bijna 9,7 procent groter dan aan het begin van de trendperiode in 2013, dat van de werkelijke individuele consumptie 5,4 procent. Wel kan voor 2020 een belangrijke ontwikkeling worden geconstateerd. Terwijl het bbp per hoofd van de bevolking daalde met 4,3 procent, trof de economische krimp die ten gevolge van de coronacrisis optrad de huishoudens waarschijnlijk minder hard. Cijfers over het mediaan besteedbaar inkomen zijn voor 2020 helaas nog niet voor handen. Er was het afgelopen jaar in elk geval een cao-loonstijging die duidelijk uitging boven de inflatie. De eerste uitkomsten van de nationale rekeningen wijzen op een groei van het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens met 2,4 procent; ondanks de coronacrisis is dit een grotere stijging dan in 2019. Ondanks deze voortgaande inkomensgroei is het volume van de individuele consumptie per inwoner in 2020 met 5,7 procent gedaald. Nog los van verminderde consumptiemogelijkheden als gevolg van lockdownmaatregelen, mag verwacht worden dat consumenten in deze onzekere tijd hun

uitgavenpatroon gematigd hebben. De cijfers over het consumentenvertrouwen laten over het afgelopen jaar een sterke daling zien.

De kernindicatoren voor materiële welvaart vertonen een nauwe samenhang met indicatoren zoals die in SDG's 8, 9, 10 en 12 zijn opgenomen. SDG 8 (dashboard 2) betreft het bewerkstelligen van waardig werk voor iedereen, vooral voor kwetsbare groepen, in goede arbeidsomstandigheden. Werk is belangrijk: zo verdienen mensen geld, doen ze mee aan de samenleving en krijgen ze vaak een groter gevoel van eigenwaarde. De vraag of ze aan werk kunnen komen en blijven, en of ze daarmee genoeg kunnen verdienen is voor veel mensen belangrijk. Ze willen bovendien kunnen werken onder goede arbeidsomstandigheden, relevante en interessante taken hebben en een goede balans hebben tussen werk en privé. Ook vrije tijd geeft zin aan het leven, door ontspanning, sociale contacten en persoonlijke ontwikkeling.

SDG 9 (dashboard 2) is gericht op versterking en verduurzaming van het bedrijfsleven en de toegang van kleine bedrijven tot hoogwaardige markten en financiering. Voor de Nederlandse context zijn indicatoren toegevoegd die (beleids-)relevant zijn voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo) en bedrijvigheid in ontwikkelde landen als Nederland. Mvo heeft overigens ook raakvlakken met andere SDG's: toegang tot krediet voor kleinere bedrijven, aandacht voor werknemers, verduurzaming van productieprocessen, en inclusieve en duurzame (inter)nationale waardenketens van inkoop tot afnemers. In Nederland zijn vooral de relaties tussen bedrijven en werknemers, de rol van het midden- en kleinbedrijf (mkb) en de grote bedrijven, en duurzame productieprocessen en producten van belang.

Vanuit een brede welvaartsoptiek is het van belang dat de economische ontwikkeling zo wordt vormgegeven dat deze duurzaam is. Dit betekent dat planetaire grenzen van de biosfeer worden gerespecteerd, dat de economische ontwikkeling de kwaliteit van leven ten goede komt, en dat daarbij alle groepen in de samenleving profiteren van deze welvaartstoename. De SDG-agenda besteedt bijzondere aandacht aan de ecologische en sociale randvoorwaarden waarbinnen de economie zich moet ontwikkelen. Hierbij wordt uitdrukkelijk geprobeerd om de mogelijke synergieën tussen economische, sociaal-maatschappelijke en ecologische ontwikkelingen te benutten. Daarnaast wordt uitdrukkelijk aangegeven hoe de negatieve gevolgen van economische groei moeten worden ingeperkt. Door te kijken hoe de diverse SDG-indicatoren zich ontwikkelen, kan worden nagegaan in hoeverre onze samenleving op weg is de 2030-doelen te halen.

In de overige thema's van het 'hier en nu'-dashboard worden de sociaal-maatschappelijke en ecologische aspecten van de brede welvaart uiteraard uitgebreider besproken. Ook in SDG's 8, 9 en 12, die meer op de economie zijn toegespitst, staan echter doelstellingen gericht op het verenigen van economische groei met sociaal-maatschappelijke en ecologische vooruitgang. Een aantal indicatoren in SDG's 9 en 12 geeft aan dat Nederland steeds efficiënter met zijn grondstoffen omgaat. Zo is er sprake van een trendmatige daling van de energie-intensiteit en broeikasgasintensiteit van de economie, en neemt de grondstoffenproductiviteit toe. Hierbij moeten wel twee kanttekeningen worden geplaatst. Eerst is hier slechts sprake van een relatieve ontkoppeling van economische groei en milieudruk. In tijden van sterke economische groei zal, ondanks de toegenomen grondstofefficiëntie, de milieudruk toch toenemen. Daarnaast is ook belangrijk in hoeverre de economische activiteit van Nederland tot een milieudruk in andere landen leidt (zo laat SDG 8 dashboard 1 zien dat de grondstoffenvoetafdruk van Nederland fors is). Deze thema's worden in de dashboards brede welvaart 'later' en 'elders' verder uitgediept.

Naast de ecologische impact, verdienen ook de sociaal-maatschappelijke gevolgen van economische groei aandacht. Zo laat SDG 10 (dashboard 1) zien dat de inkomensongelijkheid en de relatieve armoede in Nederland over de afgelopen trendperiode (2013–2020) stabiel zijn. Het mediane inkomen van huishoudens blijkt bij hoogopgeleiden significant boven en bij mensen

in de leeftijd van 35–64 jaar boven het nationaal gemiddelde te liggen (groen). Duidelijk beneden het gemiddelde scoren de mensen jonger dan 25 jaar en de laagopgeleiden. Het mediaan vermogen van huishoudens (SDG 1) heeft een stijgende trend. Voor het eerst geeft de Monitor van dit jaar ook informatie over de verdeling van het mediaan vermogen van huishoudens. Voor de mensen ouder dan 45 jaar kleurt deze indicator groen. Ook voor de 75-plussers, die op het vlak van het mediane inkomen rood scoorden, is het vermogen dus significant bovengemiddeld. De groepen tot 25 jaar en van 25–44 jaar scoren daarentegen benedengemiddeld. Evenals bij de inkomensindicator scoren de hoogopgeleiden voor wat betreft het vermogen bovengemiddeld (groen). Zowel de middelbaar- als laagopgeleiden geven een rode score te zien. Ten slotte valt de categorie migranten (zowel met westerse als niet-westerse achtergrond) op. Bij de mediane inkomens springen deze niet specifiek naar voren, terwijl deze migranten voor wat betreft het vermogen significant lager dan gemiddeld scoren (rood). Bij de mensen met een Nederlandse achtergrond scoort deze indicator groen.

Gezondheid

Bij het thema gezondheid onder brede welvaart 'hier en nu' zijn er geen groene trends gemeten.

- De trend van de gezonde levensverwachting van mannen en van vrouwen is stabiel. In deze Monitor is gekozen voor de variant van de levensverwachting (bij geboorte) in als goed of zeer goed ervaren gezondheid. In 2020 was de sterfte onder invloed van de coronapandemie 10 procent hoger dan op grond van de sterfte in eerdere jaren en demografische ontwikkelingen verwacht kon worden. Dit leidde tot een daling van de levensverwachting. De waardering van de eigen gezondheid was echter bijzonder groot. Door deze combinatie kwam de gezonde levensverwachting in 2020 bij zowel de mannen als de vrouwen flink hoger uit dan in 2019.
- Overgewicht (SDG 2.2.2): het overgewicht wordt gemeten als het percentage van de bevolking van 20 jaar en ouder met een 'body mass index' (BMI) van 25 kg/m2 of hoger. Dit aandeel is toegenomen van 48,2 procent in 2013 tot 51,1 procent in 2020. De trend is stijgend, en dus rood, maar in 2020 is het percentage volwassenen met overgewicht nauwelijks verder toegenomen.

SDG 3 streeft naar een goede gezondheid voor mensen van alle leeftijden. Het voorkómen van voortijdige sterfte veroorzaakt door slechte zorg voor moeder en kind maakt hier deel van uit, net als het aanpakken van lichamelijke ziektes en psychische problemen. Het Nederlandse beleid richt zich op het nog verder terugdringen van neonatale sterfte en kindersterfte. Verder focust het beleid op algemene preventie van overdraagbare ziekten. Daarnaast is er speciale aandacht voor niet-overdraagbare ziekten, onder meer door in te zetten op preventie en verbeterde toegang tot de geestelijke gezondheidszorg. De maatregelen uit het Nationaal Preventieakkoord op het gebied van roken, overgewicht en problematisch alcoholgebruik dragen hieraan bij. Bij preventie en behandeling van overmatig gebruik van verslavende middelen zet Nederland in op het voorkomen van gebruik en de bestrijding van daar vaak mee samengaande criminaliteit (CBS, 2021b).

De indicatoren voor SDG 3 (goede gezondheid en welzijn) geven een meer gedetailleerd beeld van het thema gezondheid dan het thema gezondheid in hoofdstuk 2 'hier en nu'. De overheidsuitgaven aan gezondheidszorg (als percentage van het bbp) zijn de laatste jaren trendmatig gedaald, maar voor 2020 zijn hierover nog geen cijfers beschikbaar. Voor deze indicator staat Nederland in de middelste regionen op de EU-ranglijst. Het aantal gewerkte uren in de zorg is de laatste jaren stabiel, en behoort tot het hoogste in de EU.

Naast de stabiele gezonde levensverwachting voor mannen en vrouwen in de laatste jaren zijn er minder gunstige ontwikkelingen op gezondheidsgebied: een stijgende trend bij het percentage mensen met overgewicht, oplopende wachttijden voor specialistische zorg en een trendmatige

daling bij de vaccinatiegraad voor mazelen. Verder voelt een steeds groter deel van de bevolking zich psychisch niet gezond. Hier staat wel een aantal positieve trends tegenover. Het percentage van de bevolking ouder dan 12 jaar dat rookt, is trendmatig gedaald. Ook is het percentage mensen dat bij het dagelijks functioneren ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen ervaart trendmatig gedaald. De trend is omgeslagen van stabiel naar groen; voor deze indicator neemt Nederland bovendien een hoge positie op de EU-ranglijst in. De ervaren gezondheid in Nederland vertoonde in eerdere metingen een dalende trend; die is nu stabiel geworden.

Arbeid en vrije tijd

- Langdurige werkloosheid. Het percentage van de beroepsbevolking dat langer dan één jaar werkloos is, bedroeg in 2013 2,5 procent; dit is gedaald tot 0,9 procent in 2020. De trend is omgeslagen van neutraal naar groen.
- Nettoarbeidsparticipatie: deze indicator meet het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de totale leeftijdsgroep 15–74 jaar (beroeps- en niet-beroepsbevolking). Dit was 65,4 procent in 2013 en is gestegen tot 68,4 procent in 2020.
- Hoogopgeleide bevolking: de bijdrage van onderwijs aan de brede welvaart wordt hier gemeten aan de hand van het percentage hoogopgeleiden in de bevolking; dat wil niet zeggen dat andere vormen van opleiding, zoals beroepsopleidingen en vakmanschap, voor de brede welvaart niet belangrijk zijn. Wel is het duidelijk dat hoogopgeleide mensen over het algemeen een hogere welvaart bereiken op veel maatschappelijke terreinen (zie hoofdstuk 3). De hoogopgeleide bevolking wordt gemeten als het percentage van de bevolking van 15–74 jaar dat succesvol een hbo- of universitaire opleiding heeft afgerond. Dit steeg van 28,3 procent in 2013 tot 34,2 procent in 2020.
- Tevredenheid met de vrije tijd: deze tevredenheid wordt gemeten als het percentage van de bevolking van 18 jaar en ouder dat tevreden of zeer tevreden is met de hoeveelheid vrije tijd die ze hebben. Bij deze indicator is sprake van een trendomslag. Werd in de vorige Monitor een dalende trend geconstateerd – mensen bleken steeds minder tevreden met de hoeveelheid vrije tijd te zijn – nu is deze stabiel. In 2020 is er sprake van een significante stijging van de tevredenheid met de vrije tijd.
- Tijdverlies door files en vertraging: deze maatstaf van het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid voor congestie op het hoofdwegennet wordt uitgedrukt in het aantal voertuigverliesuren per inwoner. Dit cijfer steeg van 2,6 uur in 2013 naar 4,1 uur in 2019. De trend is stijgend en rood. Voor deze indicator zijn nog geen 2020-cijfers beschikbaar, maar het volume van het verkeer op het hoofdwegennet was door de coronamaatregelen wel fors kleiner, met minder files en vertraging tot gevolg.
- Tevredenheid met het werk (werknemers): deze indicator wordt gemeten als het percentage van de werknemers van 15–74 jaar dat (zeer) tevreden is met het werk. De tevredenheid is in 2020 met 1,3 procentpunt toegenomen, naar 79,2 procent.

Het thema arbeid en vrije tijd speelt ook in de SDG-agenda een voorname rol. SDG 8 (dashboard 2) laat zien dat het thema arbeid zich in Nederland over een breed front trendmatig positief ontwikkelt. Terwijl de werkloosheid, de langdurige werkloosheid en het onbenut arbeidspotentieel trendmatig dalen, vindt er over de periode 2013–2020 een significante stijging plaats van de vacaturegraad (vacatures per duizend banen) en van de nettoarbeidsparticipatie. In de vorige Monitor waren er aanwijzingen voor een afruil tussen de toegenomen arbeidsparticipatie en een afgenomen tevredenheid met de vrije tijd. In 2020 is hier duidelijk een verandering opgetreden: terwijl de nettoarbeidsparticipatie in 2020 met 68,4 procent tegen 68,8 procent iets lager was dan in 2019, vertoont de tevredenheid met de vrije tijd een significante toename. Deze verbeterde van 74,2 procent in 2019 naar 76,4 procent in 2020; de trend sloeg om van rood naar stabiel.

Zorgen over baanbehoud bij werknemers dalen trendmatig, al was het percentage dat zich zorgen maakte (17,7) in 2020 wel 1,2 procentpunt hoger dan in 2019. De enige ongunstige trend binnen deze SDG treedt op bij de psychische vermoeidheid door werk bij werknemers: deze steeg van 14,4 procent in het eerste jaar van de meting, 2014, tot 15,7 procent in 2020. Deze vermoeidheid was overigens in 2020 beduidend minder dan in 2019 (17,0 procent). Met uitzondering van de gemiddelde arbeidsduur per week (hier neemt Nederland in 2019 een 25e plaats op de EU-ranglijst in), bevindt Nederland zich voor het merendeel van de indicatoren in de Europese voorhoede.

SDG 9 (dashboard 1) heeft ook raakvlakken met het thema arbeid en vrije tijd in het 'hier en nu'-dashboard. Deze SDG richt zich op een toegankelijke infrastructuur, en mobiliteit voor iedereen. Het gaat hier behalve over de fysieke infrastructuur (die al sterk ontwikkeld is in Nederland) ook over de mobiliteit van personen en vrachtvervoer. Mobiliteit en infrastructuur stellen mensen in staat om te werken, contacten te onderhouden en hun vrije tijd in te vullen. Een deel van de personenmobiliteit betreft verkeer van en naar het werk. Mobiliteit heeft echter ook nadelige effecten voor samenleving en milieu, onder andere tijdverlies als gevolg van files, onveiligheid in het verkeer en druk op het milieu.

Files en vertragingen zijn een grote bron van ergernis in Nederland. De cijfers in SDG 9 (dashboard 1) laten zien dat het tijdverlies door drukte op het hoofdwegennet in voertuigverliesuren per inwoner trendmatig is gestegen van 2,6 in 2013 tot 4,1 in 2019. In 2020 was dit tijdverlies waarschijnlijk veel minder als gevolg van het vele thuiswerken om verspreiding van het coronavirus tegen te gaan.

SDG 4 streeft naar goed onderwijs voor iedereen. Adequate en toegankelijke scholing zijn voor mensen in alle leeftijdscategorieën en in alle levensfasen van belang, van voorschoolse educatie en basisonderwijs tot beroeps- en hoger onderwijs, en daarna via het 'leven lang leren'. Vaardigheden van leerlingen en de bevolking als geheel kunnen worden gerelateerd aan de kwaliteit van het genoten onderwijs. Onderwijs zorgt er bovendien voor dat de huidige en toekomstige werkenden over de vaardigheden beschikken die zij nodig hebben om te functioneren in een kennisintensieve omgeving. Ook deze SDG heeft derhalve raakvlakken met het thema arbeid en vrije tijd.

Voor wat betreft het opleidingsniveau geeft SDG 4 (kwaliteitsonderwijs) een aantal belangrijke inzichten. Het percentage voortijdige schoolverlaters daalt trendmatig, en een steeds groter deel van de bevolking van 25–64 jaar geeft aan onderwijs te hebben gevolgd in de vier weken voorafgaande aan het onderzoek (SDG indicator 4.3.1: leven lang leren). Voor het percentage kinderen in voorschoolse educatie is de trend omgeslagen van dalend naar stabiel, terwijl Nederland voor deze indicator in de Europese voorhoede vertoeft. Ook het opleidings- en vaardigenhedenniveau van de Nederlandse bevolking is naar Europese maatstaven hoog te nomen, al zijn deze cijfers niet heel recent.

Wonen

De trendmatige ontwikkelingen van zowel de kwaliteit van woningen als de tevredenheid met de woning zijn stabiel. Ook in 2020 is geen sprake van significante veranderingen in het 'hier en nu'-dashboard. Meer informatie geeft SDG11, die zich richt op duurzaam wonen en leven in steden en gemeenschappen. De focus van dashboard 1 van SDG 11 ligt op adequate huisvesting. Een groot deel van het leven speelt zich af in en rond onze woning. Brede welvaart is dan ook gebaat bij het hebben van kwalitatief goede, passende, veilige en betaalbare woonruimte. Naast gebondenheid aan de werklocatie en sociale relaties, bepaalt het aanbod van geschikte en betaalbare woningen in hoge mate waar mensen wonen. Beweging op de woningmarkt is belangrijk voor starters en doorstromers. Daarnaast heeft de beleving van het woongenot en de woonlasten ook een duidelijk effect op brede welvaart.

Dashboard 1 van SDG 11 laat zien dat het aantal beschikbare woningen trendmatig is toegenomen. Wel is een toenemend aantal mensen te klein behuisd (hoewel dit probleem naar Europese maatstaven niet heel groot is). In 2019 stond Nederland voor deze indicator op de vierde plaats op de EU-27-ranglijst). Het beeld van de woonkosten is minder positief. De werkelijke woninghuur (volgens de HICP geharmoniseerde consumentenprijsindex), de uitgaven aan de aanschaf en bezit van koopwoningen, de mediane ratio verkoopprijs/vraagprijs alsmede de gemiddelde hypotheekschuld van huishoudens hebben alle een stijgende trend. De totale woonquote van huur- en koopwoningen (de uitgaven als percentage van het besteedbaar inkomen) is echter de laatste jaren trendmatig gedaald; de trend is omgeslagen van grijs naar groen. Wel blijkt dat deze woonquote naar Europese maatstaven hoog is (Nederland staat op de 23e plaats in de EU-27 in 2019). Ook de ontwikkeling van de ervaren woonlasten is positief. Deze lasten worden in de loop van de periode 2013–2020 als steeds minder problematisch ervaren. Nederland bevindt zich hier in de Europese kopgroep (derde van de EU-27 in 2019).

Voor wat betreft de tevredenheid met de woonomgeving is het beeld niet eenduidig. Vergeleken met andere landen ervaren Nederlanders veel onaangenaamheden in de buurt (25e plaats van de EU-27 in 2019), terwijl Nederland qua tevredenheid met de woonomgeving een eerste plek op de EU-ranglijst inneemt (deze vergelijking betreft overigens een relatief oud cijfer, te weten voor 2013).

Samenleving

Het thema samenleving in het 'hier en nu'-dashboard wordt gedekt met zes indicatoren:

- Vertrouwen in instituties (SDG 16.6.2): dit vertrouwen wordt gemeten als het percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat voldoende vertrouwen heeft in instituties (score van 6 of hoger op een schaal van 1–10). Hierbij worden drie instituties meegenomen: de Tweede Kamer, politie en rechters. Het percentage van de bevolking dat vertrouwen heeft in deze instituties steeg van 56 procent in 2013 tot 69,5 procent in 2020. Opvallend genoeg is het vertrouwen in instituties ook in het pandemiejaar 2020 sterk gegroeid. Vooral het vertrouwen in de Tweede Kamer is vorig jaar fors toegenomen (van 39,2 procent in 2019 naar 52,4 procent in 2020).
- Vertrouwen in mensen: ook hier is de trend opwaarts. Het gaat om het percentage van mensen van 15 jaar en ouder dat stelt dat mensen in het algemeen te vertrouwen zijn. Dit aandeel was in 2013 58,3 procent en in 2020 63,0 procent.
- Ontwikkeling normen en waarden: dit wordt door het SCP gemeten als het percentage van de bevolking van 18 jaar en ouder dat vindt dat de normen en waarden vooruit zijn gegaan of gelijk zijn gebleven. Over de trendperiode van de vorige Monitor werd nog een stabiele trend geconstateerd. Nu is deze stijgend. Het percentage dat positief oordeelt over de normen en waarden in Nederland is gestegen van 37,3 procent in 2013 tot 43,3 procent in 2019. Cijfers over 2020 zijn nog niet voorhanden.
- Contact met familie, vrienden of buren: deze contacten worden gemeten als het percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat gemiddeld minstens één keer per week om sociale redenen familie, vrienden of buren ontmoet. Dit aandeel is gedaald van 74,3 procent in 2013 tot 71,2 procent in 2020. Het afgelopen jaar is deze vorm van sociaal contact duidelijk afgenomen, met 1,0 procentpunt. Dit hangt ongetwijfeld samen met de beperkte mate waarin mensen als gevolg van de coronamaatregelen bij elkaar konden komen.
- Vrijwilligerswerk: het gaat hierbij om het percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat in de voorafgaande 12 maanden vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen. Het kan daarbij gaan om bestuurlijk werk of andere activiteiten. Dit aandeel is gedaald van 49,1 procent in 2013 tot 43,8 procent in 2020. Evenals bij het contact met familie, vrienden of buren het geval was, is ook hier in 2020 sprake geweest van een significante daling, met 2,9 procentpunt.

De SDG-agenda besteedt grote aandacht aan de mate waarin mensen in de samenleving participeren, met speciale aandacht voor de vraag of alle groepen gelijke kansen hebben tot deelname aan het maatschappelijk verkeer. Deze maatschappelijke participatie is van groot belang vanwege het sociaal kapitaal dat hier wordt opgebouwd, namelijk het vertrouwen dat burgers in elkaar en in instituties hebben en de normen en waarden die hierdoor breder gedeeld kunnen worden.

SDG 1 is gericht op de afname van armoede in al haar vormen. Dit betreft zowel financiële aspecten als de impact van armoede op het leven van mensen. De SDG-agenda vraagt speciale aandacht voor sociale bescherming, gelijke economische rechten en weerbaarheid van arme en kwetsbare groepen. De armoedeproblematiek in Nederland is van een andere orde dan die in de allerarmste landen van de wereld, maar ook hier lopen mensen risico op (relatieve) armoede. Daarom zijn voor de Nederlandse context meerdere indicatoren toegevoegd aan het dashboard van SDG 1. In het rijksbeleid ligt de nadruk op het voorkomen en tegengaan van armoede en problematische schulden, met speciale aandacht voor kinderen die in armoede leven (CBS, 2021b). De problematiek is door de coronacrisis extra actueel. Armoede en schulden worden versneld aangepakt door gemeenten en maatschappelijke organisaties, en met coronagerelateerde steunpakketten als TOZO, NOW en TONK.

Het beeld dat SDG 1 schetst is gemengd. Voor een deel onderstreept het de positieve conclusies die onder het thema materiële welvaart werden vermeld. Op inkomensvlak is er sprake van een trendmatige stijging (van zowel het gemiddeld als het mediaan besteedbaar inkomen). Daarnaast neemt ook het mediaan vermogen van huishoudens trendmatig toe. Voor deze indicatoren zijn nog geen cijfers over 2020 beschikbaar.

Naast deze positieve ontwikkelingen kan worden geconstateerd dat het percentage huishoudens dat moet rondkomen met een langdurig laag inkomen (in de jaren 2013–2019) trendmatig is gestegen. Ook is het aantal daklozen tussen 2013 en 2020 trendmatig toegenomen.
Het armoederisico van de minderjarigen (het percentage dat deel uitmaakt van een gezin met een laag inkomen) is overigens gedaald. Het risico op armoede en sociale uitsluiting vertoont een stabiele ontwikkeling; Nederland stond voor deze indicator in 2019 op een zesde plaats in de EU-27. Verder is er sprake van een trendmatige daling van het percentage mensen dat zich veel zorgen maakt over de financiële toekomst. Opvallend genoeg is ook in 2020 deze financiële zorg over de toekomst verder gedaald.

Het beeld van de verdeling van de brede welvaart komt uitvoerig in hoofdstuk 3 aan bod. Kort samengevat blijkt dat de brede welvaart het sterkst samenhangt met onderwijsniveau en migratieachtergrond. De groep laagopgeleiden komt op relatief veel indicatoren lager dan gemiddeld uit. Voor de groep hoogopgeleiden is dit juist andersom: zij scoren op veel indicatoren bovengemiddeld op brede welvaart. Persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, onderwijsniveau en migratieachtergrond zijn niet onafhankelijk van elkaar. Zo zijn mensen met een niet-westerse migratieachtergrond gemiddeld genomen vrij jong en zijn ze ook vrij vaak laagopgeleid. Ouderen zijn ook relatief vaak laagopgeleid. Het verschil in cumulatie van gunstige dan wel ongunstige uitkomsten is het grootst tussen laag- en hoogopgeleiden. Dit is ook het geval als rekening wordt gehouden met de onderlinge samenhang tussen de verschillende persoonskenmerken.
Na onderwijsniveau zijn leeftijd en migratieachtergrond het meest onderscheidend. Geslacht speelt de kleinste rol.

SDG 5 streeft naar gelijke behandeling van mannen en vrouwen en een gelijkwaardige positie in de samenleving. Hiervoor moet een eind komen aan de achterstand van vooral vrouwen en meisjes op allerlei terreinen: dwang en geweld, werk en zorg, en invloed in het openbare leven.

Wanneer naar de verdeling van de brede welvaart tussen mannen en vrouwen wordt gekeken,

dan laten de cijfers van SDG 5 (gendergelijkheid) zien dat het opleidingsniveau van zowel mannen als vrouwen en hun economische zelfstandigheid zijn toegenomen. Daarnaast is het beloningsverschil tussen mannen en vrouwen (waarbij vrouwen in het nadeel zijn) trendmatig afgenomen. In 2020 bedraagt het verschil in uurloon tussen mannen en vrouwen 13,7 procent. Als er breder wordt gekeken dan alleen naar de economische kant van gendergelijkheid, blijkt het beeld gemengder. Zo is het aandeel van vrouwen in het parlement trendmatig gedaald, en behoort het aandeel vrouwen dat deelneemt aan het hoger onderwijs tot de laagste in Europa (23^{e} in de EU-27 in 2018). Overigens studeren er meer vrouwen dan mannen; de trend is omgeslagen van stabiel naar stijgend (groen). Met het aandeel vrouwen in managementposities neemt Nederland vergeleken met andere Europese landen een middenpositie in (22^{e} in de EU27 in 2019). Wel is hier sprake van een groene, stijgende trend terwijl deze voorheen stabiel (grijs) was. Na de verkiezingen op 17 maart 2021 is overigens het aantal vrouwen dat gekozen is in de nieuwe Tweede Kamer toegenomen naar 59, een aandeel van 39 procent. De verdeling van de brede welvaart over mannen en vrouwen wordt in hoofdstuk 3 nader toegelicht. De verschillen blijken gering te zijn. Bij vijf indicatoren komen mannen positiever uit dan vrouwen, in drie gevallen is dat andersom. Bij de overige indicatoren is er geen verschil. Op individueel niveau komt cumulatie van gunstige uitkomsten ook iets meer voor bij mannen dan bij vrouwen en cumulatie van ongunstige uitkomsten iets minder.

SDG 10 betreft het verminderen van ongelijkheid binnen en tussen landen. De sociale samenhang binnen landen wordt bevorderd door vermindering van sociale en economische ongelijkheid, en vergroting van kansen en inclusie van alle mensen. Voor de Nederlandse beleidscontext zijn veel indicatoren toegevoegd. Dashboard 10.1 is gericht op sociale samenhang, inclusie en gelijkheid. Sociale samenhang is onontbeerlijk voor het goed functioneren van een samenleving. De sociale infrastructuur, zoals familieverbanden, buren, vrienden, verenigingen en hulp en ondersteuning, vormt hiervan de basis. Mensen moeten in staat zijn hieraan mee te doen, zodat ze zich deel van een groep kunnen voelen. Een bijzondere plaats in dit alles wordt ingenomen door migratievraagstukken.

Dashboard 10.1 toont dat maatschappelijke participatie trendmatig daalt voor indicatoren zoals contact met familie vrienden of buren, deelname aan verenigingen en vrijwilligerswerk. Vooral in 2020 is er – ongetwijfeld onder invloed van de lockdownmaatregelen – sprake van een sterke en significante terugval in maatschappelijke participatie. Wel neemt Nederland op dit vlak een hoge positie op de EU-ranglijsten in. De hoge maatschappelijke participatie vertaalt zich ook in een hoge mate van vertrouwen van burgers in elkaar en in de belangrijkste instituties, alsmede in het onderschrijven van belangrijke normen en waarden. In 2020 is vooral het vertrouwen in instituties (met name in de Tweede Kamer) beduidend hoger.

Veiligheid

Het thema veiligheid in het 'hier en nu'-dashboard wordt gedekt met twee indicatoren.

- Vaak onveilig voelen in de buurt (SDG 16.1.4): deze indicator heeft betrekking op het percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt. Dit percentage is gedaald van 1,8 in 2013 naar 1,4 in 2019. Deze cijfers zijn ontleend aan de tweejaarlijks gepubliceerde Veiligheidsmonitor. Voor 2020 zijn er geen nieuwe cijfers gepubliceerd.
- Slachtofferschap van misdaad (SDG's 11.7.2 en 16.1.3): gemeten als het percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat als privépersoon slachtoffer van misdaad is geweest. Cybercrime is in deze cijfers overigens niet inbegrepen. Het slachtofferschap van misdaad daalde van 19,8 procent in 2013 tot 13,7 procent in 2019. Ook hier is de tweejaarlijkse Veiligheidsmonitor de bron en zijn er geen cijfers voor 2020.

Meer aspecten van veiligheid worden behandeld in SDG 16. Deze SDG richt zich onder meer op het bevorderen van een vreedzame en veilige samenleving. De cijfers uit SDG 16 (dashboard 1) laten zien dat het aantal politiebeambten per 100 duizend inwoners een dalende (rode) trend heeft. Ook de aantallen geregistreerde misdrijven en het slachtofferschap van misdrijven dalen, daar is de trend echter groen omdat dit gunstig is vanuit het perspectief van brede welvaart.

Milieu

Het laatste thema in het 'hier en nu'-dashboard is milieu.

- Beheerde natuur in Natuur Netwerk Nederland (NNN): natuur wordt in Nederland na 2011 beschermd binnen het NNN. Dit is het netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuur, waaronder zowel de nationale parken als de Natura 2000-gebieden vallen, alsook agrarisch natuurbeheer en terrein aangekocht voor natuurontwikkeling. In 2013 besloeg het areaal van het NNN 17,3 procent van het Nederlandse landoppervlak. In 2019 is dit aandeel 20,7 procent. De trend is stijgend, en past bij de ambitie om in 2027 minimaal 80 duizend hectare extra natuur te hebben gerealiseerd vergeleken met 2011.
- Stedelijke blootstelling aan het fijnste fijnstof ($PM_{2,5}$) (SDG 11.6.2): deze blootstelling aan fijnstof wordt uitgedrukt in het aantal microgram per m^3. Fijnstof is schadelijk voor de gezondheid en leidt vooral tot een verslechtering van de conditie van mensen met hart- en longaandoeningen. De blootstelling aan dit fijnste fijnstof daalde van 14,0 procent in 2013 naar 10,4 procent in 2019, de trend is groen.
- Fauna van zoetwater en moeras: deze indicator beschrijft de trend in populaties of verspreiding (afhankelijk van de soort) van fauna kenmerkend voor zoetwater en moeras. De indicator is opgebouwd uit onderliggende cijfers over 136 inheemse soorten: zoogdieren (5 soorten), broedvogels (29 soorten), vissen (30 soorten), amfibieën (14 soorten), libellen (57 soorten) en vlinders (1 soort). Deze indicator is een index met als basis 1990=100. Na vanaf 1990 jarenlang te zijn gestegen, is deze index gedaald van 144,1 in 2013 tot 139,1 in 2019.
- Fauna van het land: deze indicator omvat 213 inheemse soorten zoogdieren (26 soorten), broedvogels (130 soorten), reptielen (7 soorten) en vlinders (50 soorten) die op het land voorkomen. Ook bij deze fauna-indicator is de trend rood.
- Milieuproblemen: hier gaat het om het percentage van de bevolking van 16 jaar en ouder dat milieuproblemen ervaart. Dit percentage is in de laatste jaren stabiel gebleven, en Nederland neemt op dit gebied een middenpositie op de EU-ranglijst in. Opvallend genoeg is het percentage milieuproblemen in 2020 significant gedaald.

De SDG-agenda benoemt natuurlijk een brede waaier van milieuproblemen, die grotendeels bij de 'later'-dimensie onder de noemer van natuurlijk kapitaal worden besproken. Voor wat betreft de brede welvaart 'hier en nu' geeft SDG 2 belangrijke informatie over voedselkwaliteit. Zo neemt het aandeel biologische landbouw in de periode 2013–2020 trendmatig toe (hoewel dit percentage naar Europese maatstaven nog altijd laag is), worden er per miljoen euro landbouwproductievolume minder chemische gewasbeschermingsmiddelen gebruikt (dit gebruik behoort ook tot de laagste in Europa) en daalt het antibioticagebruik in de veehouderij trendmatig. Het marktaandeel van biologisch voedsel is de laatste jaren duidelijk gestegen; eenzelfde ontwikkeling is zichtbaar bij vlees met een duurzaamheidskeurmerk.

SDG 14 richt zich op de bescherming van zeeën en oceanen, en op duurzaam gebruik van mariene hulpbronnen. Zeewater bedekt ongeveer driekwart van de planeet en vormt het grootste ecosysteem ter wereld. De toenemende negatieve effecten van klimaatverandering, overbevissing en vervuiling vormen een bedreiging voor de intrinsieke waarde van het ecosysteem zelf en voor het gebruik dat er van gemaakt wordt. SDG 15 betreft bescherming, herstel en duurzaam beheer van alle vormen van leven op het land.

Bescherming en herstel van ecosystemen en biodiversiteit kunnen de weerbaarheid versterken

tegen toenemende bevolkingsdruk, intensivering van landgebruik en klimaatverandering. Gezonde ecosystemen staan aan de basis van processen die grote invloed hebben op de brede welvaart, zoals de beschikbaarheid van schoon water en schone lucht, de aanwezigheid van insecten voor bestuiving van planten en de mogelijkheden voor ontspanning, recreatie en educatie. Natuur heeft een intrinsieke waarde voor de brede welvaart 'hier en nu' en voor toekomstige generaties. Het is tegelijkertijd een kritieke factor: als ecosystemen eenmaal verwoest zijn kan de schade onherstelbaar blijken.

Voor wat betreft de staat van de natuur en ecosystemen, laat SDG 14 (leven in het water) zien dat de trends stabiel zijn en dat Nederland voor wat betreft de Clean Water Index in 2020 een gemiddelde score laat zien (16e van de EU27 in 2020). SDG 15 (leven op het land) presenteert indicatoren die aandacht geven aan de staat van de natuur en biodiversiteit op het land. Zoals gezegd neemt het percentage van het totale land dat valt onder de noemer van beheerde natuur in NNN trendmatig toe. Andere indicatoren uit het dashboard van SDG 15 geven echter een somberder beeld van dit thema. Zo neemt de groen-blauwe ruimte (exclusief reguliere landbouw) per inwoner trendmatig af. Dit areaal per inwoner omvat groene en/of natuurlijke gebieden zowel in de stad als op het platteland, exclusief de reguliere landbouw en met uitzondering van de Noordzee. Ook drie biodiversiteitsindicatoren, te weten de rode-lijstindicator, de eerder genoemde fauna van het land en de index voor boerenlandvogels, dalen trendmatig. Naar Europese maatstaven is de staat van de landnatuur en biodiversiteit ook niet goed te noemen. Het percentage natuur en bosgebieden behoort tot de laagste in Europa en het overschot aan stikstof per hectare cultuurgrond is het hoogste van alle 19 EU-landen waarvoor cijfers beschikbaar zijn.

Trendomslagen

Bij zes indicatoren in het dashboard 'hier en nu' heeft er een trendomslag plaatsgevonden. Bij drie indicatoren is er een omslag in positieve richting. In de trendperiode van de vorige Monitor (2012–2019) waren de trends voor 'langdurige werkloosheid' en 'normen en waarden' stabiel. Deze stabiele (grijze) trends zijn nu, in de trendperiode 2013–2020, omgeslagen in groene trends. Voor 'tevredenheid met vrije tijd' is de voorheen rode trend omgeslagen naar een stabiele trend. In al deze gevallen is er sprake van vooruitgang vanuit een brede welvaartsoptiek. De indicatoren 'tevredenheid met het leven', 'individuele consumptie' en 'kwaliteit van zwemwater binnenwater' laten echter een achteruitgang zien: was de trendmatige ontwikkeling voor deze indicatoren voorheen nog groen, nu is deze omgeslagen naar stabiel (grijs).

Posities op de EU-ranglijst

Hieronder wordt aangegeven wat het niveau van brede welvaart 'hier en nu' in Nederland is in vergelijking met de 26 andere landen in de EU. Het Verenigd Koninkrijk maakt met ingang van deze Monitor geen deel meer uit van de vergelijking. Waar mogelijk is Nederland met alle EU-lidstaten vergeleken (aangegeven met de EU-27); waar niet voor alle landen (recente) data beschikbaar waren, is de vergelijking uitgevoerd met minder lidstaten.

Voor de volgende indicatoren staat Nederland hoog op de Europese ranglijst.
Thema subjectief welzijn:
- Tevredenheid met het leven: 2e van 23 landen (2018)
- Ervaren regie over het eigen leven: 3e van 27 landen (2017)

Thema materiële welvaart:
- Mediaan besteedbaar inkomen: 6e van 27 landen (2019)
- Individuele consumptie: 6e van 27 landen (2019)

Thema arbeid en vrije tijd:
- Langdurige werkloosheid; 7e van 27 landen (2019)
- Nettoarbeidsparticipatie: 1e van 27 landen (2019)

– Tevredenheid met vrije tijd: 6e van 27 landen (2018)
– Tevredenheid met werk: 7e van 27 landen (2017)

Thema samenleving:

– Contact met familie, vrienden of buren: 2e van 23 landen (2018). Bij de internationale vergelijking gaat het niet om buren maar om collega's die je sociaal ontmoet.
– Inspraak en verantwoordingsplicht: 4e van 27 landen (2019)
– Vertrouwen in instituties (SDG 16.6.2): 3e van 23 landen (2018)
– Vertrouwen in mensen: 3e van 23 (2018)
– Vrijwilligerswerk: 1e van 27 (2015)

Bij de volgende indicator staat Nederland laag op de Europese ranglijst:

Thema gezondheid:

– Gezonde levensverwachting vrouwen (SDG 3.4.1): 21e van 27 landen (2018). (Mannen nemen Europees gezien bij gezonde levensverwachting een middenpositie in).

Alle informatie over de brede-welvaarttrends 'hier en nu' wordt samengevat in figuur 2.2.2.

Uitleg brede-welvaarttrends (BWT)

De binnenste ring van de brede-welvaarttrends (BWT) geeft informatie over de middellangetermijntrend (gebaseerd op beschikbare datapunten in de jaren 2013–2020). De buitenste ring geeft de gemiddelde mutatie in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar. Wijs in de figuur een indicator aan om te zien wat daar is gemeten. Doorklikken geeft meer informatie over de ontwikkeling in Nederland en de positie ten opzichte van de andere EU-landen. Waar mogelijk zijn tijdreeksen opgenomen vanaf 1995.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
de indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

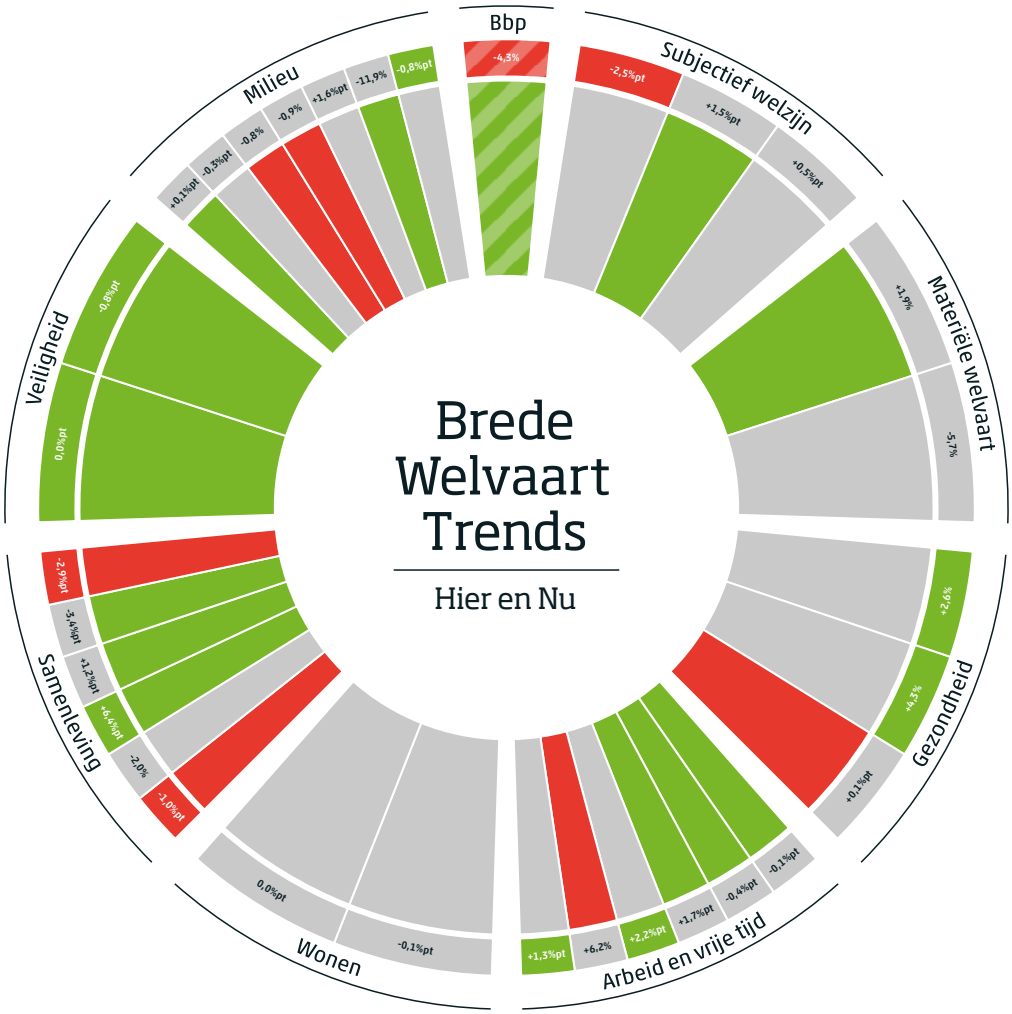
Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

2.2.2 Brede-welvaarttrends (BWT): hier en nu

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

Stijging Brede Welvaart

Geen verandering

Daling Brede Welvaart

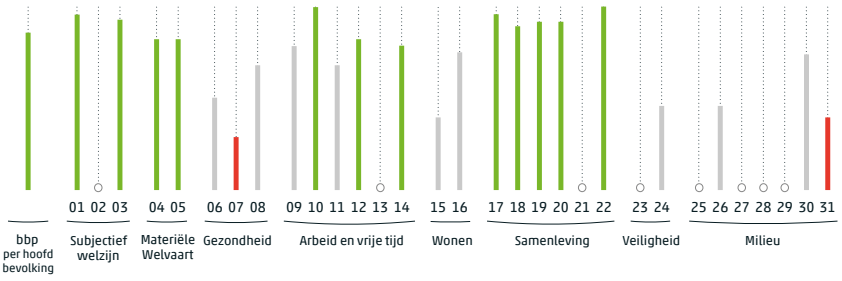
Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Neder-land in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

01 Tevredenheid met het leven /**02** Persoonlijke welzijnsindex /**03** Ervaren regie over het eigen leven /**04** Mediaan besteedbaar inkomen /**05** Individuele consumptie / **06** Gezonde levensverwachting mannen /**07** Gezonde levensverwachting vrouwen /**08** Overgewicht /**09** Langdurige werkloosheid /**10** Nettoarbeidsparticipatie / **11** Hoogopgeleide bevolking /**12** Tevredenheid met vrije tijd /**13** Tijdverlies door files en vertraging /**14** Tevredenheid met werk (werknemers) /**15** Kwaliteit van woningen / **16** Tevredenheid met woning /**17** Contact met familie vrienden of buren /**18** Inspraak en verantwoordingsplicht /**19** Vertrouwen in instituties /**20** Vertrouwen in mensen / **21** Ontwikkeling normen en waarden /**22** Vrijwilligerswerk /**23** Vaak onveilig voelen in de buurt /**24** Slachtofferschap van misdaad /**25** Beheerde natuur in NNN / **26** Kwaliteit van zwemwater binnenwateren /**27** Fauna van zoetwater en moeras /**28** Fauna van het land /**29** Stikstofdepositie en landnatuur / **30** Stedelijke blootstelling aan fijnstof (PM$_{2,5}$) / **31** Milieuproblemen

2.3 Brede welvaart 'later'

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de trendmatige ontwikkeling van de brede welvaart 'later' in de periode 2013–2020, de meest recente jaarlijkse veranderingen en de positie van Nederland op de EU-ranglijst in het meest recente jaar waarvoor internationale data beschikbaar zijn. Eerst wordt stilgestaan bij wat er onder brede welvaart 'later' wordt verstaan.

Brede welvaart 'later' gaat over de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om minimaal een zelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De keuzes die alle Nederlanders gezamenlijk 'hier en nu' maken hebben consequenties voor de volgende Nederlandse generaties. Om de kwaliteit van leven op peil te houden zijn allerlei hulpbronnen nodig, hier aangeduid als 'kapitaal'. We onderscheiden daarbij economisch, natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal. Het is belangrijk dat de hoeveelheid kapitaal per inwoner op de langere termijn minimaal constant is.

Economisch kapitaal omvat de machines en werktuigen, de ICT, het kenniskapitaal en de infrastructuur die nodig zijn voor het opbouwen van materiële welvaart en het genereren van economische groei. Het gaat hier om fysieke kapitaalgoederen die vooral voor het economisch proces van belang zijn. Ook het kenniskapitaal, onder andere gevoed door de investeringen in onderzoek en ontwikkeling, is belangrijk voor het functioneren van de Nederlandse economie. Schuld wordt gezien als negatief economisch kapitaal. Hiertegenover staat het vermogen van huishoudens.

Natuurlijk kapitaal omvat verschillende typen hulpbronnen. Het gaat niet alleen om grondstoffenvoorraden (voor Nederland vooral fossiele energiedragers zoals aardolie en aardgas), maar ook om de kwaliteit van natuur en milieu. Hieronder vallen onder meer de biodiversiteit (gemeten aan de hand van fauna van zoetwater en moeras en fauna van het land, die gezien kunnen worden als maatstaven voor soortenrijkdom), de algemene kwaliteit van de atmosfeer (samenhangend met CO_2-emissies) en de lokale kwaliteit van bodem, water en lucht. Ook capaciteit van hernieuwbare vormen van energie wordt onder het natuurlijk kapitaal geschaard, omdat hiermee zowel de intering op niet-hernieuwbare energiebronnen als de uitstoot van broeikasgassen kan worden tegengegaan.

Bij het menselijk kapitaal staat de factor arbeid centraal. Hierbij gaat het niet alleen om het aantal gewerkte uren, maar ook om de kwaliteit van het arbeidspotentieel in termen van opleidingsniveau en gezondheid.

Het sociaal kapitaal ten slotte weerspiegelt de kwaliteit van sociale verbanden in de samenleving. In navolging van de CES-Recommendations van de UNECE wordt sociaal kapitaal gemeten als de omvang van het vertrouwen dat burgers hebben in elkaar en in de belangrijkste instituties (UNECE, 2014). De literatuur over sociaal kapitaal benadrukt dat naast het vertrouwen van alle burgers, ook moet worden gekeken naar vertrouwen tussen verschillende groepen. Dit wordt in de Monitor afgemeten aan de indicator over discriminatiegevoelens. Deze beschrijft in hoeverre mensen zich onderdeel voelen van bepaalde groepen in de samenleving die ervaren dat zij niet volledig aan het maatschappelijk proces kunnen deelnemen of in hun hoedanigheid niet volledig worden geaccepteerd.

2.3.1 Brede welvaart 'later'

Economisch kapitaal

€ 146,00 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019 ↓
Fysieke kapitaalgoederenvoorraad

7e van 12 in EU in 2019

€ 10,74 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019
Kenniskapitaalgoederenvoorraad

5e van 12 in EU in 2019

€ 101 459 per huishouden (lopende prijzen) in 2019 ↑
Gemiddelde schuld per huishouden

22e van 24 in EU in 2019

€ 49 800 per huishouden (prijzen 2019) in 2019 ↑
Mediaan vermogen van huishoudens

Natuurlijk kapitaal

964,3 megawatt elektrisch vermogen per miljoen inwoners in 2020 ↑
Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit

18e van 27 in EU in 2019

20,7% van het totale landoppervlak in 2019 ↑
Beheerde natuur in NNN

907,6 m^2 groen- en zoetwatergebied per inwoner in 2018 ↓
Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw [D]

1,2 kilogram fosfor per hectare cultuurgrond in 2020
Fosforoverschot [A]

12e van 18 in EU in 2017

176,4 kilogram stikstof per hectare cultuurgrond in 2020
Stikstofoverschot [A]

19e van 19 in EU in 2017

83 index (trend 1990=100) in 2019 ↓
Fauna van het land

139 index (trend 1990=100) in 2019 ↓
Fauna van zoetwater en moeras

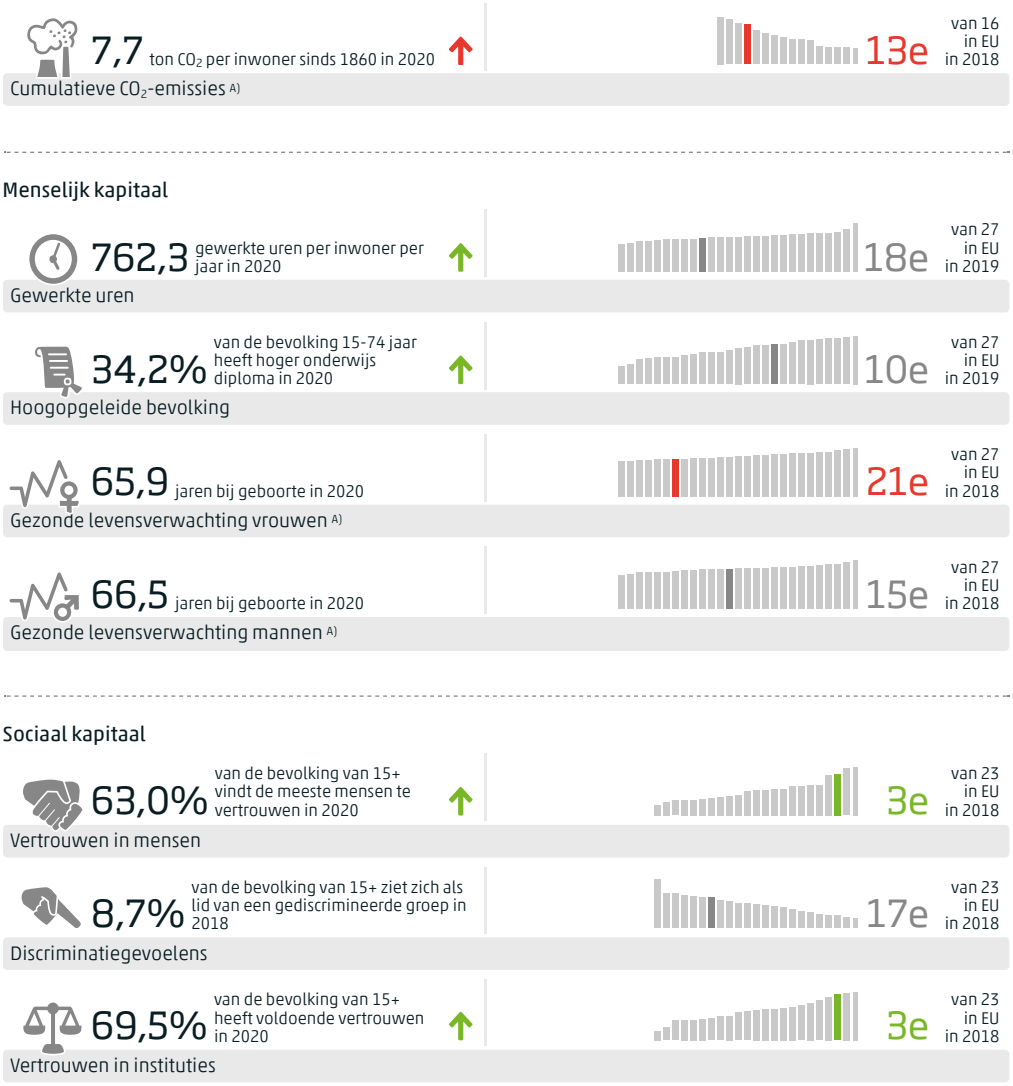
5,1% van het oppervlaktewater voldoet aan de norm in 2020 ↓
Oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit

69 m^3 per inwoner in 2018
Onttrekking grondwater

8e van 15 in EU in 2018

10,4 microgram $PM_{2,5}$ per m^3 in 2019 ↓
Stedelijke blootstelling aan fijnstof ($PM_{2,5}$)

8e van 26 in EU in 2019

In dit dashboard staat voor iedere indicator achtereenvolgens het meest recente cijfer voor Nederland, de trend in de periode 2013–2020, en een grafiek van de EU-ranglijst met de positie van Nederland in de EU-27.

Trends

Hieronder worden de belangrijkste trendmatige ontwikkelingen van de brede welvaart 'later' in de periode 2013–2020 beschreven.

Samenvattend beeld

Bij menselijk kapitaal en sociaal kapitaal laten alle indicatoren een stabiele tot stijgende trend zien. Bij economisch en natuurlijk kapitaal is het beeld gemengd, al naar gelang naar welk type van hulpbronnen wordt gekeken.

Economisch kapitaal

Hier zijn opvallende ontwikkelingen bij drie indicatoren.

– Fysieke kapitaalgoederenvoorraad: deze betreft materiële activa die langer dan een jaar in het productieproces worden gebruikt. De fysieke kapitaalgoederenvoorraad is gewaardeerd in constante prijzen 2015 en wordt uitgedrukt als de waarde van de kapitaalgoederenvoorraad per gewerkt uur. In cultuur gebrachte activa zijn inbegrepen. Gewerkte uren betreft het totale

aantal uren dat werknemers en/of zelfstandigen gedurende de verslagperiode werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren wegens verlof of ziekte tellen dus niet mee. De trend bij deze kapitaalindicator is rood. Het aantal gewerkte uren is tot en met 2019 flink toegenomen, meer dan het volume van de kapitaalgoederenvoorraad zelf, wat bij deze indicator tot een trenddaling leidt.

- Gemiddelde schuld per huishouden: Nederlandse huishoudens hadden in 2019 gemiddeld iets meer dan een ton aan schuld. De trend is stijgend (omgeslagen van neutraal naar rood) en Nederland staat hiermee onderin de EU-ranglijst (22e van 24). Tegenover de schulden staan het spaargeld van huishoudens (chartaal geld en deposito's) en hun niet-financiële bezittingen, zoals een woning.
- Mediaan vermogen van huishoudens: hier is de trend stijgend, en groen omdat dit vanuit oogpunt van brede welvaart een gunstige ontwikkeling is. Op 1 januari 2019 was het mediane vermogen 49,8 duizend euro. De toename komt vooral doordat koopwoningen in waarde bleven stijgen.

Het economisch kapitaal bestaat uit de componenten fysiek kapitaal (SDG 8, dashboard 1) en kenniskapitaal (vooral SDG 9, dashboard 3). De thematiek rondom financiële houdbaarheid komt in SDG 10 aan de orde (dashboard 2)

SDG 8 (dashboard 1) gaat onder andere in op het duurzamer en efficiënter maken van economische groei (met aandacht voor innovatie, ondernemerschap en milieu). Opvallend is het naar Europese maatstaven relatief lage niveau van de bruto-investeringen in materiële activa. Bij het aantal gewerkte uren per inwoner neemt Nederland een middenpositie in. De kracht van de Nederlandse economie ligt duidelijk op het vlak van de arbeidsproductiviteit. Deze vorm van productiviteit, gemeten in termen van bruto toegevoegde waarde per gewerkt uur, is in vergelijking met andere Europese landen hoog en hangt nauw samen met de hoogontwikkelde kenniseconomie. SDG 9 (dashboard 3) focust op kennis, die essentieel is voor het verhogen van economische prestaties en het vinden van oplossingen voor grote maatschappelijke problemen. Kennis kan worden omgezet in nieuwe technologieën en processen waarmee productieprocessen en producten kunnen worden verbeterd en verduurzaamd. Daarnaast heeft kennis sociaal-culturele en intrinsieke waarde. Van belang in dit verband is het investeren in kennis door publieke en private partijen, het uitbreiden van ICT en andere technologie en het vergroten van de kenniskapitaalgoederenvoorraad. Toegang tot het internet is essentieel voor de toegang tot kennis. SDG 9 laat zien dat Nederland voor een groot aantal innovatie-indicatoren een hoge positie op de EU-ranglijst inneemt. Daarnaast zijn de bruto-investeringen in materiële vaste activa en het gewerkte aantal uren in speur- en ontwikkelingswerk (R&D) trendmatig toegenomen. Ook kan worden geconstateerd dat de toegang tot financiering voor het mkb trendmatig is verbeterd (SDG 9, dashboard 2).

Een laatste aspect van het economisch kapitaal dat in de SDG-agenda wordt belicht betreft de financiële houdbaarheid. SDG 10 (dashboard 2) beschrijft de financiële houdbaarheid van onze welvaart en de financiële situatie van huishoudens. Zowel collectief als individueel worden schulden en vermogens opgebouwd. De financiële verplichtingen van overheid en huishoudens hebben effect op de brede welvaart van volgende generaties. Financiële systemen kunnen kwetsbaar blijken als ze worden geconfronteerd met vergrijzing, economische crises en globalisering, en met veranderingen in solidariteit tussen generaties en tussen bevolkingsgroepen.
SDG 10 (dashboard 2) geeft inzicht in de verhouding tussen het werkende en het niet-werkende deel van de bevolking. De grijze druk (verhouding tussen 65-plussers en 20–64-jarigen) en de groene druk (verhouding tussen jongeren onder de 20 en 20–64-jarigen) ontwikkelen zich – vooral in het afgelopen decennium – beide ongunstig voor houdbaarheid van brede welvaart op langere termijn. Nederland bevindt zich binnen de EU bij groene druk wel in de bovenste groep EU-landen.

Pensioenvermogen dat is opgebouwd via pensioenfondsen is niet vrijelijk beschikbaar en niet overdraagbaar. Het draagt wel bij aan de financiële zekerheid van huishoudens. Het geraamde pensioenvermogen is daarom als indicator toegevoegd aan het tweede dashboard van SDG 10. Het pensioenvermogen is geschat op basis van onder meer de levensverwachting en het verwachte rendement op de ingelegde pensioenpremie (gecorrigeerd voor inflatie). Het bedroeg in 2018 ruim 160 duizend euro gemiddeld per huishouden. Zou het pensioenvermogen bij hun overig vermogen opgeteld worden, dan komt het overeen met bijna de helft van het totale vermogen van huishoudens.

De dekkingsgraad van de pensioenfondsen, ofwel de verhouding van bezittingen (pensioenvermogen) en verplichtingen (pensioenaanspraken van alle deelnemers) geeft een indruk of de fondsen in staat zijn huidige en toekomstige pensioenen uit te keren. De actuele dekkingsgraad kwam in het vierde kwartaal van 2020 uit op 100,3 procent, tegen 104,0 procent eind 2019. De trend van deze indicator is stijgend en rood door de vergrijzing in combinatie met de ontwikkeling van de waarde van de beleggingen.

Bij de indicator pensioenaanspraken is de trend omgeslagen van groen naar neutraal. Het te verwachten pensioen uit werk (geschat met het mediane brutopensioeninkomen van personen van 65–74 jaar) was in 2020 51 procent van het inkomen uit werk (benaderd door het mediane bruto-inkomen uit werk van 50–59 jarigen). Het gaat alleen om pensioen opgebouwd tijdens het werkzame leven, dus exclusief overheidspensioenvoorzieningen (de eerste pijler).

Tegenover de schulden staan het spaargeld van huishoudens (chartaal geld en deposito's) en hun niet-financiële bezittingen, zoals een woning. Nederlandse huishoudens hadden in 2019 gemiddeld iets meer dan een ton aan schuld. De trend is stijgend (omgeslagen van neutraal naar rood) en Nederland staat hiermee onderin de EU-ranglijst (22^{e} van 24 in 2019). Huishoudens met een lening voor een woning hebben gemiddeld een hypotheekschuld van bijna twee ton (in 2019). De hoogte van deze schulden neemt trendmatig toe (rood). Voor spaargeld is de trend neutraal; Nederland neemt in 2019 met gemiddeld 55 duizend euro per huishouden een middenpositie in binnen Europa.

De overheidsschuld als percentage van het bbp, ook wel de schuldquote genoemd, lag eind 2019 op nog geen 49 procent. Daarmee lag deze belangrijke indicator voor de toestand van de overheidsfinanciën bijna 20 procentpunt lager dan op de top in 2014. Het zorgde voor een relatief gunstige uitgangspositie toen coronamaatregelen (vooral de NOW en de TOZO) de uitgaven in 2020 sterk lieten oplopen. Eind 2020 bedroeg de schuldquote 54,5 procent van het bbp, waarmee de middellangetermijntrend dalend blijft. De formele Europese norm voor de overheidsschuld is maximaal 60 procent van het bbp.

Natuurlijk kapitaal

Bij natuurlijk kapitaal zijn er enkele trends die gunstig zijn vanuit het perspectief van brede welvaart, maar ook een aantal ongunstige.

- Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit: in dit opgesteld vermogen worden wind-, water- en zonne-energie meegenomen. Capaciteit voor opwekking van elektriciteit uit biomassa is niet in de berekeningen meegenomen. Het in Nederland opgestelde vermogen voor hernieuwbare elektriciteit is in de trendperiode 2013–2020 toegenomen van 202 naar 964 megawatt per miljoen inwoners. Vooral de laatste jaren is de groei uitzonderlijk: in 2020 was het vermogen 43 procent groter dan in 2019. In 2019 bezette Nederland voor deze indicator echter de 18^{e} positie van 27 EU-landen. Bij deze indicator gaat het om het opgestelde vermogen, niet om de daadwerkelijke opwekking van energie. Met name bij zonne-energie is dit laatste aanmerkelijk kleiner dan het potentiële vermogen.
- Beheerde natuur in Natuur Netwerk Nederland (NNN): natuur wordt in Nederland sinds 2011

beschermd binnen het NNN. Dit is het netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuur, waaronder zowel de nationale parken als de Natura 2000-gebieden vallen, alsook agrarisch natuurbeheer en terrein aangekocht voor natuurontwikkeling. In 2013 besloeg het areaal van het NNN 17,3 procent van het Nederlandse landoppervlak. In 2019 is dit aandeel 20,7 procent. De trend is stijgend, wat past bij de ambitie om in 2027 minimaal 80 duizend hectare extra natuur te hebben gerealiseerd vergeleken met 2011.

- Stedelijke blootstelling aan fijnstof ($PM_{2,5}$): ook gunstig is de gestage en trendmatige afname van de stedelijke achtergrondconcentratie van fijnstof. Fijnstof is een verzamelbegrip en duidt op zwevende deeltjes in de lucht. In deze Monitor is de fijnere fractie van fijnstof opgenomen, namelijk $PM_{2,5}$. Dit bestaat uit deeltjes met een diameter kleiner dan 2,5 micrometer.
- Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw: dit is een nieuwe indicator. Berekend per inwoner heeft dit oppervlak een dalende (rode) trend. Het totale areaal van deze ruimte in Nederland in hectare is tussen 2015 en 2018 overigens wel iets toegenomen, vrijwel geheel door akkers en grasland met een vorm van agrarisch natuurbeheer. De groei van deze percelen maskeert de afname in omvang van een groot aantal andere landschapseenheden als heggen, bomenrijen en hagen, en van bos.
- Fauna van zoetwater en moeras: deze indicator beschrijft de trend in populaties of verspreiding (afhankelijk van de soort) van fauna kenmerkend voor zoetwater en moeras. De indicator is opgebouwd uit onderliggende cijfers over 136 inheemse soorten: zoogdieren (5 soorten), broedvogels (29 soorten), vissen (30 soorten), amfibieën (14 soorten), libellen (57 soorten) en vlinders (1 soort). Deze indicator is een index met als basis 1990=100. Na vanaf 1990 jarenlang te zijn gestegen, is deze index gedaald van 144,1 in 2013 tot 139,1 in 2019. De trend is rood.
- Fauna van het land. In deze indicator zijn 213 inheemse soorten zoogdieren (26 soorten), broedvogels (130 soorten), reptielen (7 soorten) en vlinders (50 soorten) opgenomen die op het land voorkomen. Ook bij deze fauna-indicator is de trend rood.
- Oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit: de chemische waterkwaliteit (op basis van 53 chemische stoffen of groepen van stoffen) is verslechterd, de trend is rood. De kwaliteit wordt beoordeeld volgens de systematiek van de Europese Kaderrichtlijn Water.[1] Het CBS rekent deze data in de Natuurlijk Kapitaalrekeningen om naar het percentage oppervlaktewater met een goede kwaliteit. Hoewel heel veel kleine waterlichamen voldoen aan de norm, voldoet qua oppervlak maar een relatief klein deel van het Nederlandse water.
- Cumulatieve CO_2-emissies: het thema klimaatverandering zou idealiter in kaart worden gebracht met behulp van cijfers over de CO_2-concentratie in de atmosfeer. Zulke concentratiecijfers zijn moeilijk te verkrijgen; daarbij is het ook lastig na te gaan wat de bijdrage van Nederland is aan het CO_2-probleem. Daarom is besloten de cumulatieve CO_2-uitstoot van Nederland te berekenen vanaf het begin van de eerste industriële revolutie. Daartoe is de jaarlijkse uitstoot die vanaf 1860 is opgetreden bij elkaar opgeteld. Dit is een cijfer dat uiteraard niet kan dalen. Het is echter in de Monitor opgenomen om de historische omvang van de CO_2-problematiek te laten zien. De cumulatieve CO_2-uitstoot is gestegen van 7,5 ton per inwoner in 2013 tot 7,7 ton in 2020.

Kanttekeningen bij de cumulatieve CO2_emissies per inwoner

De indicator cumulatieve CO_2-emissies per inwoner in het dashboard 'later' betreft de vanaf het begin van de industriële revolutie (hiervoor is 1860 genomen als startjaar) gecumuleerde CO_2-emissies. Elk jaar wordt de som berekend van de jaarlijkse CO_2 die is uitgestoten tot dan toe en gedeeld door de bevolkingsomvang vanaf 1860 tot heden. Deze over de lange termijn gecumuleerde uitstoot is uiteraard van belang. Deze beïnvloedt immers de kwaliteit van de atmosfeer en draagt daarmee – naar alle waarschijnlijkheid – bij aan de opwarming van de aarde.

Recente emissiereeksen tonen in hoeverre de historische trend van stijgende uitstoot (en concentratie) van CO_2 wordt gekeerd. Deze indicator (totale broeikasgasemissies berekend volgens de IPCC-voorschriften) maakt deel uit van SDG 13 (klimaatactie) in hoofdstuk 4.
De jaarlijkse broeikasgasuitstoot op Nederlands grondgebied per hoofd van de bevolking (SDG 13.2.1) neemt gestaag af. In 2013 en 2020 ging het respectievelijk om 11,5 en 9,5 ton CO_2-equivalenten per inwoner.
In 2020 is de totale broeikasgasuitstoot 24,5 procent lager dan die in 1990, conform een eerste berekening (maart 2021) door het CBS en RIVM/Emissieregistratie. Dit benadert de Urgenda-doelstelling: een afname van minimaal 25 procent (1990–2020). Het verschil is klein en ligt binnen de onzekerheidsbandbreedte van de broeikasgasemissies. De Urgenda-reductie is overigens een doelstelling voor het totaal van de emissies, en niet voor de uitstoot per inwoner.

Natuurlijk kapitaal is een breed thema dat in veel SDG's terugkeert.
Hierbij kunnen we de volgende componenten onderscheiden: energieverbruik en klimaatverandering (SDG's 7 en 13), kwaliteit van bodem, water en lucht; emissies en afval (SDG's 6, 11 en 12) en natuur en ecosystemen (SDG's 14, 15).

SDG 7 focust onder andere op verduurzaming en energie-efficiëntie.
Het energieverbruik, omgerekend in kg olie-equivalenten per inwoner, ligt in Nederland naar Europese maatstaven hoog (23^{e} van de EU-27 in 2019), maar de energie wordt wel steeds efficiënter gebruikt (de energie-intensiteit vertoont een dalende en daarmee groene trend). Daarnaast neemt de werkgelegenheid in de duurzame energiesector trendmatig toe en is het opgesteld vermogen van hernieuwbare energie gegroeid. Het aandeel van hernieuwbare energie in het totale energieverbruik stijgt, hoewel dit percentage naar Europese maatstaven nog altijd laag is (25^{e} van de EU-27 in 2019).

SDG 13 is gericht op de aanpak van door mensen veroorzaakte klimaatverandering. Hoewel er nog een weg te gaan is voordat de klimaatdoelen van het Parijs Akkoord zijn behaald, is er de laatste jaren vooruitgang geboekt. Dit heeft deels te maken met de hierboven genoemde verbeteringen op het gebied van energieverbruik. Daarnaast laat SDG 13 een toename van de overheidsuitgaven aan klimaatmitigatie zien (dit zijn maatregelen die de omvang en/of snelheid van de opwarming van de aarde beperken). De broeikasgasintensiteit van de economie (uitgedrukt in kg CO_2-equivalenten per euro bbp) vertoont een dalende, en daarmee groene, trend. Verder zijn de broeikasgasemissies per inwoner de afgelopen jaren trendmatig gedaald, hoewel de broeikasgasuitstoot naar Europese maatstaven nog steeds hoog is. Nederland nam in 2018 een 23^{e} plaats in op de EU-27 ranglijst.

Voor wat betreft de thematiek rond kwaliteit van bodem, water en lucht (emissies en afval), richt SDG 6 zich op water. De waterstress (het percentage zoetwater dat onttrokken wordt aan de beschikbare waterbronnen) vertoont een groene trend. De waterkwaliteit staat overigens wel onder druk. Het percentage oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit is de laatste jaren trendmatig gedaald.

SDG 12 concentreert zich op de transitie naar een circulaire economie met minder afhankelijkheid van grondstoffen. De cijfers in dit dashboard laten zien dat zowel de trend van de totale hoeveelheid gemeentelijk afval als het aandeel gerecycled gemeentelijk afval groen is en dat het aandeel van de milieusector in het bbp trendmatig is toegenomen.

Ook gunstig is de toename van de grondstoffenproductiviteit (uitgedrukt in euro's bbp per kg materiaalverbruik). Voor deze indicator staat Nederland in de Europese voorhoede. SDG 11 (dashboard 2) is er onder andere op gericht om de lokale leefomgeving duurzaam te maken. Hier staat een groot aantal indicatoren op groen. De emissies van verzurende stoffen dalen, terwijl ook

de stedelijke blootstelling aan de fijnere fractie van fijnstof is afgenomen. Verder behoren de overheidsuitgaven aan milieubescherming tot de hoogste in Europa (tweede van 24 EU-landen in 2019).

Ten slotte richt het natuurlijk kapitaal zich op de kwaliteit van de natuur en ecosystemen. SDG 14 spitst zich toe op de bescherming van zeeën en oceanen, en op duurzaam gebruik van mariene hulpbronnen. Zeewater bedekt ongeveer driekwart van de planeet en vormt het grootste ecosysteem ter wereld. De toenemende negatieve effecten van klimaatverandering, overbevissing en vervuiling vormen een bedreiging voor de intrinsieke waarde van het ecosysteem zelf en voor het gebruik dat er van gemaakt wordt. SDG 15 betreft bescherming, herstel en duurzaam beheer van alle vormen van leven op het land. Bescherming en herstel van ecosystemen en biodiversiteit kunnen de weerbaarheid versterken tegen toenemende bevolkingsdruk, intensivering van landgebruik en klimaatverandering.

Gezonde ecosystemen staan aan de basis van processen die grote invloed hebben op de brede welvaart, zoals de beschikbaarheid van schoon water en schone lucht, de aanwezigheid van insecten voor bestuiving van planten en de mogelijkheden voor ontspanning, recreatie en educatie. Natuur heeft een intrinsieke waarde voor de brede welvaart 'hier en nu' en voor toekomstige generaties. Het is tegelijkertijd een kritieke factor: als ecosystemen eenmaal verwoest zijn kan de schade onherstelbaar blijken.

Voor wat betreft de staat van de natuur en ecosystemen, laat SDG 14 (leven in het water) zien dat de trends stabiel zijn en dat Nederland voor de Clean Water Index in 2020 een gemiddelde score laat zien (16^{e} van de EU-27 in 2020). SDG 15 (leven op het land) presenteert indicatoren gericht op de staat van de natuur en biodiversiteit op het land. Zoals gezegd neemt het percentage van het totale land dat valt onder de noemer van beheerde natuur in NNN trendmatig toe. Een aantal andere indicatoren uit het dashboard van SDG 15 geeft echter een somberder beeld van dit thema. Zo neemt de groen-blauwe ruimte (exclusief reguliere landbouw) per inwoner trendmatig af. Dit areaal omvat groene en/of natuurlijke gebieden zowel in de stad als op het platteland, exclusief de reguliere landbouw en met uitzondering van de Noordzee. Ook drie biodiversiteitsindicatoren, te weten de rode- lijstindicator, de fauna van het land en de index voor boerenlandvogels, dalen trendmatig. Naar Europese maatstaven is de staat van de landnatuur en biodiversiteit ook niet goed te noemen. Het percentage natuur en bosgebieden behoort tot de laagste in Europa en het overschot aan stikstof per hectare cultuurgrond is het hoogste van alle 19 EU-landen waarvoor cijfers beschikbaar zijn.

Menselijk kapitaal

Bij menselijk kapitaal zijn er twee groene trends; deze wijzen op een vergroting van de brede welvaart.

- Gewerkte uren: dit wordt gemeten als het totale aantal uren dat zelfstandigen en werknemers werkelijk hebben gewerkt in een jaar gedeeld door de omvang van de bevolking in personen. Dit aantal is gestegen van 735 uur in 2013 tot 762 in 2020. Het aantal gewerkte uren nam in 2020 wel significant af, in 2019 ging het nog om 795 uur.
- Hoogopgeleide bevolking: het feit dat de bijdrage van onderwijs aan de brede welvaart hier wordt gemeten aan de hand van de relatieve omvang van de hoogopgeleide bevolking wil niet zeggen dat andere vormen van opleiding, zoals beroepsopleidingen en vakmanschap, voor de brede welvaart niet relevant zijn. Wel is het duidelijk dat hoogopgeleide mensen over het algemeen een hogere welvaart bereiken op tal van maatschappelijke terreinen (zie hoofdstuk 3). De hoogopgeleide bevolking wordt gemeten als het percentage van de bevolking van 15–74 jaar dat succesvol een hbo- of wo-opleiding heeft afgerond. Dit steeg van 28,3 procent in 2013 tot 34,2 procent in 2020.

Menselijk kapitaal kijkt naar hoe de mens, vanuit een economisch oogpunt, kan bijdragen aan de welvaart. Deze kapitaalvorm valt uiteen in drie componenten. Allereerst wordt er gekeken naar het arbeidsvolume: het totaal aantal gewerkte uren in de samenleving. Naast deze kwantitatieve maat, wordt ook naar de kwaliteit van de arbeid gekeken. Hierbij wordt aandacht besteed aan de gezondheid en aan het opleidingsniveau en de vaardigheden van de beroepsbevolking.

SDG 8 (dashboard 2) laat zien dat het thema arbeid zich in Nederland over een breed front trendmatig positief ontwikkelt. Terwijl de werkloosheid, de langdurige werkloosheid en het onbenut arbeidspotentieel trendmatig dalen, vindt er over de periode 2013–2020 een trendmatige stijging plaats van de vacaturegraad (het aantal vacatures per duizend banen) en van de nettoarbeidsparticipatie. De enige ongunstige trend binnen deze SDG treedt op bij de psychische vermoeidheid door werk (bij werknemers). Het percentage van de werknemers dat vermoeid is door werk steeg van 14,4 procent in het eerste jaar van de meting, 2014, tot 15,7 procent in 2020. Deze vermoeidheid was overigens in 2020 wel beduidend minder dan in 2019 (17,0 procent). Met uitzondering van de gemiddelde arbeidsduur per week (hier neemt Nederland in 2019 een 25^{e} plaats op de EU-ranglijst in), bevindt Nederland zich voor het merendeel van de indicatoren in de Europese voorhoede.

Voor de onderwijscomponent van menselijk kapitaal kan worden gekeken naar SDG 4. Over het opleidingsniveau geeft SDG 4 (kwaliteitsonderwijs) een aantal belangrijke inzichten.
Het percentage voortijdige schoolverlaters daalt trendmatig, terwijl een steeds groter deel van de bevolking van 25–64 jaar per jaar zegt een vorm van scholing te hebben gevolgd in de vier weken voorafgaande aan het onderzoek (SDG indicator 4.3.1: leven lang leren). Bij de participatie in voorschoolse educatie is de trend omgeslagen van dalend naar stabiel, terwijl Nederland voor deze indicator in de Europese voorhoede vertoeft. Ook het opleidings- en vaardigenheden niveau van de Nederlandse bevolking is naar Europese maatstaven hoog te noemen, al zijn deze cijfers niet heel recent.

Ook de gezondheid heeft zich de afgelopen periode goed ontwikkeld. De gezonde levensverwachting vertoont een stabiele trend voor zowel mannen als vrouwen. Het percentage van de bevolking ouder dan 12 jaar dat rookt, is gedaald. Daarnaast is het percentage mensen dat bij het dagelijks functioneren ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen ervaart afgenomen. De trend is omgeslagen van stabiel naar groen; voor deze indicator neemt Nederland bovendien een hoge positie op de EU-ranglijst in. De ervaren gezondheid in Nederland vertoonde in eerdere metingen een dalende trend. Nu is sprake van een stabiele trend. Hier staat tegenover dat een steeds groter deel van de bevolking zich psychisch niet gezond voelt.

Sociaal kapitaal

Bij sociaal kapitaal is het beeld positief: hier zijn twee groenkleurende trends en Nederland heeft een hoge positie binnen de EU.

- Vertrouwen in instituties (SDG 16.6.2): dit vertrouwen wordt gemeten als het percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat voldoende vertrouwen heeft in instituties (score van 6 of hoger op een schaal van 1–10). Hierbij worden drie instituties meegenomen: de Tweede Kamer, politie en rechters. Het percentage van de bevolking dat vertrouwen heeft in deze instituties steeg van 56 procent in 2013 tot 69,5 procent in 2020. Opvallend genoeg is het vertrouwen in instituties ook in het pandemiejaar 2020 sterk gegroeid. Vooral het vertrouwen in de Tweede Kamer is vorig jaar fors toegenomen (van 39,2 procent in 2019 naar 52,4 procent in 2020).
- Vertrouwen in mensen: ook hier is de trend opwaarts. Het gaat om het percentage mensen van 15 jaar en ouder dat stelt dat mensen in het algemeen te vertrouwen zijn. Dit aandeel was in 2013 58,3 procent en in 2020 63,0 procent.

Het sociaal kapitaal van de samenleving wordt gevormd door het sociaal contact dat mensen met elkaar hebben, en het interpersoonlijk vertrouwen dat hierdoor hopelijk wordt opgebouwd. Ook het vertrouwen van mensen in instituties vormt een belangrijk bestanddeel van sociaal kapitaal.

Vooral in SDG 10 (dashboard 1), dat is gericht op sociale samenhang, inclusie en gelijkheid, staat belangrijke informatie over sociaal kapitaal. Sociale samenhang is onontbeerlijk voor het goed functioneren van een samenleving. De sociale infrastructuur, zoals familieverbanden, buren, vrienden, verenigingen en hulp en ondersteuning vormt hiervan de basis. Mensen moeten in staat zijn hieraan mee te doen, zodat ze zich deel van een groep kunnen voelen. Een bijzondere plaats in dit alles wordt ingenomen door migratievraagstukken.

SDG 10 toont dat maatschappelijke participatie trendmatig daalt voor indicatoren zoals contact met familie, vrienden of buren, deelname aan verenigingen en vrijwilligerswerk. Vooral in 2020 is er – ongetwijfeld onder invloed van de lockdownmaatregelen – sprake van een sterke en significante terugval in maatschappelijke participatie. Wel neemt Nederland op dit vlak een hoge positie op de EU-ranglijsten in. Deze hoge maatschappelijke participatie vertaalt zich ook in een hoge mate van vertrouwen dat burgers in elkaar en in de belangrijkste instituties hebben, alsmede in het onderschrijven van belangrijke normen en waarden. In 2020 is vooral het vertrouwen in instituties (met name in de Tweede Kamer) beduidend gestegen.

Trendomslagen

Bij twee indicatoren in het 'later'-dashboard is de trend omgeslagen in een richting die vanuit de optiek van brede welvaart ongunstig is. Het gaat om de kenniskapitaalgoederenvoorraad en de gemiddelde schuld per huishouden. Bij de kenniskapitaalgoederenvoorraad was de trend berekend over de trendperiode van de vorige Monitor (2012–2019) groen; op basis van de beschikbare datapunten in de jaren 2013–2020, is dit nu een stabiele trend geworden. Bij de gemiddelde schuld van huishoudens slaat de trend om van grijs naar rood.

Posities op de EU-ranglijst

Hieronder wordt aangegeven wat het niveau van brede welvaart 'later' in Nederland is in vergelijking met andere landen in de EU. Waar mogelijk is Nederland met alle EU-lidstaten vergeleken (aangegeven met de EU-27), waar niet voor alle landen (recente) data beschikbaar waren, is vergeleken met minder lidstaten. Het Verenigd Koninkrijk maakt met ingang van deze Monitor geen deel meer uit van de vergelijking.

Met sociaal kapitaal neemt Nederland een gemiddelde tot hoge positie in op de EU-ranglijst. Bij economisch, menselijk en natuurlijk kapitaal is daarentegen sprake van een gemiddelde tot lage score. Voor het natuurlijk kapitaal zien we deze relatief lage scores in hoofdstuk 4 ook terug bij SDG 7 (betaalbare en duurzame energie), SDG 13 (klimaatactie) en SDG 15 (leven op het land).

Meer specifiek kijkend naar de indicatoren binnen de verschillende thema's, staat Nederland bij de volgende indicatoren hoog op de Europese ranglijst.

Thema economisch kapitaal:
Alleen bij dit thema zijn er posities in de kopgroep:
- Vertrouwen in mensen: 3^{e} van 23 landen (2018).
- Vertrouwen in instituties: 3^{e} van 23 landen (2018).

Voor de volgende indicatoren staat Nederland laag op de Europese ranglijst:

Thema economisch kapitaal:
– Gemiddelde schuld per huishouden: 22e van 24 landen (2019)
Thema natuurlijk kapitaal:
– Stikstofoverschot: 19e van 19 landen (2017).
– Cumulatieve CO_2-emissies: 13e van 16 landen (2018).
Thema menselijk kapitaal:
– Gezonde levensverwachting vrouwen (SDG 3.4.1): 21e van 27 landen (2018).

Alle informatie over de brede welvaart 'later' wordt samengevat in figuur 2.3.2.

Uitleg brede-welvaarttrends (BWT)

De binnenste ring van de brede-welvaarttrends (BWT) geeft informatie over de middellangetermijntrend (gebaseerd op beschikbare datapunten in de jaren 2013–2020). De buitenste ring geeft de gemiddelde mutatie in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar. Wijs in de figuur een indicator aan om te zien wat daar is gemeten. Doorklikken geeft meer informatie over de ontwikkeling in Nederland en de positie ten opzichte van de andere EU-landen. Waar mogelijk zijn tijdreeksen opgenomen vanaf 1995.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
de indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

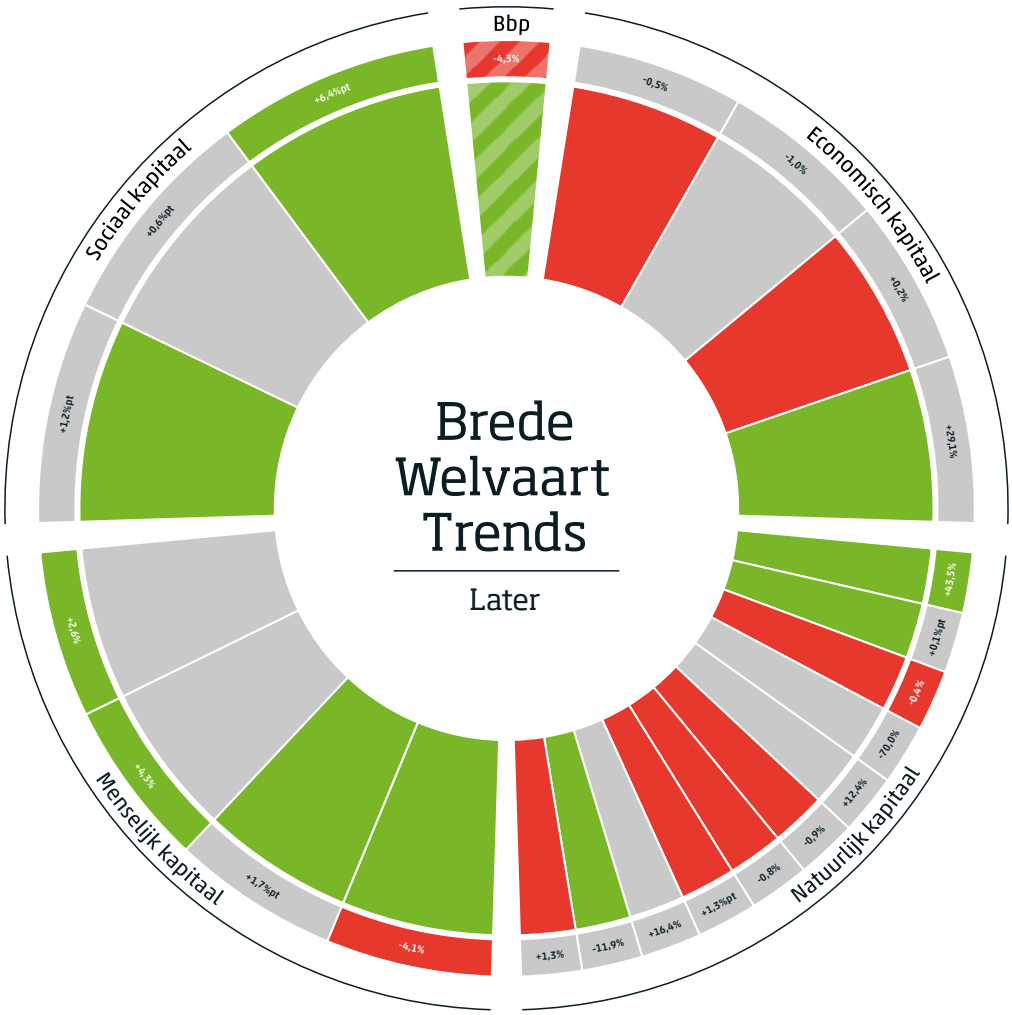
Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

2.3.2 Brede-welvaarttrends (BWT): later

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

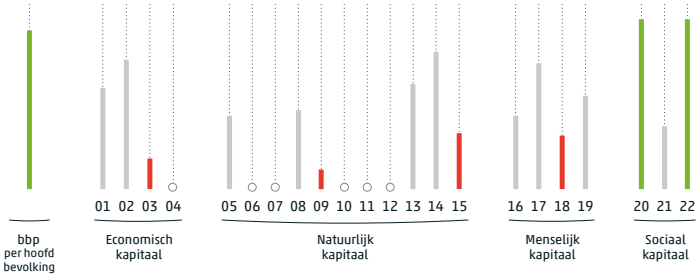
- Stijging Brede Welvaart
- Geen verandering
- Daling Brede Welvaart
- Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Nederland in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

01 Fysieke kapitaalgoederenvoorraad /**02** Kenniskapitaalgoederenvoorraad /**03** Gemiddelde schuld per huishouden /**04** Mediaan vermogen van huishoudens / **05** Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit/**06** Beheerde natuur in NNN /**07** Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw/**08** Fosforoverschot / **09** Stikstofoverschot /**10** Fauna van het land /**11** Fauna van zoetwater en moeras /**12** Oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit/**13** Onttrekking grondwater / **14** Stedelijke blootstelling aan fijnstof ($PM_{2,5}$) / **15** Cumulatieve CO_2-emissies /**16** Gewerkte uren /**17** Hoogopgeleide bevolking /**18** Gezonde levensverwachting vrouwen / **19** Gezonde levensverwachting mannen /**20** Vertrouwen in mensen /**21** Discriminatiegevoelens /**22** Vertrouwen in instituties

2.4 Brede welvaart 'elders'

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de trendmatige ontwikkeling van de brede welvaart 'elders' in de periode 2013–2020, de meest recente jaarlijkse veranderingen en de positie van Nederland op de EU-ranglijst in het meest recente jaar waarvoor internationale data beschikbaar zijn. Eerst wordt stilgestaan bij de opbouw van het 'elders'-dashboard.

De manier waarop Nederland 'hier en nu' zijn brede welvaart opbouwt, heeft ook gevolgen voor mensen in andere landen. Het dashboard brede welvaart 'elders' beschrijft welke effecten het streven naar welvaart hier heeft op de rest van de wereld. In navolging van de CES-Recommendations (UNECE, 2014) worden daarom de stromen van inkomens en hulpbronnen tussen Nederland en het buitenland in kaart gebracht.

Dit dashboard besteed bijzondere aandacht aan de 47 allerarmste ontwikkelingslanden, de 'least developed countries' (LDC's). Met deze nadruk op de armste landen worden de aanbevelingen van het Brundtland-rapport (WCED, 1987) gevolgd, de studie die het meetsysteem van brede welvaart in de Monitor inspireerde. Dit rapport betoogt dat de brede welvaart in de wereld alleen duurzaam in stand kan worden gehouden, als die tussen noord en zuid gelijker verdeeld wordt. Deze thematiek vormt ook een wezenlijk aspect van de agenda van de SDG's. Ook hier staat centraal hoe de allerarmste landen in 2030 een hoger niveau van brede welvaart kunnen bereiken, en wat de rijkere landen kunnen doen om dit proces van welvaartsstijging te ondersteunen.

In de CES-Recommendations wordt duurzame ontwikkeling een kwestie van rechtvaardige verdeling genoemd. Hierbij gaat het niet alleen om een rechtvaardige verdeling van de welvaart tussen de huidige generatie en de volgende generaties in Nederland, maar ook om een rechtvaardige verdeling tussen de hoge-inkomenslanden en de armere landen. In dit verband wordt overigens nadrukkelijk vermeld dat de Monitor de belangrijkste stromen van inkomens en hulpbronnen alleen in kaart brengt; wat daarin wenselijk of rechtvaardig is, is aan politiek en samenleving om te bepalen. De Monitor biedt de cijfers om dat debat te kunnen voeren.

Over het algemeen wordt deze 'elders'-benadering niet in de beschrijving van de brede welvaart betrokken. De meeste landen beperken zich tot een vergelijking van de manier waarop de brede welvaart zich 'hier en nu' ontwikkelt, en hoe het verbruik van vooral niet-hernieuwbare hulpbronnen de welvaart in de toekomst onder druk zet. Het is overigens goed te begrijpen dat in de meeste landen zo'n perspectief ontbreekt: er zijn tot op heden weinig indicatoren beschikbaar om de stroom van inkomens en hulpbronnen tussen landen – en op mondiale schaal – goed te beschrijven.

De CES-Recommendations laten dit ook zien. De 'elders'-dimensie kan pas werkelijk goed worden weergegeven als we naast de stromen van inkomens, ook alle stromen van kapitaal (natuurlijk, economisch, menselijk en sociaal kapitaal) kunnen beschrijven. Daarnaast is het van essentieel belang goed inzicht te krijgen in de ecologische voetafdruk die Nederland in de rest van de wereld achterlaat.

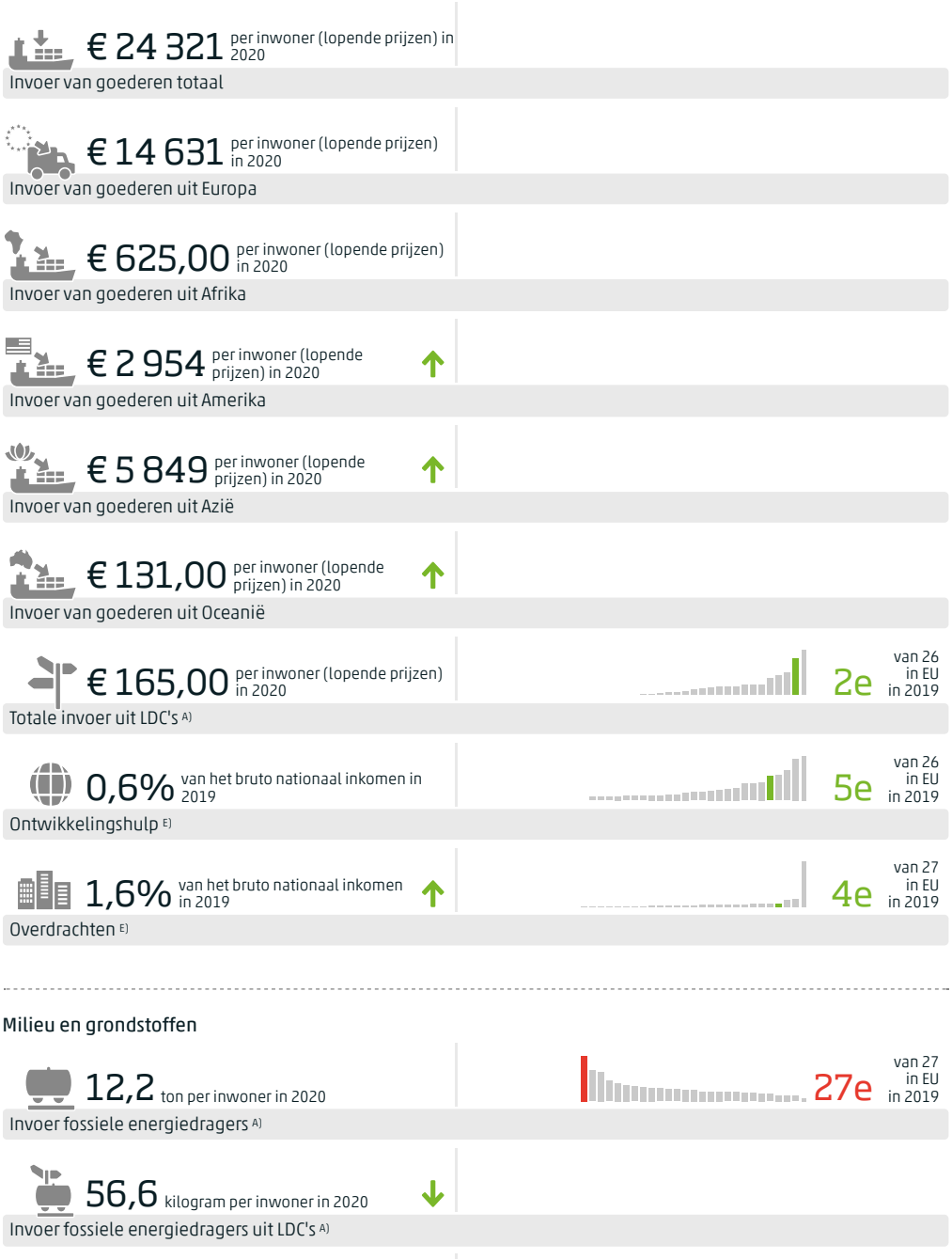
Bij de invoercijfers voor grondstoffen moet worden opgemerkt dat deze inclusief wederuitvoer zijn. Dat betekent dat bepaalde goederen die na een kleine bewerking in Nederland te hebben ondergaan direct naar andere landen worden geëxporteerd ook in de cijfers zitten. Hierdoor kan volgens sommige onderzoekers een te somber beeld worden geschetst van de milieudruk die Nederland op de rest van de wereld legt. Hierbij kunnen twee kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste is het niet zo dat Nederland hier economisch in het geheel geen baat bij heeft: de op- en overslagactiviteiten van met name de Rotterdamse haven en de vervoerssector profiteren immers sterk van deze wederuitvoer. Ten tweede heeft het CBS een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd om te kijken of Nederland ook na een voorlopige correctie voor wederuitvoer nog

steeds de lage positie op de EU-ranglijst inneemt, zoals al jaren gerapporteerd (Langenberg en Smits, 2015). Dan blijkt dat ook na een dergelijke correctie, Nederland nog altijd (per hoofd van de bevolking) een grote importeur van niet-hernieuwbare hulpbronnen is. Het zou het mooiste zijn als de invoercijfers gecorrigeerd zouden kunnen worden voor wederuitvoer. Dit blijkt in technisch opzicht vooralsnog heel lastig te zijn.

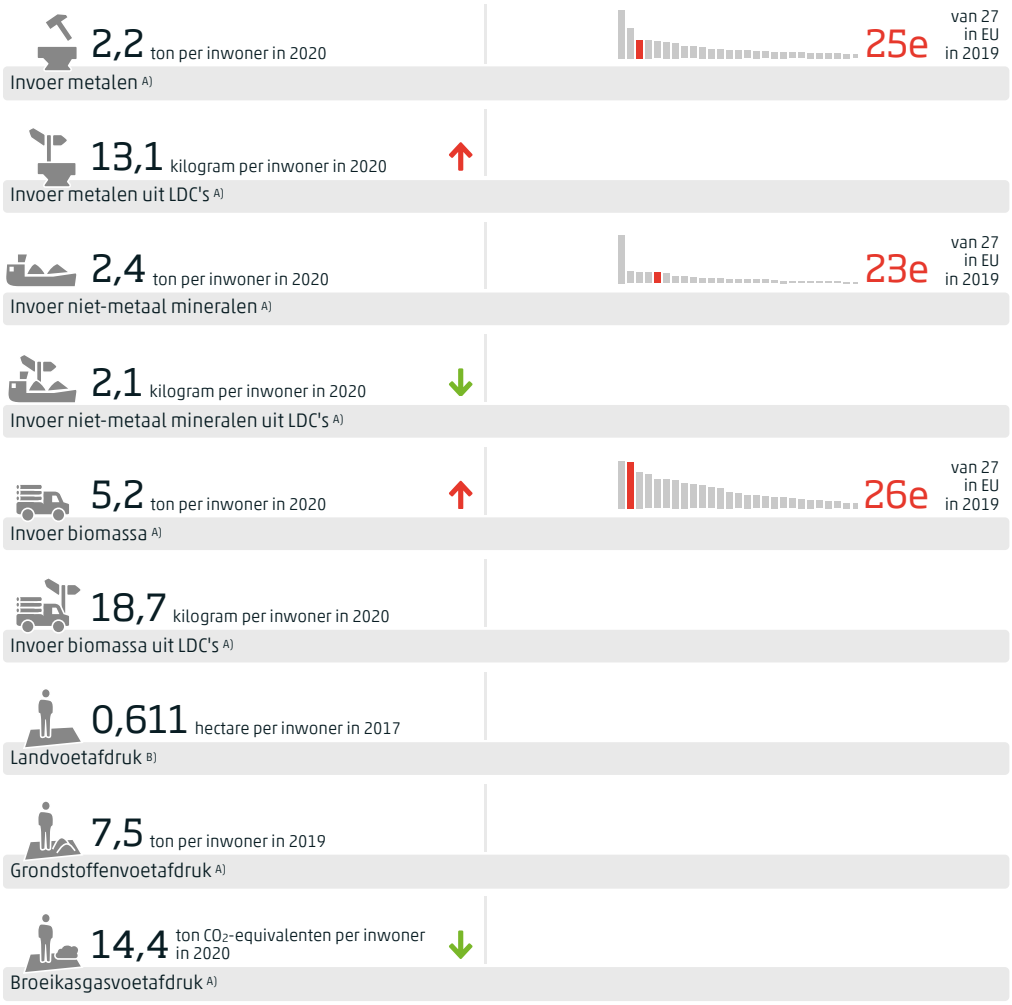
Ook in deze editie van de Monitor ligt de nadruk op de stromen van inkomens (thema handel en hulp) en het gebruik dat Nederland maakt van het natuurlijk kapitaal van andere landen (thema milieu en grondstoffen).

2.4.1 Brede welvaart 'elders'

Handel en hulp

Milieu en grondstoffen

In dit dashboard staat voor iedere indicator achtereenvolgens het meest recente cijfer voor Nederland, de middellangetermijntrend in de periode 2013–2020, een grafiek van de EU-ranglijst en de positie van Nederland in de EU.

Onder het thema handel en hulp wordt gekeken naar de wijze waarop Nederland een positieve bijdrage kan leveren aan de brede welvaart van andere landen. Hierbij wordt in navolging van het Brundtland-rapport speciaal gedacht aan de inkomensstromen tussen Nederland en de LDC's.

De invoer van Nederland uit ontwikkelingslanden wordt verondersteld een positieve invloed te hebben op de welvaart van deze handelspartners: deze handel brengt werkgelegenheid en inkomens met zich mee voor producenten en handelaren daar. Uiteraard hangt het er wel vanaf in welke producten er wordt gehandeld. Als het gaat om de invoer van niet-hernieuwbare hulpbronnen, dan kan die vanuit een ecologische optiek kritischer worden bekeken. (Dat aspect van handel wordt in het thema milieu en grondstoffen beschreven.) De invoer is onderscheiden naar een aantal werelddelen. Hierdoor kan worden nagegaan of de handel met de Global South geïntensiveerd is of niet. De manier waarop de westerse wereld (Global North) economisch verbonden is met de ontwikkelingslanden (Global South) is immers een belangrijk onderwerp in het Brundtland-rapport.

Andere manieren om de welvaart in ontwikkelingslanden positief te beïnvloeden zijn overdrachten van migranten naar hun land van herkomst en ontwikkelingshulp. Een toename van deze financiële stromen wordt in het dashboard als groen weergegeven.

Sommige vormen van handel kunnen vanuit een welvaartsoptiek kritischer worden bekeken.

Het gaat dan vooral om de invoer van grondstoffen. Het thema milieu en grondstoffen gaat na in hoeverre Nederland druk legt op het milieu of de grondstofvoorraden van andere landen. Zoals gezegd, handel wordt in principe gezien als welvaartbevorderend (zie het thema handel en hulp). Als hierdoor echter de voorraad natuurlijk kapitaal daalt, dan is dat – net als in het 'later'-dashboard – potentieel ongunstig voor de ontwikkeling van de brede welvaart op de langere termijn. Daarnaast is het van belang te weten welke voetafdruk Nederland in de rest van de wereld achterlaat. In theorie is het mogelijk dat Nederland aan allerlei duurzaamheidsnormen voldoet, maar de vervuilende activiteiten naar 'elders' verplaatst en bijvoorbeeld producten importeert die op een zeer milieuonvriendelijke manier zijn geproduceerd.

Waarom is het belangrijk specifiek aandacht te besteden aan de import van natuurlijke hulpbronnen uit de LDC's? Vooral in veel Afrikaanse landen leidt deze handel in natuurlijke hulpbronnen tot problemen die de brede welvaart daar kunnen verlagen. De opbrengsten van de export vanuit met name Afrika worden overwegend consumptief besteed en komen vaak vooral een kleine elite ten goede. Bij hoge prijzen voor grondstoffen worden arbeid en kapitaal steeds meer ingezet in de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen. Dit draagt bij aan een eenzijdige economische structuur. In de literatuur wordt in dit verband gewezen op de zogenaamde 'resource curse' (Sachs en Warner, 1995; Venables, 2016).

Verder blijkt dat er een sterke relatie bestaat tussen enerzijds de mate waarin landen voor hun economische groei afhankelijk zijn van natuurlijke hulpbronnen, en anderzijds de mate van maatschappelijke ongelijkheid, corruptie en het optreden van spanningen in de samenleving. Het bestaan van een dergelijke 'resource curse' is overigens niet onvermijdelijk: Botswana en Chili zijn voorbeelden van landen waar de opbrengsten uit de uitvoer van natuurlijke hulpbronnen aan brede lagen van de bevolking ten goede zijn gekomen (Clark, 2011).

Trends

Hieronder worden de belangrijkste trendmatige ontwikkelingen van de brede welvaart 'elders' in de periode 2013–2020 beschreven.

Samenvattend beeld

Het thema 'handel en hulp' laat een stabiele tot positieve ontwikkeling zien. Bij de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking is de trend stabiel, die van de overdrachten is stijgend. Bij het thema 'milieu en grondstoffen' is het beeld gemengd. Drie indicatoren laten een groene trend zien, twee kleuren er rood.

Handel en hulp

Bij het thema handel en hulp zijn er vier stijgende (groene) middellangetermijntrends.
De volgende indicatoren ontwikkelen zich in de richting van meer brede welvaart:

- Invoer van goederen uit Amerika: hier gaat het om de waarde in euro's (lopende prijzen) van de uit landen in Noord-, Midden- en Zuid-Amerika ingevoerde goederen per hoofd van de bevolking. In de periode 2013–2020 is deze invoer gestegen van 2 654 euro tot 2 954 euro per inwoner. De middellangetermijntrend is omgeslagen van stabiel in de periode 2012–2019 naar groen in de periode 2013–2020.
- Invoer van goederen uit Azië: waarde in euro's (lopende prijzen) van de uit Aziatische landen ingevoerde goederen per hoofd van de bevolking. In de periode 2013–2020 is deze invoer gestegen van 4 781 euro naar 5 849 euro per inwoner.
- Invoer van goederen uit Oceanië: waarde in euro's (lopende prijzen) van de uit Oceanië ingevoerde goederen per hoofd van de bevolking. In de periode 2013–2020 is deze invoer gestegen van 80 tot 131 euro per inwoner.
- Overdrachten door migranten vanuit Nederland naar mensen uit hun land van herkomst.

Dit bedrag is uitgedrukt als percentage van het bruto nationaal inkomen en is gestegen van 1,1 procent in 2013 naar 1,6 procent in 2019. Bij het percentage overdrachten past een flinke kanttekening in verband met een aantal meetproblemen. De indicator betreft overdrachten van lonen en salarissen verdiend door niet-ingezetenen, maar deze cijfers bevatten mogelijk ook geldstromen van particuliere beleggers. Tot de landen met het hoogste percentage overdrachten behoren Luxemburg en, in mindere mate, Malta en Cyprus. Fiscale voordelen kunnen mede van invloed zijn. Verder kunnen niet-ingezetenen die langer dan twaalf maanden in een land wonen, moeilijk onderscheiden worden en worden overdrachten via niet-officiële instanties niet gemeten. In hoeverre deze meetproblemen de cijfers beïnvloeden is niet duidelijk, omdat het betaalverkeer per land sterk verschilt.

Milieu en grondstoffen

Bij dit thema ontwikkelen drie indicatoren zich gunstig vanuit het perspectief van brede welvaart en twee ongunstig:

- Invoer fossiele brandstoffen uit LDC's: deze handelscijfers worden ontleend aan de 'material flow accounts' en zijn uitgedrukt in kg per inwoner. De invoer daalde van 124,1 kg in 2013 tot 56,6 kg in 2020, waarmee er relatief minder aanspraak is gemaakt op het natuurlijk kapitaal van de LDC's. De trend is nu groen, waar deze voorheen stabiel was.
- Invoer van niet-metaalmineralen uit LDC's: deze invoer is afgenomen van 7,0 kg in 2013 naar 2,1 kg per inwoner in 2020. Ook hier is de trend omgeslagen van stabiel naar groen.
- De uit LDC's ingevoerde hoeveelheid metalen in kg per hoofd van de bevolking is toegenomen van 3,8 kg per inwoner in 2013 naar 13,1 kg in 2020.
- Invoer biomassa (totaal, uit alle landen): deze invoer is uitgedrukt in de hoeveelheid biomassa en afgeleide producten van vooral organisch materiaal, in tonnen per inwoner. Het kan verbazing wekken dat de invoer van biomassa in de Monitor vanuit een brede-welvaartsoptiek als onwenselijk wordt gezien. Immers, is het niet veel beter als Nederland biomassa importeert dan fossiele brandstoffen? Dat is zeker zo, maar ook met de invoer van biomassa maakt Nederland aanspraak op de natuurlijke hulpbronnen elders in de wereld. Daarnaast is het niet altijd duidelijk of deze biomassa ook daadwerkelijk op een duurzame wijze is voortgebracht. De hoeveelheid geïmporteerde biomassa is gestegen van 4,8 ton per inwoner in 2013 tot 5,2 ton in 2020.
- Broeikasgasvoetafdruk: de broeikasgasvoetafdruk, een maatstaf voor de totale broeikasgas-emissies ten behoeve van de Nederlandse consumptie, kwam in 2020 uit op 14,4 ton CO_2-equivalenten per inwoner. Dit is duidelijk minder dan in 2019, de daling was 8,2 procent. De trend is dalend (groen).

Nederland is nog steeds een van de weinige landen die in de beschrijving van de brede welvaart en duurzaamheid expliciet aandacht besteedt aan de 'elders'-dimensie; en dat, terwijl belangrijke duurzaamheidsvraagstukken een mondiaal karakter hebben (denk aan het klimaatprobleem en de biodiversiteitsverliezen). De SDG-agenda is natuurlijk een mondiaal initiatief. Met name SDG 17 benadrukt het belang van de vorming en het behoud van partnerschappen om daarmee de andere 16 doelstellingen te bereiken. Internationale samenwerking is essentieel om de capaciteit en middelen vrij te maken om de duurzame ontwikkelingsagenda uit te voeren. Dit vereist samenhangend beleid, een coöperatieve omgeving en nieuwe mondiale partnerschappen.

Het gaat er bij SDG 17 om welk effect ontwikkelingen in Nederland op andere landen hebben; op basis hiervan worden de kleuren groen, grijs en rood in het dashboard toegekend. Helaas zijn voor de meeste subdoelen in SDG 17 geen goed meetbare indicatoren voorhanden. Zo is een aantal doelen gericht op de ontwikkeling van beleidsinstrumenten om de duurzame ontwikkeling in andere landen te ondersteunen. Het Nederlandse beleid dekt het grootste deel van SDG 17 en is grotendeels onderdeel van het Nederlandse buitenlands beleid, in het bijzonder BHOS-beleid (buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking). Voor dit beleid, en de

doelen die hier zijn geformuleerd, kunnen geen indicatoren in de klassieke zin van het woord worden opgesteld, maar wordt per land aangegeven in hoeverre zulke beleidsinstrumenten al dan niet bestaan. SDG 17 kan dan ook niet op eenzelfde manier worden beschreven als de eerdere SDG's. Het blijft lastig om SDG 17 beter meetbaar te maken. Hier worstelen ook statistische bureaus in andere landen mee. Het is en blijft de wens van het CBS om deze SDG met aanvullende indicatoren beter in kaart te brengen.

Trendomslagen

In het 'elders'-dashboard is voor zeven indicatoren sprake van een trendomslag, bij vijf in een positieve richting.

Bij het thema handel en hulp blijkt de middellangetermijntrend voor de waarde van de 'invoer van goederen uit Afrika' omgeslagen van rood naar grijs: de dalende trend over de periode 2012–2019 is over de periode 2013–2020 bezien een stabiele geworden. Bij de waarde van de 'invoer van goederen uit Amerika' is de trend inmiddels verbeterd van stabiel naar stijgend (groen). Ook dit wijst op een toename van de brede welvaart. Bij de waarde van de 'totale invoer uit de LDC's per inwoner' is de middellangetermijntrend nu stabiel (grijs), waar deze voorheen stijgend (groen) was. Dit betekent een verslechtering.

Bij het thema milieu en grondstoffen was er bij de hoeveelheid 'invoer van metalen' (uit de hele wereld) een verbetering doordat de trend omsloeg van rood (in dit geval stijgend) naar stabiel. Ook bij de hoeveelheid 'invoer van fossiele energiedragers uit LDC's' en 'invoer van niet-metaal mineralen uit LDC's' was de ontwikkeling gunstig. Hier sloeg de middellangetermijntrend om van stabiel over de periode 2012–2019, naar groen (want dalend) over de periode 2013–2020.
Bij één indicator voor dit thema betekende de trendomslag een verslechtering vanuit het perspectief van brede welvaart: bij de hoeveelheid 'invoer van niet-metaal mineralen' (uit de hele wereld) is de middellangetermijntrend over 2013–2020 stabiel, waar deze voorheen dalend was en daarmee groen kleurde.

Posities op de EU-ranglijst

Hieronder wordt beschreven wat het niveau van brede welvaart 'elders' voor Nederland is in vergelijking met de andere landen in de EU-27.

Voor wat betreft de waarde van de 'totale invoer uit LDC's', 'ontwikkelingshulp' en 'overdrachten' uit thema handel en hulp staat Nederland bovenaan in de EU-ranglijst. Voor het thema 'milieu en grondstoffen' staat Nederland juist onderin deze lijst, mede doordat Nederland met zijn wereldhaven een grote importeur van grond- en hulpstoffen is.

Meer specifiek kijkend naar de indicatoren binnen de verschillende thema's, staat Nederland voor de volgende indicatoren hoog op de Europese ranglijst:

Thema handel en hulp:

- Totale invoer uit LDC's (SDG 17.11.1): 2^{e} van 26 landen (2019)
- Ontwikkelingshulp (SDG 17.2.1): 5^{e} van 26 landen (2019)
- Overdrachten (SDG 17.3.2): 4^{e} van 27 landen (2019)

Voor een aantal indicatoren laat Nederland, als grote importeur, een lage score op de EU-ranglijst zien:

Thema milieu en grondstoffen:

- Invoer fossiele energiedragers: 27e van 27 landen (2019)
- Invoer metalen: 25e van 27 landen (2019)
- Invoer niet-metaal mineralen: 23e van 27 landen (2019)
- Invoer biomassa: 26e van 27 landen (2019)

Alle informatie over de brede welvaart 'elders' wordt samengevat in figuur 2.4.2.

Uitleg brede-welvaarttrends (BWT)

De binnenste ring van de brede-welvaarttrends (BWT) geeft informatie over de middellangetermijntrend (gebaseerd op beschikbare datapunten in de jaren 2013–2020). De buitenste ring geeft de gemiddelde mutatie in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar. Wijs in de figuur een indicator aan om te zien wat daar is gemeten. Doorklikken geeft meer informatie over de ontwikkeling in Nederland en de positie ten opzichte van de andere EU-landen. Waar mogelijk zijn tijdreeksen opgenomen vanaf 1995.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
de indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

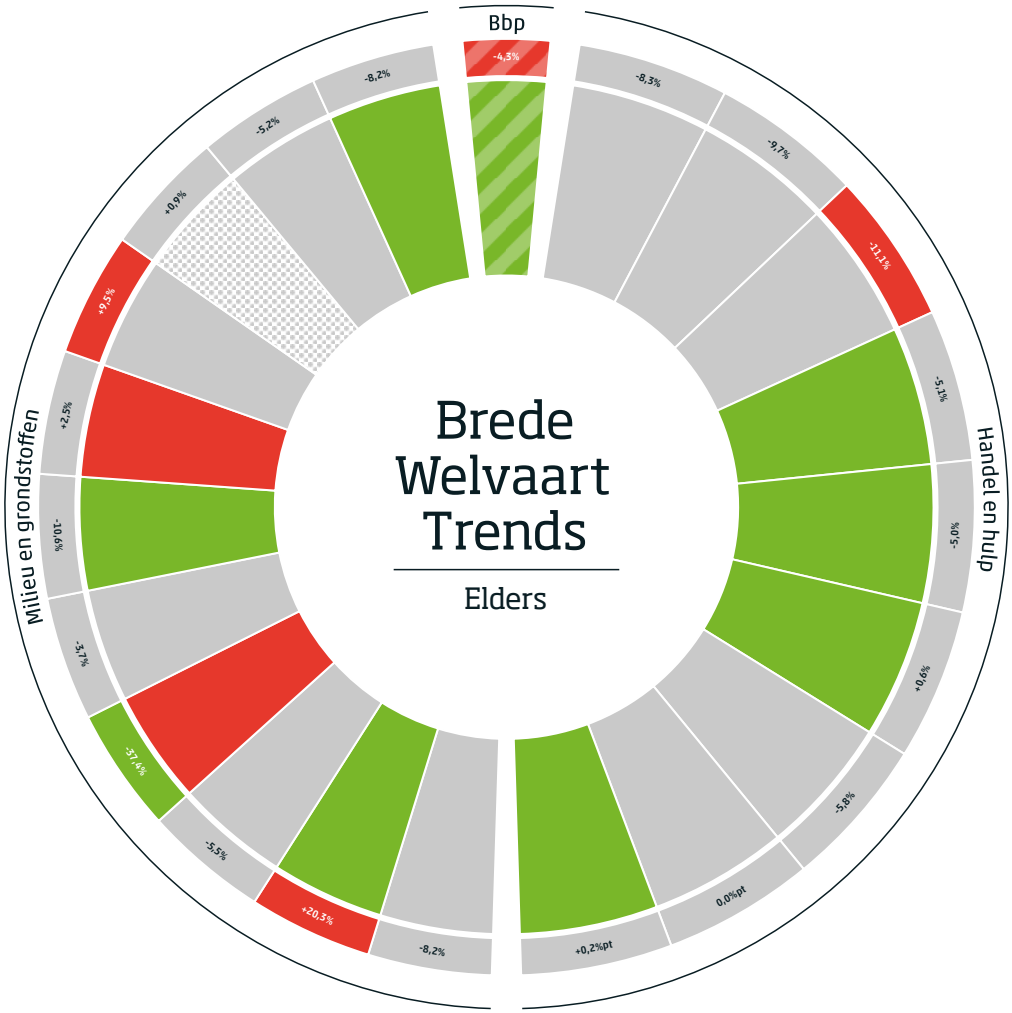
Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

2.4.2 Brede-welvaarttrends (BWT): elders

Legenda

Langjarige trend (8 jaar)

Mutatie (laatste jaar)

Stijging Brede Welvaart

Geen verandering

Daling Brede Welvaart

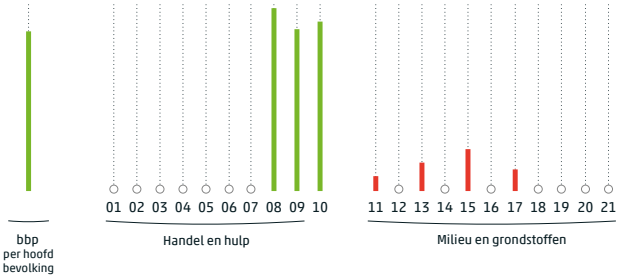
Onvoldoende data(kwaliteit)

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Nederland in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

01 Invoer van goederen totaal / **02** Invoer van goederen uit Europa / **03** Invoer van goederen uit Afrika / **04** Invoer van goederen uit Amerika / **05** Invoer van goederen uit Azië / **06** Invoer van goederen uit Oceanië / **07** Totale invoer uit LDC's / **08** Ontwikkelingshulp / **09** Overdrachten / **10** Invoer fossiele energiedragers / **11** Invoer fossiele energiedragers uit LDC's / **12** Invoer metalen / **13** Invoer metalen uit LDC's / **14** Invoer niet-metaal mineralen / **15** Invoer niet-metaal mineralen uit LDC's / **16** Invoer biomassa / **17** Invoer biomassa uit LDC's / **18** Landvoetafdruk / **19** Grondstoffenvoetafdruk / **20** Broeikasgasvoetafdruk

2.5 Schokbestendigheid

Eén van de vragen die in deze Monitor centraal staat is de vraag naar de houdbaarheid van de brede welvaart op de langere termijn. Het 'later'- dashboard kijkt vooral naar de vraag of de huidige brede welvaart op een zodanige manier wordt vormgegeven dat er voldoende hulpbronnen (kapitalen) overblijven voor toekomstige generaties. De brede welvaart kan op de langere termijn ook onder druk komen te staan vanwege grote (externe) schokken die de samenleving kunnen ontwrichten. De geschiedenis kent verschillende voorbeelden van hoe heftige schokken de welvaartsontwikkeling lange tijd konden belemmeren. De financiële crisis van 2008 is hier een voorbeeld van.

Het uitbreken van de coronacrisis heeft ons eens temeer bewust gemaakt van de kwetsbaarheid van onze manier van leven en de houdbaarheid van brede welvaart op langere termijn. Een schok van deze omvang raakt alle dimensies van de brede welvaart. Dit maakt de vraag relevant in welke mate Nederland in staat is om een grote schok op te vangen. Het gaat hier nadrukkelijk niet om de effecten van de **huidige** schok, maar om de mate waarin Nederland is voorbereid op een **volgende** schok.

Met het dashboard in deze paragraaf presenteert het CBS een eerste experimentele meting van de schokbestendigheid van de brede welvaart.

Wat is schokbestendigheid?

Een schok is in de context van brede welvaart een onregelmatige gebeurtenis met gevolgen voor hele populaties (OECD, 2014). Voorbeelden zijn oorlogen, natuurrampen, financiële crises en pandemieën. Dergelijke schokken vinden plaats op de relatief korte termijn, zijn in belangrijke mate exogeen – dat wil zeggen dat ze een externe oorzaak hebben – en zijn onregelmatig en tot op zekere hoogte onvoorspelbaar. Het gaat hier dus niet om (middel)langetermijntrends en transities. Het gaat evenmin om zaken als griepgolven, conjunctuurschommelingen of jaarlijkse overstromingen; deze regelmatig voorkomende schommelingen zijn als het ware ingebakken, en het systeem en de samenleving hebben zich daaraan aangepast.

Schokbestendigheid is het vermogen van een samenleving, systeem of stelsel om de kansen op een schok te verkleinen, om een schok te absorberen op het moment dat die zich voordoet, om snel te herstellen, en zich eventueel structureel aan te passen aan de nieuwe situatie na de schok (Bruneau et al., 2003; Rose, 2007 en 2016). De definitie bevat daarom vier onderling gerelateerde fasen die elkaar in de tijd opvolgen: voorbereiding, absorptie, herstel, en aanpassing. De mate van schokbestendigheid is een resultante van deze vier, en wordt bepaald door vier eigenschappen:

- Heeft het systeem of stelsel eigenschappen die de schokbestendigheid verhogen of zijn er kwetsbaarheden (voorbereiding)?
- In welke mate kan het de gevolgen van een schok opvangen (absorptie)?
- Kan het efficiënt blijven functioneren en daarna herstellen van een schok (herstel)?
- En is het in staat tot fundamentele aanpassingen om de gevolgen van een schok op te vangen (aanpassing)?

Thema's

Wanneer schokbestendigheid wordt toegepast op het conceptuele raamwerk van de Monitor, komen vijf onderling samenhangende thema's naar voren:

- **Levensonderhoud van huishoudens:** Hebben huishoudens de buffers om in het geval van een schok in hun levensonderhoud te kunnen voorzien? Hebben ze spaargeld, een baan en een woning? Zijn ze goed geïnformeerd en hebben ze de kennis om met een schok om te gaan?
- **Omvang van kwetsbare groepen:** Hoe groot zijn bepaalde kwetsbare groepen die in het geval van een schok als eerste de gevolgen ondervinden? Voorbeelden zijn huishoudens met een

laag inkomen en weinig vermogen, werklozen en mensen met slechte gezondheid.
Het levensonderhoud van huishoudens en de omvang van kwetsbare groepen hebben betrekking op de brede welvaart 'hier en nu'. Het gaat om de vraag in hoeverre mensen in het geval van een schok in staat zijn in hun levensonderhoud te voorzien en hun leefbaarheid op peil te houden, en om de verdeling van de effecten van een schok. Hier ligt de nadruk op individuen en huishoudens en niet op de sociale omgeving waarin mensen elkaar op allerlei manieren ondersteunen.

- **Robuustheid van biosfeer, samenleving en economie:** Hoe robuust zijn de grote systemen biosfeer, samenleving en economie en waar liggen de kwetsbaarheden? Hier gaat het om de vier kapitalen: natuurlijk kapitaal (biosfeer), sociaal kapitaal (samenleving) en menselijk en economisch kapitaal (economie).
  De robuustheid van biosfeer, samenleving en economie betreft de brede welvaart 'later'. Het gaat om de vraag of er voldoende natuurlijk, sociaal, menselijk en economisch kapitaal beschikbaar is en welke kwaliteit deze kapitalen hebben. Een schok kan een systeem in de richting van kritieke grenzen drukken.[2] Voorbij die grenzen kan het niet langer op hetzelfde niveau functioneren en zal het welzijnsniveau dat het genereert dalen. Hier ligt de nadruk op de grote systemen: biosfeer, samenleving en economie.
- **Grensoverschrijdende afhankelijkheden:** Hoe groot zijn de afhankelijkheden tussen Nederland en de rest van de wereld? Denk aan de invoer van niet-hernieuwbare hulpbronnen als olie en gas.
  Grensoverschrijdende afhankelijkheden hebben betrekking op de brede welvaart 'elders'. Het gaat om de vraag in hoeverre Nederland op kritieke aspecten afhankelijk is van het buitenland. Dit is een aspect van kwetsbaarheid.
- **Slagkracht van de overheid:** Hoe groot is de slagkracht van de overheid? Is het bestuur effectief? Heeft de overheid financiële mogelijkheden om noodmaatregelen te nemen?
  De slagkracht van de overheid verwijst naar de effectiviteit van het bestuur, de financiële armslag van overheden en het vertrouwen in overheid en rechtstaat. Dit aspect hoort bij de robuustheid van de samenleving (instituties zijn onderdeel van sociaal kapitaal) maar gezien de huidige ervaringen met de coronapandemie verdient het speciale aandacht. De slagkracht van de overheid is van bijzonder belang in het geval van een schok die grote delen van de bevolking treft en de grote systemen bedreigt.

Interpretatie

Schokbestendigheid is geen absoluut begrip. Er zijn geen specifieke (Nederlandse) kritieke grenzen of standaarden waar indicatorwaarden tegen kunnen worden afgezet. Bijvoorbeeld, monocultuur maakt de landbouw kwetsbaar, maar hoeveel monocultuur is aanvaardbaar en hoeveel is teveel? Met het dichtdraaien van de gaskraan is Nederland sterker afhankelijk geworden van de import van aardgas, maar bij welk percentage importafhankelijkheid moeten we ons zorgen gaan maken? Dit zijn normatieve vraagstukken waar het CBS geen uitspraken over doet.

Het is de vraag of ecologische, sociale en economische systemen gelijkwaardig zijn of niet. Lang stond het belang van de economie voorop. In het denken over 'Beyond GDP' – waarin wordt gezocht naar bredere maatstaven voor welvaart, welzijn en duurzaamheid – worden ecologie, samenleving en economie gezien als onderling verbonden systemen (Hoekstra, 2019).
Het denken over 'planetary boundaries' (Rockström et al., 2009) en duurzaamheid stelt dat er een hiërarchie is waarin ecologische systemen de basis vormen voor sociale systemen, en de economie op haar beurt afhankelijk is van het functioneren van ecologische en sociale systemen. Als het fundament niet deugt, dan storten de daarop steunende lagen vroeg of laat ook in.
Het belang van de biosfeer als het fundament waarop samenleving en economie rusten wordt ook zichtbaar in figuur 2.0.1. in de inleiding van dit hoofdstuk.

De rol van de Monitor is om deze vraagstukken te voorzien van feitelijke informatie over ontwikkelingen in wenselijke of onwenselijke richting. In het geval van kwetsbaarheden gaat het om waarschijnlijke en niet om daadwerkelijke gevolgen van een schok. Het doel van een indicator is het signaleren van de betreffende kwetsbaarheid. De interpretatie van cijfers over schokbestendigheid zal niet normatief, maar alleen feitelijk zijn, zonder bespiegelingen over kritieke grenzen of standaarden.

Met de informatie die de indicatoren over schokbestendigheid bieden, kan niet direct een conclusie worden getrokken over het absolute niveau van schokbestendigheid. Het dashboard laat zien of de indicatoren bij de vijf aspecten van schokbestendigheid zich ontwikkelen in een richting die duidt op een hogere of lagere schokbestendigheid en of Nederland volgens deze indicator in vergelijking met andere EU-landen een relatief hoge of lage schokbestendigheid heeft.

De vergelijking van de positie met het buitenland is overigens indicatief. Het dashboard is opgesteld vanuit een Nederlands perspectief. Voor andere landen zou schokbestendigheid met andere indicatoren gemeten kunnen worden. Denk bijvoorbeeld aan culturele aspecten van sociale cohesie of aan de rol van religie in een samenleving.
Het CBS beperkt zich tot feitelijke observaties in het heden. De mate waarin Nederland in de toekomst in staat zal zijn een schok te absorberen, daarvan te herstellen, en zich eventueel aan te passen kan alleen indirect worden gemeten door te kijken naar de huidige staat van factoren die van invloed zijn op schokbestendigheid.

Resultaten

Deze paragraaf beschrijft op hoofdlijnen de ontwikkeling en relatieve staat van de schokbestendigheid van de brede welvaart. Het dashboard bevat een beperkte selectie van kernindicatoren die het complexe fenomeen schokbestendigheid beschrijven. Dieper inzicht in aspecten van schokbestendigheid vereist uiteraard veel meer informatie. Het dashboard helpt om mogelijke zwakke plekken te identificeren, mochten zich in de toekomst schokken voordoen zoals de financiële crisis van 2008 of de huidige coronapandemie. Hoe meer indicatoren op ‘groen’ staan, hoe beter de samenleving in staat moet zijn om een dergelijke schok op te vangen.

2.5.1 Schokbestendigheid

Levensonderhoud van huishoudens

48,0% ervaart in hoge mate eigen regie (score tenminste 4 van 5) in 2019

3e van 27 in EU in 2017

Ervaren regie over het eigen leven

€ 49 800 per huishouden (prijzen 2019) in 2019 ↑

Mediaan vermogen van huishoudens

€ 48 329 gemiddeld per huishouden in 2020 ↑

Spaargeld bij banken in Nederland

68,4% van de bevolking van 15-74 jaar in 2020 ↑

1e van 27 in EU in 2019

Nettoarbeidsparticipatie

81,5% van de bevolking vindt de eigen gezondheid (zeer) goed in 2020

6e van 27 in EU in 2019

Ervaren gezondheid

Omvang van kwetsbare groepen

6,0% van de huishoudens in 2019 ↓

Laag inkomen en weinig vermogen

26,4% van de bevolking van 15-74 jaar heeft een laag opleidingsniveau in 2020 ↓

20e van 27 in EU in 2019

Laagopgeleide bevolking

3,8% van de beroepsbevolking in 2020 ↓

4e van 27 in EU in 2019

Werkloosheid

6,9% van de zzp'ers leeft in een huishouden met inkomen onder de lage-inkomensgrens in 2018 ↓

Armoederisico zzp-ers

4,6% ervaart ernstige beperkingen bij het dagelijks functioneren in 2020 ↓

5e van 27 in EU in 2019

Ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen

Robuustheid van biosfeer

907,6 m^2 groen- en zoetwatergebied per inwoner in 2018 ↓

Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw [1]

71,4% van de landnatuur kampt met stikstofoverschrijding grens in 2018

Stikstofdepositie en landnatuur

8,8% van het totale eindverbruik energie in 2019 ↑

25e van 27 in EU in 2019

Hernieuwbare energie

Robuustheid van samenleving

63,0% van de bevolking van 15+ vindt de meeste mensen te vertrouwen in 2020 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in mensen

8,7% van de bevolking van 15+ ziet zich als lid van een gediscrimineerde groep in 2018

17e van 23 in EU in 2018

Discriminatiegevoelens

69,5% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen in 2020 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in instituties

Robuustheid van economie

€ 146,00 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019 ↓

7e van 12 in EU in 2019

Fysieke kapitaalgoederenvoorraad

€ 10,74 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019

5e van 12 in EU in 2019

Kenniskapitaalgoederenvoorraad

53,4% van de bevolking in 2020

2e van 27 in EU in 2019

Beroepsbevolking

34,2% van de bevolking 15-74 jaar heeft hoger onderwijs diploma in 2020 ↑

10e van 27 in EU in 2019

Hoogopgeleide bevolking

Grensoverschrijdende afhankelijkheden

64,3% van de energie komt uit import in 2019 ↑

13e van 27 in EU in 2019

Afhankelijkheid van energie-invoer

33,5% van het bbp komt tot stand komt dankzij de uitvoer in 2019

12e van 27 in EU in 2016

Economische afhankelijkheid van de export

14,4 ton CO_2-equivalenten per inwoner in 2020 ↓

Broeikasgasvoetafdruk [A)]

Slagkracht van de overheid

54,5% van het bruto binnenlands product in 2020 ↓

13e van 27 in EU in 2019

Schuld van de overheid

1,80 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2019

4e van 27 in EU in 2019

Effectiviteit van overheidsbestuur

1,81 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2019

5e van 27 in EU in 2019

Vertrouwen in de rechtsstaat

Het eerste beeld van het dashboard schokbestendigheid is positief: bij veel indicatoren ontwikkelt de middellangetermijntrend (2013–2020) zich gunstig (groen) of is deze tenminste stabiel. Ook binnen de EU-27 neemt Nederland vaak een hoge positie in.
Kijkend naar de verschillende aspecten van schokbestendigheid, dan zien we waar de sterke en zwakke plekken van de samenleving liggen voor wat betreft het opvangen van eventuele toekomstige schokken:

- **Levensonderhoud van huishoudens en omvang van kwetsbare groepen**: Hier zijn overwegend groene trends. De omvang van alle kwetsbare groepen die in dit dashboard zijn opgenomen neemt trendmatig af en bij levensonderhoud wijst het merendeel van de indicatoren in de richting van een verbetering. Daar waar internationaal kan worden vergeleken staat Nederland hoog in de EU-ranglijst, met als enige uitzondering de omvang van de laagopgeleide bevolking (26,4 procent). Daar neemt Nederland een middenpositie in.
- **Robuustheid van biosfeer, samenleving en economie:** Hier is het beeld niet eenduidig, er zijn zowel groene als rode trends. Bij de robuustheid van de biosfeer neemt de omvang van de groen-blauwe ruimte (exclusief reguliere landbouw) per inwoner trendmatig af. Bij het aandeel hernieuwbare energie is de trend weliswaar stijgend, maar binnen de EU staat Nederland bijna onderaan de ranglijst. Als het gaat om de robuustheid van de samenleving is het beeld een stuk rooskleuriger, met stijgende (groene) trends en hoge posities. Hier moet wel gezegd worden dat de nadruk ligt op sociaal kapitaal en dat nieuwe indicatoren nodig zijn om het sociale vangnet van huishoudens te meten. Bij de robuustheid van de economie tot slot is het beeld gemengd. Het aandeel hoogopgeleiden in de bevolking van 15–74 jaar stijgt trendmatig, maar daar staat een afname van de fysieke kapitaalgoederenvoorraad per gewerkt uur tegenover. Bij de kenniskapitaalgoederenvoorraad is de trend stabiel, waar deze voorheen stijgend (groen) was. Binnen de EU neemt Nederland bij dit thema veelal een middenpositie in.
- **Grensoverschrijdende afhankelijkheden:** Bij dit thema is er een rode trend: de afhankelijkheid van energie-invoer is trendmatig gestegen. Dit hangt samen met het afbouwen van de gaswinning in Nederland zelf. Het beleid is erop gericht dat vanaf medio 2022 in een gemiddeld jaar geen gaswinning meer nodig is uit Groningen. Het percentage van de energievoorziening dat wordt geïmporteerd nam toe van circa 30 in de periode 2010–2014 naar iets meer dan 64 in 2019. De energie-afhankelijkheid verschilt per brandstofsoort. Voor steenkool en olie is Nederland nagenoeg volledig afhankelijk van het buitenland, maar aardgas komt nog steeds voor een substantieel deel uit eigen land.
  Voor afhankelijkheid van energie-invoer en economische afhankelijkheid van export staat Nederland in de middengroep van de EU-ranglijst.
  De broeikasgasvoetafdruk, een maatstaf voor de totale broeikasgasemissies ten behoeve van de Nederlandse consumptie, kwam in 2020 uit op 14,4 ton CO_2-equivalenten per inwoner. Dit is duidelijk minder dan in 2019, de daling was 8,2 procent. De trend is dalend (groen).
- **Slagkracht van de overheid:** Hier valt op dat het vertrouwen in de rechtstaat en de effectiviteit van overheidsbestuur in Nederland groot zijn in vergelijking met andere landen (respectievelijk vijfde en vierde van de EU-27). De schuld van de overheid was in 2019 gemiddeld vergeleken met de EU-27, en trendmatig dalend. De overheidsschuld als percentage van het bbp, ook wel de schuldquote genoemd, lag eind 2019 op nog geen 49 procent. Daarmee was deze belangrijke indicator voor de toestand van de overheidsfinanciën bijna 20 procentpunt lager dan op de top in 2014. Dit zorgde voor een relatief gunstige uitgangspositie toen de coronasteunmaatregelen (vooral de NOW en de TOZO) de uitgaven in 2020 sterk lieten oplopen. Eind 2020 bedroeg de schuldquote 54,5 procent van het bbp. De formele Europese norm is maximaal 60 procent van het bbp.

Stapelingseffecten bij kwetsbare groepen

Meer informatie over groepen waarvan een relatief groot deel zich aan de onderkant van de verdeling van de brede welvaart bevindt, en die daarmee extra kwetsbaar zijn voor schokken, is te vinden in hoofdstuk 3. Het gaat daarbij om:

- De groep 65–74 jarigen (26,1 procent aan de onderkant en slechts 6,9 procent aan de bovenkant). Ouderen scoren met name vaker ongunstig dan jongeren op gezondheid, onderwijsniveau en vertrouwen in anderen, naast dat zij logischerwijs ook minder vaak betaald werk hebben.
- Laagopgeleiden (36,0 procent aan de onderkant en slechts 2,2 procent aan de bovenkant). Laagopgeleiden scoren met name vaker ongunstig op vertrouwen in anderen, het hebben van betaald werk en gezondheid dan hoogopgeleiden.
- Personen met een niet-westerse migratie-achtergrond (23,2 procent aan de onderkant en slechts 7,2 procent aan de bovenkant). Met name bij vermogen, inkomen en vertrouwen in anderen scoort de niet-westerse groep vaker ongunstig dan de groep met een Nederlandse achtergrond.
- 75-plussers en middelbaar opgeleiden. Ook hier bevindt zich een relatief klein deel aan de bovenkant van de verdeling (respectievelijk 4,1 en 5,9 procent).

De informatie uit het dashboard wordt samengevat in figuur 2.5.2.

Uitleg brede-welvaarttrends (BWT)

De binnenste ring van de brede-welvaarttrends (BWT) geeft informatie over de middellangetermijntrend (gebaseerd op beschikbare datapunten in de jaren 2013–2020). De buitenste ring geeft de gemiddelde mutatie in het laatste verslagjaar ten opzichte van het voorgaande jaar. Wijs in de figuur een indicator aan om te zien wat daar is gemeten. Doorklikken geeft meer informatie over de ontwikkeling in Nederland en de positie ten opzichte van de andere EU-landen. Waar mogelijk zijn tijdreeksen opgenomen vanaf 1995.

Voor trends en voor de meest recente jaarlijkse mutaties is de betekenis van kleuren:

GROEN
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
de indicator stijgt of daalt niet significant.

ROOD
de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

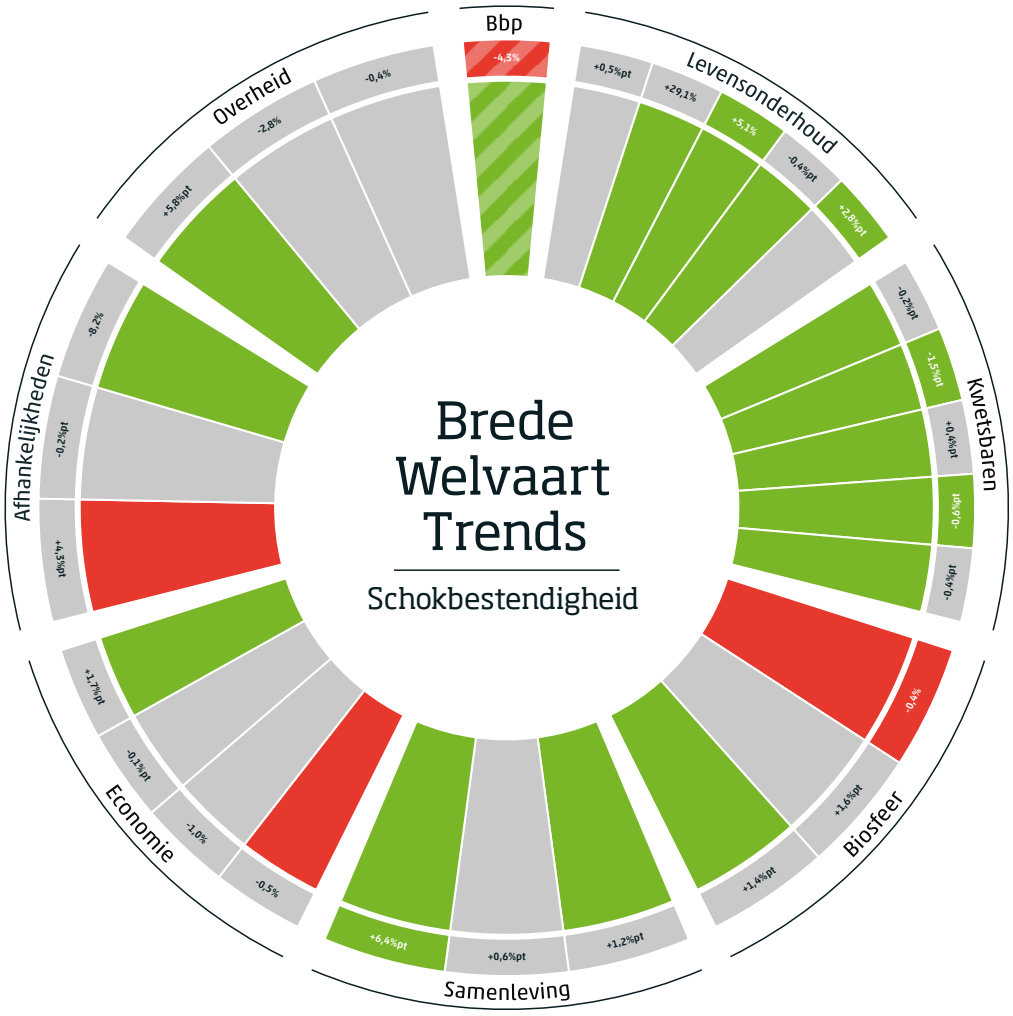
Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

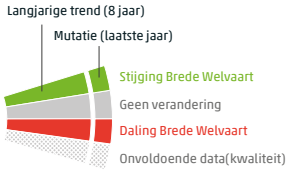
GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

2.5.2 Schokbestendigheid

Legenda

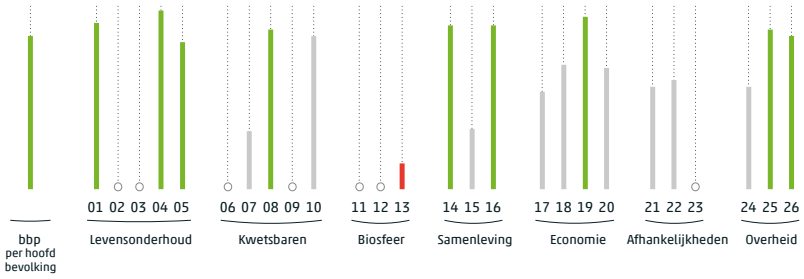

Positie in EU

De balken geven de positie aan van Neder - land in de Europese Unie per indicator.

Legenda

- Bovenin EU-ranglijst
- Middenpositie
- Onderin EU-ranglijst
- Geen data

01 Ervaren regie over het eigen leven /**02** Mediaan vermogen van huishoudens /**03** Spaargeld bij banken in Nederland /**04** Nettoarbeidsparticipatie / **05** Ervaren gezondheid /**06** Laag inkomen en weinig vermogen /**07** Laagopgeleide bevolking /**08** Werkloosheid /**09** Armoederisico zzp-ers / **10** Ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen /**11** Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw /**12** Stikstofdepositie en landnatuur / **13** Hernieuwbare energie /**14** Vertrouwen in mensen /**15** Discriminatiegevoelens /**16** Vertrouwen in instituties /**17** Fysieke kapitaalgoederenvoorraad / **18** Kenniskapitaalgoederenvoorraad /**19** Beroepsbevolking /**20** Hoogopgeleide bevolking /**21** Afhankelijkheid van energie-invoer / **22** Economische afhankelijkheid van de export /**23** Broeikasgasvoetafdruk /**24** Schuld van de overheid /**25** Effectiviteit van overheidsbestuur / **26** Vertrouwen in de rechtsstaat

Literatuur

Bruneau, M., et al. (2003). *A framework to quantitatively assess and enhance the seismic resilience of communities.* Earthquake spectra, 19(4), 733–752.

CBS, 2021a, *Monitor Brede Welvaart & de Sustainable development Goals 2021.* Een Toelichting

CBS, 2021b, *Vijf jaar implementatie SDG's in Nederland, 2016–2020*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Clark, Helen, 2011, *'Avoiding the resource curse: Managing extractive industries for Human Development'*, Keynote Speech by Helen Clark, UNDP Administrator at the International Conference on 'Avoiding the Resource Curse: Managing Extractive Industries for Human Development (Ulaanbaatar, 2011).

Hoekstra, R., 2019, *Replacing GDP by 2030: Towards a Common Language for the Well-being and Sustainability Community*. Cambridge University Press.

Kemp, R et al., *The humanization of the economy through social innovations*, paper gepresenteerd tijdens de SPRU50 (Brighton, 2016).

Langenberg, H. en J.P. Smits, 2015, *Invoer uit LDC's: geworteld in koloniale tijden? Internationaliseringsmonitor, 2015-4.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, Heerlen, Bonaire.

OECD (2014). G*uidelines for Resilience Systems Analysis.* OECD Publishing: Paris.

Rockström, J., et al. (2009). *Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity.* Ecology and society, 14(2).

Rose, A. (2007). *Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions. Env*ironmental Hazards, 7(4), 383–398.

Rose, A. (2016). *'Measuring Economic Resilience to Disasters: An Overview',* RGC (2016). Resource Guide on Resilience. Lausanne: EPFL International Risk Governance Center. v29-07-2016.

Sachs, J. and A. Warner, (1995). *'Natural Resource Abundance and Economic Growth'.* NBER Working Paper (5398)

Stiglitz, J. E., A. Sen en J.-P. Fitoussi, 2009, *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.* Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Parijs.

UNECE, 2014, *Conference of European Statisticians (CES) Recommendations on Measuring Sustainable Development.* United Nations, New York/Genève.

Venables, Anthony J. 2016. *'Using Natural Resources for Development: Why Has It Proven So Difficult?'*. Journal of Economic Perspectives. 30 (1): 161–184.

WCED, 1987, *Our Common Future.* World Commission on Environment and Development, Oxford.

1 Europese Kaderrichtlijn Water

2 Voor het meten van kritieke grenzen zijn extern gevalideerde cijfers noodzakelijk. Het CBS bepaalt niet zelf wat kritieke grenzen zijn.

3. Verdeling van brede welvaart

De brede welvaart is niet gelijk verdeeld over verschillende bevolkingsgroepen. Dat geldt vooral voor groepen met verschillend opleidingsniveau of met verschillende migratieachtergrond: laagopgeleiden en mensen met een niet-westerse achtergrond hebben een lagere brede welvaart en hoogopgeleiden en mensen zonder migratieachtergrond juist een hogere. Opleidingsniveau en migratieachtergrond hangen overigens samen. Zo zijn mensen met een niet-westerse achtergrond relatief vaak lager opgeleid.

Bevolkingsgroepen die in 2020 anders dan gemiddeld scoren op bepaalde brede-welvaartsindicatoren, deden dat in 2019 vaak ook, in dezelfde richting. Toch zijn er enkele verschuivingen te zien, met name bij mensen met een westerse migratieachtergrond. Die groep had bij vijf indicatoren in 2020 een welvaartsniveau dat vergelijkbaar was met het gemiddelde, terwijl daar in 2019 nog sprake was van een beneden gemiddeld welvaartsniveau. Andersom was dit bij één indicator het geval.

Het voorgaande hoofdstuk, Brede-welvaarttrends, schetste een beeld van de brede welvaart voor Nederland als geheel. Omdat dat beeld grotendeels gebaseerd is op totalen en gemiddelden van de Nederlandse bevolking zijn groepen met een hogere of lagere brede welvaart in die cijfers niet zichtbaar. Daarom wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de verdeling van brede welvaart over bevolkingsgroepen. Na een samenvattend beeld in paragraaf 3.2, wordt in paragraaf 3.3 aan de hand van 21 indicatoren zoveel mogelijk gekeken naar de situatie in 2020. Daarnaast wordt ingegaan op veranderingen ten opzichte van 2019. Dat was mogelijk bij 17 van de 21 indicatoren. Het jaar 2019 fungeert daarmee als 'basisjaar'. Omdat veranderingen in verdelingspatronen mogelijk niet zo snel optreden, is het de bedoeling om het basisjaar in de komende edities van de Monitor onveranderd te laten. Op die manier kunnen veranderingen over langere tijd gemonitord worden. Dat de huidige editie van de Monitor kijkt naar veranderingen in verdelingspatronen tussen 2019 en 2020 heeft te maken met de corona-epidemie: we willen graag laten zien in hoeverre de verdeling van de brede welvaart in 2020 verschilt van die in het pre-coronajaar 2019, zonder daarmee uitspraken te doen over eventuele causaliteit. In paragraaf 3.4 wordt beschreven in hoeverre er bij personen binnen de onderscheiden bevolkingsgroepen sprake is van een opeenstapeling van gunstige of ongunstige uitkomsten in aspecten van brede welvaart. Ook hier wordt, voor zover mogelijk, een vergelijking gemaakt met de situatie in 2019.

Kleurcodes

De Monitor gebruikt kleuren om de uitkomsten van verschillende indicatoren vergelijkbaar te maken. In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 3.3 bij iedere indicator gekeken of bevolkingsgroepen afwijken van het landelijk gemiddelde. Alleen bij mannen en vrouwen wordt gekeken of beide groepen van elkaar afwijken.

Voor de indicatoren die gebaseerd zijn op enquêtes is gekeken of de afwijking statistisch significant is ($p<0,05$). De indicatoren voor materiële welvaart zijn gebaseerd op integrale gegevens: daar is een afwijking van het gemiddelde van meer dan 5 procent gebruikt als criterium.

De betekenis van de kleuren is:

GROEN

De betreffende bevolkingsgroep is op dit terrein welvarender dan gemiddeld.

GRIJS

De betreffende bevolkingsgroep wijkt op dit terrein niet betekenisvol af van het gemiddelde.

ROOD

De betreffende bevolkingsgroep is op dit terrein minder welvarend dan gemiddeld.

De kleuraanduidingen hebben slechts een signaalfunctie. Er is nadrukkelijk geen sprake van een normatieve duiding. De Monitor geeft aan hoe verschillende bevolkingsgroepen in Nederland er op de uiteenlopende aspecten van brede welvaart feitelijk voorstaan en of hun welvaart van elkaar verschilt. Het is aan politiek en beleid om op basis van deze informatie te komen tot afwegingen en beleidsconclusies.

Paragraaf 3.3 vergelijkt ook de kleurverdeling in 2020 met die in 2019. Als een bevolkingsgroep 'van kleur veranderd is', wordt dit gemeld in de tekst: een groep wijkt dan in 2020 af van het gemiddelde, en in 2019 nog niet, of andersom. Als een bevolkingsgroep niet van kleur veranderd is, betekent dat overigens niet dat er niets gebeurt bij zo'n groep. De cijfers over 2020 kunnen wel degelijk anders zijn dan die over 2019, ook als het antwoord op de vraag of een groep afwijkt van het gemiddelde (en de richting van die eventuele afwijking) ongewijzigd blijft. Dit hoofdstuk focust echter niet op achterliggende veranderingen. De precieze cijfers uit eerdere onderzoeksjaren zijn, per indicator, per bevolkingsgroep en per jaar, te vinden in de datatabel die bij dit hoofdstuk hoort (Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2021, data hoofdstuk 3).

3.1 Selectie van thema's, indicatoren en bevolkingsgroepen

Dit hoofdstuk beschrijft de verdeling van de brede welvaart 'hier en nu' over bevolkingsgroepen, zoveel mogelijk op basis van data voor 2020. De indicatoren die worden gebruikt staan in tabel 3.1.1. Niet voor alle indicatoren uit het 'hier en nu'-dashboard in hoofdstuk 2 zijn data beschikbaar over de verdeling naar bevolkingsgroepen. Bovendien kan ook niet elke indicator uitsplitst worden naar bevolkingsgroepen; denk bijvoorbeeld aan een indicator voor biodiversiteit, die niet aan groepen personen toebedeeld kan worden. Op een paar punten is daarom afgeweken van het 'hier en nu'-dashboard in hoofdstuk 2; zie de toelichting bij deze Monitor voor meer informatie hierover (CBS, 2021a).

Verschillende bevolkingsgroepen worden in dit hoofdstuk onderscheiden op basis van een aantal persoonskenmerken die gangbaar zijn in de empirische literatuur: geslacht, leeftijd, hoogst behaald onderwijsniveau (laag, middelbaar en hoog[1]) en migratieachtergrond[2] (Nederlands, westers en niet-westers). Uiteraard zijn dit niet de enige kenmerken die bepalend kunnen zijn voor de mate waarin mensen een hoge dan wel lage brede welvaart hebben.

3.1.1 Indicatoren voor verdeling van brede welvaart

Thema 'hier en nu'	Indicator voor verdeling
Welzijn	Tevredenheid met het leven
	Persoonlijk welzijn
Materiële welvaart	Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen*
	Vermogen*
Gezondheid	Ervaren gezondheid
	Overgewicht
Arbeid en vrije tijd	Hoogst behaald onderwijsniveau
	Nettoarbeidsparticipatie
	Langdurige werkloosheid
	Tevredenheid met werk
	Tevredenheid met reistijd woon-werkverkeer
	Tevredenheid met vrije tijd
Wonen	Kwaliteit van de woning
	Tevredenheid met de woning
Samenleving	Contacten met familie, vrienden en buren
	Vrijwilligerswerk
	Vertrouwen in mensen
	Vertrouwen in instituties
Veiligheid	Slachtofferschap van criminaliteit*
	Onveiligheidsgevoelens in de buurt*
Milieu	Last van milieuproblemen in woonomgeving

* Cijfers gaan over 2019, omdat er geen cijfers over 2020 beschikbaar zijn

3.2 Samenvattend beeld

Zijn er groepen in de Nederlandse bevolking met een sterk afwijkende brede welvaart? Deze paragraaf geeft een korte beschrijving van de verdeling, en vervolgens van de veranderingen in de verdeling van de brede welvaart tussen 2019 en 2020. Zijn er groepen die in 2020 op meer of minder aspecten afweken van het gemiddelde dan een jaar eerder? En zo ja: voor welke indicatoren?

De verdeling van de brede welvaart

Brede welvaart hangt het sterkst samen met onderwijsniveau en migratieachtergrond.

- De groep laagopgeleiden komt op relatief veel indicatoren lager dan gemiddeld uit. Voor de groep hoogopgeleiden is dit juist andersom: zij scoren op veel indicatoren bovengemiddeld op brede welvaart. De middelbaar opgeleiden zitten hier tussenin. Op individueel niveau wordt dit patroon binnen de onderwijsniveaus bevestigd. Bij ruim een derde van de laagopgeleiden cumuleert het aantal ongunstige uitkomsten, terwijl maar heel weinig laagopgeleiden (2,2 procent) aan de bovenkant van de verdeling met een stapeling van gunstige uitkomsten zitten. Van de hoogopgeleiden zit een derde aan de bovenkant van de verdeling en is cumulatie van ongunstige uitkomsten een zeldzaamheid (3,8 procent). Kijkend naar de bovenkant van de verdeling is de kans dus vrij groot om een hoogopgeleide aan te treffen. Aan de onderkant zal dit vaker een laagopgeleide zijn.
- De bevolkingsgroep met een Nederlandse achtergrond heeft op 17 van de 21 indicatoren een bovengemiddelde score, wijzend op een hogere brede welvaart, terwijl de groepen mensen met een migratieachtergrond juist vaak een score onder het gemiddelde hebben. Dat geldt in sterkere mate voor de groep met een niet-westerse migratieachtergrond dan voor de mensen met een westerse achtergrond. Op individueel niveau is het beeld binnen de herkomstgroepen genuanceerder. Bij mensen met een migratieachtergrond komt cumulatie van negatieve uitkomsten weliswaar vaker voor dan bij mensen met een Nederlandse achtergrond, maar het verschil is minder uitgesproken dan op basis van de groepsuitkomsten van de afzonderlijke indicatoren. Opeenstapeling van ongunstige uitkomsten komt vaker voor bij mensen met een niet-westerse dan bij mensen met een westerse migratieachtergrond.
- Tussen leeftijdsgroepen zijn de verschillen in brede welvaart kleiner dan naar onderwijsniveau en migratieachtergrond. Bij de leeftijdsgroepen vanaf 45 jaar zijn de aantallen gunstige en ongunstige uitkomsten min of meer in evenwicht. Dat geldt ook voor de leeftijdsgroep van 25 tot 35 jaar. De groep 35- tot 45-jarigen telt echter twee gunstige uitkomsten meer dan ongunstige. Bij de jongeren tot 25 jaar zijn er juist meer ongunstige (9) dan gunstige (6) uitkomsten. Op individueel niveau komt cumulatie van gunstige uitkomsten het meest voor bij mensen tussen de 25 en 65 jaar en het minst bij 65-plussers. Stapeling van ongunstige uitkomsten komt het meest voor bij 65- tot 75-jarigen.
- De brede welvaart van mannen en vrouwen verschilt licht. Bij vijf indicatoren komen mannen positiever uit dan vrouwen, in drie gevallen is dat andersom. Bij de overige indicatoren is er geen verschil. Op individueel niveau komt cumulatie van gunstige uitkomsten ook iets meer voor bij mannen dan bij vrouwen en cumulatie van ongunstige uitkomsten iets minder.

Persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, onderwijsniveau en migratieachtergrond zijn niet onafhankelijk. Zo zijn mensen met een niet-westerse migratieachtergrond gemiddeld genomen vrij jong en zijn ze ook vrij vaak laagopgeleid (CBSa, CBSb). Ouderen zijn ook relatief vaak laagopgeleid. Het verschil in cumulatie van gunstige dan wel ongunstige uitkomsten is het grootst tussen laag- en hoogopgeleiden. Dit is ook het geval als rekening wordt gehouden met de onderlinge samenhang tussen de verschillende persoonskenmerken. Na onderwijsniveau zijn leeftijd en migratieachtergrond het meest onderscheidend. Geslacht speelt de kleinste rol.

Veranderingen in de verdeling van brede welvaart tussen 2019 en 2020

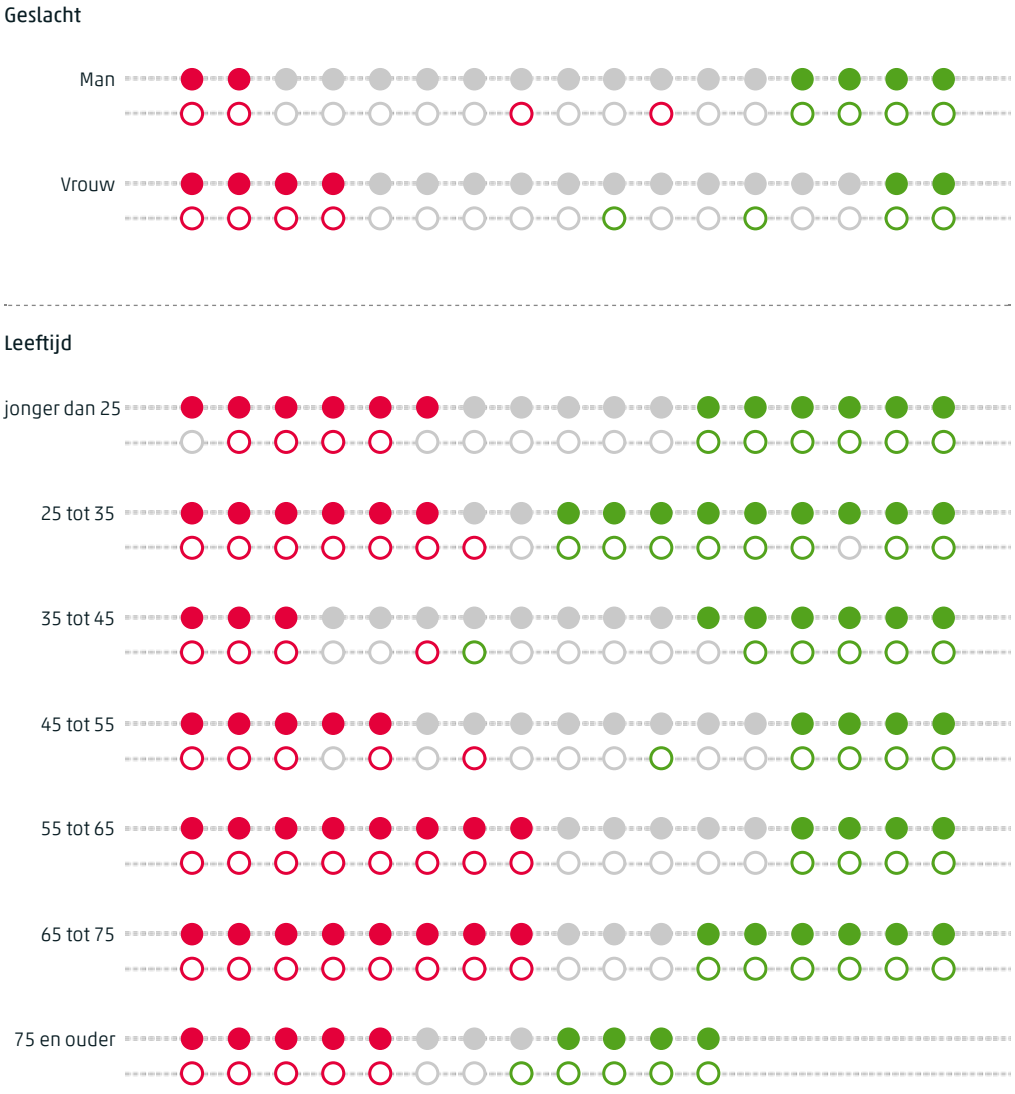
Figuur 3.2.1 geeft per indicator en per bevolkingsgroep de kleurverdeling aan voor 2020 en 2019. Daarmee is dus ook te zien bij welke indicator en bij welke bevolkingsgroep er sprake is van verandering in de kleurverdeling. De figuur geeft dit aan voor 17 van de 21 indicatoren die in dit hoofdstuk beschreven worden. De indicatoren over materiële welvaart (inkomen en vermogen) en veiligheid (slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens) zijn niet weergegeven, omdat daarvoor geen gegevens over 2020 beschikbaar zijn. De figuur geeft niet aan of een indicator op totaalniveau is veranderd. Informatie daarover is te vinden in hoofdstuk 2 van deze Monitor.

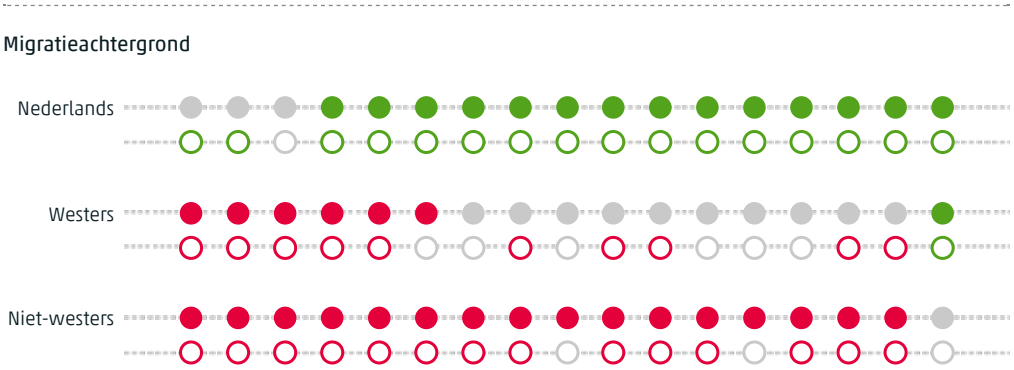
3.2.1 Verdeling van brede welvaart, 2020 en 2019

Indicatoren waar bevolkingsgroepen een significant hogere (groen) of lagere (rood) welvaart hebben dan het nationaal gemiddelde (grijs), 2020 en 2019. Mannen en vrouwen worden niet met het gemiddelde vergeleken, maar met elkaar.

Gesorteerd op kleur
Gesorteerd op indicator

202(
201⁹

Bij veel indicatoren is de kleurverdeling, die aangeeft welke groepen in welke richting al dan niet afwijken van het gemiddelde, grotendeels hetzelfde in 2019 en 2020. Als de kleur van een bevolkingsgroep gelijk blijft, wil dat overigens niet zeggen dat er niets veranderd is in de onderliggende cijfers, of in het verschil ten opzichte van het gemiddelde; zulke veranderingen kunnen voorkomen zonder dat de kleur verandert.

Bij enkele indicatoren veranderen vrij veel groepen van kleur: van rood naar grijs of andersom, of van grijs naar groen of andersom:

- Bij het wekelijks contact met familie, vrienden en buren was er een positieve kleurverandering bij 25- tot 35-jarigen. Bij jongeren (15 tot 25) en ouderen (75+) was het andersom. Daarnaast waren er verbeteringen bij hoogopgeleiden en mensen met een westerse migratieachtergrond. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond gingen van grijs naar rood. De verschillen tussen de bevolkingsgroepen zijn bij deze indicator overigens relatief klein.
- Bij de tevredenheid met de reistijd van het woon-werkverkeer veranderde de kleur in positieve zin voor mensen met een westerse migratieachtergrond en in negatieve zin voor laagopgeleiden, mensen met een Nederlandse achtergrond en mensen met een niet-westerse achtergrond. Ook bij deze indicator zijn de verschillen tussen de bevolkingsgroepen relatief klein.
- Bij de indicatoren over persoonlijk welzijn, overgewicht en vrijwilligerswerk veranderden telkens drie bevolkingsgroepen van kleur.

Tabel 3.2.2 geeft een overzicht van het aantal kleurveranderingen per bevolkingsgroep.
Bij mensen met een westerse migratieachtergrond traden de meeste veranderingen op, namelijk zes. In vijf gevallen ging het daarbij om een verbetering. Dat was bij de indicatoren over persoonlijk welzijn, overgewicht, tevredenheid met de woon-werkreistijd, contact met familie/vrienden/buren en milieuhinder in de woonomgeving.
Overigens ging bij geen enkele indicator een bevolkingsgroep van groen naar rood, of andersom.

3.2.2 Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

	Positieve kleuromslag (rood > grijs of grijs > groen)	Negatieve kleuromslag (groen > grijs of grijs > rood)
Mannen	2	0
Vrouwen	0	2
Jonger dan 25 jaar	0	2
25 tot 35 jaar	2	0
35 tot 45 jaar	2	1
45 tot 55 jaar	1	2
55 tot 65 jaar	0	0
65 tot 75 jaar	0	0
75 jaar en ouder	0	1
Laag onderwijsniveau	1	1
Middelbaar onderwijsniveau	2	1
Hoog onderwijsniveau	1	1
Nederlandse achtergrond	0	2
Westerse achtergrond	5	1
Niet-westerse achtergrond	0	2

Bij de cumulatie van gunstige en ongunstige uitkomsten op individueel niveau zien we in 2020 een beeld dat in grote lijnen vergelijkbaar is met dat van 2019. Onderwijsniveau blijft de belangrijkste onderscheidende factor, waarbij laagopgeleiden vrij vaak aan de onderkant van de verdeling te vinden zijn en hoogopgeleiden juist aan de bovenkant.

3.3 Brede welvaart naar bevolkingsgroepen

Welzijn

Subjectief welzijn – of het welbevinden van de bevolking – is een belangrijk aspect van brede welvaart, omdat het sterk verweven is met de kwaliteit van leven (Diener en Suh, 1997). Informatie over het welbevinden van mensen geeft inzicht in hoe zij hun eigen leven waarderen, los van objectieve maatstaven zoals inkomen of positie op de arbeidsmarkt.
In de periode 2013–2019 was gemiddeld 88 procent van de personen van 18 jaar of ouder gelukkig en was 85 procent tevreden met het leven (Van Beuningen en Akkermans, 2020). Het aandeel dat ongelukkig of ontevreden is met het leven was gemiddeld 3 procent.
In deze paragraaf over het subjectief welzijn komen de tevredenheid met het leven en het persoonlijk welzijn aan bod. Voor meer informatie over het welzijn van de Nederlandse bevolking, zie CBS (2021b).

Tevredenheid met het leven

Situatie in 2020

In 2020 zei 84,8 procent van de volwassenen in Nederland tevreden te zijn met zijn of haar leven, 12,4 procent was niet tevreden en niet ontevreden en een relatief kleine groep van 2,7 procent zei ontevreden met het leven te zijn.[3]

- 18- tot 25-jarigen zijn minder vaak tevreden met het leven dan de Nederlandse bevolking als geheel. Van hen zegt 81,4 procent tevreden te zijn. Daarentegen zijn 65- tot 75-jarigen met 87,7 procent vaker dan gemiddeld tevreden met het leven.
- Laagopgeleiden zijn met 81,3 procent minder vaak dan gemiddeld tevreden met het leven. Hoogopgeleiden zijn met 88,2 procent juist bovengemiddeld vaak tevreden met het leven.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn met 86,1 procent bovengemiddeld vaak positief over het leven. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn met 77,8 procent minder vaak dan gemiddeld tevreden met het leven.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- 18 tot 25-jarigen waren in 2020 minder vaak tevreden met het leven dan gemiddeld. In 2019 weken zij nog niet af van dit gemiddelde.
- 25 tot 35-jarigen weken op het gebied van tevredenheid met het leven in 2020 niet af van het gemiddelde, terwijl zij in 2019 nog beneden gemiddeld uitkwamen.

Hoeveel mensen zijn tevreden met het leven?

84,8%

Totaal

Geslacht

84,4%

Man

85,2%

Vrouw

Leeftijd

81,4%

18 tot 25

84,3%

25 tot 35

84,2%

35 tot 45

85,3%

45 tot 55

84,9%

55 tot 65

87,7%

65 tot 75

85,6%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

81,3%

Laag

84,7%

Middelbaar

88,2%

Hoog

Migratieachtergrond

86,1%

Nederlandse achtergrond

83,6%

Westerse achtergrond

77,8%

Niet-westerse achtergrond

Persoonlijk welzijn

De Persoonlijke Welzijnsindex (PWI) is een samenvattende maat voor het welbevinden van mensen op verschillende terreinen van het leven, waarbij twaalf indicatoren voor acht relevante levensdomeinen worden gecombineerd tot één cijfer. Hierbij komen het oordeel van mensen over onder andere hun gezondheid, financiële situatie en woonomgeving aan bod (Van Beuningen et al., 2015).[4] De PWI heeft een score van 1–10. Mensen met een score van 7 of hoger hebben een hoog persoonlijk welzijn.

Situatie in 2020

In 2020 had 66,2 procent van de volwassen bevolking een hoog persoonlijk welzijn, 2,6 procent een laag persoonlijk welzijn (score van 1–4) en 31,2 procent zat daar tussenin.

- Onder mannen is het aandeel met hoog persoonlijk welzijn (68,9 procent) hoger dan onder vrouwen (63,5 procent). Dit komt met name omdat vrouwen minder vaak tevreden zijn met hun opleidingskansen dan mannen en zich over het algemeen vaker onveilig voelen dan mannen.
- Onder 18- tot 35-jarigen is het aandeel met een hoog persoonlijk welzijn hoger dan gemiddeld. Onder 55- tot 65-jarigen is het lager dan gemiddeld. De andere leeftijdsgroepen verschillen niet van het gemiddelde. Leeftijdsgroepen verschillen vooral op het gebied van de tevredenheid met de gezondheid en vertrouwen in instituties; jongere leeftijdsgroepen zijn vaker tevreden over hun lichamelijke gezondheid dan ouderen, bij psychische gezondheid is dit beeld andersom. Jongeren hebben met name vaker vertrouwen in de Tweede Kamer en in rechters dan ouderen.
- Hoogopgeleiden hebben vaker dan gemiddeld een hoog persoonlijk welzijn, laagopgeleiden minder vaak dan gemiddeld. Dit patroon is hetzelfde voor alle onderdelen van de PWI met uitzondering van de tevredenheid met het sociale leven. Er zijn voornamelijk grote verschillen te zien bij tevredenheid met de opleidingskansen, de lichamelijke gezondheid en vertrouwen in instituties.
- Personen met een Nederlandse achtergrond hebben meer dan gemiddeld een hoog persoonlijk welzijn. Mensen met niet-westerse achtergrond hebben dit minder vaak dan gemiddeld. Personen met een niet-westerse achtergrond geven gemiddeld een lagere waardering aan de meeste onderdelen van hun leven dan personen met een Nederlandse achtergrond. Dat geldt echter niet voor de tevredenheid met de lichamelijke gezondheid en de mate waarin zij vertrouwen hebben in de Tweede Kamer en in rechters. Relatief meer mensen met een niet-westerse achtergrond had vertrouwen in de Tweede Kamer dan mensen met een Nederlandse achtergrond; bij het aandeel dat vertrouwen had in rechters was er geen significant verschil.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- 45- tot 55-jarigen weken in 2020 niet af van het gemiddelde persoonlijk welzijn, terwijl zij in 2019 nog onder dat gemiddelde zaten.
- Het persoonlijk welzijn van middelbaar opgeleiden was in 2020 vergelijkbaar met het gemiddelde, waar deze groep in 2019 nog achterbleef.
- Dat geldt ook voor mensen met een westerse migratieachtergrond: ook hun persoonlijk welzijn week in 2020 niet langer af van het gemiddelde, terwijl er in 2019 nog sprake was van een achterstand.

Hoeveel mensen hebben een hoog persoonlijk welzijn?

66,2%
Totaal

Geslacht

68,9%
Man

63,5%
Vrouw

Leeftijd

70,1%
18 tot 25

69,3%
25 tot 35

66,1%
35 tot 45

64,5%
45 tot 55

63,6%
55 tot 65

64,3%
65 tot 75

67,1%
75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

55,1%
Laag

65,0%
Middelbaar

76,1%
Hoog

Migratieachtergrond

68,9%
Nederlandse achtergrond

63,2%
Westerse achtergrond

51,6%
Niet-westerse achtergrond

Materiële welvaart

Iemands financiële situatie is van belang voor meerdere aspecten van zijn leven. Een hoger welvaartsniveau biedt meer kansen en keuzemogelijkheden, bijvoorbeeld op het terrein van wonen, sociale activiteiten en gezondheid. Daarnaast zorgt een goede financiële positie voor meer zekerheid. Het mediane (gestandaardiseerd) besteedbaar inkomen en het mediane vermogen worden hier als indicatoren voor de materiële welvaart gebruikt.[5] Het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen is een goede maat om welvaartsniveaus van huishoudens onderling te kunnen vergelijken omdat het gecorrigeerd is voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden.

Maar materiële welvaart is meer dan alleen het inkomen. Het wordt ook bepaald door de bestedingen van het huishouden en het al dan niet kunnen beschikken over vermogensbuffers. Het samenspel van transacties in inkomen, bestedingen en vermogen is bepalend voor de (materiële) welvaartspositie van personen en huishoudens. Met het besteedbaar inkomen betalen huishoudens hun bestedingen. Wordt het inkomen niet volledig uitgegeven of is er juist een tekort, dan wordt het verschil als een besparing aan het vermogen toegevoegd respectievelijk als een ontsparing op het vermogen in mindering gebracht.

Zie CBS (2019a; 2020a) voor meer gedetailleerde informatie over de financiële situatie van huishoudens in Nederland.

Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen

In 2019 bedroeg het mediane inkomen van huishoudens in Nederland 27,5 duizend euro.[6] Het gemiddelde inkomen was hoger, namelijk 30,8 duizend euro. Het rekenkundig gemiddelde ligt hoger dan de mediaan doordat inkomens aan de bovenkant van de inkomensladder het gemiddelde naar boven trekken. Om de invloed van die hoge inkomens te beperken, wordt hierna steeds het mediane inkomen beschreven.

- Hoe hoog het inkomen van een huishouden is, is afhankelijk van hoe oud de hoofdkostwinner is. Jongere huishoudens hebben over het algemeen minder te besteden: de volwassenen in deze huishoudens staan nog aan het begin van hun carrière. Vervolgens loopt het mediane inkomen op met de leeftijd. Huishoudens met een 35- tot 65-jarige hoofdkostwinner hebben meer dan gemiddeld te besteden. Als mensen met pensioen gaan neemt het inkomen weer wat af, tot ruim 22 duizend euro onder 75-plus-huishoudens.
- Onderwijsniveau laat ook een duidelijke relatie zien met de hoogte van het inkomen. Hoe hoger opgeleid de hoofdkostwinner is, hoe hoger het mediane inkomen. Dit loopt van ruim 21 duizend euro onder laagopgeleiden tot ruim 35 duizend onder hoogopgeleiden. Het inkomen van middelbaar opgeleiden zit daar tussenin.
- Het mediane inkomen van huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner ligt met bijna 20 duizend euro relatief laag. Voor een deel hangt dit samen met het relatief vaak laagopgeleid zijn van deze mensen. Hoofdkostwinners met een westerse migratieachtergrond hebben met hun huishouden gemiddeld ruim 25 duizend euro te besteden, wat ook lager is dan gemiddeld. Huishoudens met een Nederlandse achtergrond hebben het meest te besteden.

Hoe hoog is het mediane inkomen van huishoudens?

€ 27 500

Totaal

Leeftijd

€ 11 500

jonger dan 25

€ 27 300

25 tot 35

€ 29 100

35 tot 45

€ 31 400

45 tot 55

€ 31 500

55 tot 65

€ 26 300

65 tot 75

€ 22 200

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

€ 21 200

Laag

€ 26 800

Middelbaar

€ 35 200

Hoog

Migratieachtergrond

€ 28 800

Nederlandse achtergrond

€ 25 400

Westerse achtergrond

€ 19 900

Niet-westerse achtergrond

Vermogen

Vermogen is het saldo van bezittingen en schulden.[7] Op 1 januari 2019 kwam het gezamenlijke vermogen van de 7,8 miljoen Nederlandse huishoudens uit op 1 540 miljard euro. Tegenover 2 400 miljard euro aan gezamenlijke bezittingen stond 870 miljard aan gezamenlijke schulden. Het doorsnee vermogen van Nederlandse huishoudens bedroeg 49,8 duizend euro. Dat is 12 duizend euro meer dan een jaar eerder, een toename die vooral veroorzaakt wordt door de almaar stijgende huizenprijzen. Prijsstijgingen en -dalingen van woningen hebben grote invloed op het vermogen van huishoudens. Bijna zes op de tien huishoudens hadden in 2019 een eigen woning, en deze vormde met 60 procent van de bezittingen het grootste vermogensbestanddeel. Daarna volgen bank- en spaartegoeden en aanmerkelijk belang in vennootschappen.
De hypotheekschuld is de grootste schuldenpost. Het vermogen was in 2019 weer boven het niveau van 2008, het jaar waarin de financiële crisis uitbrak.

- Hoe ouder, hoe hoger het vermogen. Jonge mensen aan het begin van hun arbeidscarrière verdienen relatief weinig, kunnen weinig geld opzij zetten en nemen vaak een flinke schuldenlast op zich als zij een huis kopen. Met gezinsuitbreiding komen extra kosten en wordt het moeilijker om vermogen op te bouwen. Huishoudens met een hoofdkostwinner jonger dan 25 jaar hadden begin 2019 een doorsnee vermogen van 0 euro en bij huishoudens met hoofdkostwinners van 25 tot 35 jaar was dat 7,6 duizend euro. Naarmate de hoofkostwinner ouder wordt, wordt de financiële positie ook merkbaar beter. Meer werkervaring en beter betaalde functies verhogen het arbeidsinkomen zodat er ruimte is voor verdere vermogensgroei. Tegelijkertijd wordt vaak een steeds groter deel van de hypotheek afgelost. Huishoudens met een hoofdkostwinner van 35 tot 45 jaar hadden een doorsnee vermogen van 31,5 duizend euro en die in de leeftijd van 55 tot 65 jaar kwamen uit op 123,4 duizend euro. Bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd vallen de oudere huishoudens weliswaar terug in inkomen maar deze huishoudens zijn wel vaak woningbezitter en ook hebben zij relatief vaak nagenoeg hun hypotheek afgelost. Het doorsnee vermogen van huishoudens met een hoofdkostwinner van 65 tot 75 jaar bedroeg in 2019 bijna 161 duizend euro. De groep van 75 jaar en ouder was minder vermogend (110 duizend euro). In deze oudste groep liggen de aanvullende pensioenen een stuk lager dan bij de 65 tot 75-jarigen en is ook het woningbezit lager.
- In 2019 hadden huishoudens met een laag opgeleide hoofdkostwinner gemiddeld substantieel minder vermogen dan huishoudens met een hoogopgeleide hoofdkostwinner: 16,2 duizend tegen 116,7 duizend euro.
- Huishoudens waarvan de hoofdkostwinner een Nederlandse achtergrond heeft, hadden in doorsnee een vermogen van ruim 78 duizend euro. In huishoudens met een hoofdkostwinner met een migratieachtergrond is dat aanzienlijk lager: ruim 17 duizend euro bij een westerse migratieachtergrond en ruim 1 duizend euro bij een niet-westerse migratieachtergrond. Deze verschillen hangen deels samen met het gemiddeld lagere opleidingsniveau en de gemiddeld lagere leeftijd van hoofdkostwinners met een migratieachtergrond.

Het doorsneevermogen loopt ook op met het stijgen van het besteedbaar inkomen: van bijna duizend euro in de eerste inkomensdecielgroep naar 298,2 duizend euro in de tiende en hoogste inkomensgroep. Van het totale vermogen van Nederlandse huishoudens was 4 procent in handen van de laagste inkomensgroep, terwijl de hoogste inkomensgroep over 34 procent beschikte.

Hoe hoog is het mediane vermogen van huishoudens?

€ 49 800

Totaal

Leeftijd

€ 0

jonger dan 25

€ 7 600

25 tot 35

€ 31 500

35 tot 45

€ 72 600

45 tot 55

€ 123 400

55 tot 65

€ 160 600

65 tot 75

€ 110 100

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

€ 16 200

Laag

€ 45 600

Middelbaar

€ 116 700

Hoog

Migratieachtergrond

€ 78 400

Nederlandse achtergrond

€ 17 200

Westerse achtergrond

€ 1 200

Niet-westerse achtergrond

Gezondheid

Het welzijn van mensen hangt sterk samen met hun gezondheid (CBS, 2016). Een slechte gezondheid gaat vaak samen met een lager welzijn en kan daarnaast ook zorgen voor problemen op het gebied van bijvoorbeeld werk, sociaal leven en wonen. Hier worden de ervaren gezondheid en het hebben van overgewicht als indicatoren voor gezondheid gebruikt. Voor meer informatie over de gezondheid en de leefstijl van de Nederlandse bevolking, zie CBS (2021c; 2021d).

Ervaren gezondheid

De ervaren gezondheid is het oordeel van mensen over hun eigen gezondheid; dit is een goede indicator voor de algemene gezondheidstoestand. Concreet gaat het om het percentage dat de eigen gezondheid als goed of zeer goed beoordeelt. In 2020 vond 81,5 procent van de Nederlandse bevolking de eigen gezondheid goed of zeer goed.

Situatie in 2020

- Bij mannen is het aandeel met een (zeer) goede ervaren gezondheid hoger dan bij vrouwen. Er zijn ook meer vrouwen dan mannen met langdurige aandoeningen, lichamelijke beperkingen en belemmeringen door pijn (CBS, 2021c).
- Het percentage mensen dat de eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart neemt af met het ouder worden. Tot en met de leeftijdsgroep van 35 tot 45 jaar oordelen mensen vaker dan gemiddeld positief; mensen in de leeftijdsgroepen vanaf 45 jaar juist minder vaak. Ouderen hebben ook vaker gezondheidsklachten zoals langdurige aandoeningen, lichamelijke beperkingen en belemmeringen door pijn (CBS, 2021c).
- Hoogopgeleiden[8] rapporteren vaker dan gemiddeld een (zeer) goede gezondheid: 86 procent. Ook middelbaar opgeleiden zitten net boven het gemiddelde. Laagopgeleiden komen met 63 procent ruim onder het gemiddelde uit. Voor een deel hangt dit samen met het feit dat laagopgeleiden gemiddeld ouder zijn dan hoogopgeleiden. Maar ook binnen groepen met een vergelijkbare leeftijd geldt dat een hogere opleiding vaker gepaard gaat met een (zeer) goede ervaren gezondheid.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn meer dan gemiddeld positief over de eigen gezondheid. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn dat juist minder vaak. Dit ondanks het feit dat mensen met een niet-westerse achtergrond gemiddeld relatief jong zijn en jongeren doorgaans positiever oordelen over hun gezondheid.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- Mensen van 35 tot 45 jaar beoordeelden hun gezondheid in 2020 meer dan gemiddeld als (zeer) goed. In 2019 week deze groep nog niet af van het gemiddelde.

Hoeveel mensen vinden hun gezondheid (zeer) goed?

81,5%

Totaal

Geslacht

83,5%

Man

79,5%

Vrouw

Leeftijd

96,4%

jonger dan 15

90,4%

15 tot 25

86,8%

25 tot 35

83,9%

35 tot 45

79,3%

45 tot 55

71,9%

55 tot 65

68,3%

65 tot 75

64,1%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau (25 jaar of ouder)

63,3%

Laag

78,1%

Middelbaar

86,1%

Hoog

Migratieachtergrond

82,7%

Nederlandse achtergrond

80,2%

Westerse achtergrond

75,5%

Niet-westerse achtergrond

Overgewicht

Of iemand overgewicht heeft, wordt vastgesteld aan de hand van de 'body mass index'(BMI): het lichaamsgewicht in kilogrammen gedeeld door het kwadraat van de lengte in meters. Voorbeeld: een persoon van 90,0 kg en een lengte van 1,80 m heeft een BMI van 90,0/1,80*1,80 = 27,8.
Bij volwassenen is er sprake van overgewicht bij een BMI van 25 of hoger; voor jongeren gelden andere grenswaarden, afhankelijk van leeftijd en geslacht.

Situatie in 2020

In de bevolking van 4 jaar en ouder had 44,4 procent overgewicht in 2020: 32,4 procent kampte met matig overgewicht (BMI van 25 tot 30) en 12,1 procent met ernstig overgewicht, ook wel obesitas genoemd (BMI van 30 of meer).

- Overgewicht komt meer voor bij mannen dan bij vrouwen, respectievelijk 47 en 42 procent.
- Leeftijd en overgewicht hangen samen. In de leeftijdsgroepen tot 35 jaar is het aandeel mensen met overgewicht beneden gemiddeld, vanaf 45 jaar is het bovengemiddeld. In de allerhoogste leeftijdsgroep (75 jaar en ouder) neemt het aandeel met overgewicht wel weer af, maar ook daar is het nog wel bovengemiddeld.
- Laagopgeleiden[9] hebben bovengemiddeld vaak overgewicht. Dat geldt in mindere mate ook voor middelbaar opgeleiden. Hoogopgeleiden hebben juist minder vaak dan gemiddeld een BMI van 25 of meer.
- Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben ten opzichte van de gemiddelde bevolking vaker overgewicht.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- In 2020 was het aandeel met overgewicht onder 35- tot 45-jarigen vergelijkbaar met het gemiddelde. In 2019 had deze groep nog bovengemiddeld vaak overgewicht.
- Het aandeel mensen met overgewicht was in 2020 in de groep zonder migratieachtergrond vergelijkbaar met het gemiddelde, terwijl deze groep in 2019 nog onder het gemiddelde zat. Bij mensen met een westerse migratieachtergrond was het andersom. Zij hadden in 2019 bovengemiddeld vaak overgewicht, maar in 2020 was dat niet langer het geval.

Hoeveel mensen hebben overgewicht?

44,4%

Totaal

Geslacht

47,2%

Man

41,6%

Vrouw

Leeftijd

15,5%

4 tot 15

21,7%

15 tot 25

39,7%

25 tot 35

46,3%

35 tot 45

56,5%

45 tot 55

60,7%

55 tot 65

61,1%

65 tot 75

53,9%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau (25 jaar of ouder)

60,9%

Laag

56,3%

Middelbaar

43,0%

Hoog

Migratieachtergrond

43,9%

Nederlandse achtergrond

43,3%

Westerse achtergrond

48,4%

Niet-westerse achtergrond

Arbeid en vrije tijd

Werk is belangrijk voor mensen, omdat ze hiermee inkomen verdienen en actief deelnemen aan de samenleving. Langdurige werkloosheid kan negatieve gevolgen hebben voor de brede welvaart. Naast het hebben van betaald werk zijn ook arbeidsomstandigheden en de balans tussen werk en vrije tijd van belang. Bij dit thema komen de nettoarbeidsparticipatie, langdurige werkloosheid en de tevredenheid met het werk aan bod, alsmede de tevredenheid met de reistijd van en naar het werk en die over de hoeveelheid vrije tijd. Voor meer informatie over de arbeidsmarktsituatie van de Nederlandse bevolking, zie CBS (2021e). Naast voornoemde indicatoren valt ook het hoogst behaalde onderwijsniveau onder het thema arbeid en vrije tijd. Een opleiding is van belang om een baan te kunnen vinden en gaat vaak gepaard met meer mogelijkheden om het eigen leven naar wens in te richten. Daarnaast hangt een hoger onderwijsniveau positief samen met levensduur, gezondheid en maatschappelijke participatie, en beïnvloedt het daarmee indirect de brede welvaart, zowel 'hier en nu' als 'later'.

Onderwijsniveau

Situatie in 2020

In 2020 was 34,2 procent van de Nederlandse bevolking in de leeftijd van 15 tot 75 jaar hoogopgeleid. Dat wil zeggen dat ze een hbo of wo diploma hebben behaald.

- Voor de leeftijdsgroepen vanaf 25 jaar geldt hoe ouder, hoe lager het percentage hoogopgeleiden. Waar 51,5 procent van de 25- tot 35-jarigen hoogopgeleid was, loopt dat percentage af met de leeftijd, tot 23,9 procent onder 65- tot 75-jarigen. Van de jongeren in de leeftijd van 15 tot 25 jaar was maar 11,2 procent hoogopgeleid, maar de meeste mensen in deze groep volgde nog onderwijs en zal naar verwachting nog een opleiding afronden.
- Mensen met een westerse migratieachtergrond waren met 40,7 procent meer dan gemiddeld hoogopgeleid. Ook bij personen met een Nederlandse achtergrond was het aandeel hoogopgeleiden met 34,5 procent iets groter dan gemiddeld. Voor mensen met een niet-westerse migratieachtergrond was dit met 27,3 procent juist lager dan gemiddeld.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

Bij het onderwijsniveau wijken in 2019 en 2020 dezelfde groepen in dezelfde richting af van het gemiddelde. Wel is het totale aandeel hoogopgeleiden toegenomen, van 32,5 naar 34,2 procent. Die toename was relatief groot onder 25- tot 35-jarigen en 45- tot 55-jarigen, terwijl het onder 15- tot 25-jarigen juist als enige leeftijdsgroep vrijwel gelijk bleef.

Hoeveel mensen zijn hoogopgeleid?

34,2%

Totaal

Geslacht

34,1%

Man

34,3%

Vrouw

Leeftijd

11,2%

15 tot 25

51,5%

25 tot 35

47,6%

35 tot 45

38,1%

45 tot 55

31,6%

55 tot 65

23,9%

65 tot 75

Migratieachtergrond

34,5%

Nederlandse achtergrond

40,7%

Westerse achtergrond

27,3%

Niet-westerse achtergrond

Nettoarbeidsparticipatie

Situatie in 2020

In 2020 had 68,4 procent van de bevolking van 15 tot 75 jaar betaald werk. Hierbij gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur, dus werkenden met een kleine deeltijdbaan worden ook meegeteld.

- In 2020 bedroeg de nettoarbeidsparticipatie van mannen 72,5 procent, tegenover 64,2 procent voor vrouwen.
- Van de jongeren van 15 tot 25 jaar werkte 62,5 procent; dit is lager dan gemiddeld, maar een groot deel van deze groep is dan ook nog onderwijsvolgend. De nettoarbeidsparticipatie was met circa 85 procent het hoogst onder 25- tot 55-jarigen. Onder 55- tot 65-jarigen was dat met 71,0 procent wat lager, maar nog altijd bovengemiddeld. Van de 65- tot 75-jarigen, ten slotte, had 14,0 procent betaald werk, maar de meeste mensen in deze groep zijn dan ook gepensioneerd.
- Onder hoog- (81,6 procent) en middelbaar opgeleiden (71,0 procent) was de nettoarbeidsparticipatie hoger dan gemiddeld. Van de groep laagopgeleiden had 47,9 procent betaald werk; dat is minder dan gemiddeld.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond hadden vergeleken met het gemiddelde een hogere nettoarbeidsparticipatie (69,7 procent). Bij personen met een migratieachtergrond lag de nettoarbeidsparticipatie onder het gemiddelde. Dit gold sterker voor de mensen met een niet-westerse migratieachtergrond (61,4 procent) dan voor mensen met een westerse migratieachtergrond (67,4 procent).

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

Bij de nettoarbeidsparticipatie wijken in 2019 en 2020 dezelfde groepen in dezelfde richting af van het gemiddelde. De totale nettoarbeidsparticipatie daalde iets van 2019 op 2020, van 68,8 naar 68,4 procent. Met name jongeren tussen de 15 en 25 en laag- en middelbaar opgeleiden hadden minder vaak werk. Daarentegen nam de participatie van mensen tussen de 55 en 65 jaar juist verder toe.

Hoeveel mensen hebben betaald werk?

68,4%
Totaal

Geslacht

72,5%
Man

64,2%
Vrouw

Leeftijd

62,5%
15 tot 25

85,9%
25 tot 35

85,0%
35 tot 45

84,4%
45 tot 55

71,0%
55 tot 65

14,0%
65 tot 75

Hoogst behaald onderwijsniveau

47,9%
Laag

71,0%
Middelbaar

81,6%
Hoog

Migratieachtergrond

69,7%
Nederlandse achtergrond

67,4%
Westerse achtergrond

61,4%
Niet-westerse achtergrond

Langdurige werkloosheid

Situatie in 2020

In 2020 was 0,9 procent van de beroepsbevolking langdurig – dat wil zeggen minimaal twaalf aaneengesloten maanden – werkloos.

- De langdurige werkloosheid was hoger dan gemiddeld onder 55- tot 65-jarigen (1,3 procent) en 65- tot 75-jarigen (1,4 procent). Personen van 15 tot 25 jaar en 25 tot 35 jaar waren juist minder vaak dan gemiddeld langdurig werkloos (0,7 procent).
- Hoogopgeleiden waren met 0,7 procent minder vaak dan gemiddeld langdurig werkloos, laagopgeleiden waren met 1,3 procent juist bovengemiddeld vaak langdurig werkloos. Middelbaar opgeleiden weken met 0,8 procent vrijwel niet van het gemiddelde af.
- Ook naar migratieachtergrond zijn er verschillen. Onder mensen met een Nederlandse achtergrond was de langdurige werkloosheid lager (0,7 procent) dan gemiddeld, terwijl personen met een westerse migratieachtergrond (1,3 procent) en met name personen met een niet-westerse achtergrond (1,8 procent) bovengemiddeld vaak langdurig werkloos waren.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

Het aandeel langdurig werklozen onder mensen van 35 tot 45 jaar week in 2020 niet af van het gemiddelde. Deze groep was in 2019 nog minder vaak dan gemiddeld langdurig werkloos. Het percentage langdurig werklozen in deze leeftijdsgroep bleef daarbij overigens vrijwel ongewijzigd.

In zijn totaliteit nam de langdurige werkloosheid in de beroepsbevolking iets af, van 1,0 naar 0,9 procent. De daling was het grootst onder de 65- tot 75-jarigen.

Hoeveel mensen zijn langdurig werkloos?

0,9%
Totaal

Geslacht

0,9%
Man

0,9%
Vrouw

Leeftijd

0,7%
15 tot 25

0,7%
25 tot 35

0,8%
35 tot 45

0,8%
45 tot 55

1,3%
55 tot 65

1,4%
65 tot 75

Hoogst behaald onderwijsniveau

1,3%
Laag

0,8%
Middelbaar

0,7%
Hoog

Migratieachtergrond

0,7%
Nederlandse achtergrond

1,3%
Westerse achtergrond

1,8%
Niet-westerse achtergrond

Tevredenheid met werk

Situatie in 2020

In 2020 was 79,2 procent van alle werknemers[10] van 15 tot 75 jaar tevreden met hun werk. Dit blijkt uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) van CBS en TNO.

- Werknemers van 25 tot 35 jaar waren met 76,2 procent wat minder vaak dan gemiddeld tevreden met hun werk. Werknemers van 45 tot 55 jaar (80,2 procent) en met name die van 65 tot 75 jaar (84,3 procent) waren juist vaker dan gemiddeld tevreden.
- Hoogopgeleide werknemers waren bovengemiddeld tevreden met hun werk. De groep laagopgeleide werknemers zat op het gebied van werktevredenheid juist onder het gemiddelde.
- Werknemers met een Nederlandse achtergrond (80,9 procent) waren vaker dan gemiddeld tevreden met hun werk. Bij werknemers met een westerse (74,6 procent) en niet-westerse migratieachtergrond (71,7 procent) was dat juist beneden gemiddeld.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

In 2020 week de werktevredenheid van werknemers met een middelbaar onderwijsniveau niet af van het gemiddelde, waar zij in 2019 beneden gemiddeld uitkwamen. De werktevredenheid in deze groep nam namelijk wat sterker toe dan gemiddeld.
In het algemeen nam de tevredenheid met het werk onder werknemers tussen 2019 en 2020 toe van 77,9 naar 79,2 procent. Deze toename was eveneens relatief sterk bij mensen met een westerse en niet-westerse migratieachtergrond.

Hoeveel mensen zijn tevreden met het werk?

79,2%
Totaal

Geslacht

78,9%
Man

79,5%
Vrouw

Leeftijd

79,9%
15 tot 25

76,2%
25 tot 35

79,6%
35 tot 45

80,2%
45 tot 55

79,8%
55 tot 65

84,3%
65 tot 75

Hoogst behaald onderwijsniveau

77,6%
Laag

78,8%
Middelbaar

81,1%
Hoog

Migratieachtergrond

80,9%
Nederlandse achtergrond

74,6%
Westerse achtergrond

71,7%
Niet-westerse achtergrond

Tevredenheid met de reistijd woon-werkverkeer

Situatie in 2020

In 2020 was 84,3 procent van de volwassenen tot 75 jaar met betaald werk van twaalf uur of meer per week tevreden met hun reistijd van en naar het werk; 5,1 procent ontevreden en 10,6 procent tevreden noch ontevreden.

- 25- tot 35-jarigen zijn minder vaak tevreden met hun reistijd van en naar het werk dan gemiddeld: 81,3 procent van hen is hier tevreden over. Mensen van 55 tot 65 jaar zijn vaker dan gemiddeld tevreden over de woon-werkreistijd: 87 procent zegt hierover tevreden te zijn.
- Hoogopgeleiden zijn minder vaak tevreden over de reistijd van en naar hun werk dan gemiddeld. Middelbaar opgeleiden zijn vaker dan gemiddeld tevreden over hun reistijd.
- Van de mensen met een niet-westerse achtergrond is 80,8 procent tevreden met de reistijd. Dat is minder dan gemiddeld.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- Onder laagopgeleiden was het aandeel dat tevreden was over de reistijd van en naar het werk in 2020 vergelijkbaar met het gemiddelde, waar dit in 2019 nog hoger was.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond waren in 2020 niet meer bovengemiddeld vaak tevreden over de reistijd van en naar het werk, waar dit in 2019 nog wel het geval was. Mensen met een westerse achtergrond weken in 2020 niet af van het gemiddelde qua tevredenheid hierover. In 2019 waren zij nog minder vaak dan gemiddeld tevreden. Bij mensen met een niet-westerse achtergrond was het andersom. In 2020 waren ze minder dan gemiddeld tevreden, in 2019 was dat nog niet het geval.

Hoeveel mensen zijn tevreden met de reistijd naar werk?

84,3%
Totaal

Geslacht

83,7%
Man

85,0%
Vrouw

Leeftijd

84,2%
18 tot 25

81,3%
25 tot 35

84,2%
35 tot 45

84,7%
45 tot 55

87,0%
55 tot 65

88,1%
65 tot 75

Hoogst behaald onderwijsniveau

86,6%
Laag

86,4%
Middelbaar

82,2%
Hoog

Migratieachtergrond

84,8%
Nederlandse achtergrond

85,0%
Westerse achtergrond

80,8%
Niet-westerse achtergrond

Tevredenheid met vrije tijd

Situatie in 2020

In 2020 was 76,4 procent van de volwassenen in Nederland tevreden met de hoeveelheid vrije tijd die ze hadden, 6,9 procent was hier ontevreden mee en 16,7 procent was tevreden noch ontevreden.

- Mensen van verschillende leeftijden oordelen verschillend over de hoeveelheid beschikbare vrije tijd. Mensen van 18 tot 55 jaar zijn minder vaak dan gemiddeld tevreden met hun hoeveelheid vrije tijd, terwijl 55-plussers juist vaker dan gemiddeld tevreden zijn. Met name 65-plussers zijn vaker tevreden: 93,9 procent van de 65- tot 75-jarigen is tevreden met hun vrije tijd, onder 75-plussers is dit 93,4 procent. Mensen van 65 jaar en ouder hebben met ruim 50 uur per week ook aanzienlijk meer vrije tijd dan anderen; het gemiddelde lag in 2016 op bijna 44 uur per week (SCP, 2018).
- Laagopgeleiden zijn met 80,9 procent vaker dan gemiddeld tevreden met de hoeveelheid vrije tijd. Hoogopgeleiden zijn met 74 procent minder vaak tevreden dan gemiddeld. Dit verschil hangt samen met verschillen in leeftijd en arbeidsduur: hoogopgeleiden zijn gemiddeld jonger en werken meer uren. Ze hebben ook minder vrije tijd: ruim 41 uur per week, tegenover bijna 47 uur per week onder laagopgeleiden (SCP, 2018). Het verschil tussen laag- en hoogopgeleiden verdwijnt als gecorrigeerd wordt voor leeftijd. Hetzelfde geldt na correctie voor arbeidsduur.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond zijn meer dan gemiddeld content met de beschikbare vrije tijd. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn met 67,5 procent minder dan gemiddeld tevreden. Het verschil tussen mensen met een Nederlandse en die met een niet-westerse achtergrond blijft bestaan als rekening gehouden wordt met verschillen in leeftijd, onderwijsniveau of arbeidsduur.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- In 2020 zat er tussen mannen en vrouwen geen noemenswaardig verschil in het aandeel dat tevreden was met de hoeveelheid vrije tijd. In 2019 waren vrouwen hier nog vaker tevreden over dan mannen.

Hoeveel mensen zijn tevreden met de hoeveelheid vrije tijd?

76,4%
Totaal

Geslacht

75,7%
Man

77,1%
Vrouw

Leeftijd

71,0%
18 tot 25

65,4%
25 tot 35

65,3%
35 tot 45

73,1%
45 tot 55

79,7%
55 tot 65

93,9%
65 tot 75

93,4%
75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

80,9%
Laag

75,9%
Middelbaar

74,0%
Hoog

Migratieachtergrond

77,9%
Nederlandse achtergrond

76,1%
Westerse achtergrond

67,5%
Niet-westerse achtergrond

Wonen

De woonsituatie van mensen is relevant voor de kwaliteit van hun leven. Niet alleen het woongenot is van belang, er kleven ook gezondheidsrisico's aan woningen met schimmel of vocht. Daarom wordt hier gekeken naar verschillende gebreken die een woning kan hebben en daarnaast naar hoe tevreden mensen zijn met hun woning. Zie Van Beuningen (2018) voor meer informatie over de relatie tussen het welbevinden van mensen, de woning en de woonomgeving.

Kwaliteit van de woning

Situatie in 2020

In 2020[11] gaf 14,9 procent van de bevolking aan dat hun woning minimaal één van de volgende gebreken heeft: een lekkend dak, vochtige muren, vloeren of funderingen, of verrotte raamkozijnen of vloeren.

- Personen in de leeftijdsgroepen tot 55 jaar meldden vaker dan gemiddeld gebreken aan de woning. Ouderen vanaf 65 jaar melden die gebreken juist minder vaak.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond rapporteerden minder vaak dan gemiddeld vocht- of rottingsproblemen, terwijl mensen met een niet-westerse achtergrond met 22,4 procent hier vaker dan gemiddeld mee te maken hebben.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- Personen van 45 tot 55 jaar rapporteerden in 2020 vaker dan gemiddeld gebreken aan de woning. In 2019 was dat niet het geval.
- Het aandeel mensen dat aangaf een woning met dergelijke problemen te hebben week onder hoogopgeleiden in 2020 niet af van het gemiddelde. In 2019 had deze groep hier nog minder dan gemiddeld mee te maken.

Hoeveel mensen hebben een of meer gebreken aan hun woning?

14,9%

Totaal

Geslacht

14,8%

Man

15,0%

Vrouw

Leeftijd

16,0%

jonger dan 15

18,8%

15 tot 25

16,6%

25 tot 35

16,1%

35 tot 45

16,5%

45 tot 55

14,7%

55 tot 65

9,2%

65 tot 75

7,8%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau (16 jaar of ouder)

14,3%

Laag

15,0%

Middelbaar

14,1%

Hoog

Migratieachtergrond

13,5%

Nederlandse achtergrond

15,0%

Westerse achtergrond

22,4%

Niet-westerse achtergrond

Tevredenheid met de woning

Situatie in 2020

In 2020 was 87,5 procent van de volwassenen tevreden met hun woning, 8,4 procent was niet tevreden en niet ontevreden en de overige 4,1 procent was ontevreden. Huurders zijn minder vaak tevreden met hun woning dan woningeigenaren (CBS, 2019b; CBS 2019c).

- 25- tot 45-jarigen zijn minder vaak dan gemiddeld tevreden met de woning. Vooral bij de groep van 25 tot 35 jaar is het aandeel tevredenen relatief laag: 76,5 procent van hen is tevreden, tegenover 84,4 procent van de 35- tot 45-jarigen. Mensen van 55 jaar en ouder zijn juist vaker dan gemiddeld content met hun woning: meer dan 90 procent van hen is tevreden.
- Personen met een Nederlandse achtergrond zijn vaker dan gemiddeld tevreden met hun woning. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn minder vaak dan gemiddeld tevreden.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

Bij de tevredenheid met de woning wijken in 2019 en 2020 dezelfde groepen in dezelfde richting af van het gemiddelde.

Hoeveel mensen zijn tevreden met de woning?

87,5%

Totaal

Geslacht

87,0%

Man

88,0%

Vrouw

Leeftijd

87,1%

18 tot 25

76,5%

25 tot 35

84,4%

35 tot 45

88,1%

45 tot 55

91,2%

55 tot 65

94,2%

65 tot 75

94,0%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

88,5%

Laag

87,0%

Middelbaar

87,9%

Hoog

Migratieachtergrond

89,8%

Nederlandse achtergrond

86,8%

Westerse achtergrond

73,9%

Niet-westerse achtergrond

Samenleving

Het thema samenleving omvat indicatoren op het gebied van participatie en vertrouwen, beide pijlers van sociale cohesie. Vertrouwen is van belang voor mensen afzonderlijk, maar ook voor de samenleving als geheel. Voor het individu draagt vertrouwen bij aan een hoger welbevinden: het is prettiger om omgeven te worden door mensen en instellingen die men vertrouwt. Binnen de samenleving betekent vertrouwen vaak dat mensen meer geneigd zijn samen te werken en anderen te helpen (OECD, 2017a). Voor meer informatie over participatie en vertrouwen in Nederland, zie Schmeets (2018a, 2018b), CBS (2019d) en Schmeets en Exel (2020).

Contacten met familie, vrienden en buren

Situatie in 2020

In 2020 had gemiddeld 71,2 procent van de mensen van 15 jaar en ouder wekelijks contact met familie, vrienden en/of buren. Het gaat hierbij om alle vormen van contact, van persoonlijk 'face-to-face' contact tot telefonisch contact en contact via tekstberichten of e-mail. Het meeste wekelijks contact is er met familie en/of vrienden; wekelijks burencontact komt minder vaak voor. In 2020 had gemiddeld 82,9 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder wekelijks contact met buitenshuis wonende familie, 75,3 procent met vrienden of kennissen en 55,5 procent met buren. Het gemiddelde wekelijkse contact over de drie groepen is het totaalcijfer van wekelijks sociaal contact; het gaat hierbij dus niet om het percentage dat wekelijks contact met minimaal een van deze drie groepen heeft.

- Vrouwen hebben vaker wekelijks sociale contacten dan mannen: 74,1 procent respectievelijk 68,3 procent.
- Mensen in de leeftijden van 15 tot 25 jaar en van 45 tot 65 jaar hebben minder vaak wekelijkse contacten dan gemiddeld, terwijl 25- tot 35-jarigen en 65- tot 75-jarigen juist vaker wekelijkse contacten hebben. De verschillen tussen de leeftijdsgroepen zijn relatief klein.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond hebben vaker dan gemiddeld wekelijkse contacten. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben deze contacten juist wat minder vaak. Ook naar migratieachtergrond zijn de verschillen echter relatief klein.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- Jongeren van 15 tot 25 jaar hadden in 2020 iets minder dan gemiddeld wekelijks contact. In 2019 weken zij nog niet af van het gemiddelde. Mensen van 25 tot 35 hadden in 2020 bovengemiddeld vaak wekelijks contact met familie, vrienden en buren, terwijl dit in 2019 nog niet het geval was. De 75-plussers weken op het gebied van contacten in 2020 niet af van het gemiddelde, terwijl zij in 2019 nog boven het gemiddelde zaten.
- Hoogopgeleide mensen hadden in 2020 niet meer of minder dan gemiddeld wekelijks contact. In 2019 was dat voor deze groep nog benedengemiddeld.
- Mensen met een westerse migratieachtergrond weken op het gebied van wekelijkse contacten met familie, vrienden en buren niet af van het gemiddelde. In 2019 hadden zij deze contacten nog minder vaak dan gemiddeld. Voor mensen met een niet-westerse migratieachtergrond is het andersom: zij kwamen in 2020 voor deze indicator beneden gemiddeld uit, terwijl dat in 2019 nog niet het geval was.

Hoeveel mensen hebben wekelijks contact met familie, vrienden en/of buren?

71,2%
Totaal

Geslacht

68,3%
Man

74,1%
Vrouw

Leeftijd

69,5%
15 tot 25

72,7%
25 tot 35

72,8%
35 tot 45

69,0%
45 tot 55

69,6%
55 tot 65

74,1%
65 tot 75

72,3%
75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

71,7%
Laag

71,8%
Middelbaar

70,7%
Hoog

Migratieachtergrond

71,7%
Nederlandse achtergrond

70,5%
Westerse achtergrond

69,1%
Niet-westerse achtergrond

Vrijwilligerswerk

Situatie in 2020

In 2020 zei 43,8 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder in het voorafgaande jaar tenminste één keer vrijwilligerswerk voor een organisatie of vereniging te hebben gedaan. Net als in eerdere jaren wordt het meeste vrijwilligerswerk gedaan bij sportverenigingen, scholen, jeugdverenigingen en in de verzorging (Schmeets en Arends, 2020).

- Mensen van 35 tot 55 jaar doen bovengemiddeld vaak vrijwilligerswerk, terwijl 25- tot 35-jarigen en 75-plussers zich juist minder vaak dan gemiddeld inzetten als vrijwilliger.
- Hoogopgeleiden doen met 52,6 procent vaker dan gemiddeld vrijwilligerswerk. Laagopgeleiden doen dat met 34,3 procent juist minder dan gemiddeld, maar stoppen wel hier aanmerkelijk meer tijd in dan hoogopgeleiden (CBS, 2018a).
- Personen met een Nederlandse achtergrond doen met 46,8 procent vaker dan gemiddeld vrijwilligerswerk. Personen met een westerse (38,3 procent) en niet-westerse (30,8 procent) migratieachtergrond doen dit minder dan gemiddeld. Wel besteden vrijwilligers met een niet-westerse achtergrond gemiddeld meer tijd aan vrijwilligerswerk dan mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond (Arends en Schmeets, 2018).

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- Waar er in 2020 tussen mannen en vrouwen geen verschil is te zien in het aandeel dat vrijwilligerswerk doet, was dit in 2019 wel het geval. Toen gaven meer vrouwen dan mannen aan dit te doen.
- Middelbaar opgeleiden weken in 2020 niet af van het gemiddelde op het gebied van vrijwilligerswerk. In 2019 kwamen zij nog boven het gemiddelde uit.

Hoeveel mensen doen vrijwilligerswerk?

43,8%

Totaal

Geslacht

44,2%

Man

43,5%

Vrouw

Leeftijd

44,1%

15 tot 25

39,8%

25 tot 35

48,9%

35 tot 45

48,2%

45 tot 55

43,0%

55 tot 65

44,2%

65 tot 75

35,3%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

34,3%

Laag

44,2%

Middelbaar

52,6%

Hoog

Migratieachtergrond

46,8%

Nederlandse achtergrond

38,3%

Westerse achtergrond

30,8%

Niet-westerse achtergrond

Vertrouwen in mensen

Situatie in 2020

Van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder hadden in 2020 ruim zes op de tien personen vertrouwen in de medemens: 63 procent had vertrouwen in anderen, de rest vond dat je in de omgang met anderen niet voorzichtig genoeg kan zijn.

- Mannen hebben vaker vertrouwen in anderen dan vrouwen: 65,7 ten opzichte van 60,4 procent.
- Van de verschillende leeftijdsgroepen hebben 65-plussers minder vertrouwen in andere mensen dan gemiddeld. Mensen in de leeftijd van 25 tot 45 jaar hebben juist vaker vertrouwen in anderen dan gemiddeld. De verschillen tussen de leeftijdsgroepen houden deels verband met verschillen in onderwijsniveau: ouderen zijn gemiddeld lager opgeleid en laagopgeleiden hebben minder vaak vertrouwen in anderen dan hoogopgeleiden.
- Hoogopgeleiden hebben met 79,8 procent bovengemiddeld vaak vertrouwen in de medemens. Middelbaar opgeleiden (61,1 procent) en vooral laagopgeleiden (46,6 procent) hebben dit vertrouwen juist minder dan gemiddeld.
- Personen met een Nederlandse achtergrond hebben relatief vaak vertrouwen in anderen. Mensen met een migratieachtergrond hebben dit vertrouwen juist wat minder.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- In de leeftijdsgroep van 45 tot 55 jaar was in 2020 het aandeel mensen met vertrouwen in anderen vergelijkbaar met het gemiddelde. In 2019 was in deze groep het vertrouwen nog bovengemiddeld.

Hoeveel mensen hebben vertrouwen in anderen?

63,0%

Totaal

Geslacht

65,7%

Man

60,4%

Vrouw

Leeftijd

61,5%

15 tot 25

69,3%

25 tot 35

69,3%

35 tot 45

65,1%

45 tot 55

62,7%

55 tot 65

56,1%

65 tot 75

52,6%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

46,6%

Laag

61,1%

Middelbaar

79,8%

Hoog

Migratieachtergrond

65,6%

Nederlandse achtergrond

57,1%

Westerse achtergrond

51,5%

Niet-westerse achtergrond

Vertrouwen in instituties

Situatie in 2020

Bij het vertrouwen in instituties gaat het hier om hoeveel mensen vertrouwen hebben in de politie, rechters en de Tweede Kamer. Gemiddeld had 69,5 procent van de 15-plussers in 2020 vertrouwen in deze drie instituties. Dit is niet het percentage dat in alle drie de instituties vertrouwen heeft, maar het gemiddelde over de drie instituties. Het vertrouwen in de politie was met 78,1 procent het hoogst, gevolgd door het vertrouwen in rechters (77,3 procent) en dat in de Tweede Kamer (53,2 procent). Het institutioneel vertrouwen is in 2020 gestegen ten opzichte van een jaar eerder (63,1 procent in 2019), met name door een stijging in het vertrouwen in de Tweede Kamer (40,0 procent in 2019).

Meer informatie over institutioneel vertrouwen is te vinden op StatLine (CBS, 2020b).

- Hoe ouder mensen zijn, hoe minder vertrouwen ze hebben in instituties. Mensen van 15 tot 45 jaar hebben vaker dan gemiddeld vertrouwen in instituties, 55-plussers hebben hier minder vaak vertrouwen in dan gemiddeld. De 15- tot 25-jarigen hebben met 77,8 procent het vaakst vertrouwen in instituties.
- Hoogopgeleiden hebben met 78,5 procent bovengemiddeld vaak vertrouwen in instituties. Middelbaar opgeleiden en vooral laagopgeleiden hebben hier minder vaak vertrouwen in.
- Mensen met een westerse migratieachtergrond hebben met 65,5 procent minder dan gemiddeld vertrouwen in instituties.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- Waar mensen met een westerse migratieachtergrond in 2020 minder dan gemiddeld vertrouwen hadden in instituties was dit in 2019 nog niet het geval.

Hoeveel mensen hebben vertrouwen in instituties?

69,5%

Totaal

Geslacht

69,6%

Man

69,4%

Vrouw

Leeftijd

77,8%

15 tot 25

73,8%

25 tot 35

73,0%

35 tot 45

70,3%

45 tot 55

65,8%

55 tot 65

59,8%

65 tot 75

62,9%

75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

61,7%

Laag

67,8%

Middelbaar

78,5%

Hoog

Migratieachtergrond

69,9%

Nederlandse achtergrond

65,5%

Westerse achtergrond

70,5%

Niet-westerse achtergrond

Veiligheid

Veiligheid en veiligheidsgevoelens spelen een rol in het kader van brede welvaart. Slachtoffers van criminaliteit kunnen – naast lichamelijke – ook financiële of emotionele schade oplopen die de kwaliteit van leven negatief kan beïnvloeden (Lamet en Wittebrood, 2009). Daarnaast speelt ook de (on)veiligheidsbeleving een rol: in hoeverre voelen mensen zich veilig? Beide aspecten komen hieronder aan bod. Voor meer informatie over veiligheidsbeleving en slachtofferschap van de Nederlandse bevolking, zie CBS (2020c). Omdat de cijfers voor de veiligheidsindicatoren uit een onderzoek komen dat in 2020 niet is uitgevoerd zijn hier cijfers voor 2019 opgenomen. Die zijn dus hetzelfde als de cijfers die vorig jaar in de Monitor stonden.

Slachtofferschap van criminaliteit (excl. cybercriminaliteit)

- In 2019 zei 13,7 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder slachtoffer te zijn geweest van criminaliteit in de twaalf voorafgaande maanden. Daarbij gaat het om gewelds-, vermogens-, en vandalismedelicten. Vermogensdelicten waren hiervan het meest voorkomend (8,6 procent); vandalisme (5,1 procent) en geweld (2,0 procent) kwamen minder vaak voor.
- Mannen zijn met 14,3 procent iets vaker slachtoffer van criminaliteit dan vrouwen (13,0 procent).
- Het percentage slachtoffers van criminaliteit neemt af naarmate de leeftijd toeneemt. Het percentage mensen in de leeftijdsgroepen tot 55 jaar dat slachtoffer is geweest is hoger dan gemiddeld, terwijl dit in de leeftijdsgroepen vanaf 55 jaar lager is. In de leeftijdsgroepen 15 tot 25 jaar en 25 tot 35 jaar wordt het meest slachtofferschap gerapporteerd, bij de 75-plussers het minst.
- Het percentage slachtoffers van criminaliteit is hoger dan gemiddeld onder hoopopgeleiden (16,2 procent) en lager onder laagopgeleiden (10,8 procent). Middelbaar opgeleiden wijken met 14 procent niet af van het gemiddelde.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond geven minder vaak dan gemiddeld aan slachtoffer van criminaliteit te zijn geweest (13,1 procent). Mensen met een migratieachtergrond, zowel westers als niet-westers, zijn relatief vaak slachtoffer. Met bijna 16 procent komen deze groepen hoger uit dan het gemiddelde.

Hoeveel mensen zijn slachtoffer van criminaliteit?

13,7%
Totaal

Geslacht

14,3%
Man

13,0%
Vrouw

Leeftijd

17,4%
15 tot 25

17,7%
25 tot 35

14,5%
35 tot 45

14,5%
45 tot 55

12,4%
55 tot 65

8,7%
65 tot 75

7,3%
75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

10,8%
Laag

14,0%
Middelbaar

16,2%
Hoog

Migratieachtergrond

13,1%
Nederlandse achtergrond

15,7%
Westerse achtergrond

15,8%
Niet-westerse achtergrond

Onveiligheidsgevoelens in de buurt

In 2019 voelde 14,4 procent van de 15-plussers in Nederland zich weleens onveilig in de eigen buurt en gaf 1,4 procent aan zich vaak onveilig te voelen.

- Relatief meer vrouwen (1,7 procent) dan mannen (1,1 procent) voelen zich vaak onveilig.
- Van de mensen van 25 tot 35 jaar voelen meer mensen dan gemiddeld (1,9 procent) zich vaak onveilig in de eigen buurt. Bij oudere mensen, vanaf 65 jaar, zijn er juist minder personen die zich vaak onveilig voelen.
- Vergeleken met het gemiddelde is het percentage laagopgeleiden dat zich vaak onveilig voelt hoger. Bij hoogopgeleiden is dit juist wat lager.
- Ook naar migratieachtergrond zijn er verschillen in de mate waarin mensen zich vaak onveilig voelen in de eigen buurt. Vergeleken met het gemiddelde voelen minder mensen met een Nederlandse achtergrond zich vaak onveilig (1,0 procent) en voelen meer mensen met een westerse (1,8 procent) en vooral ook niet-westerse (3,4 procent) migratieachtergrond zich vaak onveilig.

Hoeveel mensen voelen zich vaak onveilig in hun eigen buurt?

1,4%
Totaal

Geslacht

1,1%
Man

1,7%
Vrouw

Leeftijd

1,4%
15 tot 25

1,9%
25 tot 35

1,6%
35 tot 45

1,5%
45 tot 55

1,3%
55 tot 65

1,1%
65 tot 75

0,8%
75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau

1,6%
Laag

1,5%
Middelbaar

1,1%
Hoog

Migratieachtergrond

1,0%
Nederlandse achtergrond

1,8%
Westerse achtergrond

3,4%
Niet-westerse achtergrond

Milieu

Milieuvervuiling in de omgeving kan gezondheidsproblemen veroorzaken en een negatief effect hebben op de kwaliteit van leven (OECD, 2017b; WHO, 2018). In 2017 gaf ruim de helft van de volwassenen in Nederland aan dat zij lucht, bodem en water sterk vervuild vinden. Ook zei 85 procent zich zorgen te maken over het milieu; meer dan de helft hiervan zei zich zorgen te maken over het milieu in de eigen omgeving (CBS, 2018b). De indicator die we hier gebruiken is het ervaren van last van vervuiling in de woonomgeving.

Last van milieuproblemen in woonomgeving

Situatie in 2020

In 2020[12] gaf 14,2 procent van de Nederlandse bevolking aan last te hebben van vervuiling in de woonomgeving. Daarbij gaat het specifiek om vervuiling of andere milieuproblemen, zoals rook, stof, stank of vervuild water.

- Jongeren tot 15 jaar geven minder vaak dan gemiddeld aan dat ze last hebben van milieuvervuiling, evenals 75-plussers. Mensen in de leeftijd van 55 tot 75 jaar hebben hier juist wat vaker last van dan gemiddeld.
- Mensen met een laag onderwijsniveau[13] geven minder vaak dan gemiddeld aan last te hebben van vervuiling. Mensen met een middelbaar onderwijsniveau geven dit juist vaker dan gemiddeld aan.
- Mensen met een Nederlandse achtergrond rapporteren minder dan gemiddeld last te hebben van milieuvervuiling in de woonomgeving. Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond ervaren juist relatief vaak vervuiling.

Kleurveranderingen tussen 2019 en 2020

- De groep 15- tot 25-jarigen wijkt in 2020 niet af van het gemiddelde, terwijl zij in 2019 nog minder vaak dan gemiddeld aangaven last te hebben van milieuvervuiling.
- In 2020 gaven mensen met een laag onderwijsniveau minder vaak aan last te hebben van vervuiling. In 2019 weken zij niet af van het gemiddelde.
- De groep met een westerse migratieachtergrond week in 2020 niet af van het gemiddelde op het gebied van ervaren milieuproblemen, terwijl zij in 2019 nog bovengemiddeld vaak aangaven hier last van te hebben.

Hoeveel mensen hebben vaak last van milieuvervuiling in hun woonomgeving?

14,2%
Totaal

Geslacht

14,2%
Man

14,3%
Vrouw

Leeftijd

12,7%
jonger dan 15

14,0%
15 tot 25

14,1%
25 tot 35

15,1%
35 tot 45

13,9%
45 tot 55

16,7%
55 tot 65

15,7%
65 tot 75

11,1%
75 jaar en ouder

Hoogst behaald onderwijsniveau (16 jaar of ouder)

13,3%
Laag

15,3%
Middelbaar

14,6%
Hoog

Migratieachtergrond

13,6%
Nederlandse achtergrond

14,6%
Westerse achtergrond

17,7%
Niet-westerse achtergrond

3.4 Cumulatie van gunstige en ongunstige uitkomsten

In de voorgaande paragraaf is gekeken naar de mate waarin de brede welvaart 'hier en nu' van verschillende bevolkingsgroepen op afzonderlijke indicatoren afwijkt van die voor de totale bevolking. Als een bevolkingsgroep op een indicator lager dan gemiddeld scoort betekent dat echter niet dat alle mensen in deze groep laag op deze indicator scoren; of dat alle mensen in deze groep in het algemeen een lage brede welvaart hebben als we naar alle indicatoren tegelijkertijd kijken. Terwijl bijvoorbeeld gemiddeld 85 procent van de mensen tevreden is met het leven, is dit onder laagopgeleiden 81 procent. Hoewel dit lager is dan gemiddeld, zijn ook de meeste mensen in deze groep tevreden. Wanneer we naar alle indicatoren voor de brede welvaart 'hier en nu' kijken, is de vraag of de gunstige en ongunstige uitkomsten evenwichtig verspreid zijn over alle verschillende personen in een bevolkingsgroep, of juist voorkomen bij telkens dezelfde mensen binnen de groep. In dat laatste geval is sprake van een stapeling – of cumulatie – van gunstige of ongunstige uitkomsten. In deze paragraaf kijken we of deze cumulatie van (on)gunstige uitkomsten voorkomt. Zo ja, kijken we in welke mate cumulatie voorkomt en wat de kenmerken zijn van de personen bij wie dit voorkomt.

De gegevens over hoeveel gunstige en ongunstige uitkomsten zich stapelen op individueel niveau zijn gebaseerd op het CBS-onderzoek Sociale samenhang & Welzijn, met hieraan gekoppelde cijfers uit de Integrale Inkomens- en Vermogensstatistiek. Per persoon is bepaald hoe hij of zij 'scoort' op diverse indicatoren van brede welvaart. De indicatoren die daarbij geselecteerd zijn, vallen onder de veertien oorspronkelijke CES-thema's van het 'hier en nu'.

Het uitgangspunt is om minimaal één indicator mee te nemen voor elk van de oorspronkelijke veertien thema's, idealiter een die beschikbaar is voor de gehele volwassen bevolking. Voor het eerst worden in deze editie meerdere indicatoren gebruikt om een thema te beschrijven. Er is een extra indicator voor het thema consumptie en inkomen toegevoegd, namelijk het vermogen van huishoudens; dit geeft een completer beeld van de financiële situatie dan wanneer alleen huishoudensinkomen meegenomen wordt. Met name bij de oudere leeftijdsgroepen, die merendeels gepensioneerd zijn, is door naast het inkomen vermogen mee te nemen meer inzicht te geven in de cumulatie van gunstige dan wel ongunstige uitkomsten. De 65-plussers bezitten doorgaans meer vermogen dan de 65-minners, maar hebben door pensionering vaak te maken met een inkomensdaling (CBS, 2020a). Door de toevoeging van de extra indicator is de beschrijving van de cumulatie van gunstige en ongunstige uitkomsten voor 2020 niet helemaal vergelijkbaar met die uit eerdere edities van deze Monitor. Wel zijn, voor vergelijkingsdoeleinden, enkele analyses van vorig jaar herhaald, maar nu met toevoeging van de vermogensindicator.
In totaal zijn voor tien van de veertien thema's bruikbare gegevens beschikbaar, zie tabel 3.4.1. Uitgebreidere informatie is te vinden in de toelichting op deze Monitor (CBS, 2021a).

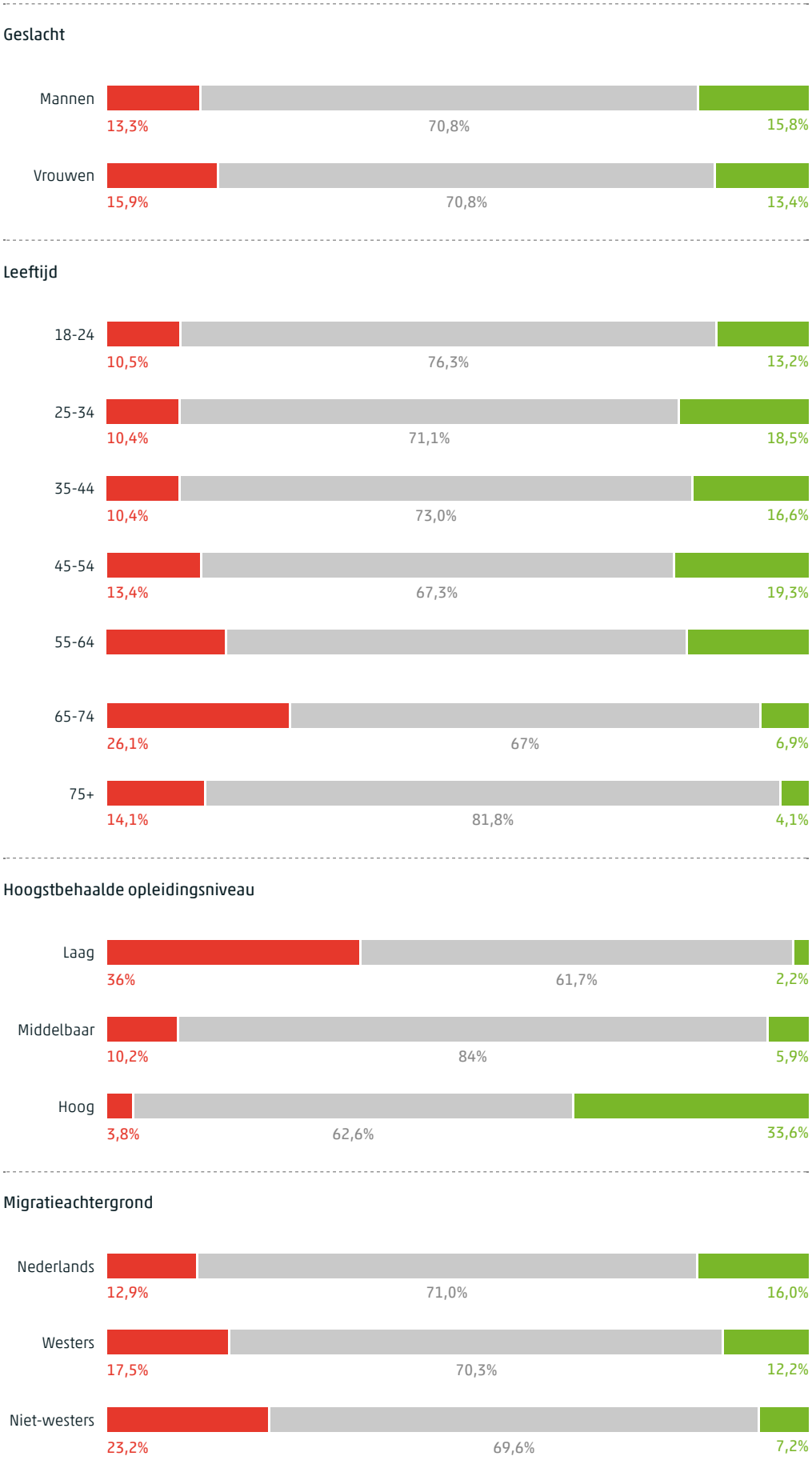
3.4.1 Indicatoren voor cumulatie van gunstige en ongunstige uitkomsten

CES-thema	Indicator	Ongunstig	Midden	Gunstig
Subjectief welzijn	Tevredenheid met het leven	Score 1–4	Score 5–6	Score 7–10
Consumptie en inkomen	Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen	Laagste 20%-groep	Middelste 3 20%-groepen	Hoogste 20%-groep
	Vermogen van huishouden	Laagste 20%-groep	Middelste 3 20%-groepen	Hoogste 20%-groep
Gezondheid	Ervaren gezondheid	Minder dan goed	-	Goed of zeer goed
Voeding	Body mass index	Ernstig overgewicht, ondergewicht	Matig overgewicht	Gezond gewicht
Arbeid	Arbeidsparticipatie	Heeft geen betaald werk, jonger dan 75 jaar	Heeft geen betaald werk, 75 jaar en ouder	Heeft betaald werk
Vrije tijd	Tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd	Score 1–4	Score 5–6	Score 7–10
Onderwijs	Hoogst behaald onderwijsniveau	Laag onderwijsniveau	Middelbaar onderwijsniveau	Hoog onderwijsniveau
Wonen	Tevredenheid met de woning	Score 1–4	Score 5–6	Score 7–10
Vertrouwen	Vertrouwen in mensen	Heeft geen vertrouwen	-	Heeft wel vertrouwen
Instituties	Vertrouwen in instituties (politie, rechters, Tweede Kamer)	Vertrouwen in geen van de drie instituties	Vertrouwen in een of twee instituties	Vertrouwen in alle drie instituties

Gemiddeld hadden mensen in 2020 op 6,2 van de elf indicatoren een gunstige en op 1,8 indicatoren een ongunstige uitkomst. De groep mensen die met negen of meer gunstige uitkomsten een hoge brede welvaart heeft, wordt hier de bovenkant van de verdeling genoemd. Deze groep beslaat 14,6 procent van de bevolking. De groep mensen met minimaal vier ongunstige uitkomsten wordt hier de onderkant van de verdeling genoemd; eveneens 14,6 procent van de bevolking behoort tot deze groep. De rest van de mensen (70,8 procent) vormt het midden van de verdeling. Ten opzichte van cumulatiecijfers uit eerdere edities van deze Monitor is de afbakening van de bovenkant van de verdeling opgeschoven van acht naar negen of meer gunstige uitkomsten. Dit was noodzakelijk om zo dicht mogelijk bij het eerder vastgestelde streven te blijven om aan zowel de boven- als onderkant van de verdeling 20 procent van de bevolking te hebben. Dit heeft tot gevolg dat de groep met een cumulatie van gunstige uitkomsten kleiner is dan voorheen (nu 14,6 procent tegen 21,2 procent in de vorige editie). De afbakening van de onderkant van de verdeling is hetzelfde als in de vorige editie. Naast de toevoeging van de extra indicator is de aangepaste afbakening een extra reden waarom de cumulatiecijfers uit deze Monitor niet één op één vergelijkbaar zijn met die uit eerdere edities.

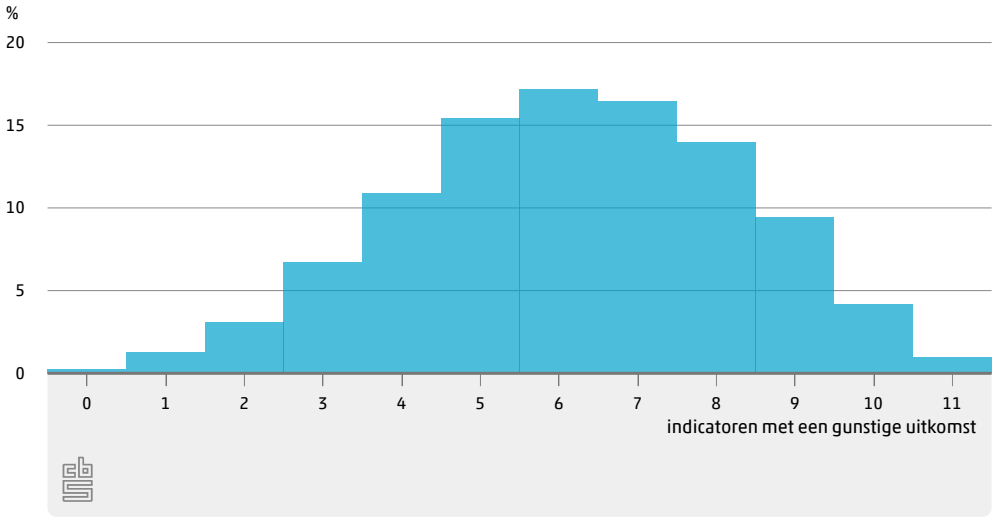
Uit de gegevens van de indicatoren uit paragraaf 3.3 bleek dat zowel het onderwijsniveau als de migratieachtergrond van mensen sterk samenhangt met het hebben van een boven- of benedengemiddelde welvaart. De verschillen tussen leeftijdsgroepen zijn kleiner, en ook de verschillen tussen mannen en vrouwen blijken relatief klein. Hieronder wordt voor dezelfde groepen beschreven in hoeverre er sprake is van cumulatie van (on)gunstige uitkomsten bij individuele personen binnen die groepen.

3.4.2 Percentage van iedere bevolkingsgroep dat aan de bovenkant, in het midden of aan de onderkant van de verdeling van de brede welvaart zit

- **Onderwijsniveau.** Wanneer gekeken wordt naar de cumulatie van gunstige en ongunstige uitkomsten blijken de verschillen tussen onderwijsniveaus groot. Iets meer dan een derde van de hoogopgeleiden behoort tot de bovenkant van de verdeling met een hoge brede welvaart, tegenover 6 procent van de middelbaar opgeleiden en 2 procent van de laagopgeleiden. Laagopgeleiden zitten vaker aan de onderkant van de verdeling; dat geldt voor 36 procent. Onder middelbaar en hoogopgeleiden liggen die aandelen met respectievelijk 10 en 4 procent beduidend lager. De stapeling van gunstige uitkomsten concentreert zich dus sterk bij hoogopgeleiden, terwijl de stapeling van ongunstige uitkomsten vooral voorkomt bij laagopgeleiden. Dit beeld komt overeen met eerdere jaren.
  De verdeling van gunstige en ongunstige uitkomsten laat zien dat van alle mensen die bovenin de verdeling zitten, 81 procent hoogopgeleid is. Onderin zijn de laagopgeleiden juist oververtegenwoordigd met 61 procent. Laagopgeleiden scoren met name vaker ongunstig op vertrouwen in anderen, het hebben van betaald werk en gezondheid dan hoogopgeleiden.
- **Migratieachtergrond.** Kijken we naar de cumulatie van gunstige en ongunstige uitkomsten bij mensen van verschillende achtergronden, dan zien we een meer genuanceerd beeld dan uit de beschrijving in paragraaf 3.3 naar voren komt. Weliswaar zitten mensen met een niet-westerse migratieachtergrond relatief vaak onderin (23 procent) en minder vaak bovenin de verdeling (7 procent), maar de verschillen met mensen met een Nederlandse en met een westerse achtergrond zijn kleiner dan op basis van de afzonderlijke indicatoren. De cumulatie van ongunstige uitkomsten komt onder mensen met een niet-westerse migratieachtergrond met name voor bij de eerste generatie en minder bij de tweede. Met name bij vermogen, inkomen en vertrouwen in anderen scoort de niet-westerse groep vaker ongunstig dan de groep met een Nederlandse achtergrond.
- **Leeftijd.** Mensen in de leeftijd van 25 tot 65 jaar zitten relatief vaak aan de bovenkant van de verdeling. Bij 65-plussers is dat veel minder vaak het geval: 7 procent van de 65- tot 75-jarigen en 4 procent van de 75-plussers. De 18- tot 25-jarigen zitten hier met 13 procent tussenin.
  Aan de onderkant zien we relatief veel 65- tot 75-jarigen. Iets meer dan een kwart van hen zit aan de onderkant van de verdeling, tegenover 10 of 11 procent van de personen tot 45 jaar. Onder 75-plussers is het aandeel met cumulatie van ongunstige uitkomsten 14 procent.
  Ouderen scoren met name vaker ongunstig dan jongeren op gezondheid, onderwijsniveau en vertrouwen in anderen, naast dat zij logischerwijs ook minder vaak betaald werk hebben. Daar staat tegenover dat ouderen minder vaak ongunstig scoren op vermogen. Door de toevoeging van de vermogensindicator verschuift de leeftijdsgrens aan de bovenkant van de verdeling van 45 naar 65 jaar; als vergeleken wordt met 2019 waarbij vermogen in de cumulatie wordt meegenomen, dan blijkt dat de leeftijdsgroepen tot 65 jaar ook in 2019 relatief vaak aan de bovenkant van de verdeling zitten. Zonder vermogen waren dit in 2019 nog de leeftijdsgroepen tot 45 jaar.
- **Geslacht.** Mannen zitten iets vaker bovenin de verdeling (16 procent) dan vrouwen (13 procent). Onderin is dit beeld met 13 procent van de mannen en 16 procent van de vrouwen precies andersom. Vrouwen scoren met name vaker ongunstig dan mannen op het hebben van betaald werk, vertrouwen in anderen, onderwijsniveau en gezondheid, al zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen minder groot dan tussen leeftijdsgroepen of onderwijsniveaus.

3.4.3 Verdeling van het aantal indicatoren met een gunstige uitkomst per bevolkingsgroep

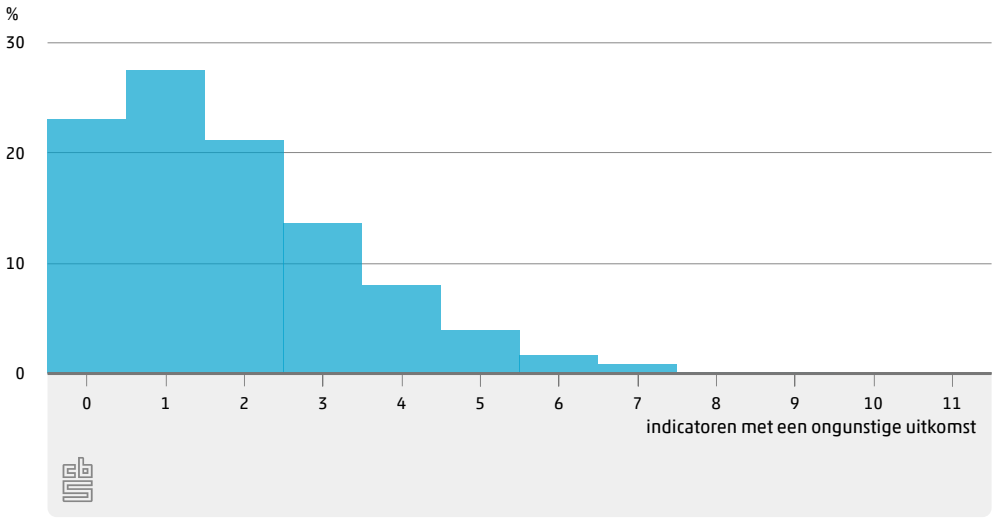

Totaal

Geslacht | Leeftijd | Onderwijsniveau | Migratieachtergrond

Toon gemiddelden

3.4.4 Verdeling van het aantal indicatoren met een ongunstige uitkomst per bevolkingsgroep

Totaal

Geslacht | Leeftijd | Onderwijsniveau | Migratieachtergrond

Toon gemiddelden

De kenmerken van de bevolking die in dit hoofdstuk worden beschreven hangen deels met elkaar samen. Zo zijn mensen met een niet-westerse migratieachtergrond doorgaans relatief jong en ook vaker laagopgeleid en zijn ouderen vaker laagopgeleid in vergelijking met de totale bevolking. Als we rekening houden met deze onderlinge samenhangen blijkt het hoogst behaalde onderwijsniveau het meest van belang voor het aantal indicatoren waarop mensen een gunstige of ongunstige uitkomst hebben. Daarna volgen leeftijd en migratieachtergrond, die

ongeveer even sterk samenhangen met het aantal gunstige dan wel ongunstige indicatoren. Door de toevoeging van de indicator vermogen is leeftijd niet langer belangrijker dan migratieachtergrond zoals eerder wel het geval was. Dit blijkt uit het feit dat hetzelfde beeld ontstaat in 2019 als de indicator vermogen meegenomen wordt, terwijl zonder vermogen leeftijd belangrijker is dan migratieachtergrond. Geslacht is het minst van belang.

Niet alleen de kenmerken van de bevolking, maar ook de indicatoren hangen deels met elkaar en met de stapelingseffecten samen. De ervaren gezondheid en het al dan niet hebben van betaald werk blijken voor de meeste onderscheiden bevolkingsgroepen de sterkste samenhang te hebben met het aantal gunstige en ongunstige uitkomsten. Voor het aantal gunstige uitkomsten is vervolgens de tevredenheid met de woning van belang, dit was eerder het hoogst behaald onderwijsniveau. Als we dezelfde stapelingsanalyse met de extra vermogensindicator doen voor 2019, dan blijft onderwijsniveau de derde indicator bij de gunstige uitkomsten, gevolgd door de tevredenheid met de vrije tijd en volgt daarna pas de tevredenheid met de woning.
De toename van het belang van de tevredenheid met de woning is dus echt iets van 2020. Bij de ongunstige uitkomsten is in 2020 nog steeds het vertrouwen in anderen de derde indicator die het sterkst samenhangt.

Voor 75-plussers is het hebben van werk minder (gunstige uitkomsten) of niet relevant (ongunstige uitkomsten). Als voor de groep 65- tot 75-jarigen het belang van het hebben van werk in 2020 wordt vergeleken met 2019 met vermogensindicator, dan blijkt voor deze groep werk iets belangrijker te zijn geworden ten opzichte van de overige indicatoren bij de gunstige uitkomsten. Daarnaast hangt met de 65-plussers de nieuwe indicator vermogen relatief sterk samen met het aantal gunstige uitkomsten. Tevens is er voor sommige bevolkingsgroepen een sterke samenhang tussen het aantal gunstige uitkomsten met het hoogst behaald onderwijsniveau en de tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd.
Bij het aantal ongunstige uitkomsten is – naast gezondheid, werk en het vertrouwen in andere mensen – de tevredenheid met de woning van belang voor een groot deel van de bevolkingsgroepen.

Literatuur

Beuningen, J. van, K. van der Houwen en L. Moonen, 2014, *Measuring well-being. An analysis of different response scales.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Beuningen, J. van, C. Jol en L. Moonen, 2015, *De Persoonlijke Welzijnsindex. De ontwikkeling van een index voor subjectief welzijn*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Beuningen, J. van, 2018, *Woning en woonomgeving gerelateerd aan tevredenheid met het leven.* Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Beuningen, J. van, en M. Akkermans, 2020, *Regionale verschillen in geluksbeleving en tevredenheid met het leven in 2013–2019.* Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBSa, Statline: *Bevolking; onderwijsniveau; geslacht, leeftijd en migratieachtergrond*

CBSb, Statline: *Bevolking; geslacht, leeftijd, generatie en migratieachtergrond, 1 januari*

CBS, 2016, G*ezondheid, relaties en werk belangrijker voor geluk dan geld.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2018a, *Laagstopgeleide vrijwilligers maken meer uren.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2018b, *Meer mensen vinden milieu sterk vervuild.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2019a, *Armoede en sociale uitsluiting 2019.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2019b, *Huurders minder tevreden met woning.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2019c, *Woontevredenheid; kenmerken woningen, regio's.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2019d, *Vertrouwen in Europa en politiek stijgt.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire. https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/11/vertrouwen-in-europa-en-politiek-stijgt

CBS, 2020a, *Materiële welvaart in Nederland 2020.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire

CBS, 2020b, *Vertrouwen in mensen en in organisaties; persoonskenmerken.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2020c, *Veiligheidsmonitor 2019.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2021a, *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2021: een toelichting.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, Heerlen, Bonaire.

CBS, 2021b, *Welzijn; kerncijfers, persoonskenmerken.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2021c, *Gezondheid en zorggebruik; persoonskenmerken,* (geraadpleegd op 12-3-2021).

CBS, 2021d, *Leefstijl en (preventief) gezondheidsonderzoek; persoonskenmerken,* (geraadpleegd op 12-3-2021).

CBS, 2021e, *De arbeidsmarkt in cijfers 2020.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Diener, E en E. Suh, 1997, *Measuring Quality of Life: Economic, Social and Subjective Indicators. Social Indicators Research*, 40 (1–2), blz. 189–216.

Lamet, W. en K. Wittebrood, 2009, *Nooit meer dezelfde. Gevolgen van misdrijven voor slachtoffers.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

OECD, 2017a, OECD *Guidelines on Measuring Trust.* OECD Publishing, Parijs.

OECD, 2017b, *How's life? 2017: Measuring Well-being.* OECD Publishing, Parijs.

Schmeets, H., 2018a, *Participatie op de kaart.* Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Schmeets, H., 2018b, *Vertrouwen op de kaart.* Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Schmeets, H. en J. Arends, 2020, *Vrijwilligerswerk en welzijn.* Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

Schmeets, H., en J. Exel (2020). *Vertrouwen, maatschappelijk onbehagen en pessimisme. CBS, statistische trends.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

SCP, 2018, *Alle ballen in de lucht. Tijdsbesteding in Nederland en de samenhang met kwaliteit van leven.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Stiglitz, J. E., A. Sen en J. –P. Fitoussi, 2009, *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Parijs.

WHO, 2018, *How air pollution is destroying our health.* World Health Organization. (geraadpleegd op 4-2-2020)

1. Voor het hoogst behaald onderwijsniveau is gebruik gemaakt van de Standaard Onderwijsindeling 2016 in drie niveaus. Laag onderwijsniveau omvat groep 1 t/m 8 van het (speciaal) basisonderwijs, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo, alle leerwegen van het vmbo en de entree-opleiding (mbo 1). Middelbaar onderwijsniveau omvat de bovenbouw van havo/vwo, de basisberoepsopleiding (mbo 2), de vakopleiding (mbo 3) en de middenkader- en specialistenopleidingen (mbo 4). Hoog onderwijsniveau omvat de associate degree, de hbo- en wo-bachelor, de hbo- en wo-masters en wo-doctorsopleidingen.
2. Meer informatie over (de afbakening van) migratieachtergrond is hier te vinden.
3. De tevredenheid met het leven wordt gemeten op een schaal van 1–10, waarbij een score van 7 of hoger als 'tevreden' wordt gezien (zie Van Beuningen et al. (2014) voor meer informatie over hoe dit is bepaald).
4. De thema's die in de PWI aan bod komen, zijn gebaseerd op de aanbevelingen van Stiglitz et al. (2009).
5. Omdat deze indicatoren worden gemeten op het niveau van huishoudens, wordt bij de verdeling naar bevolkingsgroepen gekeken naar de kenmerken van de hoofdkostwinner van het huishouden. Ook is dit de reden waarom er voor deze indicatoren geen cijfers voor mannen en vrouwen apart worden weergegeven.
6. De inkomensbedragen in deze paragraaf zijn allemaal in prijzen van 2019.
7. De bezittingen bestaan uit financiële bezittingen (banktegoeden en effecten), onroerend goed, aanmerkelijk belang en ondernemingsvermogen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning, studieschulden en consumptief krediet. In deze editie is het opgebouwde tegoed bij spaar- en beleggingshypotheken niet in het vermogen opgenomen. Medio 2021 wordt in een algehele verbeterslag, waarin met name de meting van het aanmerkelijk belang in vennootschappen wordt verbeterd, ook voor deze omissie gecorrigeerd. In de edities van 2022 en verder wordt verslag gedaan van de verbeterde vermogensspecificaties. Aanspraken op pensioen of lijfrente zijn ook als een vorm van vermogen te beschouwen. Omdat een huishouden niet vrijelijk kan beschikken over deze aanspraken zijn deze echter niet in de vermogensdefinitie opgenomen.
8. De cijfers over ervaren gezondheid naar onderwijsniveau hebben betrekking op de bevolking van 25 jaar en ouder. In de visualisatie is voor de kleurbepaling van de onderwijsniveaus dan ook een vergelijking gemaakt tussen de cijfers voor de onderwijsniveaus en het cijfer voor de totale bevolking van 25 jaar en ouder (76,6%).
9. De cijfers over overgewicht naar onderwijsniveau hebben betrekking op de bevolking van 25 jaar en ouder. In de visualisatie is voor de kleurbepaling van de onderwijsniveaus dan ook een vergelijking gemaakt tussen de cijfers voor de onderwijsniveaus en het cijfer voor de totale bevolking van 25 jaar en ouder (53,0 procent).
10. Voor de tevredenheid met het werk zijn geen cijfers voor de totale groep werkenden (inclusief zelfstandigen) beschikbaar.
11. De waarneming liep van maart tot en met mei.
12. De waarneming liep van maart tot en met mei.
13. De cijfers over milieuproblemen naar onderwijsniveau hebben betrekking op de bevolking van 16 jaar en ouder. In de visualisatie is voor de kleurbepaling van de onderwijsniveaus dan ook een vergelijking gemaakt tussen de cijfers voor de onderwijsniveaus en het cijfer voor de totale bevolking van 16 jaar en ouder (14,6 procent).

4. Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) in de Nederlandse context

Na de beschouwing over brede welvaart in zijn geheel in hoofdstuk 2 en de verdeling over bevolkingsgroepen in hoofdstuk 3, richt dit hoofdstuk zich op afzonderlijke thema's binnen de brede welvaart. Hierbij staan de 17 Sustainable Development Goals (de duurzaamheidsdoelen van de Verenigde Naties) centraal. De VN hebben 17 mondiale doelen vastgesteld en aan ieder doel meerdere concrete doelstellingen verbonden. In september 2015 committeerden regeringsleiders van 193 landen zich aan deze agenda voor duurzame ontwikkeling die loopt tot 2030.

In februari 2021 bracht het CBS op verzoek van het Ministerie van BZ een rapport uit dat in kaart brengt waar Nederland staat, vijf jaar na de nationale implementatie en tien jaar voor de doelen behaald moeten zijn (CBS, 2021a). Dat rapport bevat naast monitoring ook de geformuleerde beleidsdoelen per SDG-doel. Er is ook een eerste aanzet gedaan om te inventariseren hoe de verschillende doelen van de SDG-agenda zich tot elkaar verhouden. Naast de afruilen waarvan in een deel van de SDG-agenda sprake is (het proberen te behalen van één doel kan nadelig uitwerken voor het realiseren van andere doelen), zijn er ook tal van mogelijke synergie-effecten in de agenda. Met het systematischer identificeren van zogenaamde 'verknopingen' wil het CBS tegemoet komen aan een wens vanuit het beleid. Hiervoor is wel meer onderzoek nodig.

In hoofdstuk 4 van de Monitor worden per SDG de trends in Nederland en de positie van Nederland in de EU beschreven. Dit aan de hand van indicatoren die zijn gegroepeerd naar middelen die worden ingezet en bestaande mogelijkheden, het gebruik daarvan, uitkomsten, en de beleving daarvan door burgers. Voor de doelstellingen zijn, naast de internationaal vastgelegde indicatoren uit de SDG-agenda, indicatoren gezocht die passen in de Nederlandse context (SDG^{plus}).

Voor een groot deel van de indicatoren zijn cijfers van 2020 opgenomen. 2020 was een uitzonderlijk jaar door het uitbreken van de coronapandemie en de genomen maatregelen om verspreiding van het virus tegen te gaan. De focus van de Monitor Brede Welvaart ligt echter niet zozeer op de korte termijn, als wel op de middellange termijn en de trends over de afgelopen acht jaar (2013–2020). Hierbij wordt aangetekend dat om de indicatoren internationaal vergelijkbaar te maken ratio's berekend worden, waarbij gedeeld wordt door bijvoorbeeld het aantal inwoners, het oppervlak van Nederland, het bbp of de gewerkte uren.
Dit verhoudingsgetal kan door de sterke krimp van het bbp in 2020 fors beïnvloed zijn. Bij het bekijken van trends is zowel de teller als de noemer van belang.

De dashboards van SDG 1, SDG 6, en de twee dashboards van SDG 10 zijn in de Monitor Brede Welvaart 2021 vernieuwd, in samenspraak met inhoudelijk experts, de klankbordgroep met departementen en de planbureaus, en de SDG-alliantiecoördinatoren. Ook bij andere dashboards zijn er soms wijzigingen: revisies van de gebruikte reeksen, verlegging van basisjaren, aanpassing van leeftijdsgrenzen of gebruik van andere bronnen. Het is daarom niet altijd mogelijk de huidige stand van de indicatoren direct met die in de voorgaande Monitor te vergelijken. Om dit te ondervangen publiceert het CBS jaarlijks op de website Excel-tabellen met de volledige tijdreeks

en de bijbehorende metadata. Waar gesproken wordt over een trendomslag is de trend over de periode 2013–2020 vergeleken met de trend over de jaren 2012–2019, de referentieperiode van de vorige Monitor, waarbij beide trends zijn berekend op grond van de huidige datareeksen.

4.1 Samenvattend beeld

De figuren 4.1.1 en 4.1.2 geven een indruk hoe Nederland er voorstaat op het gebied van de SDG's, tien jaar voor de doelen behaald moeten zijn (in 2030). Hierbij moet worden opgemerkt dat de rapportage focust op de voor Nederland relevante SDG-targets en er feitelijk sprake is van een SDG-'plus' rapportage. Aan de officiële SDG-indicatoren zoals vastgesteld door de VN, zijn door het CBS namelijk indicatoren uit het CES-raamwerk toegevoegd, in lijn met de opdracht van de Monitor Brede Welvaart. In paragraaf 4.3 wordt dieper ingegaan op de vraag hoe de indicatoren gekozen zijn waarmee de voortgang bij de 17 SDG's gemonitord wordt.

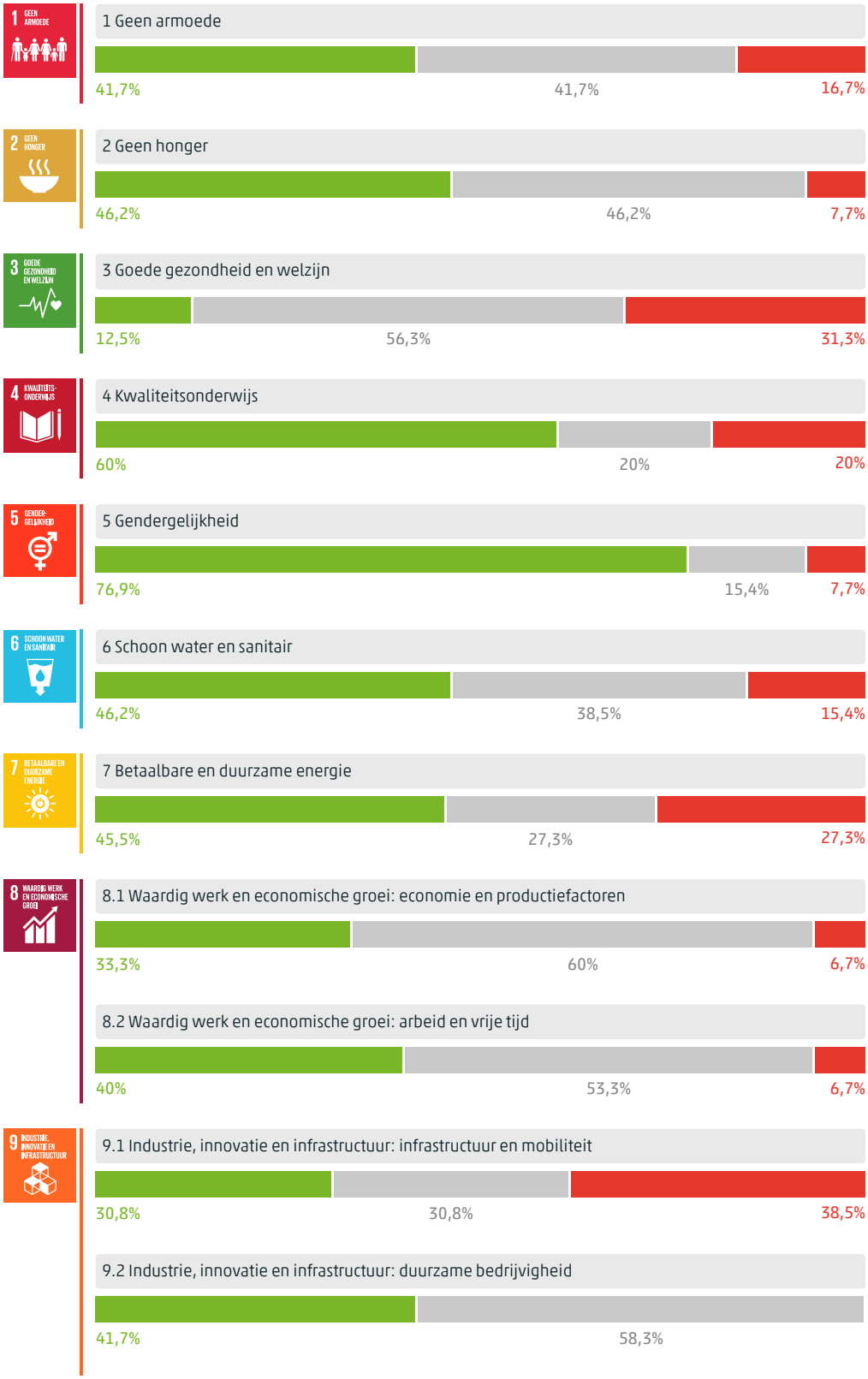
Bij de trendmatige ontwikkeling in de periode 2013–2020 valt op dat er relatief veel indicatoren een groene trendkleur hebben (en zich daarmee in de richting van het doel bewegen) bij SDG 2 (geen honger), SDG 4 (kwaliteitsonderwijs), SDG 5 (gendergelijkheid), SDG 6 (schoon water en sanitair), SDG 7 (betaalbare en duurzame energie), SDG 11 (tweede dashboard, duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving) en SDG 13 (klimaatactie).

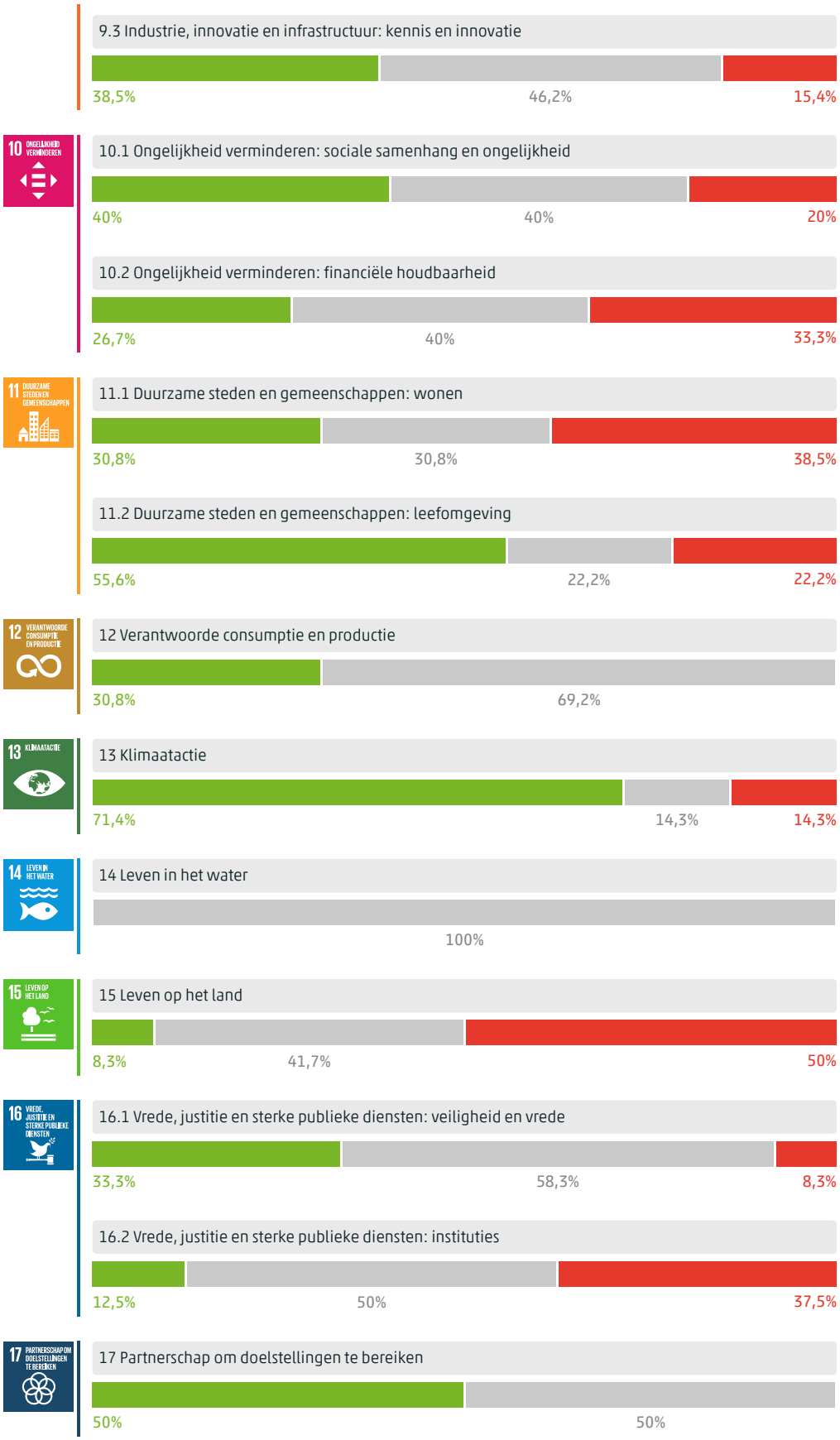
In SDG 3 (goede gezondheid en welzijn), SDG 9 (industrie, innovatie en infrastructuur: eerste dashboard, mobiliteit), SDG 10 (ongelijkheid verminderen: tweede dashboard, financiële houdbaarheid), SDG 11 (duurzame steden en gemeenschappen: eerste dashboard, wonen), SDG 15 (leven op het land) en SDG 16 (vrede, justitie en sterke publieke diensten: tweede dashboard, instituties) is er juist een relatief groot aantal indicatoren met een rode trendkleur. Dit is een signaal dat deze SDG's verder van het doel verwijderd raken.

4.1.1 Trends in Nederland van de 17 SDG^{plus}-doelstellingen

Deze figuur toont per doelstelling het aandeel in het totale aantal gemeten indicatoren.

Gesorteerd op SDG
Gesorteerd percentage groene trends, hoog naar laag
Gesorteerd percentage rode trends, hoog naar laag

9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie
38,5%
46,2%
15,4%
10 ONGELIJKHEID VERMINDEREN
10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid
40%
40%
20%
10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid
26,7%
40%
33,3%
11 DUURZAME STEDEN EN GEMEENSCHAPPEN
11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen
30,8%
30,8%
38,5%
11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving
55,6%
22,2%
22,2%
12 VERANTWOORDE CONSUMPTIE EN PRODUCTIE
12 Verantwoorde consumptie en productie
30,8%
69,2%
13 KLIMAATACTIE
13 Klimaatactie
71,4%
14,3%
14,3%
14 LEVEN IN HET WATER
14 Leven in het water
100%
15 LEVEN OP HET LAND
15 Leven op het land
8,3%
41,7%
50%
16 VREDE, JUSTITIE EN STERKE PUBLIEKE DIENSTEN
16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede
33,3%
58,3%
8,3%
16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties
12,5%
50%
37,5%
17 PARTNERSCHAP OM DOELSTELLINGEN TE BEREIKEN
17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken
50%
50%

Vergeleken met de EU-landen is het beeld grotendeels onveranderd: Nederland behoort bij de kopgroep bij SDG 1 (geen armoede), SDG 8 (waardig werk en economische groei: tweede dashboard, arbeid en vrije tijd), SDG 9 (industrie, innovatie en infrastructuur: tweede dashboard, duurzame bedrijvigheid) en SDG 9 (industrie, innovatie en infrastructuur: derde dashboard, kennis en innovatie), SDG 10 (ongelijkheid verminderen: eerste dashboard, sociale samenhang en ongelijkheid), SDG 16 (vrede, justitie en sterke publieke diensten: tweede dashboard, instituties) en SDG 17 (partnerschap om doelstellingen te bereiken).

Nederland blijft achter bij SDG 13 (klimaatactie). Bij SDG 14 (leven in het water) zijn er maar weinig indicatoren beschikbaar en is de positie moeilijk te bepalen. Niet alle EU-landen liggen immers aan (dezelfde) zee. Bij SDG 7 (betaalbare en duurzame energie), en SDG 15 (leven op het land) is inmiddels een positie in de middengroep bereikt.

4.1.2 Positie van Nederland binnen de EU per SDG^{plus}-doelstelling

Deze figuur toont per doelstelling het gemiddelde over de gemeten indicatoren.

Gesorteerd op SDG
Gesorteerd op positie, hoog naar laag
Gesorteerd op positie, laag naar hoog

9 INDUSTRIE, INNOVATIE EN INFRASTRUCTUUR
9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit
9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid
9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie
10 ONGELIJKHEID VERMINDEREN
10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid
10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid
11 DUURZAME STEDEN EN GEMEENSCHAPPEN
11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen
11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving
12 VERANTWOORDE CONSUMPTIE EN PRODUCTIE
12 Verantwoorde consumptie en productie
13 KLIMAATACTIE
13 Klimaatactie
14 LEVEN IN HET WATER
14 Leven in het water
15 LEVEN OP HET LAND
15 Leven op het land
16 VREDE, JUSTITIE EN STERKE PUBLIEKE DIENSTEN
16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede
16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties
17 PARTNERSCHAP OM DOELSTELLINGEN TE BEREIKEN
17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken

4.2 Het meten van de SDG's in Nederland

De VN hebben de doelstellingen (goals) van de 17 SDG's verder uitgewerkt in 169 sub-doelstellingen (targets). De regeringen van de VN-lidstaten zijn verantwoordelijk voor de monitoring van de voortgang ten aanzien van de goals en de targets. Uiteraard spelen de nationale statistiekbureaus hierin een belangrijke rol. Het CBS publiceerde voor Nederland al in 2016 de eerste meting (CBS, 2016).

Inmiddels zijn de meetsystemen van de brede welvaart (CES-raamwerk) en de SDG's door het CBS geïntegreerd binnen één publicatie. Dit kent grote voordelen: zowel inhoudelijk als beleidsmatig bestrijken beide kaders eenzelfde terrein. Waar de benadering van de brede welvaart een algemene intentie uitspreekt (een brede welvaart die inclusief en duurzaam is in het 'hier en nu', 'later' en 'elders'), wordt deze in de SDG-agenda vertaald in concrete doelstellingen. Dit geeft beleidsmakers concrete handvatten. De beide agenda's kunnen elkaar dan ook in belangrijke mate versterken. Dit blijkt ook duidelijk uit de positieve reacties die er zijn gekomen vanuit de samenleving en ook vanuit de overheid. Tal van ministeries hebben aangegeven de koppeling van brede welvaart en SDG's zeer relevant te vinden voor hun werk. Brede welvaart komt ook prominent aan de orde in verkiezingsprogramma's van politieke partijen, het werk van de planbureaus en bij de keuze van organisaties als VNO-NCW en MKB-Nederland voor een nieuwe koers: behalve economische groei stelt ook het bedrijfsleven een inclusieve samenleving – met werk en gelijke kansen – en een duurzame leefomgeving als prioriteit.[1]

De koppeling van het brede-welvaartsraamwerk en de SDG's heeft het CBS ook geholpen om de SDG-agenda te kunnen vertalen naar de Nederlandse context. Met de brede-welvaartsindicatoren is het mogelijk om belangrijke onderliggende principes van de SDG-agenda, die moeilijk meetbaar zijn, toch inzichtelijk te maken. Hierbij gaat het vooral om het streven van de 2030-agenda naar evenwicht tussen de brede welvaart 'hier en nu', voor mensen 'elders' en het zorgvuldig omgaan met de belangen van toekomstige generaties ('later'). Verder helpt de integratie van de beide meetsystemen ook om de voortgang op de verschillende beleidsterreinen beter in kaart te brengen, dankzij de concrete doelen die met de SDG's gesteld worden. Ten slotte geven de brede-welvaartindicatoren in hoofdstuk 3 een duidelijk beeld of (groepen) mensen kunnen profiteren van welvaartsontwikkelingen of juist achterblijven. Deze concrete invulling helpt om het 'leave no one behind'-principe in de SDG's te meten.

4.3 Selectie van thema's en indicatoren

Voor elke SDG is een selectie gemaakt van indicatoren, die gezamenlijk een zogenaamd dashboard vormen. De dashboards laten aan de linkerzijde voor elke indicator het meest actuele cijfer zien, en de richting van de middellangetermijntrend (voor deze editie berekend uit data voor de periode 2013–2020). Aan de rechterzijde van het dashboard is informatie opgenomen over de internationale positie van Nederland in de EU-27.[2]

De SDG-dashboards in dit hoofdstuk zijn relevant voor de Nederlandse beleidscontext en kunnen worden gezien als SDG^{plus}-dashboards, aangezien er meer dan alleen de officiële VN-indicatoren in opgenomen zijn. De selectie van indicatoren doet recht aan de volgende aspecten:

- Een evenwichtige verdeling tussen middelen die worden ingezet en de mogelijkheden die dit creëert, het gebruik dat van middelen en mogelijkheden wordt gemaakt, de uitkomsten die aan dat gebruik zijn gerelateerd, en de beleving van burgers (zie CBS, 2021b voor een toelichting).
- Vrijwel alle indicatoren waarmee in hoofdstuk 2 de staat van de brede welvaart en schokbestendigheid zijn beschreven en die aan het CES-raamwerk zijn ontleend zijn

opgenomen. Sommige SDG's zijn daarbij beter gedekt dan andere: het valt op dat er in het werk van de VN een grote nadruk ligt op 'hier en nu'-indicatoren, terwijl indicatoren die iets zeggen over het gebruik van hulpbronnen minder sterk vertegenwoordigd zijn. Daarnaast staan er relatief veel 'input'-indicatoren in de SDG-lijst, maar komen indicatoren die iets zeggen over de uitkomsten er meer bekaaid vanaf. Daar waar nodig zijn dus in de dashboards CES-indicatoren opgenomen om de balans in de indicatorenset te waarborgen.

– Waar mogelijk zijn indicatoren opgenomen uit de SDG-agenda van de VN, mits ze in het huidige Nederlandse beleidsdebat relevant zijn. Hierbij is voortgebouwd op eerder werk dat het CBS op het gebied van de SDG's heeft uitgevoerd. Om daadwerkelijk alle indicatoren op te kunnen nemen zou echter aanvullend dataonderzoek verricht moeten worden. Zo is bij deze indicatoren niet altijd tijdige informatie voorhanden, ook al tracht het CBS dit waar mogelijk te realiseren. Verder ontbreekt het vaak aan consistente tijdreeksen met voldoende datapunten, of aan internationale vergelijkingen. Deze informatie is noodzakelijk om, conform de in deze Monitor gehanteerde systematiek, na te gaan in hoeverre indicatoren een significant stijgende of dalende trend vertonen en hoe de situatie in Nederland zich verhoudt tot die in het buitenland. Alleen met dergelijke informatie is het mogelijk de dashboards zinvol te vullen.

Het aantal potentiële indicatoren was voor sommige van de thema's in hoofdstuk 4 zo groot, en de SDG-agenda zo breed, dat een aantal doelen in verschillende thema's en bijbehorende dashboards opgedeeld is. Voor iedere SDG is een verzameling indicatoren van beperkte omvang samengesteld. De selectie van indicatoren is gebaseerd op een systematiek van beslisregels (zie CBS, 2021b). Het doel van deze systematiek is om de verzameling indicatoren zo evenwichtig en neutraal mogelijk te maken.

Bij sommige indicatoren in de dashboards kan er aanleiding zijn tot discussie over de interpretatie ervan. Ten eerste is er bij een aantal indicatoren voor middelen en mogelijkheden de vraag wat het verwachte effect is op brede welvaart. Voorbeelden zijn uitgaven aan gezondheidszorg, ontwikkelingssamenwerking, gewerkte uren in het onderwijs en milieu-investeringen.
Een stijgende trend geeft niet aan dat er per definitie sprake is van een welvaartsstijging. Het ligt er aan of de verhoogde inzet van middelen ook daadwerkelijk vruchten afwerpt. Of deze uitgaven, investeringen of gewerkte uren doelmatig zijn of 'nodig', hangt af van de gewenste uitkomsten en wordt bepaald door het beleidsdebat. Het meetsysteem hanteert het uitgangspunt dat in dit debat al deze aspecten (middelen, mogelijkheden, gebruik, uitkomsten en beleving) in samenhang bezien worden.

De selectie van indicatoren, de statistische methoden waarmee de dashboards zijn samengesteld, en de beslisregels voor de observaties die in de tekst worden beschreven, zijn belicht in de toelichting bij deze publicatie (CBS, 2021b). Voor sommige indicatoren is de internationale vergelijking noodgedwongen gebaseerd op data die conceptueel iets afwijken van de Nederlandse data die zijn gebruikt om de trendmatige ontwikkeling in kaart te brengen.
Bij alle beleidsthema's is gezocht naar indicatoren die afkomstig zijn uit een betrouwbare bron, zo tijdig mogelijk zijn, internationaal vergelijkbaar en door de tijd heen consistent gemeten worden. Bij gelijke geschiktheid van indicatoren gaf datakwaliteit de doorslag. In een aantal gevallen woog de beleidsrelevantie echter zwaarder dan de datakwaliteit.
Voor een deel van de indicatoren is geen internationale vergelijking mogelijk omdat vergelijkbare data voor andere landen niet voorhanden zijn.

Kleurcodes

De Monitor gebruikt kleuren om de uitkomsten van verschillende indicatoren inzichtelijk te maken. Voor iedere indicator wordt gekeken naar de richting van de trend in Nederland in de periode 2013–2020 en naar de positie van Nederland in de EU-27 in het meest recente jaar met voldoende observaties.

Voor trends is de betekenis van kleuren:

GROEN
De trend beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart.

GRIJS
De trend stijgt of daalt niet significant.

ROOD
De trend beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart.

Voor posities is de betekenis van kleuren:

GROEN
Nederland staat in het bovenste kwartiel van de EU-ranglijst.

GRIJS
Nederland staat in het midden van de EU-ranglijst, tussen het eerste en het derde kwartiel van de frequentieverdeling.

ROOD
Nederland staat in het onderste kwartiel van de EU-ranglijst.

Bij het bepalen van de kleurcodes wordt alleen gekeken naar de eerste-orde-effecten. Zo is een stijging van de individuele consumptie in de eerste orde goed voor de consument. In de tweede orde gaat hogere consumptie gepaard met milieuvervuiling, obesitas, waterverbruik en CO_2-uitstoot in andere landen, enzovoorts.

Wanneer Nederland voor een indicator een middellangetermijntrend heeft die zich beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een daling van de brede welvaart en binnen Europa een positie in het laagste kwartiel heeft, dan observeert het CBS in deze Monitor een 'rode' trend en een 'rode' positie. De kleurcode geeft de lezer het signaal dat hij of zij goed moet kijken naar het fenomeen waarvoor de indicator een indicatie geeft. Hetzelfde geldt overigens voor een volledig groene indicator. Middelen en mogelijkheden worden niet geduid in de context van meer of minder brede welvaart, maar alleen in termen van meer of minder beschikbare middelen.

De kleuraanduidingen hebben slechts een signaalfunctie. Er is nadrukkelijk geen sprake van een normatieve duiding. De Monitor geeft aan hoe Nederland er op de uiteenlopende aspecten van brede welvaart voorstaat, en toont hierbij de afruilen waarmee we als samenleving worden geconfronteerd. Het is aan politiek en beleid om op basis van deze informatie te komen tot afwegingen en beleidsconclusies.

Betekenis van noten in de dashboards:

A. Het CBS heeft voor de Monitor Brede Welvaart een jaarcijfer voor het meest recente jaar geraamd om het politieke debat te faciliteren. Dit is een voorlopige eerste berekening.
B. Bij deze indicator zijn binnen de periode 2013–2020 niet genoeg datapunten beschikbaar om een trend te kunnen berekenen.
C. Datakwaliteit onvoldoende voor trendbepaling.
D. Eerste voorlopige uitkomsten uit de Natuurlijk Kapitaalrekeningen (NKR).
E. Deze indicator krijgt in hoofdstuk 4 bij SDG 17, i.t.t. hoofdstuk 2 (figuur 2.4.2 wiel 'elders'), wel een welvaartsduiding. Deze indicator is in de SDG-agenda gedefinieerd. Iedere SDG-indicator heeft een gewenste richting. Meer uitgaven wordt vanuit dit perspectief gezien als stijgende welvaart.

SDG 1 Geen armoede

SDG 1 is gericht op de afname van armoede in al haar vormen. Dit betreft zowel financiële aspecten als de impact van armoede op het leven van mensen. De SDG-agenda vraagt speciale aandacht voor sociale bescherming, gelijke economische rechten en weerbaarheid van arme en kwetsbare groepen. De armoedeproblematiek in Nederland is van een andere orde dan die in de allerarmste landen van de wereld maar ook hier lopen mensen risico op (relatieve) armoede. Daarom zijn voor de Nederlandse context meerdere indicatoren toegevoegd. In het rijksbeleid ligt de nadruk op het voorkomen en tegengaan van armoede en problematische schulden, met speciale aandacht voor kinderen die in armoede leven (CBS, 2021a). De problematiek is door de coronacrisis extra actueel. Armoede en schulden worden versneld aangepakt door gemeenten en maatschappelijke organisaties, en corona-gerelateerde steunpakketten als TOZO, NOW en TONK.

Het dashboard laat zien hoe de inkomens in Nederland zich ontwikkelen, hoe groot het risico op inkomensarmoede of sociale uitsluiting is en in hoeverre mensen financiële zorgen hebben. De materiële welvaart van personen is hier afgebakend als het (gestandaardiseerd) besteedbaar inkomen van het huishouden waar ze deel van uitmaken. Dit inkomen is de basis voor hun bestedingen, besparingen of beleggingen. Bij een laag besteedbaar inkomen en weinig vermogen is er kans op armoede. Als het huishouden naast weinig inkomen kampt met ernstige financiële beperkingen of weinig actief is op de arbeidsmarkt, bestaat voor personen die er deel van uitmaken ook het risico van sociale uitsluiting. Verder adresseert het dashboard naast de hoogte van het besteedbaar inkomen ook de bestaanszekerheid die mensen ervaren.

Voor deze editie van de Monitor is het dashboard vernieuwd. Bij enkele indicatoren is de eenheid aangepast. De bedragen worden daar nu uitgedrukt in constante prijzen met basisjaar 2019.[3] De uitkomsten kunnen daarom niet direct vergeleken worden met die in de vorige editie.

De indruk op basis van de trendmatige ontwikkelingen is vrij gunstig. Tien van de twaalf indicatoren laten een stijgende dan wel een neutrale welvaartstrend zien. Nog niet overal zijn er cijfers voor 2020. De effecten van de coronacrisis op inkomen, vermogen en schulden worden pas op langere termijn goed zichtbaar. De posities op de EU-ranglijst geven een eenduidig beeld: bij bijna alle indicatoren die internationaal vergeleken konden worden, heeft Nederland een plaats in de Europese voorhoede.

SDG 1 Geen armoede

Middelen en mogelijkheden

€ 30 800 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2019) in 2019 ↑

6e van 27 in EU in 2019

Gemiddeld besteedbaar inkomen

€ 27 500 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2019) in 2019 ↑

6e van 27 in EU in 2019

Mediaan besteedbaar inkomen

1,3% verandering van koopkracht in 2019

Mediane koopkracht

€ 49 800 per huishouden (prijzen 2019) in 2019 ↑

Mediaan vermogen van huishoudens

Uitkomsten

16,3% van de bevolking in 2020

6e van 27 in EU in 2019

Risico op armoede of sociale uitsluiting

34 van elke 10 000 inwoners (18-64) hadden geen woonruimte in 2020 ↑

Daklozen [A)]

13,6% van de bevolking leeft onder Europese armoedegrens (60% mediane inkomen) in 2020

8e van 27 in EU in 2019

Relatieve armoede

17,1% verschil tussen armoedegrens en mediane inkomen armen in 2020

7e van 27 in EU in 2019

Armoedekloof

3,4% van de huishoudens heeft een langdurig laag inkomen in 2019 ↑

Huishoudens met een langdurig laag inkomen

7,8% maakt deel uit van een gezin met laag inkomen in 2019 ↓

Minderjarigen met armoederisico

8,3% van alle huishoudens heeft problematische schulden op 1 januari in 2018

Geregistreerde problematische schulden

Beleving

24,2% van de bevolking van 18+ maakt zich veel zorgen in 2020 ↓

Zorgen over financiële toekomst

Middelen en mogelijkheden hebben betrekking op financiële middelen die mensen tot hun beschikking hebben en de eventuele ondersteuning daarbij. Hier is het beeld op de middellange termijn positief, met drie gunstige (groene) trends over de periode 2013–2020. Het gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden kwam in 2019 uit op 30,8 duizend euro. Zeer hoge inkomens trekken het gemiddelde omhoog: met 27,5 duizend euro was de mediaan van het besteedbaar inkomen daarom lager dan het gemiddelde. Nederland heeft een hoge positie op de Europese ranglijst bij deze indicatoren. Het mediane vermogen van huishoudens is trendmatig gestegen en bedroeg op 1 januari 2019 49,8 duizend euro. Dat is 12 duizend euro meer dan een jaar eerder. De toename komt vooral doordat koopwoningen in waarde bleven stijgen.

De mediane koopkracht van de bevolking was in 2019 1,3 procent hoger dan het jaar ervoor. In 2017 en 2018 was de toename half zo groot.[4] Er zijn nog geen cijfers over de impact van corona op de mediane koopkracht. In elk geval was het voor mensen in loondienst gunstig dat in 2020 de stijging van de cao-lonen (3,0 procent) de inflatie (1,3 procent) ruimschoots overtrof. Deze loonstijging komt wel voort uit afspraken die grotendeels vóór de coronacrisis zijn gemaakt. De eerste uitkomsten van de nationale rekeningen wijzen op een toename van het reëel beschikbaar inkomen met 2,4 procent in 2020.

Gebruik betreft het gebruik van verschillende vormen van financiële ondersteuning. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

Uitkomsten hebben bij deze SDG betrekking op het aandeel mensen met risico op armoede of sociale uitsluiting. Hier is het beeld meer gemengd. Er zijn twee ongunstige middellangetermijntrends: het aantal daklozen en de langdurige armoede stijgen. Het hebben van betaalbare zelfstandige woonruimte wordt gerekend tot de basisbehoeften. Aan het begin van 2020 sliepen 34 van elke 10 duizend inwoners in de leeftijd van 18 tot en met 64 jaar in een tijdelijke opvang, de open lucht of een overdekte openbare ruimte. Het betrof vooral mannen. Over het effect van de coronacrisis valt nog niets te zeggen, de meting is van net voor het uitbreken van de pandemie. Ruim 3 procent van de huishoudens leefde in 2019 al ten minste vier jaar achtereen onder de lage-inkomensgrens, dat zijn bijna 400 duizend huishoudens. Wel gunstig is de geleidelijke daling van het aandeel kinderen onder de 18 dat leeft in een huishouden dat ten minste één jaar een inkomen onder de lage-inkomensgrens heeft. In 2019 betrof dit 7,8 procent van de minderjarigen, tegen 9,9 procent aan het begin van de trendperiode in 2013.

Bij de volgende indicatoren is de trend neutraal. Volgens de eerste berekeningen van Eurostat, het statistisch bureau van de EU, liep 16,3 procent van de bevolking in 2020 risico op armoede of sociale uitsluiting, iets minder dan in 2019.[5] Nederland steekt met dit relatief lage percentage gunstig af tegen andere landen in de EU. De relatieve armoede, het deel van de bevolking dat rond moet komen van een inkomen beneden de Europese armoedegrens, is tussen 2019 en 2020 met 0,4 procentpunt toegenomen naar 13,6 procent.[6] Nederland stond in 2019 op de achtste plaats binnen de EU-27. De armoedekloof – ofwel hoever het mediane inkomen van armen onder de armoedegrens ligt – was in 2020 even groot als in 2019. Binnen de EU bezet Nederland met een zevende plek ook hier een relatief gunstige positie. Het CBS heeft voor het eerst becijferd welk deel van de huishoudens kampt met geregistreerde problematische schulden. Deze indicator toont dat in 2018 8,3 procent van de huishoudens in deze situatie verkeerde.

Beleving gaat over de ervaren bestaanszekerheid. Het percentage mensen dat zegt zich veel zorgen te maken over hun financiële toekomst is, ook in 2020, afgenomen. In 2020 kampte bijna een op de vier volwassenen met dergelijke zorgen, in 2013 – het eerste jaar van deze meting – was dit nog een op de drie.

SDG 2 Geen honger

SDG 2 heeft tot doel honger te beëindigen, voedselzekerheid te garanderen en betere voeding en duurzame landbouw te stimuleren. Vergeleken met andere landen komt ondervoeding en voedselonzekerheid in Nederland niet vaak voor. In dit dashboard wordt daarom het accent gelegd op de duurzaamheid van de voedselproductie en de impact van de voedselproductie op de kwaliteit van de leefomgeving en het dierenwelzijn. Het dashboard omvat ook een aspect van SDG 12 (verantwoorde consumptie en productie), namelijk voedselverspilling.

Het Nederlandse beleid dekt alle targets van SDG 2 en is primair opgesteld door het ministerie van LNV, met raakvlakken naar gezondheidsbeleid (VWS), missiegedreven innovatiebeleid (EZK) en visserijbeleid (IenW) (CBS, 2021a). De belangrijkste inzet is vormgegeven met de vijf actielijnen van het *Voedselbeleid* en met de inzet op kringlooplandbouw voor 2030. Het *Nationaal Programma Landbouwbodems* (NPL) is erop gericht dat in 2030 alle Nederlandse landbouwbodems duurzaam worden beheerd, zodat de bodem optimaal kan functioneren en de kwaliteit zo hoog mogelijk is en blijft voor volgende generaties. Duurzaam beheerde bodems zijn behalve voor SDG 2 ook van belang voor SDG 15 (leven op het land).

Het beeld bij de trends in Nederland is overwegend positief, maar bij de positie ten opzichte van andere EU-landen is het meer gemengd. Er zijn zowel plaatsen in de voor- als in de achterhoede.

meer duurzame productievormen blijft Nederland soms achter. Het areaal biologische landbouw en het areaal voor eiwitrijke gewassen zijn bijvoorbeeld relatief klein en de veestapeldichtheid is relatief hoog.

SDG 2 Geen honger

Middelen en mogelijkheden

43,7% van de totale oppervlakte in 2020 ↓
Cultuurgrond (akkerbouw, tuinbouw, veehouderij)

14e van 27 in EU in 2018

€ 172,00 miljoen (prijzen 2010) per 1000 arbeidsjaren in 2020
Productie landbouw

2e van 27 in EU in 2020

Gebruik

3,48 grootvee-eenheden per hectare cultuurgrond in 2020
Veestapeldichtheid

27e van 27 in EU in 2016

3,8% van het totaal areaal cultuurgrond in 2019 ↑
Biologische landbouw

22e van 27 in EU in 2019

0,5% van het totaal areaal cultuurgrond in 2020 ↑
Eiwitrijke gewassen

18e van 22 in EU in 2019

347,3 kg afzet per miljoen euro landbouwproductievolume in 2019 ↓
Chemische gewasbeschermingsmiddelen

2e van 18 in EU in 2019

73,0% van melkvee heeft weidegang in 2019
Weidegang van melkvee

0,061 gram per kilogram levend gewicht vee in 2019 ↓
Antibioticagebruik veehouderij

Uitkomsten

87,6% fosforafvoer via gewassen t.o.v. totale aanvoer fosfor in 2020
Benutting fosfor cultuurgrond [A)]

9e van 18 in EU in 2017

58,9% stikstofafvoer via gewassen t.o.v. totale aanvoer stikstof in 2020
Benutting stikstof cultuurgrond [A)]

13e van 19 in EU in 2017

3% van het totaal bestedingen aan voeding in 2019 ↑
Marktaandeel biologisch voedsel

33,0% van het verkochte vlees heeft een duurzaamheidskenmerk in 2019 ↑
Vlees met duurzaamheidskenmerk

127 kilogram per inwoner in 2018
Voedselverspilling

Middelen en mogelijkheden betreffen de hoeveelheid land en arbeid die ter beschikking staat ten behoeve van de voedselproductie. Het areaal cultuurgrond neemt trendmatig af en besloeg in 2020 iets minder dan 44 procent van de totale oppervlakte (land en water) van Nederland. Bij de productiewaarde van de landbouw is de trend weliswaar neutraal, maar de internationale positie is hoog: in 2020 tweede binnen de EU, met ruim 170 miljoen euro productiewaarde (prijzen 2010) per duizend arbeidsjaren.

Gebruik betreft de wijze waarop en de mate van duurzaamheid waarmee voedsel geproduceerd wordt. Hier zijn veel gunstige trends, maar staat Nederland internationaal soms op een zeer lage positie. De arealen met biologische landbouw en eiwitrijke gewassen zijn verder vergroot, naar respectievelijk 3,8 en 0,5 procent van het totale areaal cultuurgrond. Door biologische landbouw en de teelt van gewassen als peulvruchten en sojabonen, komt er meer diervriendelijk, milieuvriendelijk en vleesvervangend voedsel ter beschikking. Maar het areaal is nog altijd klein vergeleken met andere EU-landen. Verder kent Nederland de hoogste veestapeldichtheid van Europa. Hoewel dit leidt tot hogere voedselproductie, wordt het in de context van duurzame productie (dierenwelzijn en druk op het milieu) als negatief geduid.

De afzet van chemische gewasbeschermingsmiddelen (per miljoen euro aan landbouwproductievolume), daalt trendmatig, al is dit in 2019 nog altijd bijna 350 kg per miljoen euro aan landbouwproductievolume. In vergelijking met andere EU-landen werden er daarmee relatief weinig gewasbeschermingsmiddelen gebruikt. Ook het antibioticagebruik in de veehouderij neemt af. Toediening van antibiotica in de veehouderij kan leiden tot resistentie van bacteriën, met kwalijke gevolgen voor zowel mens als dier.

Uitkomsten beschrijven de betaalbaarheid van voedsel en de impact van voedselproductie op de leefomgeving en het dierenwelzijn. Het effect op het lokale milieu en de waterkwaliteit is gerelateerd aan onder andere de benuttingspercentages van stikstof en fosfor. Van de totale stikstofaanvoer via meststoffen in 2020 is 59 procent opgenomen door gewassen. Het overige deel van de stikstof vervluchtigt na mesttoediening naar de lucht of blijft achter in de bodem, waarna het uitspoelt naar grond- en oppervlaktewater. Het benuttingspercentage van fosfor lag met bijna 88 procent een stuk hoger dan bij stikstof. Hier komt evenwicht in zicht. Internationaal neemt Nederland een middenpositie in.

Consumenten maken gebruik van het ruimere aanbod aan duurzamer geproduceerde voeding. Zowel het marktaandeel van biologisch voedsel (3 procent in 2019) als het aandeel vlees met een duurzaamheidskenmerk (33 procent in 2019) neemt trendmatig toe. Nederland heeft een streefdoel van maximaal 63 kg voedselverspilling per inwoner in 2030. Hiervan zijn we nog ver verwijderd: in 2018 was de geraamde hoeveelheid verspild voedsel weliswaar lager dan in 2013 (127 kg versus bijna 134 kg), maar afgaand op de afval- en veevoerstatistieken zet de daling de laatste jaren niet verder door. De trend slaat dan ook om van groen naar grijs.

Beleving betreft tevredenheid met de kwaliteit en het aanbod van voedsel en tevredenheid met de leefomgeving en het dierenwelzijn. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

SDG 3 Goede gezondheid en welzijn

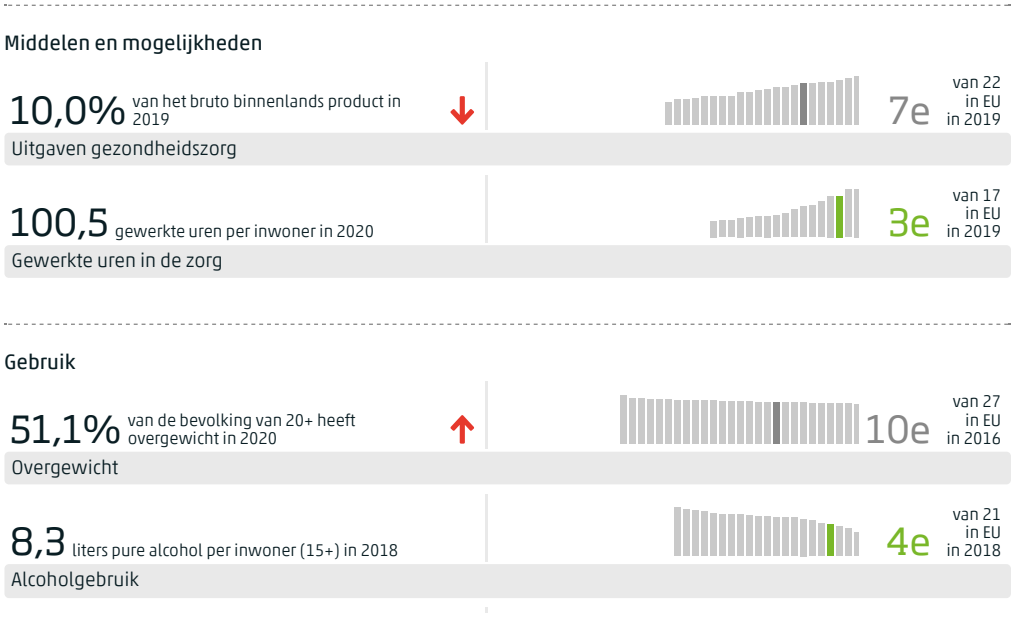
SDG 3 streeft naar een goede gezondheid voor mensen van alle leeftijden. Het voorkómen van voortijdige sterfte veroorzaakt door slechte zorg voor moeder en kind maakt hier deel van uit, net als het aanpakken van lichamelijke ziektes en psychische problemen.

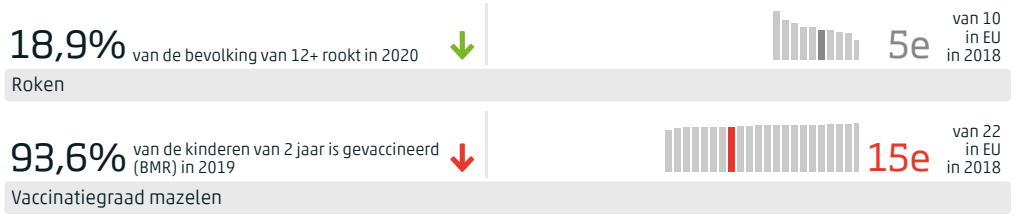
Het Nederlandse beleid richt zich op het nog verder terugdringen van neonatale sterfte en kindersterfte. Verder ligt de focus bij het beleid op het voorkomen van overdraagbare ziekten in zijn algemeenheid. Daarnaast is er speciale aandacht voor niet-overdraagbare ziekten, onder meer door in te zetten op preventie en verbeterde toegang tot de geestelijke gezondheidszorg. De maatregelen uit het *Nationaal Preventieakkoord* op het gebied van roken, overgewicht en problematisch alcoholgebruik dragen hieraan bij. Bij preventie en behandeling van overmatig gebruik van verslavende middelen zet Nederland in op het voorkomen van gebruik en de bestrijding van vaak met gebruik samengaande criminaliteit (CBS, 2021a).

Voor de algemene volksgezondheid en de gezondheidszorg was 2020 een zwaar jaar door de komst van COVID-19, een besmettelijke ziekte die wordt veroorzaakt door een nieuw coronavirus. Het aantal ziekenhuisopnames van coronapatiënten was hoog en de reguliere zorg werd noodgedwongen afgeschaald. Ook in de verpleeg- en verzorgingstehuizen was de druk hoog. Wat sterfte betreft gaat het CBS in een eerste voorlopige raming over 2020 uit van in totaal 20 030 coronadoden. Hiervan overleden er 17 357 aan vastgestelde COVID-19 en nog eens 2 673 aan vermoedelijke COVID-19 (vooral aan het begin van de pandemie werd minder getest). Deze cijfers zijn gebaseerd op doodsoorzaakverklaringen van artsen. Bijna zes op de tien mensen die in 2020 aan COVID-19 overleden, waren gebruikers van zorg vanuit de Wet Langdurige Zorg (Wlz).

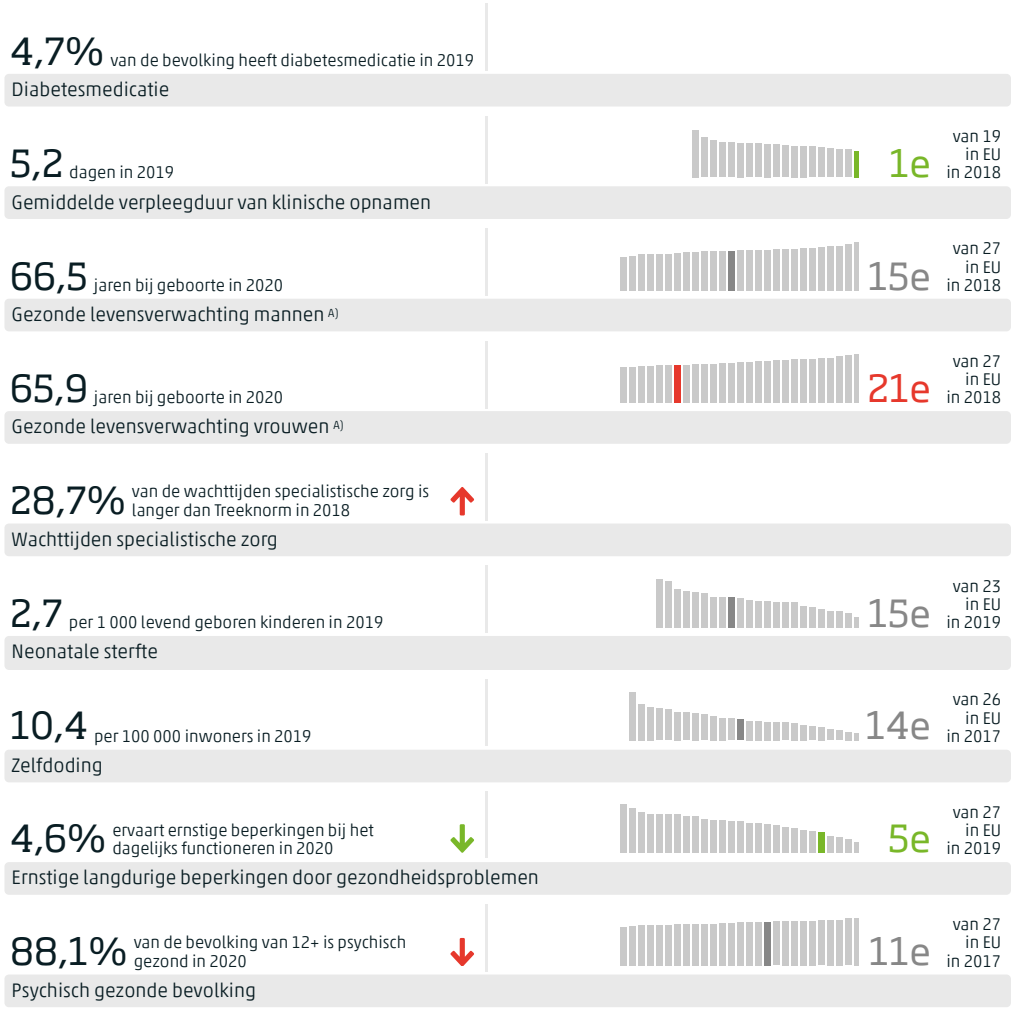
De recente ontwikkeling weegt mee in de uitkomsten, maar het dashboard van SDG 3 richt zich vooral op de middellange termijn, de periode 2013–2020. Het beeld is gemengd. Van de indicatoren die een duidelijk trendmatige ontwikkeling laten zien, is er bij twee sprake van een stijgende welvaart en bij vijf van een welvaartsdaling. Kijken we naar de positie in de EU, dan blijkt Nederland voor vijf indicatoren een hoge en dus gunstige plaats in te nemen, en voor twee indicatoren in de lagere regionen van de lijst te staan.

SDG 3 Goede gezondheid en welzijn

Uitkomsten

Beleving

Middelen en mogelijkheden betreffen de middelen die worden ingezet om het zorgstelsel te onderhouden en te verbeteren. De uitgaven aan gezondheidszorg als percentage van het bbp nemen geleidelijk af, naar 10 procent van het bbp in 2019. De trend is rood. Het aantal in de zorg gewerkte uren per inwoner was in 2020 iets lager dan in 2019. De zorg omvat hier zowel de gezondheidszorg (*cure*) als verzorging en welzijn (*care*). De trend is neutraal. Nederland staat bij deze indicator hoog in de Europese ranglijst, en zet dus relatief veel uren in voor zorg.

Gebruik betreft gedrag dat van invloed is op gezondheid en het gebruik dat mensen maken van de zorg. Drie belangrijke indicaties voor het wel of niet hebben van een gezonde leefstijl zijn overgewicht, alcoholgebruik en roken. Een toenemend deel van de bevolking van 20 jaar en ouder is te zwaar: in 2020 had 51,1 procent van de bevolking van 20 jaar en ouder een BMI van 25,0 kg/m^2 of meer, gebaseerd op zelfrapportage over lichaamslengte en gewicht. Dit is een stijging van bijna 3 procentpunt sinds 2013, het begin van de trendperiode, en de trend is dan ook rood. Bij het alcoholgebruik slaat de trend om van groen naar neutraal. Wel steekt het verbruik gunstig af bij dat in andere EU-landen, met een vierde plaats van 21 EU-landen in 2018.
Het percentage rokers blijft trendmatig dalen. In 2020 rookte iets minder dan 19 procent van de bevolking van 12 jaar en ouder, aan het begin van de trendperiode in 2013 was dat nog iets meer dan 23 procent.

De vaccinatiegraad voor mazelen is een indicator voor het gebruik van het zorgaanbod.
De landelijke vaccinatiegraad was voor het eerst sinds vijf jaar hoger dan een jaar eerder: van de kinderen die zijn geboren in 2017 was in 2019 – op tweejarige leeftijd – 93,6 procent ingeënt.
De trend is echter rood. De WHO propageert voor mazelen een vaccinatiegraad van 95 procent, daar zit Nederland nog onder. De vaccinatiegraad is ook laag vergeleken met andere EU-landen (15^e van 22 landen in 2018). Cijfers over 2020 zijn er nog niet, maar tijdens de coronapandemie is het inentingsprogramma conform planning doorgegaan.

Uitkomsten gaan over de fysieke en psychische gezondheid van de bevolking in samenhang met de kwaliteit van de zorg. Diabetes is een van de meest voorkomende chronische ziekten en is bovendien verantwoordelijk voor een forse ziektelast.[7] In 2019 gebruikte 4,7 procent van de bevolking diabetesmedicatie. De gemiddelde verpleegduur bij klinische opnamen is in Nederland stabiel, en korter dan in de andere EU-landen. Deze cijfers lopen tot en met 2019, corona-opnamen zijn hier dus nog niet in meegenomen. De wachttijden voor poliklinische zorg liepen tot in 2018 op, de trend is rood. In 2018 lag de wachttijd tussen de eerste afspraak en de start van de behandeling in bijna 29 procent van de gevallen boven de 'Treeknorm' van maximaal vier weken. Aannemelijk is dat uitgestelde zorg door corona de wachttijden nog langer heeft gemaakt.

De gezonde levensverwachting is een maat waarin sterftekansen en ongezondheid worden gecombineerd. Dat kan op verschillende manieren. Hier wordt de levensverwachting (bij geboorte) in als goed of zeer goed ervaren gezondheid gebruikt. In 2020 was de sterfte vanwege corona 10 procent hoger dan verwacht kon worden op grond van de sterfte in eerdere jaren en demografische ontwikkelingen. Het totaal aantal coronadoden in 2020 kwam volgens voorlopige cijfers uit op 20 030. Dit leidde tot een daling in de levensverwachting. De waardering van de eigen gezondheid was echter bijzonder goed. Door deze combinatie – beide elementen worden in de berekening gebruikt – kwam de gezonde levensverwachting in 2020 bij zowel de mannen als de vrouwen flink hoger uit dan in 2019. Vergeleken met vrouwen in andere EU-landen is de gezonde levensverwachting voor Nederlandse vrouwen relatief laag. Nederlandse mannen nemen in Europa een middenpositie in. De cijfers die gebruikt zijn voor het maken van de internationale vergelijking hebben overigens betrekking op een andere variant van de gezonde levensverwachting dan de cijfers die voor de trend in Nederland gebruikt zijn. Bij de internationale vergelijking gaat het om de levensverwachting zonder beperkingen.[8]

In 2020 kampte 4,6 procent van de bevolking van 16 jaar en ouder met ernstige beperkingen bij het dagelijks functioneren vanwege langdurige gezondheidsklachten. Het gaat daarbij om beperkingen die al een half jaar of langer duren. Deze groep wordt kleiner, de trend is omgeslagen van grijs naar groen (dus neerwaarts). Ook binnen de EU is de positie gunstig.
De psychische gezondheid van de bevolking wordt in de meest extreme vorm gemeten door te kijken naar de ontwikkeling van het aantal zelfdodingen. Een tweede indicator is de 'psychisch gezonde bevolking', die laat zien hoe men zich voelde in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek, aan de hand van de vijf vragen van de Mental Health Inventory-5 (MHI-5). Van de

bevolking van 12 jaar en ouder behaalde in 2020 iets meer dan 88 procent een MHI-5-score van 60 of meer, en wordt daarmee als psychisch gezond beschouwd. Bij deze indicator is de middellangetermijntrend sinds 2013 dalend (rood), en staat Nederland in de middengroep in de EU (in 2017).

Beleving betreft de tevredenheid van burgers met zowel de eigen gezondheid als het Nederlandse zorgstelsel. In het pandemiejaar 2020 is duidelijk positiever geoordeeld over de eigen gezondheid. Het percentage van de bevolking dat de eigen gezondheid als goed of zeer goed ervaart is gestegen van 78,7 procent in 2019 naar 81,5 in 2020. De trend slaat om van rood naar grijs. Nederland neemt bij deze indicator binnen Europa een relatief hoge positie in.

SDG 4 Kwaliteitsonderwijs

SDG 4 streeft naar goed onderwijs voor iedereen. Adequate en toegankelijke scholing zijn voor mensen in alle leeftijdscategorieën en in alle levensfasen van belang, van voorschoolse educatie en funderend onderwijs tot beroeps- en hoger onderwijs, en daarna via 'leven lang leren'. Vaardigheden van leerlingen en de bevolking als geheel kunnen worden gerelateerd aan de kwaliteit van het genoten onderwijs. Onderwijs zorgt er bovendien voor dat de huidige en toekomstige werkenden over de vaardigheden beschikken die zij nodig hebben om te functioneren in een kennisintensieve omgeving.

Voor alle targets is in Nederland beleid geformuleerd. Het Nederlandse beleid richt zich op het waarborgen en verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs en jongeren kansen geven via onderwijs, training of werk. Toegang tot onderwijs voor alle jongens en meisjes is in Nederland al gerealiseerd. Op het gebied van 'leven lang leren' (ook wel leven lang ontwikkelen genoemd), is een aantal maatregelen genomen. Het meeste beleid op het gebied van SDG 4 is opgesteld door het Ministerie van OCW, maar er zijn ook beleidsvoornemens geformuleerd door de departementen SZW, BZK en VWS (CBS, 2021a).

Het beeld bij dit dashboard is gemengd, maar overwegend gunstig. Van de indicatoren die een trendmatige ontwikkeling kennen, is voor zes indicatoren vanuit welvaartsoptiek (zoals geformuleerd in de SDG-agenda) de trend als positief te duiden en voor twee als negatief. Op de EU-ranglijst neemt Nederland bij zeven indicatoren een positie in de kopgroep in, en staat het bij slechts één in de achterhoede.

SDG 4 Kwaliteitsonderwijs

Middelen en mogelijkheden

5,0% van het bruto binnenlands product in 2019 ↓ 12e van 24 in EU in 2019
Overheidsuitgaven aan onderwijs

40,7 gewerkte uren per inwoner in 2020 ↑ 21e van 26 in EU in 2019
Gewerkte uren in het onderwijs

Gebruik

96,9% van de kinderen van 4 jaar tot leerplichtige leeftijd participeert in voorschoolse educatie in 2018

6e van 27 in EU in 2018

Participatie in voorschoolse educatie

7,0% van de bevolking van 18-24 jaar in 2020 ↓

11e van 27 in EU in 2019

Voortijdige schoolverlaters

19,5% van de bevolking van 25-64 jaar volgde onderwijs in de afgelopen 4 weken in 2019 ↑

5e van 27 in EU in 2019

Leven lang leren

Uitkomsten

37,8% van de bevolking van 15-74 jaar heeft een middelbare opleiding in 2020 ↓

20e van 27 in EU in 2019

Middelbaaropgeleide bevolking

34,2% van de bevolking 15-74 jaar heeft hoger onderwijs diploma in 2020 ↑

10e van 27 in EU in 2019

Hoogopgeleide bevolking

53,1% van de bevolking 30-34 jaar heeft hoger onderwijs diploma in 2020 ↑

6e van 27 in EU in 2019

Hoogopgeleide bevolking 30-34 jaar

47,1% van de leerlingen in groep 8 heeft streefniveau behaald in 2019

2e van 27 in EU in 2018

Rekenvaardigheden leerlingen [B)]

77,9% van de leerlingen in groep 8 heeft streefniveau behaald in 2019

13e van 26 in EU in 2018

Leesvaardigheden leerlingen [B)]

284,0 gemiddelde PIAAC-score (16-64 jaar) in 2012

2e van 16 in EU in 2012

Taalvaardigheid bevolking [B)]

280,3 gemiddelde PIAAC-score (16-64 jaar) in 2012

3e van 16 in EU in 2012

Rekenvaardigheid bevolking [B)]

79,0% van de bevolking (16-74) heeft tenminste digitale vaardigheden op basisniveau in 2019

1e van 27 in EU in 2019

Digitale vaardigheden

Beleving

82,7% van de bevolking van 18+ dat tevreden is in 2020 ↑

14e van 27 in EU in 2017

Tevredenheid met opleidingskansen

Middelen en mogelijkheden betreffen de omvang en betaalbaarheid van onderwijs. De overheidsuitgaven aan onderwijs als percentage van het bbp (5,0 procent in 2019) dalen trendmatig, wat ongunstig is voor de brede welvaart. Nederland neemt hier binnen Europa een middenpositie in. Het aantal gewerkte uren in het onderwijs per inwoner is de afgelopen trendperiode juist toegenomen, tot bijna 41 uur per inwoner in 2020, maar dit is vergeleken met andere EU-landen laag (21^{e} van 26 landen in 2019).

Gebruik heeft betrekking op de participatie in het onderwijs. In 2018 neemt bijna 97 procent van de kinderen in de leeftijdsgroep vanaf 4 jaar tot het begin van de leerplicht deel aan onderwijs (voorschoolse educatie). De trend is omgeslagen van rood naar neutraal. Nederland staat binnen de EU redelijk hoog met een zesde plek van 26 landen. Bij voortijdig schoolverlaters heeft ons land een middenpositie en is de trend dalend (en dus positief). Het Nederlandse beleidsdoel van minder dan 8 procent schooluitval in 2020 is behaald: in 2020 verliet 7,0 procent van de jongeren van 18 tot 25 jaar het onderwijs voortijdig, dus zonder startkwalificatie (ten minste havo of vwo, basisberoepsopleiding (mbo niveau 2) of een oude opleiding van vergelijkbaar niveau). Voor voortijdig schoolverlaters zijn er twee doelstellingen, een internationale en een afgeleide nationale. De indicator in deze Monitor betreft de internationale doelstelling. Het betreft de totale groep voortijdig schoolverlaters van 18 tot 25 jaar, en deelname aan zowel het door de overheid bekostigde als het niet-bekostigde onderwijs. Ook de trend bij deelname aan 'leven lang leren' is gunstig: het ging in 2019 om 19,5 procent van de 25-64-jarigen. Binnen de EU neemt Nederland een hoge positie in.

Uitkomsten betreffen het hoogst behaalde onderwijsniveau en het niveau van specifieke vaardigheden. Bij deze indicatoren zijn in de Monitor van 2021 de leeftijdsgrenzen aangepast. De uitkomsten gelden voor de bevolking van 15 tot 75 jaar en zijn daarmee in lijn met de statistieken over de beroepsbevolking, waar de bovengrens ook op 75 jaar gesteld is, en met de verdeling naar bevolkingsgroepen in hoofdstuk 3.

Het beleidsdoel van meer dan 40 procent hoogopgeleiden onder 30–34-jarigen in 2020 is in 2010 al gehaald. Inmiddels is meer dan de helft van deze leeftijdsgroep hoogopgeleid (53,1 procent). Dit doel komt nu binnen bereik van een veel ruimere leeftijdsgroep. Van de bevolking van 15 tot 75 jaar was in 2020 34,2 procent hoogopgeleid. De trend is bij beide leeftijdsgroepen opwaarts. Het aandeel middelbaar opgeleiden is de laatste jaren teruggelopen, hier is de trend neerwaarts (rood). Binnen Europa neemt Nederland met het onderwijsniveau een middenpositie in, al is er wel een hoge notering bij hoogopgeleiden van 30 tot 35 jaar. Bij de internationale vergelijking van het onderwijsniveau past een kanttekening: hoewel alle EU-landen over het onderwijsniveau rapporteren op basis van dezelfde internationale classificatie (ISCED), verschillen de onderwijssystemen sterk van land tot land.

De scores op de eindtoetsen van leerlingen in groep 8, de PISA-scores van 15-jarigen en de PIAAC-onderzoeken (onder de volwassen bevolking van 16 tot 66 jaar) geven een indruk van specifieke vaardigheden. De Inspectie van het Onderwijs hanteert voor schooljaar 2018/'19 een nulmeting waarbij voor het eerst naar de resultaten van alle vijf de eindtoetsen gekeken wordt om te zien of leerlingen aan het eind van hun basisschooltijd voldoende vaardig zijn in lezen en rekenen. Er kan daardoor niet teruggekeken worden naar eerdere jaren. De internationale positie bij deze twee indicatoren is ontleend aan het driejaarlijkse PISA-onderzoek onder 15-jarigen in de OESO-landen.

De Nederlandse PIAAC-scores met betrekking tot vaardigheden van volwassenen zijn hoog vergeleken met andere landen, maar de laatste meting dateert alweer uit 2012. PIAAC is een internationaal OESO-onderzoek onder de volwassen bevolking, dat slechts één keer in de tien jaar plaatsvindt. In 2018 is een nieuwe ronde gestart; de resultaten daarvan worden eind 2023 gepubliceerd. Digitale vaardigheden tot slot zijn in een kennisintensieve economie onmisbaar. Op dit punt voert Nederland in 2019 de Europese ranglijst aan.

Beleving heeft betrekking op hoe mensen onderwijs en opleidingskansen ervaren. Met de opleidingskansen zijn Nederlanders behoorlijk content: bijna 83 procent van de volwassen bevolking was hier in 2020 tevreden over, en de trend is stijgend.

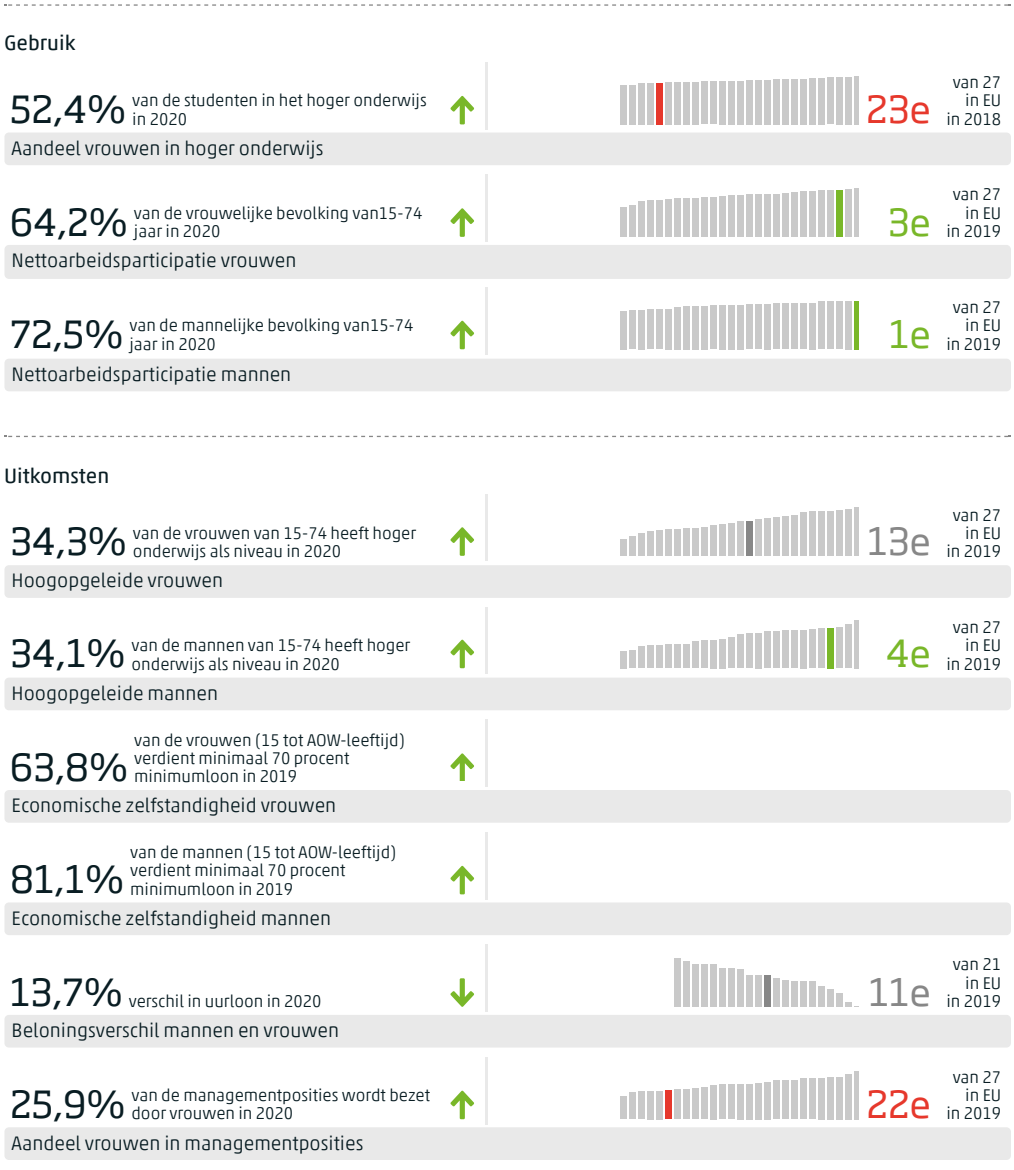
SDG 5 Gendergelijkheid

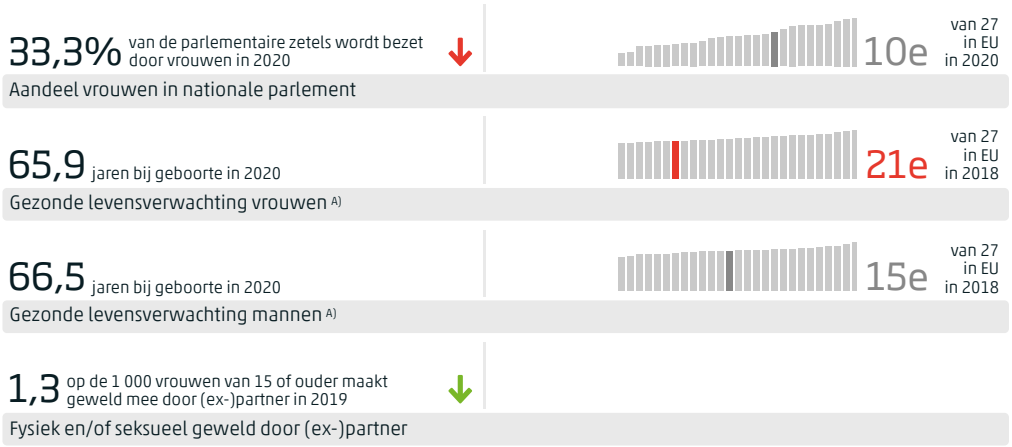
SDG 5 streeft naar gelijke behandeling van mannen en vrouwen en een gelijkwaardige positie in de samenleving. Hiervoor moet een eind komen aan achterstand van vooral vrouwen en meisjes op allerlei terreinen: dwang en geweld, werk en zorg, en invloed in het openbare leven.

Het Nederlandse beleid dekt SDG 5 grotendeels. De belangrijkste beleidsinzet krijgt vorm via de *Emancipatienota*, de aanpak van huiselijk geweld en maatregelen om zorgtaken gelijker te kunnen verdelen binnen het gezin. De meeste beleidsvoornemens en -maatregelen op het gebied van SDG 5 zijn opgesteld door de Ministeries van OCW en VWS. Ook in het kader van SDG 10 wordt er beleid gevoerd op de punten inclusie en non-discriminatie, maar meer in het algemeen (CBS, 2021a).

Bij de trend in Nederland kleurt de meerderheid van de indicatoren in dit dashboard groen. Bij de internationale positie van Nederland is het beeld gemengd. Bij drie indicatoren heeft Nederland een sterke positie, maar bij drie andere indicatoren is er een plaats in de Europese achterhoede.[9]

SDG 5 Gendergelijkheid

Middelen en mogelijkheden gaan over rechten en vrijheden van mannen en vrouwen en de mogelijkheid deze te gebruiken. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

Gebruik betreft de mate waarin vrouwen en mannen maatschappelijk en economisch participeren. In het Nederlandse hoger onderwijs was in het studiejaar 2020/'21 het merendeel (ruim 52 procent) van de studenten vrouw. De trend is omgeslagen van neutraal naar stijgend. In de meeste andere Europese landen is het percentage vrouwelijke studenten zelfs nog hoger dan in Nederland; als hier al sprake is van een achterstand, dan is dit bij mannen.

Bij zowel mannen als vrouwen neemt de nettoarbeidsparticipatie (het aandeel werkenden in de leeftijd van 15 tot 75 jaar) trendmatig toe. Wel was er in 2020 sprake van een kleine afname, vooral bij de mannen. Met 72,5 procent lag de participatiegraad van mannen in 2020 nog ruim 8 procentpunt boven die van vrouwen (64,2 procent). Het verschil is sinds 2013 wel kleiner geworden. In de EU-27 bevindt Nederland zich in 2019 in de voorhoede, zowel bij de vrouwen als de mannen.

Uitkomsten betreffen de effecten van participatie op gendergelijkheid. De uitkomsten ontwikkelen zich gunstig vanuit oogpunt van brede welvaart: veel trends kleuren groen. Het percentage vrouwen dat met betaald werk minstens het bijstandsniveau verdient en daarmee economisch zelfstandig is, is sinds het begin van de trendperiode (2013) harder gegroeid dan dat bij mannen. Het gaat hier, anders dan bij arbeidsparticipatie, om mannen en vrouwen van 15 jaar tot de AOW-leeftijd, exclusief scholieren en studenten. Dankzij deze inhaalslag is het verschil teruggelopen van bijna 21 procentpunt in 2013 naar ruim 17 procentpunt in 2019.

Het verschil in beloning tussen mannen en vrouwen wordt ook geleidelijk kleiner. Het uurloonverschil is sinds 2013 met 3 procentpunt afgenomen naar 13,7 procent in 2020. Nederland neemt daarmee binnen de EU een middenpositie in. Voor zowel vrouwen als mannen geldt dat het percentage hoogopgeleiden toeneemt. Bij vrouwen is het aandeel net iets groter dan bij mannen. Wel nemen de Nederlandse vrouwen hiermee een gemiddelde internationale positie in, terwijl de Nederlandse mannen in de Europese voorhoede staan. Vrouwen in sommige andere EU-landen verbeterden hun opleidingsniveau nog meer.

Bij vrouwen in leidinggevende functies is de trend omgeslagen van neutraal naar groen (opwaarts). Vrouwen bezetten in 2020 iets meer dan een kwart van de posities in het hogere management en middenkader. Vergeleken met andere EU-landen is dit echter nog weinig (22^{e} positie). Het aandeel vrouwelijke volksvertegenwoordigers neemt af, de trend kleurt rood. In 2020 was een derde van de Tweede Kamerleden vrouw, dit zorgt voor een middenpositie binnen de EU. Het percentage gekozen vrouwen is na de verkiezingen van 2021 fors toegenomen.

Bij de installatie van de nieuwe Tweede Kamer waren vier op de tien leden vrouw.

De gezonde levensverwachting, ofwel de levensverwachting in als goed of zeer goed ervaren gezondheid, is voor vrouwen (65,9 jaar) en mannen (66,5 jaar) redelijk vergelijkbaar. Vergeleken met vrouwen in andere EU-landen bevinden Nederlandse vrouwen zich onderin de ranglijst, terwijl de Nederlandse mannen een middenpositie innemen. De cijfers die gebruikt zijn voor het maken van de internationale vergelijking hebben overigens betrekking op een andere variant van de gezonde levensverwachting dan de cijfers die voor de trend in Nederland gebruikt zijn. Bij de internationale vergelijking gaat het over de levensverwachting zonder beperkingen. [10]

Minder intimidatie en geweld tegen vrouwen is een van de speerpunten in het streven van deze SDG naar sociale veiligheid voor alle burgers. Fysiek en/of seksueel geweld door de huidige of ex-partner is hier een aspect van. Hier is de trend dalend, dit is gunstig. In 2019 gaven 1,3 op de duizend vrouwen van 15 jaar of ouder aan slachtoffer te zijn geweest van fysiek of seksueel geweld door de huidige of ex-partner. In 2013 ging het nog om meer dan 2 op de duizend vrouwen.

Beleving gaat om de persoonlijke ervaring van gender(on)gelijkheid. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

SDG 6 Schoon water en sanitair

Toegang tot drinkwater en sanitaire voorzieningen en duurzaam beheer van water vormen de kern van SDG 6. De toegang is goed geregeld in Nederland, maar er zijn wel indicatoren opgenomen over de betaalbaarheid van drinkwater. De focus van dit dashboard ligt op waterkwaliteit en de efficiëntie van watergebruik. Het beleid voor SDG 6 is geformuleerd door met name de ministeries van IenW en LNV, maar er zijn ook bijdragen van BZ, BZK en VWS. De inzet hiervan is hoofdzakelijk gericht op het geïntegreerd zoetwaterbeheer om de beschikbaarheid van water zeker te stellen, en op het tegengaan van watervervuiling (CBS, 2021a). Minder schadelijke lozingen, hergebruik van water, en een lager watergebruik moeten de waterkwaliteit verhogen en waterschaarste tegengaan. Lozingen van vervuilende stoffen, direct of via de bodem, beïnvloeden de kwaliteit van binnenwateren en het grondwater. Met waterzuivering wordt vervuiling teruggebracht en wordt de waterkwaliteit verbeterd. Zuiniger zijn met water ten slotte vermindert de druk op zoetwaterbronnen bij groeiende economische activiteit.

Voor deze editie zijn er indicatoren toegevoegd aan dit dashboard. De trendmatige ontwikkeling in Nederland is overwegend positief. Uitzonderingen hierop zijn de ontwikkeling bij diersoorten die kenmerkend zijn voor zoetwaternatuur, en de chemische waterkwaliteit. Een vergelijking met andere EU-landen is voor deze SDG voor maar een paar indicatoren mogelijk, en die geeft aan dat Nederland slechts gemiddeld tot laag scoort.

SDG 6 Schoon water en sanitair

Middelen en mogelijkheden

€ 1,15 per m³ (lopende prijzen) in 2019
Productiekosten drinkwaterbedrijf

€ 1,59 per m³ drinkwater in 2019
Prijs van drinkwater (eindafnemers)

Gebruik

85% van alle stikstof in het afvalwater wordt verwijderd in 2019
Zuiveringsrendement stikstof stedelijk afvalwater

87% van alle fosfor in het afvalwater wordt verwijderd in 2019
Zuiveringsrendement fosfor stedelijk afvalwater

401 m³ per inwoner in 2018

14e van 15 in EU in 2018
Onttrekking zoet oppervlaktewater

69 m³ per inwoner in 2018

8e van 15 in EU in 2018
Onttrekking grondwater

€ 88,00 toegevoegde waarde per m³ (prijzen 2015) in 2018

8e van 15 in EU in 2018
Waterproductiviteit

Uitkomsten

15,4% zoetwater onttrokken aan totaal beschikbare zoetwaterbronnen in 2018

11e van 24 in EU in 2017
Niveau van water-stress

139 index (trend 1990=100) in 2019
Fauna van zoetwater en moeras

3,6% van het oppervlaktewater voldoet aan de norm in 2020
Oppervlaktewater van goede biologische kwaliteit

5,1% van het oppervlaktewater voldoet aan de norm in 2020
Oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit

3,9 kilo per inwoner in 2018
Stikstofemissie naar oppervlaktewater

73,5% heeft de kwalificatie 'uitstekend' in 2020

15e van 25 in EU in 2019
Kwaliteit van zwemwater binnenwateren

Beleving

8,7 score op schaal 1-10 (10= volledig tevreden) in 2019
Klanttevredenheid drinkwater [8]

Middelen en mogelijkheden betreffen de middelen waarmee huishoudens worden voorzien van schoon en betaalbaar drinkwater. De drinkwatervoorziening is in Nederland zeer goed geregeld. De drinkwaterbedrijven zijn erin geslaagd hun kosten omlaag te brengen (van 1,23 euro per m^3 in 2013 naar 1,15 euro in 2019). De trend bij de gemiddelde prijs voor afnemers van drinkwater is echter neutraal omdat naast de productiekosten ook kosten voor grondwaterheffing, precario, belasting op leidingwater en btw in rekening worden gebracht. Dit deel van de kosten is dus gestegen.

Gebruik betreft de mate van zuivering van stedelijk afvalwater, de onttrekking van water aan het milieu, en de efficiëntie van watergebruik (waterproductiviteit). Bij vrijwel alle indicatoren zijn de trends positief. De zuiveringsrendementen voor stikstof en fosfor bij stedelijk afvalwater zijn hoog: in 2019 respectievelijk 85 procent en 87 procent. De stijgende trends duiden op voortdurende verbetering van de efficiëntie van de waterzuivering. Als men het gebruik in de hele economie optelt, werd in 2018 omgerekend per inwoner 401 m^3 zoet oppervlaktewater gewonnen. In 2013, het begin van de trendperiode, was dit nog 575 m^3. Daarnaast is in 2018 door de hele economie omgerekend bijna 70 m^3 grondwater per inwoner onttrokken, een stuk meer dan de jaren ervoor (gemiddeld rond de 60 m^3). De droge zomer van 2018 leidde tot substantieel meer waterverbruik door de landbouw en drinkwaterbedrijven. Omdat energiebedrijven daarentegen steeds minder zoetwater nodig hebben om te koelen, vlakt de winning per inwoner iets af. Vergeleken met andere EU-landen onttrekt Nederland per inwoner vrij veel zoet oppervlaktewater, mede omdat ons land veel koelwaterintensieve bedrijven telt. Dat koelwater komt na lozing wel weer beschikbaar voor gebruik. De waterproductiviteit – een maatstaf voor efficiëntie van het watergebruik door het bedrijfsleven – is flink verbeterd tussen 2013 en 2018, van minder dan 60 euro toegevoegde waarde per m^3 (prijzen 2015) naar bijna 90 euro.
De Nederlandse waterproductiviteit is nog wel vrij gemiddeld vergeleken met andere EU-landen.

Uitkomsten hebben betrekking op de kwaliteit van oppervlaktewater en duurzaamheid van watergebruik. Alleen het niveau van waterstress lijkt trendmatig de goede kant op te gaan, met een daling van zo'n 5 procentpunt vanaf 2013 naar 15,4 procent in 2018. Hier gaat het om de verhouding tussen het zoetwater dat wordt onttrokken en de beschikbare hernieuwbare zoetwaterbronnen, ofwel wateronttrekkingsintensiteit of waterstress. De overige indicatoren vertonen een stabiele trend, of zelfs een rode.

Bij diersoorten die typerend zijn voor zoete wateren en moerassen, is na een lange periode van gestage stijging, vanaf 2013 sprake van een afname. De oorzaken van deze daling zijn divers en per soortgroep verschillend. De waterkwaliteit is kennelijk nog lang niet overal voldoende voor deze specifieke diersoorten.

De biologische waterkwaliteit (voor algen, waterplanten, vissen en macrofauna) en chemische waterkwaliteit (op basis van 53 chemische stoffen of groepen van stoffen) worden in dit dashboard beoordeeld volgens de systematiek van de Europese Kaderrichtlijn Water. Het CBS rekent deze data in de Natuurlijk Kapitaalrekeningen om naar het percentage oppervlaktewater met een goede kwaliteit. Heel veel kleine waterlichamen voldoen namelijk, maar qua oppervlak voldoet maar een relatief klein deel van het Nederlandse water. In 2020 had 3,6 procent van het oppervlaktewater een goede biologische kwaliteit en voldeed 5,1 procent aan de normen voor chemische kwaliteit. De trend in chemische kwaliteit is dalend; in 2013 was het percentage nog boven de 10.

De trend van de kwaliteit van het zwemwater in het binnenland is omgeslagen van groen naar neutraal. In 2020 kreeg 73,5 procent van het binnenwater de kwalificatie 'uitstekend'. Deze indicator is zijdelings ook relevant voor de productie van drinkwater omdat in Nederland naast grondwater vooral ook oppervlaktewater onttrokken wordt ten bate van de drinkwaterproductie.

Beleving betreft tevredenheid over het drinkwater. In 2019 gaven klanten van waterleidingbedrijven hun water een 8,7. Zo hoog was de waardering niet eerder. Deze tevredenheid wordt eens in de drie jaar gemeten, daardoor zijn er niet genoeg datapunten in de periode 2013–2020 voor een trendberekening.

SDG 7 Betaalbare en duurzame energie

SDG 7 focust op energiezekerheid, verduurzaming en energie-efficiëntie. Deze behoren tot de belangrijkste onderwerpen in het maatschappelijke en politieke debat van de afgelopen jaren. Het meeste beleid voor SDG 7 is opgesteld door het ministerie van EZK. Het energiebeleid wordt vormgegeven in de context van het Klimaatakkoord: het *Integraal Nationaal Energie- en Klimaatplan*[11] bevat het beleid in de periode 2021–2030 (zie ook SDG 13). Daarnaast zijn er ook beleidsdoelen geformuleerd en initiatieven ontplooid door BZK, LNV, IenW en BZ vanuit de innovatie-agenda, omgevingsbeleid en landbouwbeleid (CBS, 2021a).

In Nederland is de energiezekerheid groot. Daarom is het dashboard van SDG 7 voor Nederland gericht op hernieuwbare energie en energie-efficiëntie. De uitstoot van broeikasgassen (zie SDG 13 over klimaat) is vooral een gevolg van de verbranding van fossiele brandstoffen in elektriciteitscentrales, industrie, auto's, huizen en andere gebouwen. De ontwikkeling en het gebruik van technologieën voor energiebesparing en hernieuwbare energiebronnen zijn een wezenlijk middel om energieverbruik en de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen. Dit heeft een positief effect op de brede welvaart in de toekomst.

Het beeld voor de trendmatige ontwikkelingen in Nederland (2013–2020) is overwegend positief, met onder andere een toename van werkgelegenheid en investeringen in de groeiende duurzame-energiesector en het gebruik van hernieuwbare energie, en een afname van de energie-intensiteit van de economie. In vergelijking met de andere EU-landen blijft Nederland voor een deel van deze indicatoren echter ver achter.

SDG 7 Betaalbare en duurzame energie

Middelen en mogelijkheden

1,1% van het bruto binnenlands product in 2018	↑		
Investeringen hernieuwbare energie en besparingen			
0,8% van de totale werkgelegenheid in 2019	↑		
Werkgelegenheid duurzame energiesector A)			
0,4 terajoules per inwoner in 2020	↓	9e	van 12 in EU in 2019
Fossiele energiereserves A)			
964,3 megawatt elektrisch vermogen per miljoen inwoners in 2020	↑	18e	van 27 in EU in 2019
Opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit			
64,3% van de energie komt uit import in 2019	↑	13e	van 27 in EU in 2019
Afhankelijkheid van energie-invoer			
3,3% van de totale consumptieve uitgaven (lopende prijzen) in 2020		6e	van 27 in EU in 2020
Uitgaven aan energie door huishoudens A)			

Gebruik

4 195 kilogram olie-equivalenten per inwoner in 2019

23e van 27 in EU in 2019

Totaal energieverbruik

116,4 kilogram olie-equivalenten per 1 000 euro bbp (prijzen 2015) in 2019

10e van 27 in EU in 2019

Energie-intensiteit van de economie

Uitkomsten

2,9 ton per inwoner in 2020

Verbruik van aardolieproducten

12,2 ton per inwoner in 2020

27e van 27 in EU in 2019

Invoer fossiele energiedragers A)

8,8% van het totale eindverbruik energie in 2019

25e van 27 in EU in 2019

Hernieuwbare energie

Middelen en mogelijkheden betreffen de beschikbaarheid en betaalbaarheid van energie, en vooral voor Nederland relevant, investeringen in duurzame energievoorziening. De trend van investeringen in hernieuwbare energie en energiebesparing is opwaarts: in 2018 ging het om 1,1 procent van het bbp. Ook de werkgelegenheid in de duurzame-energiesector is trendmatig toegenomen tot 0,8 procent van de totale werkgelegenheid in 2019.[12]

Het in Nederland opgestelde vermogen voor hernieuwbare elektriciteit is in de trendperiode 2013–2020 toegenomen van 202 naar 964 megawatt per miljoen inwoners. Vooral de laatste jaren is de groei uitzonderlijk: in 2020 was het vermogen 43 procent groter dan in 2019. De stijging is onder meer het gevolg van uitbreiding van het windmolenpark met twee nieuwe, grote parken voor de Zeeuwse kust. Ook het elektrisch vermogen van installaties om zonnestroom op te wekken groeide fors. In 2019 bezette Nederland voor deze indicator echter de 18e positie van 27 EU-landen. Bij deze indicator gaat het om het opgestelde vermogen, niet om de daadwerkelijke opwekking van energie. Met name bij zonne-energie is dit laatste aanmerkelijk kleiner dan het potentiële vermogen. Van de totaal geproduceerde hernieuwbare elektriciteit werd in 2020 bijna de helft opgewekt met windmolens (45 procent). Biomassa kwam met 29 procent op de tweede plaats en zonnepanelen namen 26 procent voor hun rekening.

Naast deze drie groene trends zijn er ook twee rode. De huidige energievoorziening in Nederland is nog grotendeels gebaseerd op de verbranding van fossiele brandstoffen. Vanuit dit perspectief is het van belang dat er voldoende fossiele energiereserves zijn. Daarom kleurt de trend in de fossiele energiereserves die vanuit economisch en maatschappelijk oogpunt winbaar geacht worden rood: deze zijn verder teruggelopen. Dit hangt samen met het besluit tot afbouw van de gaswinning in Groningen. Vanuit het oogpunt van de bodemgesteldheid in het wingebied is dit wel gunstig, vanuit oogpunt van klimaatdoelstellingen minder, omdat – gegeven de behoefte aan fossiele brandstof – het Groningse gas een relatief goede CO_2-footprint heeft in vergelijking met bijvoorbeeld Russisch gas.[13] Omdat de energiebehoefte er nog is maar de eigen reserves dalen, stijgt de afhankelijkheid van de invoer van energie, wat niet wenselijk is (rode trend). In 2019 werd in bijna twee derde van de energie voorzien door middel van import. In 2013, het begin van de trendperiode, was dit nog geen kwart. In 2019 staat Nederland hiermee op de 13e positie binnen de EU.

Als indicator voor de betaalbaarheid van energie is gekeken naar de uitgaven aan energie door huishoudens als percentage van de totale consumptieve uitgaven. Dit aandeel lag in 2020 op 3,3 procent, vergeleken met de andere EU-landen een laag percentage. De trend is hier wel omgeslagen van groen naar grijs, waarbij opgemerkt moet worden dat het percentage waarschijnlijk niet veel verder kan teruglopen.

Gebruik betreft de hoeveelheid energie die wordt gebruikt en bespaard. Bij het totale energieverbruik is er een trendomslag van groen naar grijs. Nederland bezet een plek in de achterhoede in de vergelijking met andere EU-landen. De energie-intensiteit, een maat voor de energie-efficiëntie van de economie ofwel hoeveel energie er wordt verbruikt in verhouding tot de omvang van de economie, neemt trendmatig af, wat positief is. Nederland bezette in 2019 een gemiddelde positie binnen de EU. Bij deze internationale vergelijking past wel een kanttekening: de samenstelling van de bedrijvigheid en het energieverbruik in de bijbehorende productieprocessen kan van land tot land sterk verschillen.

Uitkomsten betreffen de duurzaamheid en verspilling van energie. Het verbruik van aardolieproducten stijgt trendmatig (rood), ondanks een afname van bijna 19 procent in 2020. De trend bij de invoer van fossiele energiedragers is neutraal, maar Nederland staat als belangrijkste importeur van fossiele brandstoffen in 2019 helemaal onderaan de EU-ranglijst. Een groot deel van deze invoer wordt overigens wel weer uitgevoerd. Positief is de trend bij het aandeel hernieuwbare energie. Dit groeide verder, van minder dan 5 procent in 2013 naar bijna 9 procent in 2019. Er is dus een inhaalslag gaande, maar Nederland verkeert bij deze indicator binnen de EU nog steeds in de onderste regionen met een 25^{e} plaats in 2019. Hier speelt mee dat de Nederlandse overheid, vergeleken met andere landen zoals bijvoorbeeld Duitsland, jarenlang terughoudend is geweest met het financieel stimuleren van hernieuwbare energie. De laatste jaren is daar zeker verandering in gekomen. Verder heeft de lage positie van Nederland ook te maken met het lage verbruik van hout door huishoudens en de lage beschikbaarheid van waterkracht.

Beleving betreft de tevredenheid met de prijs en beschikbaarheid van energiebronnen. Er zijn voor deze categorie op dit moment geen indicatoren bekend die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

SDG 8.1 Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren

De doelstelling van SDG 8 is tweeledig. Het eerste dashboard van SDG 8 adresseert het duurzamer en efficiënter maken van economische groei, met aandacht voor innovatie, ondernemerschap en milieu. Het bbp is een maat voor de omvang van de economie. Het kan worden berekend vanuit de productie, inkomens of bestedingen. Een toename van het bbp zorgt op de korte termijn doorgaans voor meer materiële welvaart, gemeten in termen van het mediaan besteedbaar inkomen en de individuele consumptie. Er is wel een keerzijde: economische activiteiten kunnen op lange termijn schadelijk zijn voor de brede welvaart, de leefomgeving en het welbevinden. Voor de productie van goederen en diensten is input nodig van de productiefactoren kapitaal, arbeid en grondstoffen. Een belangrijke vraag is of deze duurzaam en productief worden ingezet. Een tweede vraag is hoe de winsten en inkomens verdeeld worden over burgers en bedrijven. Al deze factoren bepalen samen in hoeverre economische groei efficiënt en duurzaam is. Het tweede aspect van SDG 8, het bewerkstelligen van waardig werk voor iedereen, wordt afzonderlijk behandeld, in een volgend dashboard van SDG 8.

Het Nederlandse beleid dekt het grootste deel van SDG 8. Het meeste beleid op het gebied van SDG 8 is opgesteld door het ministerie van SZW. Daarnaast zijn ook beleidsmaatregelen en voornemens geformuleerd door de departementen BZK, EZK, OCW, VWS, SZW, JenV, LNV, IenW en BZ (CBS, 2021a). In 2019 is de *Groeistrategie*[14] gelanceerd met het oog op economische groei en het verhogen van het verdienvermogen.

Er zijn bij dit dashboard zes trendomslagen, alle van groen naar neutraal. De economie kromp in 2020 fors onder invloed van de coronamaatregelen. Vergeleken met andere EU-landen bleef de schade echter binnen de perken. Bij vijf indicatoren, waaronder het bbp per capita, is de middellangetermijntrend (2013–2020) groen, en bij slechts één rood. In internationale vergelijkingen noteert Nederland voor zes indicatoren een score in de Europese voorhoede, terwijl voor één indicator een positie onderaan de ranglijst resulteert.

SDG 8 Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren

Middelen en mogelijkheden

16,9% van het bruto binnenlands product in 2020	↑	12e	van 15 in EU in 2019
Bruto investeringen in materiële vaste activa			
762,3 gewerkte uren per inwoner per jaar in 2020	↑	18e	van 27 in EU in 2019
Gewerkte uren			
€ 27 500 per huishouden (gestandaardiseerd, in prijzen 2019) in 2019	↑	6e	van 27 in EU in 2019
Mediaan besteedbaar inkomen			

Gebruik

€ 49,00 bruto toegevoegde waarde per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2020		6e	van 27 in EU in 2019
Arbeidsproductiviteit			
€ 146,00 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019	↓	7e	van 12 in EU in 2019
Fysieke kapitaalgoederenvoorraad			
€ 10,74 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019		5e	van 12 in EU in 2019
Kenniskapitaalgoederenvoorraad			
€ 4,42 bbp per kilogram materialenverbruik (prijzen 2010) in 2019	↑	1e	van 27 in EU in 2019
Grondstoffenproductiviteit			
€ 24 789 per inwoner (prijzen 2015) in 2020		6e	van 27 in EU in 2019
Individuele consumptie			

Uitkomsten

€ 41 671 per inwoner (prijzen 2015) in 2020	↑	5e	van 27 in EU in 2019
Bruto binnenlands product			
77,6% van het nationale inkomen is beloning voor arbeid in 2020		1e	van 27 in EU in 2017
Arbeidsinkomensquote A)			

33,5% van het bbp komt tot stand komt dankzij de uitvoer in 2019

12e van 27 in EU in 2016

Economische afhankelijkheid van de export

7,5 ton per inwoner in 2019

Grondstoffenvoetafdruk A)

Beleving

-20 saldo % positieve en negatieve antwoorden (15+) in 2020

15e van 26 in EU in 2020

Consumentenvertrouwen

-7,6 saldo % positief en negatief gestemde bedrijven in 2020

10e van 27 in EU in 2020

Producentenvertrouwen

-13,5 saldo % positief en negatief gestemde bedrijven in 2020

Ondernemersvertrouwen

Middelen en mogelijkheden betreffen de hoeveelheid arbeid, kapitaal en kennis die wordt ingezet bij de productie van goederen en diensten, en de mogelijkheid deze productie uiteindelijk te (ver)kopen voor consumptie of anderszins. De trends in dit deel van het dashboard zijn opwaarts (groen): gewerkte uren, investeringen in materiële activa en het mediaan besteedbaar inkomen (beschikbaar tot en met 2019). Het aantal gewerkte uren nam in 2020 wel significant af, naar 762. In 2019 was dit nog 795 uur. Bij de positie is het beeld gemengd: het aandeel van de bruto-investeringen in materiële vaste activa in het bbp is relatief klein, qua gewerkte uren per inwoner neemt Nederland een middenpositie in en bij het mediaan besteedbaar inkomen staat Nederland juist bovenin de ranglijst.

Gebruik betreft de productiviteit en duurzaamheid van de inzet van productiefactoren, en consumptie. Dit is mede af te lezen uit een aantal economische ratio's. Hier zijn drie trendomslagen van groen naar neutraal: bij de kenniskapitaalgoederenvoorraad, bij arbeidsproductiviteit en bij de individuele consumptie door huishoudens. Wel zijn de arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde per gewerkt uur) en de individuele consumptie hoog vergeleken met andere EU-landen. De fysieke kapitaalgoederenvoorraad per gewerkt uur daalt trendmatig, hier is de trend rood. Hier staat tegenover dat Nederland van alle EU-landen het meest efficiënt omgaat met de in het productieproces verbruikte grondstoffen. De grondstoffenproductiviteit verbetert bovendien trendmatig.

Uitkomsten hebben betrekking op het tempo, de efficiëntie en de houdbaarheid van economische groei. Het volume van het bbp was in het coronajaar 2020 3,7 procent kleiner dan in 2019. Het bbp omgerekend per inwoner kromp met 4,3 procent nog iets meer, maar de middellangetermijntrend blijft stijgend. Hier heeft Nederland ook een hoge positie op de Europese ranglijst. Een derde van het bbp komt tot stand dankzij de uitvoer naar andere landen, dit aandeel is stabiel. De arbeidsinkomensquote (aiq) geeft een beeld van de verdeling van winsten en beloning in de economie, als ratio van het aandeel van de beloning van arbeid (van werknemers en zelfstandigen) in het totale verdiende inkomen. Voor werkenden is een hogere aiq gunstig. Volgens de definitie gehanteerd door het CBS, het CPB en DNB kwam de aiq in 2020 uit op 77,6 procent. De positie van de Nederlandse aiq ten opzichte van andere landen is alleen indicatief. Een vergelijking met andere landen is lastig omdat er veel definitieverschillen zijn. De aiq van Nederland lijkt evenwel relatief hoog te zijn (cijfers 2017). De grondstoffenvoetafdruk

ten slotte, bedroeg in 2019 7,5 ton per inwoner en de trend is stabiel. Het CBS werkt momenteel aan het verbeteren van de methoden om deze voetafdruk te berekenen.

Beleving betreft het vertrouwen van consumenten en producenten. Vertrouwen in hoe het met de economie gaat, wordt in belangrijke mate door de conjunctuur bepaald, maar ook door het gevoerde beleid (bijvoorbeeld coronamaatregelen en steunpakketten voor ondernemers). Bij de drie stemmingsindicatoren overheerste in 2020 het pessimisme en sloeg de trend om van groen naar grijs.

Het sentiment kan sterk fluctueren, zowel in positieve als negatieve zin. Het saldo van het consumentenvertrouwen kwam in 2020 uit op –20. Het vertrouwen in het algemeen economisch klimaat kreeg de grootste klap, de koopbereidheid van consumenten daalde veel minder hard. In 2013, het begin van de trendperiode, hadden pessimistische gevoelens onder de consumenten overigens ook de overhand. Het saldo stond in dat jaar op –31. Het vertrouwen van industriële producenten maakte na de eerste coronamaatregelen een duikvlucht, maar in de maanden na april nam de somberheid weer gestaag af. Het jaarcijfer voor 2020 kwam uit op –7,6.
De stemming in de industrie was fors negatief, maar beduidend minder somber dan in 2009, ten tijde van de kredietcrisis (jaarcijfer –13,9). Ook de derde stemmingsindicator, die van het sentiment onder alle ondernemers in het niet-financiële bedrijfsleven, sloeg om. Ook hier was de stemming echter minder bedrukt dan in 2009, met –13,5 tegen –22,8.

SDG 8.2 Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd

De doelstelling van SDG 8 is tweeledig. Economische groei moet duurzamer en efficiënter worden, met aandacht voor innovatie, ondernemerschap en milieu. Dit aspect is behandeld in het eerste dashboard van SDG 8. Het tweede aspect van deze SDG is het bewerkstelligen van waardig werk voor iedereen, vooral voor kwetsbare groepen, in goede arbeidsomstandigheden.
Het hebben van waardig werk is belangrijk voor het genereren van inkomsten, voor deelname aan de samenleving en voor de eigenwaarde van mensen. De vraag of ze aan werk kunnen komen en blijven, en of ze daarmee voldoende kunnen verdienen is voor veel mensen belangrijk. Mensen willen bovendien kunnen werken onder goede arbeidsomstandigheden, met relevante en interessante werkzaamheden en in een goede balans met hun privéleven. Ook vrije tijd geeft zin aan het leven, door ontspanning, sociale contacten en persoonlijke ontwikkeling.

Het Nederlandse beleid dekt SDG 8 grotendeels. De meeste beleidsmaatregelen en -voornemens op het gebied van SDG 8 zijn opgesteld door het Ministerie van SZW. Daarnaast dragen ook de departementen BZK, EZK, OCW, VWS, SZW, JenV, LNV, IenW en BZ bij (CBS, 2021a). Naast de *Groeistrategie* die economische groei en het verhogen van de verdienvermogen betreft, worden diverse maatregelen ingezet om waardig werk voor iedereen te realiseren en mensen te ondersteunen die niet in staat zijn om zelf regie over hun loopbaan te nemen.

Het beeld bij dit dashboard is overwegend positief te noemen. Voor veel indicatoren zijn er al 2020-cijfers maar daarbij moet worden opgemerkt dat sommige effecten van de coronacrisis misschien pas later merkbaar worden. Zes indicatoren laten over de middellange termijn (2013–2020) een trendmatige verbetering van de welvaart zien, bij slechts één is de ontwikkeling ongunstig vanuit het perspectief van brede welvaart. Ook de posities op de Europese ranglijst zijn in de meeste gevallen hoog.

SDG 8 Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd

Middelen en mogelijkheden

25 vacatures per 1000 banen op 31 december in 2020 ↑

3e van 17 in EU in 2019

Vacaturegraad

3,8% van de beroepsbevolking in 2020 ↓

4e van 27 in EU in 2019

Werkloosheid

0,9% van de beroepsbevolking was een jaar of langer werkloos in 2020 ↓

7e van 27 in EU in 2019

Langdurige werkloosheid

11,5% van het totale arbeidspotentieel kan (meer uren) werken in 2020 ↓

10e van 25 in EU in 2019

Onbenut arbeidspotentieel

Gebruik

68,4% van de bevolking van 15-74 jaar in 2020 ↑

1e van 27 in EU in 2019

Nettoarbeidsparticipatie

26,9 gewerkte uren per werkzame persoon per week in 2020

25e van 27 in EU in 2019

Arbeidsduur per week

Uitkomsten

€ 26,20 per uur (in prijzen 2015) in 2019

5e van 27 in EU in 2019

Beloning werknemers

1 432 gestandaardiseerde incidentie per 100 000 werkenden in 2018

17e van 27 in EU in 2018

Niet-fatale beroepsgerelateerde ongelukken

15,7% van de werknemers is psychisch vermoeid door werk in 2020 ↑

Psychische vermoeidheid door werk (werknemers)

Beleving

7,6% van de werknemers ervaart een disbalans tussen werk en privé in 2020

1e van 27 in EU in 2016

Werk-privé en/of privé-werk disbalans (werknemers)

17,7% van de werknemers maakt zich zorgen om baanbehoud in 2020 ↓

Zorgen baanbehoud (werknemers)

-3 saldo % positieve en negatieve antwoorden van de bevolking van 15+ in 2020

14e van 27 in EU in 2020

Verwachting voor eigen financiële situatie

76,5% van de werknemers van 15-74 jaar is (zeer) tevreden in 2020

2e van 27 in EU in 2015

Tevredenheid met arbeidsomstandigheden (werknemers)

79,2% van de werknemers van 15-74 jaar is (zeer) tevreden in 2020

7e van 27 in EU in 2017

Tevredenheid met werk (werknemers)

76,4% van de bevolking van 18+ is (zeer) tevreden in 2020

6e van 27 in EU in 2018

Tevredenheid met vrije tijd

Middelen en mogelijkheden betreffen mogelijkheden voor deelname aan de arbeidsmarkt, en het aantal beschikbare banen. De middellangetermijntrends vanaf 2013 in dit deel van het dashboard ontwikkelen zich allemaal positief. Hierbij past de kanttekening dat sommige effecten van de coronacrisis misschien pas later duidelijk worden. Een hoge vacaturegraad is positief voor werkzoekenden: aan het eind van 2020 waren er per duizend banen 25 vacatures (weliswaar tegen 33 in 2019, maar in 2013 waren dit er slechts 12). De werkloosheid was met 3,8 procent van de beroepsbevolking relatief laag ondanks de impact van de coronacrisis op de arbeidsmarkt. Langdurig werkloos zijn (twaalf maanden of langer) komt minder vaak voor, nog geen 1 procent in 2020. Van het arbeidspotentieel bleef in 2020 11,5 procent onbenut. Dit is weliswaar 1 procentpunt meer dan in 2019, maar duidelijk minder dan de ruim 18 procent in 2013. Vergeleken met andere EU-landen steekt Nederland gunstig af: de werkloosheid is laag en er zijn voor Nederlandse werkzoekenden relatief veel vacatures.

Gebruik betreft participatie op de arbeidsmarkt. In 2020 was ruim 68 procent van alle 15–74-jarigen aan het werk. Dit is iets minder dan in 2019, toen de hoogste nettoarbeidsparticipatie in vijftig jaar gemeten werd. Wel was de afname van het aantal werkenden en de arbeidsparticipatie tussen maart en mei 2020 uitzonderlijk groot, maar later in het jaar herstelde dit zich deels weer. Voor deze indicator is de trend stijgend (groen). Vergeleken met andere EU-landen is de Nederlandse nettoarbeidsparticipatie het hoogst. De gemiddelde arbeidsduur komt in 2020 uit op bijna 27 gewerkte uren per werkende per week. De arbeidsduur is zeer laag vergeleken met die in andere Europese landen. De trend is omgeslagen van groen naar neutraal. Voor de materiële welvaart betekent dit dat deze niet verder toeneemt dankzij werk. Er is wel een mogelijk positief (tweede-orde) effect van dit relatief lage aantal gewerkte uren, namelijk dat werk niet teveel aandacht opeist bij bijvoorbeeld mensen die zorgen voor kinderen of andere familieleden, en/of vrije tijd hoog waarderen.

Uitkomsten betreffen de opbrengsten van werk, arbeidsomstandigheden en veiligheid op het werk. Het gemiddelde Nederlandse uurloon is vergeleken met dat in de andere EU-lidstaten hoog (gecorrigeerd voor koopkracht). Volgens het CBS en TNO was in 2020 15,7 procent van de werknemers enkele keren per maand of vaker psychisch vermoeid door het werk (burn-outklachten). Dit is het jaar waarin veel vanuit huis gewerkt is. In 2019 was dit nog 17 procent. Toch is de middellangetermijntrend opwaarts en rood.

Beleving betreft de vraag of mensen tevreden zijn over hun arbeidsomstandigheden, hun werk en hun vrije tijd, en of ze zich zorgen maken over werk en financiën. Bijna 18 procent van de werknemers maakte zich in 2020 zorgen om het behoud van zijn of haar baan. Dit percentage ligt hoger dan in 2019 (16,5 procent) maar de middellangetermijntrend is dalend (groen). In april 2020 kwam er door de coronamaatregelen een abrupt einde aan de positieve verwachtingen van huishoudens over hun financiële situatie voor de komende twaalf maanden. Het saldo van de positieve en negatieve antwoorden zakte in deze maand naar –17. Na de eerste schrik werden de consumenten echter geleidelijk aan minder somber. Het jaarcijfer voor 2020 komt uit op –3. De trend tussen 2013 en 2020 is wel omgeslagen van groen naar neutraal.

Bij de overige indicatoren zijn er positieve ontwikkelingen tussen 2019 en 2020, en staat Nederland relatief hoog op de EU-ranglijst. Het aandeel werknemers dat een disbalans

tussen werk en privé ervaart nam af van 9,7 procent in 2019 naar 7,6 procent in 2020, mogelijk als gevolg van het vele thuiswerken en de verminderde reistijd. Nederlanders gaan op dit punt aan kop binnen Europa. Ruim driekwart van de werknemers was in 2020 tevreden over zijn of haar arbeidsomstandigheden, hier was Nederland in 2015, het meest recente jaar waarvoor een vergelijking gemaakt kan worden, tweede van de EU. Ook was de tevredenheid van werknemers met hun werk (bijna vier op de vijf in 2020) redelijk hoog vergeleken met andere landen. De trend bij vrije tijd is omgeslagen van dalend (rood) naar grijs. Nederland bevindt zich in de groep EU-landen met de grootste tevredenheid over vrije tijd.

SDG 9.1 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

Deze brede SDG omvat drie componenten: infrastructuur en mobiliteit, industrie en duurzame bedrijvigheid, en kennis en innovatie. De eerste opdracht is zorgen voor een toegankelijke infrastructuur en mobiliteit voor iedereen. Dit dashboard gaat daarom behalve over de fysieke infrastructuur (die al sterk ontwikkeld is in Nederland), ook over de mobiliteit van personen en vrachtvervoer. Mobiliteit en infrastructuur stellen mensen in staat om te werken, contacten te onderhouden en hun vrije tijd in te vullen. Een deel van de personenmobiliteit betreft verkeer van en naar het werk. Mobiliteit heeft echter ook nadelige effecten voor samenleving en milieu, onder andere tijdverlies als gevolg van files, onveiligheid in het verkeer en druk op het milieu.

Het deel van deze SDG over infrastructuur en mobiliteit ligt op het terrein van verschillende ministeries, de meeste maatregelen zijn afkomstig van IenW en EZK. Daarnaast is er beleid geformuleerd door BZK, BZ, en LNV (CBS, 2021a). Uit de schets *Mobiliteit naar 2040*[15] volgt het streven naar een veilig, robuust en duurzaam mobiliteitssysteem, met minimale negatieve invloed op de leefomgeving, zoals minder geluidshinder, luchtvervuiling of energiegebruik. In de *Nationale Omgevingsvisie* (NOVI)[16] wordt ingezet op optimale bereikbaarheid van steden en economische kerngebieden in het Stedelijk Netwerk Nederland. Bewust kiezen voor combinaties van lopen, fietsen, het openbaar vervoer en vermindering van autogebruik draagt bij aan een gezonde leefomgeving en een gezonde leefstijl.

De coronamaatregelen hadden in 2020 grote gevolgen voor de mobiliteit. Het advies was om zoveel mogelijk thuis te werken en in de eigen omgeving te blijven. Dit heeft invloed gehad op de filezwaarte en luchtvervuiling. Eerste cijfers van Rijkswaterstaat over 2020 laten zien dat het aantal files en de filezwaarte in vergelijking met 2019 sterk zijn afgenomen, vooral sinds de oproep van het kabinet om thuis te blijven werken (de periode van 13 maart tot en met 31 december).[17]

De indicatoren van het eerste dashboard bij SDG 9 geven een gemengd beeld. Bij de trend laten vijf indicatoren een vermindering van de brede welvaart zien, terwijl vier zich gunstig ontwikkelen. Bij drie indicatoren staat Nederland in de voorhoede, en bij twee juist achteraan. Slechts van een beperkt aantal indicatoren zijn cijfers voor 2020 beschikbaar, het beeld is dus nog niet compleet.

SDG 9 Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

Middelen en mogelijkheden

2,4% van het bruto binnenlands product in 2020
Investeringen in grond-, weg- en waterbouw

4,20 kilometer per km² landoppervlakte in 2020 ↑
Netdichtheid openbare wegen

Gebruik

91,9 volume t.o.v. bbp, index (2010=100) in 2018 ↓

15e van 27 in EU in 2018
Personenvervoer

96,1 volume t.o.v. bbp, index (2010=100) in 2018 ↓

14e van 27 in EU in 2018
Vrachtvervoer

85,7% van het totaal aantal reizigerskilometers in 2018

5e van 27 in EU in 2018
Autogebruik

11,2% van het totaal aantal reizigerskilometers in 2018

2e van 25 in EU in 2018
Treingebruik

1 014,7 kilometer per inwoner in 2019
Fietsgebruik [B]

5,9% van het totaal aantal personenauto's in 2020 ↑
Elektrische personenauto's

Uitkomsten

4,09 voertuigverliesuren per inwoner in 2019 ↑
Tijdverlies door files en vertraging

38,1 verkeersdoden per miljoen inwoners in 2019 ↑

4e van 27 in EU in 2018
Doden in het verkeer

1 919,5 kilogram per inwoner in 2019 ↓
CO_2-uitstoot binnenlands verkeer en vervoer

335,0 kilogram per inwoner in 2020 ↓

23e van 27 in EU in 2019
CO_2-uitstoot nationale luchtvaartmaatschappijen [A]

Beleving

25,6% van de huishoudens ervaart geluidshinder in 2020 ↑

26e van 27 in EU in 2019

Geluidshinder verkeer en buren

84,3% van de werkende bevolking van 18-74 is tevreden in 2020

Tevredenheid reistijd woon-werkverkeer

Middelen en mogelijkheden gaan over de beschikbare middelen voor onderhoud en ontwikkeling van het netwerk van infrastructuur en de mogelijkheden die dit biedt voor mobiliteit van personen en goederen. De dichtheid van het openbare wegennet neemt trendmatig toe, hetgeen gunstig is voor de bereikbaarheid. Een vitale schakel voor bereikbaarheid is goed en toegankelijk openbaar vervoer, hiervoor is nog geen indicator opgenomen. Het aandeel van de investeringen in grond-, weg- en waterbouw in het bbp kwam in 2020 uit op 2,4 procent. De trend is omgeslagen van neerwaarts (rood) naar neutraal.

Gebruik beschrijft het volume van vervoersbewegingen met verschillende vervoermiddelen. Deze Monitor bevat voor gebruik nog geen zeer recente cijfers, maar duidelijk is dat het coronavirus de mobiliteit ernstig heeft beperkt. Het vliegverkeer lag grotendeels stil en er is veel minder ingecheckt bij het openbaar vervoer. Ook op de weg is het rustiger, veel mensen werkten thuis en beperkten het bezoek aan anderen.

Er is een trendmatige afname in de verhouding tussen het volume van personenvervoer en het bbp. Ook bij het vrachtvervoer is de trend neerwaarts, hier is een omslag van neutraal naar rood. Het betreft hier maatstaven van vervoersintensiteit, die tonen dat het vervoer in passagierskilometers minder snel toenam dan de groei van de economie (de cijfers lopen tot en met 2018). Dit wordt in het kader van mobiliteit als negatief gezien voor brede welvaart.
De meeste gemotoriseerde mobiliteit uitgedrukt in reizigerskilometers vond in 2018 plaats per personenauto (86 procent) of trein (11 procent). Deze verhouding is door de jaren heen vrij constant. De cijfers hierboven zijn afkomstig van Eurostat, het statistisch bureau van de EU.
De afgelegde kilometers per fiets komen uit een andere databron en kunnen niet rechtstreeks vergeleken worden met die over andere vervoerswijzen. Er zijn bij deze indicator nog niet genoeg datapunten in de periode 2013 tot en met 2020 voor een trendberekening.

De overheid stimuleert elektrisch autorijden en autorijden op waterstof, waarmee zuiniger en schoner kan worden gereden dan met een conventionele auto omdat de directe uitstoot van CO_2 minder is. De directe uitstoot van een volledig elektrische auto wordt beschouwd als nul. Het energiegebruik en de uitstoot daarbij voor de productie van (elektrische) auto's en het beslag op (zeldzame) grondstoffen (bijvoorbeeld lithium en kobalt) alsook de wijze waarop die in ontwikkelingslanden gedolven worden, zijn in deze Monitor niet meegenomen. Het aandeel volledig of deels elektrische personenauto's ten opzichte van het totale aantal personenauto's is flink toegenomen, van 1,6 procent op 31 december 2013 tot 5,9 procent eind december 2020.

Uitkomsten betreffen de effecten van al het verkeer op het hoofdwegennet, zoals files en vertragingen, ongelukken, vervuiling en geluidshinder. Vanaf 2013 kostte reizen op het hoofdwegennet door files en vertraging steeds meer tijd, de trend is rood. Voor deze indicator zijn nog geen volledige 2020 cijfers beschikbaar, maar het verkeersaanbod op het hoofdwegennet was door de coronamaatregelen fors kleiner met minder files en vertraging tot gevolg.[18] In 2019 vielen er in het verkeer 38 doden per miljoen inwoners, terwijl dit er 34 waren in 2013. De trend is omgeslagen van neutraal naar rood (stijgend). Het aantal dodelijke verkeersslachtoffers is wel relatief laag (vierde positie) vergeleken met dat in andere EU-landen (in 2018). Tegenover deze

rode trends staan groene trends bij de CO_2-uitstoot per inwoner van het binnenlands verkeer en vervoer en van de Nederlandse luchtvaart. De emissies van de luchtvaart zijn relatief hoog vergeleken met de andere EU-landen: in 2019 (het laatste jaar waarvoor deze vergelijking op basis van de luchtemissierekeningen beschikbaar is) bezette Nederland een 23e plek.
In coronajaar 2020 halveerde de uitstoot van de Nederlandse luchtvaart. Het vliegverkeer werd vanaf maart van dat jaar ernstig beperkt en kwam in april zelfs vrijwel volledig stil te liggen.

Beleving betreft geluidshinder en de tevredenheid met de reistijd voor woon-werkverkeer. Een toenemend deel van de huishoudens kampt met geluidsoverlast van verkeer of buren, in 2020 meer dan een kwart. De trend is ook rood. Binnen de EU in 2019 was het percentage alleen in Malta hoger. De tevredenheid over de woon-werkreistijd is groot: 84,3 procent in 2020. De trend is omgeslagen van rood naar grijs.

SDG 9.2 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

Deze brede SDG omvat drie componenten: infrastructuur en mobiliteit, duurzame bedrijvigheid, en kennis en innovatie. Dit tweede dashboard is gericht op versterking en verduurzaming van het bedrijfsleven en de toegang van kleine bedrijven tot hoogwaardige markten en financiering.
Aan de SDG-agenda zijn indicatoren toegevoegd die (beleids-)relevant zijn voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo) en bedrijvigheid in ontwikkelde landen als Nederland.
Mvo heeft overigens ook raakvlakken met andere SDG's: toegang tot krediet voor kleinere bedrijven, aandacht voor werknemers, verduurzaming van productieprocessen, en inclusieve en duurzame waardeketens van inkoop tot afnemers, al dan niet over de landsgrenzen heen.
In Nederland zijn vooral de relaties tussen bedrijven en werknemers, de rol van het midden- en kleinbedrijf (mkb) en de grote bedrijven, en duurzame productieprocessen en producten van belang.

De beleidsinzet op SDG 9 ligt op het terrein van verschillende ministeries, omdat het vele facetten omvat. Een deel van de doelen onder SDG 9 is voor Nederland minder relevant. Zo is er in Nederland niet sprake van specifiek beleid gericht op het vergroten van het aandeel van de industrie in de economie. De focus ligt meer op duurzaamheid en inclusiviteit. De meeste beleidsmaatregelen zijn afkomstig van de ministeries van IenW en EZK. Daarnaast is er beleid geformuleerd door BZK, BZ, en LNV (CBS, 2021a).

Het beeld bij dit dashboard is rooskleurig. In alle gevallen is de trend stabiel of groen, en neemt Nederland op de EU-ranglijst een gemiddelde of zelfs hoge positie in.

SDG 9 Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

Middelen en mogelijkheden

7,1% ervaart toegang tot financiering als belangrijkste probleem in 2020 ↓

5e van 27 in EU in 2020

Toegang mkb tot krediet

2,4% van het bbp in lopende prijzen in 2020 ↑

10e van 23 in EU in 2018

Toegevoegde waarde milieusector A)

2,3% van de totale werkgelegenheid in 2020

Werkgelegenheid milieusector A)

88% van de top-100 bedrijven publiceert een mvo-jaarverslag in 2020

6e van 19 in EU in 2020

Mvo jaarverslagen bedrijven

Gebruik

116,4 kilogram olie-equivalent per 1 000 euro bbp (prijzen 2015) in 2019 ↓

10e van 27 in EU in 2019

Energie-intensiteit van de economie

9 505 kilogram per inwoner in 2019

3e van 27 in EU in 2019

Binnenlands materialenverbruik

Uitkomsten

61,1% van de toegevoegde waarde van de niet-financiële sector in 2019

9e van 20 in EU in 2017

Toegevoegde waarde MKB

0,28 kilogram CO_2-equivalenten per euro bbp (prijzen 2015) in 2020 ↓

9e van 27 in EU in 2019

Broeikasgasintensiteit van de economie A)

77,6% van het nationale inkomen is beloning voor arbeid in 2020

1e van 27 in EU in 2017

Arbeidsinkomensquote A)

Beleving

76,5% van de werknemers van 15-74 jaar is (zeer) tevreden in 2020

2e van 27 in EU in 2015

Tevredenheid met arbeidsomstandigheden (werknemers)

39,1% van de bevolking van 15+ heeft (tamelijk of heel) veel vertrouwen in 2020

Vertrouwen in grote bedrijven

46,6% van de bevolking van 15+ heeft (tamelijk of heel) veel vertrouwen in 2020 ↑

11e van 27 in EU in 2017

Vertrouwen in banken

Middelen en mogelijkheden betreffen de mogelijkheden voor bedrijven om hun productieprocessen, energieverbruik en waardeketens duurzaam te maken. Twee van de vier indicatoren ontwikkelen zich gunstig vanuit het perspectief van brede welvaart. Toegang tot financiering werd in 2020 door ruim 7 procent van de ondernemingen in het mkb genoemd als grootste beperking voor de bedrijfsvoering. Dit was aan het begin van de trendperiode, in 2013, nog bijna 20 procent. Vergeleken met andere landen in de EU is het percentage bedrijven dat kampt met deze problematiek laag. Het belang van bedrijven die actief zijn op het gebied van milieubescherming en het beheer van natuurlijke hulpbronnen neemt gestaag toe. In 2020 bedroeg de toegevoegde waarde van de milieusector 2,4 procent van het bbp, en de trend is groen (stijgend). De milieusector is inmiddels goed voor 2,3 procent van de totale werkgelegenheid. Van de honderd bedrijven in Nederland met de grootste omzet waren er in 2020 88 transparant over hun bedrijfsvoering ten aanzien van mvo: zij publiceerden een duurzaamheidsverslag. Dit is 6 procentpunt meer dan bij de voorlaatste meting in 2017.

Gebruik heeft betrekking op de inspanning van bedrijven om hun productieprocessen, energieverbruik en waardeketens duurzaam te maken. De energie-intensiteit van de economie – een maat voor de efficiëntie van energiegebruik – daalt trendmatig. Bij het binnenlands materialenverbruik stond Nederland in 2019 in de kopgroep van de EU-ranglijst, met ruim 9 500 kg per inwoner. Er is wel sprake van een trendomslag. Waar deze indicator eerder nog een verbetering te zien gaf (groen), is de trend nu neutraal.

Uitkomsten hebben betrekking op de feitelijke duurzaamheid van productieprocessen en waardeketens. Het merendeel van het Nederlandse bedrijfsleven bestaat uit middelgrote en kleine bedrijven (tot 250 medewerkers). Zij genereerden in 2019 iets meer dan 61 procent van de toegevoegde waarde van de gehele niet-financiële sector. Daarmee neemt Nederland binnen Europa een middenpositie in. De broeikasgasintensiteit van de economie daalt trendmatig: er worden per eenheid productie minder broeikasgassen uitgestoten. Dit duidt op een verbetering van de milieu-efficiëntie van de economie. De hoge positie van Nederland ten opzichte van andere landen bij de arbeidsinkomensquote (aiq) is indicatief: een internationale vergelijking van deze maatstaf voor de verdeling van het verdiende inkomen over aanbieders van respectievelijk arbeid en kapitaal is lastig te maken omdat er veel definitieverschillen zijn.

Beleving geeft een beeld van de tevredenheid met de arbeidsomstandigheden en het vertrouwen in banken respectievelijk grote bedrijven. In 2020 maakte het vertrouwen in banken een grote sprong, en ook het vertrouwen in grote bedrijven nam toe. Bij beide indicatoren is sprake van een trendomslag. Bij vertrouwen in grote bedrijven was de trend voorheen rood, maar is deze nu stabiel, en bij vertrouwen in banken ging deze van neutraal naar stijgend. Volgens cijfers van het CBS en TNO was in 2020 meer dan driekwart van de werknemers content met de arbeidsomstandigheden. Met een toename van telkens 2 procentpunt steeg de tevredenheid zowel in 2019 als in 2020 aanzienlijk. Uit de laatste cijfers over andere landen, voor 2015, blijkt dat de tevredenheid met de arbeidsomstandigheden in Nederland groot is.

SDG 9.3 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

Deze brede SDG omvat drie componenten: infrastructuur en mobiliteit, duurzame bedrijvigheid, en kennis en innovatie. Dit laatste dashboard bij SDG 9 focust op kennis, die essentieel is voor het verhogen van economische prestaties en het vinden van oplossingen voor grote maatschappelijke problemen. Kennis kan worden omgezet in nieuwe technologieën en processen waarmee productieprocessen en producten kunnen worden verbeterd en verduurzaamd. Daarnaast heeft kennis sociaal-culturele en intrinsieke waarde. Van belang in dit verband is het investeren in kennis door publieke en private partijen, het uitbreiden van ICT en andere technologie en het vergroten van de kenniskapitaalgoederenvoorraad. Toegang tot het internet is essentieel voor de toegang tot kennis.

De beleidsinzet op SDG 9 ligt op het terrein van verschillende ministeries, omdat deze een vrij breed terrein bestrijkt. De meeste beleidsmaatregelen zijn afkomstig van de ministeries van IenW en EZK. Verder is er beleid geformuleerd door BZK, BZ, en LNV (CBS, 2021a).
Het beeld bij dit dashboard is overwegend positief. Los van de trenddaling bij de fysieke kapitaalgoederenvoorraad per gewerkt uur en de publieke uitgaven aan R&D, laten alle indicatoren een stabiele of zelfs stijgende trend zien. Ook de positie op de EU-ranglijst is gunstig. Nederland staat slechts bij één indicator in de achterhoede: de bruto-investeringen in materiële vaste activa.

SDG 9 Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

Middelen en mogelijkheden

2,2% van het bruto binnenlands product in 2019		8e	van 27 in EU in 2019
Uitgaven aan R&D			
0,7% van het bruto binnenlands product in 2019	↓	10e	van 27 in EU in 2019
Publieke uitgaven aan R&D			
1,5% van het bruto binnenlands product in 2019		9e	van 27 in EU in 2019
Private uitgaven aan R&D			
16,9% van het bruto binnenlands product in 2020	↑	12e	van 15 in EU in 2019
Bruto investeringen in materiële vaste activa			
3,8% van het bruto binnenlands product in 2020		4e	van 13 in EU in 2019
Investeringen in ICT			
3,9 gewerkte uren per inwoner in 2020	↑	6e	van 16 in EU in 2019
Gewerkte uren in speur- en ontwikkelingswerk A)			
96,3% van de bevolking van 12+ in 2019	↑	1e	van 25 in EU in 2020
Breedband internetverbinding			
97,0% van de bevolking van 12+ in 2019	↑	1e	van 25 in EU in 2020
Toegang tot internet			

Gebruik

3 389 publicaties per miljoen inwoners in 2019 ↑

6e van 27 in EU in 2019

Wetenschappelijke publicaties

234 PCT-patentaanvragen per miljoen inwoners in 2019

5e van 27 in EU in 2019

Octrooien

37% van bedrijven met meer dan 10 werknemers in 2018

4e van 27 in EU in 2016

Technologisch innoverende bedrijven

Uitkomsten

€ 146,00 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019 ↓

7e van 12 in EU in 2019

Fysieke kapitaalgoederenvoorraad

€ 10,74 per gewerkt uur (prijzen 2015) in 2019

5e van 12 in EU in 2019

Kenniskapitaalgoederenvoorraad

Beleving

7,1 score op schaal 1-10 (10= alle vertrouwen) in 2018

Vertrouwen in de wetenschap [B)]

Middelen en mogelijkheden betreffen het geld, de menskracht en de infrastructuur voor het ontwikkelen, delen en toepassen van kennis en innovatie. De bruto-investeringen in materiële vaste activa als percentage van het bbp (dit zijn vooral investeringen in machines en werktuigen) nemen trendmatig toe tot bijna 17 procent in 2020, maar vergeleken met andere EU-landen is het aandeel nog altijd laag (12e van 15 EU-landen in 2019). Verhoudingsgewijs wordt in Nederland wel veel in ICT geïnvesteerd, bijna 4 procent van het bbp in 2020. Het aantal gewerkte uren in speur- en ontwikkelingswerk stijgt trendmatig door, maar hier wordt een middenpositie ingenomen binnen 16 EU-landen in 2019. Nederland voert de Europese ranglijst aan in breedbandinternetverbinding en toegang tot internet, en de trend blijft stijgen. Beide indicatoren liggen al boven 96 procent van de bevolking van 12 jaar en ouder in 2019.

De R&D-intensiteit (ofwel R&D-uitgaven als percentage van het bbp) kwam in 2019 uit op 2,2 procent. Voor Nederland als geheel en voor de private uitgaven van de bedrijvensector is de R&D-intensiteit stabiel. Het publieke deel van de R&D-uitgaven (0,7 procent van het bbp) heeft een afnemende trend (rood). Internationaal gezien staat Nederland in 2019 in de middengroep op alle drie de R&D-indicatoren.

Gebruik betreft de kennis die wordt geproduceerd, de innovaties die worden geïntroduceerd en de kennisnetwerken die worden gevormd. De trend in wetenschappelijke publicaties is stijgend (groen). Er zijn in 2019 zo'n 350 publicaties per miljoen inwoners meer geproduceerd dan in 2013 (toen 3 038). In 2018 was meer dan een derde van de Nederlandse bedrijven met meer dan 10 werknemers technologisch innoverend. Hoewel het aantal octrooiaanvragen per miljoen inwoners in 2019 wat afnam, is de trend sinds 2013 nog neutraal. Bij alle drie de gebruiksindicatoren staat Nederland in de top zes van de Europese ranglijst in 2016 of 2019.

Uitkomsten hebben betrekking op de mate waarin nieuwe technologieën en kennis worden ingebed in de kapitaalgoederenvoorraad die de huidige en toekomstige generaties nodig hebben. De fysieke kapitaalgoederenvoorraad (machines, werktuigen en andere productiemiddelen) wordt berekend per gewerkt uur. Het aantal gewerkte uren is tot en met 2019 flink toegenomen, meer dan het volume van de kapitaalgoederenvoorraad zelf, wat bij deze indicator tot een trenddaling leidt. Bij de kenniskapitaalgoederenvoorraad slaat de trend om van stijgend naar neutraal. Ook deze indicator is berekend per gewerkt uur. Nederland scoort met beide typen kapitaalgoederenvoorraden gemiddeld, vergeleken met 11 andere EU-landen in 2019.

Beleving heeft betrekking op het vertrouwen van mensen in wetenschap en innovatie. Het vertrouwen in de wetenschap wordt eens in de drie jaar gemeten door het Rathenau Instituut. In 2018 was de score 7,1 op een schaal van 1–10. Het vertrouwen is door de jaren heen tamelijk constant, maar er zijn in de periode 2013–2020 niet genoeg datapunten om een trend te berekenen.

SDG 10.1 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

SDG 10 betreft het verminderen van ongelijkheid binnen en tussen landen. De sociale samenhang binnen landen wordt bevorderd door vermindering van sociale en economische ongelijkheid, en door vergroting van kansen en inclusie van alle mensen. Voor de Nederlands beleidscontext zijn veel indicatoren toegevoegd. Dit eerste dashboard bij SDG 10 is gericht op sociale samenhang, inclusie en gelijkheid. Sociale samenhang is onontbeerlijk voor het goed functioneren van een samenleving. De sociale infrastructuur, zoals familieverbanden, buren, vrienden, verenigingen en hulp en ondersteuning, vormt hiervan de basis. Mensen moeten in staat zijn hieraan mee te doen, zodat ze zich deel van een groep kunnen voelen. Een bijzondere plaats in dit alles wordt ingenomen door migratievraagstukken. De aan SDG 10 gerelateerde financiële houdbaarheid van onze welvaart en de financiële situatie van huishoudens komen aan bod in een afzonderlijk dashboard: 10.2.

Van oudsher is het inkomensbeleid in Nederland erop gericht tot op zekere hoogte een evenwichtige inkomensverdeling te bewerkstelligen. Daartoe wordt het verdieninkomen van huishoudens – het inkomen uit werk en vermogen – herverdeeld door de heffing van premies en belasting aan de ene kant, en door het verstrekken van uitkeringen aan de andere kant. Voor wat betreft de welvaart breder dan alleen inkomen is er niet zozeer sprake van een structureel en samenhangend beleid. Beleidsvorming rondom verminderen van ongelijkheid is belegd bij veel afzonderlijke SDG's, wat het voeren van een samenhangende agenda bemoeilijkt. Non-discriminatie is vastgelegd in zowel de Grondwet als de Algemene Wet Gelijke Behandeling. Het meeste beleid op het gebied van SDG 10 is opgesteld door de ministeries van SZW, FIN, VWS, OCW en BZK. Daarnaast zijn ook beleidsvoornemens geformuleerd door de departementen van EZK, LNV en BZ (CBS, 2021a).

Het beeld bij dit dashboard is tamelijk positief. Veel indicatoren vertonen een stabiele of stijgende trend. Toch zijn er ook dalende trends: bij contact met familie, vrienden of buren, bij deelname aan het verenigingsleven en bij het verrichten van vrijwilligerswerk. De tijd die wordt besteed aan sociale contacten loopt dus terug. Deze tendens is zichtbaar over een langere periode en waarschijnlijk in het coronajaar 2020 versterkt onder invloed van de maatregelen om verspreiding van het virus tegen te gaan. In vergelijking met andere Europese landen doet Nederland het op het terrein van sociale samenhang en ongelijkheid gemiddeld tot goed.

SDG 10 Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

Middelen en mogelijkheden

4,23 inkomensratio tussen hoogste kwintiel en laagste kwintiel in 2019

6e van 27 in EU in 2019

Ratio 80/20 inkomensongelijkheid

0,28 waarde tussen 0 (volkomen gelijk) en 1 (volkomen ongelijk) in 2019

6e van 27 in EU in 2019

Gini-coëfficient inkomensongelijkheid

0,76 waarde tussen 0 (volkomen gelijk) en 1 (volkomen ongelijk) in 2019 ↓

Gini-coëfficient vermogensongelijkheid

6,0% van de huishoudens in 2019 ↓

Laag inkomen en weinig vermogen

13,6% van de bevolking leeft onder Europese armoedegrens (60% mediane inkomen) in 2020

8e van 27 in EU in 2019

Relatieve armoede

Gebruik

71,2% van bevolking van 15+ gemiddeld minstens 1 keer per week contact in 2020 ↓

2e van 23 in EU in 2018

Contact met familie, vrienden of buren

41,7% van de bevolking van 15+ is actief in een vereniging in 2020 ↓

2e van 27 in EU in 2017

Deelname vereniging

43,8% van bevolking van 15+ verrichtte georganiseerd vrijwilligerswerk in 2020 ↓

1e van 27 in EU in 2015

Vrijwilligerswerk

32,9% van de bevolking van 15+ verleent informele hulp in 2020

Informele hulp

Uitkomsten

6,9% van de zzp'ers leeft in een huishouden met inkomen onder de lage-inkomensgrens in 2018 ↓

Armoederisico zzp-ers

8,0 score op schaal 1-10 (10 = volledig tevreden) in 2017

14e van 27 in EU in 2017

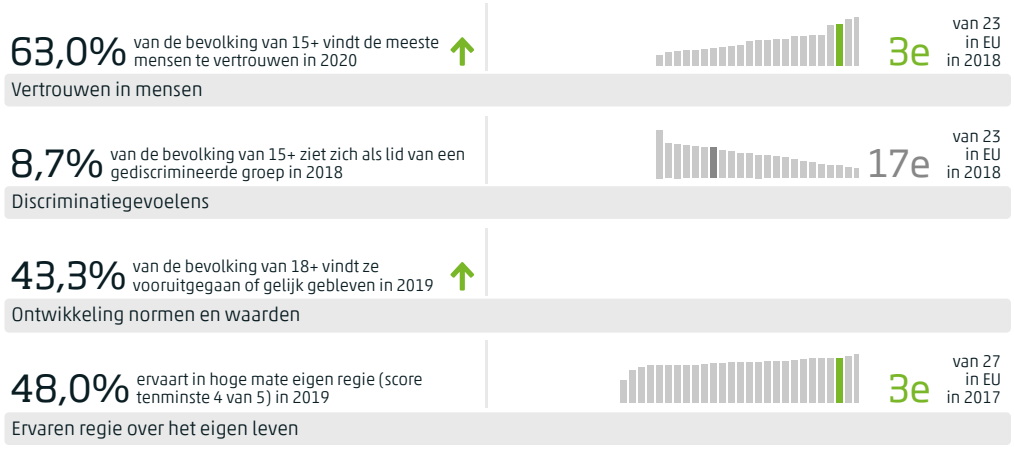
Tevredenheid met familieleven [B]

33,1% van de bevolking van 15+ heeft een positief oordeel in 2018 ↑

7e van 23 in EU in 2018

Oordeel over immigranten

Beleving

Middelen en mogelijkheden gaan in principe over sociaal kapitaal, sociale structuren en materiële (inkomens- en vermogens-) ongelijkheid. In de context van deze SDG wordt gestreefd naar een lagere ongelijkheid. Alleen voor materiële ongelijkheid zijn er indicatoren beschikbaar. De inkomensongelijkheid is in Nederland niet groot vergeleken met andere EU-landen. De som van alle inkomens (op persoonsniveau) in de categorie met de bovenste twintig procent was in 2019 ruim vier keer zo groot als de som in de categorie met onderste twintig procent van de inkomens (de 80/20 ratio). De Gini-coëfficiënt voor inkomensongelijkheid, die is gebaseerd op het aan de persoon toegekende gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van het huishouden, heeft een waarde tussen 0 en 1: hoe dichter bij nul, hoe gelijker de inkomens verdeeld zijn. In 2019 bedroeg deze voor Nederland 0,28. Beide maatstaven tonen al jaren een stabiele waarde.
Een laag inkomen kan volwaardige deelname aan de samenleving in de weg staan. De relatieve armoede is volgens een eerste cijfer van Eurostat in 2020 gestegen naar 13,6 procent.

Aan deze rubriek binnen het dashboard zijn twee nieuwe indicatoren toegevoegd over de vermogenspositie van huishoudens. Voor beide indicatoren is de trend omgeslagen van stabiel naar dalend (groen). Kwetsbaar zijn huishoudens met de combinatie van een laag inkomen en weinig of geen (liquide) vermogen om dit te compenseren. Hun aandeel is afgenomen van 7 procent in 2013 naar 6 procent in 2019. De Gini-coëfficiënt voor vermogensongelijkheid ligt ook tussen 0 (volkomen gelijk) en 1 (totale ongelijkheid). Deze Gini-coëfficient kwam in 2019 uit op 0,76, een relatief hoge waarde. De vermogensongelijkheid tussen huishoudens daalt mede onder invloed van de stijging van de huizenprijzen. Voor de groepen met lagere en middeninkomens vormt het eigen huis het belangrijkste vermogensbestanddeel. Bij rijkeren maken andere vermogensbestanddelen een groter aandeel van hun vermogen uit.[19]

Gebruik betreft sociale interacties en deelname aan de samenleving via organisaties en verenigingen, en vrijwilligerswerk. Hier kleuren drie trends rood, maar staat Nederland wel hoog in internationaal perspectief. Zeven van de tien Nederlanders hadden in 2020 minstens één keer per week contact met familie, vrienden of buren. Daarnaast nam bijna 42 procent van de bevolking minstens een keer per maand deel aan activiteiten van een vereniging, en verrichtte bijna 44 procent vrijwilligerswerk. Sociale samenhang leunt ten slotte ook op informele hulp aan anderen buiten het eigen huishouden, zoals mantelzorg. Een op de drie Nederlanders verleent in 2020 een vorm van informele hulp; dit aandeel is stabiel.

Uitkomsten hebben betrekking op de mate van sociale samenhang en op uitsluiting en discriminatie. Opvallend is dat een derde van de Nederlanders in 2018 relatief positief oordeelt over immigranten, en de trend is omgeslagen van grijs naar groen.[20] In de lijst van 23 EU-landen waarvoor dit cijfer beschikbaar is, neemt Nederland een zevende plek in. Een nieuwe indicator in

dit dashboard is het armoederisico van zzp'ers. In 2018 leefde bijna 7 procent van hen in een huishouden onder de lage-inkomensgrens, maar dit percentage neemt trendmatig af (in 2013 was dit nog meer dan 10 procent). In aanvulling daarop: uit het onderzoek naar het armoederisico onder werkenden blijkt verder dat in 2018 1,5 procent van de 15–74-jarigen met hoofdzakelijk inkomen uit loondienst deel uitmaakte van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Werknemers hebben weliswaar een lager armoederisico, maar zij vormen wel de grootste groep werkenden. Daarom is bij hen het absolute aantal met een laag inkomen groter.

Beleving betreft het vertrouwen dat mensen in elkaar hebben, gevoelens van gedeelde normen en waarden en sociale uitsluiting. In Nederland is het vertrouwen in andere mensen groot vergeleken met andere EU-landen, en de trend is opwaarts. Wel beschouwt bijna 9 procent van de bevolking zich als lid van een gediscrimineerde groep, en scoort Nederland hiermee gemiddeld in de EU. In 2019 had ruim 43 procent van de bevolking de perceptie dat de normen en waarden gelijk zijn gebleven of vooruit zijn gegaan. Dit is wat minder dan in 2018, maar de middellangetermijntrend (2013–2020) is stijgend, en die trend is omgeslagen van grijs (stabiel) naar groen (stijgend). Bijna de helft van de Nederlandse bevolking ervaart grote vrijheid om zelf te beslissen hoe ze hun leven inrichten. Vergeleken met de 26 andere EU-landen is dit aandeel vrij hoog (derde positie).

SDG 10.2 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

SDG 10 streeft naar het verminderen van ongelijkheid binnen en tussen landen. Voor de Nederlands beleidscontext zijn veel indicatoren toegevoegd, wat heeft geleid tot dit tweede dashboard voor deze SDG. Het behandelt de financiële houdbaarheid van onze welvaart en de financiële situatie van huishoudens. Zowel collectief als individueel worden schulden en vermogens opgebouwd. De financiële verplichtingen van overheid en huishoudens hebben effect op de brede welvaart van volgende generaties. Financiële systemen kunnen kwetsbaar blijken als ze worden geconfronteerd met vergrijzing, economische crises en globalisering, en met veranderingen in solidariteit tussen generaties en tussen bevolkingsgroepen.

Het beeld bij dit dashboard is gemengd, met vijf rode en vier groene trends. Bij slechts een indicator (groene druk) heeft Nederland een hoge positie binnen de EU.

SDG 10 Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

Middelen en mogelijkheden

33,1% ratio 65 plussers t.o.v. bevolking 20-64 jaar in 2020 ↑ — 13e van 27 in EU in 2020
Grijze druk

36,9% ratio bevolking van 0-19 jaar t.o.v. bevolking van 20-64 jaar in 2020 ↓ — 7e van 27 in EU in 2020
Groene druk

9,1% van de beloning van werknemers in 2019
Pensioenpremies

€ 161 006 per huishouden (prijzen 2018) in 2018
Raming pensioenvermogen

100,3% van verplichtingen pensioenfondsen is gedekt op 31 december in 2020

Actuele dekkingsgraad pensioenfondsen

7,7% van het bruto binnenlands product in 2019

Overheidsuitgaven aan volksgezondheid

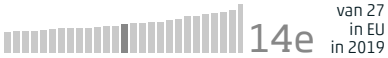
15,4% van het bruto binnenlands product in 2019

Overheidsuitgaven aan sociale bescherming

Gebruik

51% van het inkomen uit werk is te verwachten pensioen uit werk in 2020

Pensioenaanspraken

58,5 per 100 actieve deelnemers in pensioenfondsen in 2019

Pensioengerechtigden

Uitkomsten

54,5% van het bruto binnenlands product in 2020

Schuld van de overheid

€ 101 459 per huishouden (lopende prijzen) in 2019

Gemiddelde schuld per huishouden

€ 198 200 per huishouden met hypotheekschuld (lopende prijzen) in 2019

Gemiddelde hypotheekschuld huishoudens

€ 55 286 per huishouden (lopende prijzen) in 2019

Chartaal geld en deposito's van huishoudens

89,80 ratio hypotheekschuld t.o.v. woningwaarde in 2018

Loan-to-value ratio starters

Beleving

24,2% van de bevolking van 18+ maakt zich veel zorgen in 2020

Zorgen over financiële toekomst

Middelen en mogelijkheden betreffen de duurzame financiering van de welvaartstaat en de opbouw van pensioenen en vermogens zonder druk te leggen op toekomstige generaties. De demografische druk geeft inzicht in de verhouding tussen het werkende en het niet-werkende deel van de bevolking. De grijze druk (verhouding tussen 65-plussers en 20–64-jarigen) en de groene druk (verhouding tussen jongeren onder de 20 en 20–64-jarigen) ontwikkelen zich – vooral in het afgelopen decennium – beide ongunstig voor houdbaarheid van brede welvaart op langere termijn. Nederland bevindt zich binnen de EU bij groene druk wel in de bovenste groep EU-landen. Zowel bij het aandeel van de overheidsuitgaven aan volksgezondheid als die aan sociale bescherming uitgedrukt als percentage van het bbp, is de trend neerwaarts. (Cijfers over

2020 zijn nog niet beschikbaar.) Vanuit het perspectief van houdbaarheid is dit gunstig en dus groen.

Pensioenvermogen dat is opgebouwd via pensioenfondsen is niet vrijelijk beschikbaar en niet overdraagbaar. Het draagt wel bij aan de financiële zekerheid van huishoudens. Het geraamde pensioenvermogen is daarom als indicator toegevoegd aan het dashboard.
Het pensioenvermogen is geschat op basis van onder meer de levensverwachting en het verwachte rendement op de ingelegde pensioenpremie (gecorrigeerd voor inflatie). Het bedroeg in 2018 ruim 160 duizend euro gemiddeld per huishouden. Zou het pensioenvermogen bij hun overig vermogen opgeteld worden dan komt het overeen met bijna de helft van het totale vermogen van huishoudens.[21]

De dekkingsgraad van de pensioenfondsen, ofwel de verhouding van bezittingen (pensioenvermogen) en verplichtingen (pensioenaanspraken van alle deelnemers) geeft een indruk of de fondsen in staat zijn huidige en toekomstige pensioenen uit te keren. De actuele dekkingsgraad kwam in het vierde kwartaal van 2020 uit op 100,3 procent, tegen 104,0 procent eind 2019. De overheid hanteert in het kader van het toezicht op de pensioenfondsen een minimum beleidsdekkingsgraad, gerelateerd aan het gemiddelde van twaalf maandelijkse dekkingsgraden. Pensioenfondsen die hieronder komen moeten een herstelplan uitvoeren om de dekking te verbeteren. De beleidsdekkingsgraad lag volgens de Nederlandsche Bank eind 2020 op 95,0 procent (tegen 102,2 procent in 2019).

Gebruik betreft de onttrekking van middelen uit opgebouwde vermogens. Tegenover elke honderd deelnemers die in 2019 bij pensioenfondsen pensioenrechten opbouwden, stonden zo'n 58 personen die een uitkering van een pensioenfonds ontvingen. De trend van deze indicator is stijgend en rood door de vergrijzing. Overigens neemt het aantal zelfstandigen toe, en anders dan werknemers in loondienst zijn zij zelf verantwoordelijk voor hun pensioenvoorziening. Een deel van deze groep bouwt weinig of geen pensioen op, wat een extra risico vormt voor de toekomstige brede welvaart. Bij de indicator pensioenaanspraken is de trend omgeslagen van groen naar neutraal. Het te verwachten pensioen uit werk (geschat met het mediane brutopensioeninkomen van personen van 65–74 jaar) was in 2020 51 procent van het inkomen uit werk (benaderd door het mediane bruto-inkomen uit werk van 50–59 jarigen). Het gaat alleen om pensioen opgebouwd tijdens het werkzame leven, en is dus exclusief overheidspensioenvoorzieningen. (De eerste pijler van de pensioenen in Nederland is de overheid. Elke Nederlander ontvangt een basispensioen, de AOW. Dit is vastgelegd in de Algemene Ouderdomswet.)

Uitkomsten betreffen de omvang van opgebouwde schulden en de mate van duurzaamheid van financiële stelsels. Tegenover de schulden staan het spaargeld van huishoudens (chartaal geld en deposito's) en hun niet-financiële bezittingen, zoals een woning. Nederlandse huishoudens hadden in 2019 gemiddeld iets meer dan een ton aan schuld. De trend is stijgend (omgeslagen van neutraal naar rood) en Nederland staat hiermee onderin de EU-ranglijst (22^{e} van 24). Huishoudens met een lening voor een woning hebben gemiddeld een hypotheekschuld van bijna twee ton (in 2019). De hoogte van deze schulden neemt trendmatig toe (rood). Voor spaargeld is de trend neutraal; Nederland neemt in 2019 met gemiddeld 55 duizend euro per huishouden een middenpositie in binnen Europa.

De overheidsschuld als percentage van het bbp – de schuldquote – lag eind 2019 op nog geen 49 procent. Daarmee was deze belangrijke indicator voor de toestand van de overheidsfinanciën bijna 20 procentpunt lager dan op de top in 2014. Dit zorgde voor een relatief gunstige uitgangspositie toen de coronaregelingen (vooral de NOW en de TOZO) de uitgaven in 2020 sterk lieten oplopen. Verder kwam er minder geld in de staatskas door het verleende uitstel van betaling van belastingen, ook één van de coronasteunmaatregelen van het kabinet. De schuld nam in één jaar met 40 miljard euro toe, tot 435 miljard euro, oftewel 54,5 procent van het bbp.

De formele Europese norm is maximaal 60 procent van het bbp, maar door de uitzonderlijke omstandigheden heeft de Europese Commissie de Europese begrotingsregels tijdelijk opgeschort.

Beleving heeft betrekking op onzekerheid over en vertrouwen in de toekomst. Het percentage mensen dat zegt zich veel zorgen te maken over zijn of haar financiële toekomst is opmerkelijk genoeg ook in 2020 afgenomen (de trend is groen), maar het is nog wel hoog. In 2020 kende bijna een kwart van de volwassen bevolking dergelijke zorgen.

SDG 11.1 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

SDG 11 richt zich op duurzaam wonen en leven in steden en gemeenschappen. De focus van dit dashboard ligt op adequate huisvesting. Een groot deel van het leven speelt zich af in en rond onze woning. Het hebben van kwalitatief goede, passende, veilige en betaalbare woonruimte verhoogt de brede welvaart. Naast gebondenheid aan de werklocatie en sociale relaties, bepaalt het aanbod van geschikte en betaalbare woningen in hoge mate waar mensen komen te wonen. Beweging op de woningmarkt is belangrijk voor starters en doorstromers. Daarnaast is er de beleving van het woongenot en de woonlasten; die heeft ook een duidelijk effect op brede welvaart.

Voor alle targets van SDG 11 is beleid geformuleerd. Hier zijn gezien de reikwijdte en variëteit aan subdoelen verschillende ministeries betrokken (BZK, EZK, IenW, LNV, OCW, VWS en BZ) (CBS, 2021a). Een belangrijk beleidsinitiatief in dit dashboard is het woningbeleid. Beleid dat samenhangt met de Omgevingswet, het erfgoed, mobiliteit (zie ook SDG 9), de (Europese) Agenda Stad, de City Deals en de Regio Deals, gaat verhoudingsgewijs meer over de leefomgeving, zie daarvoor het tweede dashboard van SDG 11.

Voor het thema wonen is de trend gemengd, met vijf negatieve trends tegenover vier positieve. Ook de internationale positie van Nederland is een mix van hoge en lage scores. Nederland presteert binnen de EU goed als het gaat om tevredenheid met de woonomgeving, ervaren woonlasten en de woonruimte die ter beschikking staat. Het aandeel van de totale woonkosten in het besteedbaar huishoudinkomen is vergeleken met andere EU-landen echter hoog.

SDG 11 Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

Middelen en mogelijkheden

456 woningen per 1 000 inwoners in 2020 ↑
Aantal beschikbare woningen

111,5 HICP Europees geharmoniseerde consumentenprijsindex (2015=100) in 2020 ↑

18e van 27 in EU in 2020
Werkelijke woninghuur

130,9 prijsindex (2015=100) in 2020 ↑

22e van 26 in EU in 2019
Prijsindex uitgaven aanschaf en bezit koopwoningen A)

1,00 mediane ratio in 2020 ↑
Mediane ratio verkoopprijs/vraagprijs A)

22,3% van het besteedbaar inkomen in 2020 ↓

23e van 27 in EU in 2019
Totale woonquote (huur en koop)

Gebruik

15,5% van de huurders betaalt te weinig huur t.o.v. het inkomen in 2018
Goedkope scheefhuur [8]

4,8% van de bevolking woont te klein in 2020 ↑

4e van 27 in EU in 2019
Te klein behuisd

€ 198 200 per huishouden met hypotheekschuld (lopende prijzen) in 2019 ↑
Gemiddelde hypotheekschuld huishoudens

Uitkomsten

69,1% van de bevolking woont in een koopwoning in 2020 ↑

20e van 27 in EU in 2019
Wonen in koopwoning

10,0% van de huishoudens geeft aan de woonlasten erg zwaar te vinden in 2019 ↓

3e van 27 in EU in 2019
Ervaring van de woonlasten

85,1% van de inwoners heeft een woning zonder grote gebreken in 2020

18e van 27 in EU in 2019
Kwaliteit van woningen

Beleving

18,5% van de huishoudens ervaart onaangenaamheden in 2020

25e van 27 in EU in 2019
Ervaring van onaangenaamheden in de buurt

87,5% van de bevolking van 18+ is (zeer) tevreden in 2020

8e van 27 in EU in 2017
Tevredenheid met woning

85,9% van de bevolking van 18+ is tevreden in 2020

1e van 27 in EU in 2013
Tevredenheid met woonomgeving

Middelen en mogelijkheden betreffen de voorraad en de betaalbaarheid van koop- en huurwoningen. Het aantal beschikbare woningen per duizend inwoners kwam in 2020 uit op 456, en de trend is stijgend. Ondanks deze toename is er spanning op de woningmarkt, want de woningvoorraad voorziet nog niet in de totale behoefte. Door nieuwbouw groeide de woningvoorraad in 2020 met 69 duizend woningen. De woningvoorraad verandert ook door sloop, splitsing of samenvoeging van woningen en door transformatie van bestaande gebouwen. Dit laatste gebeurt bijvoorbeeld als een bedrijfspand wordt omgebouwd tot wooneenheden. In 2020 werden anders dan door nieuwbouw nog eens 23 duizend woningen toegevoegd aan de woningvoorraad.[22] Op grond van prognoses van het Economisch Instituut voor de Bouw wordt verwacht dat de woningbouw in 2021 zal terugvallen. Vanaf 2019 is het aantal afgegeven bouwvergunningen relatief laag, onder invloed van de stikstof- en pfas-problematiek en later de coronacrisis.

De betaalbaarheid van woningen staat onder druk. Deze wordt gemeten aan de hand van zowel de prijsontwikkeling van de woninghuur als van de kosten van de aanschaf en het bezit van koopwoningen. Voor beide indicatoren is er sprake van een trendmatige stijging, dus een daling

van de brede welvaart. Ook in 2020 kan voor beide indicatoren een dalende welvaart worden opgetekend. Ook de mediane ratio tussen de vraagprijs en de verkoopprijs is tussen 2015, de start van de meting, en 2020 trendmatig toegenomen. In 2020 was de mediane verkoopprijs wel, net als in 2019, gelijk aan de mediane vraagprijs. Internationaal gezien is de prijsindex voor uitgaven aan en bezit van een koopwoning vrij hoog, Nederland staat op een 22e plaats op de ranglijst van 26 EU-landen in 2019. Met de prijsindex voor woninghuur staat Nederland in de middengroep (18e in 2020).

In 2020 ging ruim 22 procent van het inkomen op aan huisvesting. Bij dit aandeel, de woonquote, is de trend is omgeslagen van neutraal naar dalend. Dit is positief vanuit het perspectief van betaalbaarheid. In 2016 was de woonquote nog 24,7 procent. De woonquote is nog wel hoog in vergelijking met andere EU-landen (23e plaats in 2019).

Gebruik gaat over de koop- of huurwoningen die mensen hebben en over de kans op doorstroming. Scheefhuur kan op twee manieren worden gemeten: financieel (niet passend bij het inkomen) en fysiek (woonruimte niet passend bij de huishoudensgrootte). In 2018 bewoonde 15,5 procent van de huishoudens een sociale huurwoning met een huur die in verhouding tot het inkomen te laag was (goedkope scheefhuur). Er zijn niet genoeg datapunten om een trend te berekenen, maar wel is het aandeel in 2018 met 1 procentpunt gedaald ten opzichte van 2015. Bijna vijf procent van de bevolking had in 2020 naar internationale maatstaven een woning met te weinig kamers. Dit percentage neemt trendmatig toe, maar is nog altijd laag vergeleken met andere EU-landen (in 2019). Huishoudens met een woninghypotheek hadden in 2019 een gemiddelde hypotheekschuld van ruim 198 duizend euro. Dit was bijna 9 duizend euro meer dan aan het begin van de trendperiode in 2013. Dit betreft de volledige schuld waarover rente is verschuldigd. Opgebouwde tegoeden voor de aflossing van de hypotheek via kapitaalsverzekeringen, spaar-, beleggingshypotheken en dergelijke kunnen niet worden waargenomen en zijn daarop niet in mindering gebracht. Ook hier is de trend opwaarts (rood).

Uitkomsten betreffen de kwaliteit van de woning, de woonomgeving en ervaren woonlasten. De kwaliteit van woningen is over het algemeen goed: ruim 85 procent van de Nederlandse bevolking woonde in 2020 in een woning zonder ernstige gebreken als een lekkend dak, rottende raamkozijnen, of problemen met vochtige muren, vloeren of funderingen. Door één op de tien huishoudens worden de woonlasten als erg zwaar ervaren. Dit gevoel is wel verminderd: de trend is groen. Vergeleken met andere EU-landen is dit percentage relatief laag (derde plaats in 2019). Bijna 70 procent van de bevolking woont in een koopwoning. Hoewel dat aandeel trendmatig toenam tussen 2013 en 2020, neemt Nederland binnen de EU een middenpositie in.

Beleving heeft betrekking op de tevredenheid van mensen met hun woning en hun woonomgeving. Met 87,5 en 85,9 procent is de tevredenheid van de volwassen bevolking met respectievelijk de woning en de woonomgeving in 2020 groot, voor beide is de uitkomst vrijwel gelijk aan die in 2019. Wel is het percentage huishoudens dat in het dichtbevolkte Nederland onaangenaamheden in de buurt ervaart relatief hoog (18,5 procent in 2020).

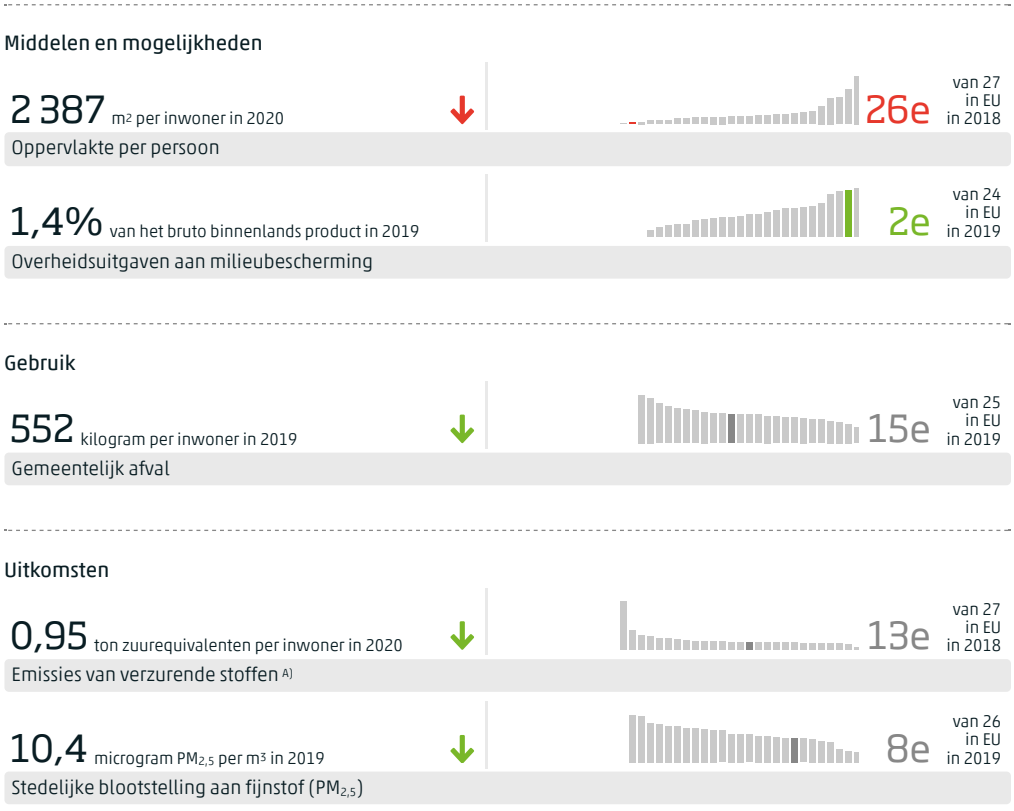
SDG 11.2 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

SDG 11 heeft niet alleen betrekking op wonen (dashboard 11.1), maar ook op de omgeving waarin gewoond en geleefd wordt. De SDG is erop gericht de lokale leefomgeving veilig, betaalbaar, toegankelijk en duurzaam te maken. Er is veel druk op de leefomgeving en de beschikbare ruimte.

Hier zijn veel verschillende ministeries bij betrokken: BZK, EZK, IenW, LNV, OCW, VWS en BZ (CBS, 2021a). Er zijn ook veel raakvlakken met andere SDG's, zoals 6, 9 en 13. Vanuit de overheid wordt gewerkt aan de Nationale Omgevingsvisie om vraagstukken met gevolgen voor de fysieke leefomgeving als verstedelijking, verduurzaming en klimaatadaptatie in samenhang aan te pakken. Hierbij hoort de Nationale Omgevingswet die alle huidige wetten over de leefomgeving bundelt en naar verwachting op 1 januari 2022 in werking treedt. Verder zijn hier het erfgoedbeleid, mobiliteitsbeleid, de (Europese) Agenda Stad rond vraagstukken als snelle verstedelijking en de impact van verstedelijking op het milieu, de City Deals en de Regio Deals van belang. Weerbaarheid tegen rampen is terug te vinden in het beleid op integraal waterbeheer en bij klimaatadaptatie.

In dit tweede dashboard bij SDG 11 ligt de focus op de omgevingsfactoren: de hoeveelheid ruimte per persoon, afvalverwerking en overheidsuitgaven voor het milieu. Andere indicatoren betreffen stedelijke fijnstofconcentraties en slachtoffers van misdaad. Het beeld is gemengd. Bij de trend in Nederland ontwikkelen vijf indicatoren zich in de richting van het SDG-doel, en twee duiden op een verwijdering van het doel. Ten opzichte van andere EU-landen neemt Nederland overwegend een middenpositie of een plaats onderin de lijst in.

SDG 11 Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

13,7% van de bevolking van 15+ was slachtoffer in 2019

14e van 23 in EU in 2018

Slachtofferschap van misdaad

42,9 index (trend 1990=100) in 2018

Trend stadsvogels

Beleving

18,5% van de huishoudens ervaart onaangenaamheden in 2020

25e van 27 in EU in 2019

Ervaring van onaangenaamheden in de buurt

1,4% van de bevolking van 15+ voelt zich vaak onveilig in 2019

Vaak onveilig voelen in de buurt

Middelen en mogelijkheden betreffen de beschikbare ruimte en de uitgaven aan de bescherming van de kwaliteit van de leefomgeving. Omdat de bevolking van Nederland blijft toenemen, wordt de totale ruimte (land- en wateroppervlak) per inwoner bijna automatisch steeds kleiner. In 2020 was er per inwoner 89 m^2 minder ruimte dan aan het begin van de trendperiode in 2013. Nederland is het op een na dichtstbevolkte land van de EU: alleen in Malta hebben mensen minder ruimte. Hierbij is overigens niet gekeken naar de toegankelijkheid of aantrekkelijkheid van de ruimte. Het CBS werkt momenteel in het kader van de Natuurlijk Kapitaalrekeningen aan aanvullende indicatoren om ruimtelijke druk te meten.
De overheidsuitgaven aan milieubescherming, uitgedrukt als percentage van het bbp, zijn redelijk constant en staan nu op 1,4 procent van het bbp. Nederland geeft verhoudingsgewijs veel uit aan milieubescherming, getuige de tweede plek van 24 EU-landen in 2019.

Gebruik gaat over hoe mensen hun leefomgeving gebruiken. Positief is dat gemeenten in de loop der jaren minder afval hoefden op te halen, de trend is dan ook groen. In 2013 ging het om 563 kg per persoon, in 2019 was dit 552 kg. Binnen Europa neemt Nederland echter een middenpositie in. Hierbij wordt aangetekend dat mogelijke verschillen in de soorten afval die gemeentelijke diensten in verschillende landen ophalen invloed kunnen hebben op de ranking.

Uitkomsten hebben betrekking op de kwaliteit en veiligheid van de leefomgeving. Er vinden omgerekend per inwoner steeds minder emissies van verzurende stoffen (zwaveloxide, stikstofoxide en ammonia) plaats, de trend is neerwaarts. De EU-richtlijn Nationale Emissieplafonds voor de uitstoot van verzurende stoffen stelt vanaf 2020 nieuwe regels voor het bepalen van de emissieplafonds en de toetsing van de emissies aan deze plafonds. Ook gunstig is de gestage en trendmatige afname van de stedelijke achtergrondconcentratie van fijnstof. Fijnstof is een verzamelbegrip en duidt op zwevende deeltjes in de lucht. In deze Monitor is de fijnere fractie van fijnstof opgenomen, namelijk $PM_{2,5}$; dit zijn de deeltjes met een diameter kleiner dan 2,5 micrometer.

Een ander aspect van de leefomgeving is de natuur. De indicator stadsvogels is een maatstaf voor natuur in de stad. Met deze vogels gaat het niet goed: de stadse broedvogels zijn als groep sinds 1990 met méér dan de helft achteruitgegaan. Hoewel sommige vogelsoorten zich meer thuis voelen tussen mensen en bebouwing dan in het buitengebied, is de index flink gedaald. Dit wijst erop dat de stedelijke omgeving als broedplek voor stadsvogels minder geschikt is geworden. Het CBS werkt momenteel aan een revisie van deze indicator. De nieuwe uitkomsten zullen naar verwachting in het voorjaar van 2021 beschikbaar komen. Een Europese vergelijking is niet mogelijk voor deze indicator.

Voor wat betreft veiligheid in de leefomgeving geven steeds minder Nederlanders aan slachtoffer van een misdaad te zijn; de trend sinds 2013 is neerwaarts (groen). In 2019 ging het om 13,7 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder. Dit was in 2013 nog bijna 20 procent.

Beleving gaat over hoe mensen hun leefomgeving ervaren. In 2019 voelde 1,4 procent van inwoners zich vaak niet veilig in de eigen buurt, en de trend sinds 2013 is dalend, dus groen. In vergelijking met andere EU-landen heeft een groot deel van de huishoudens last van onaangenaamheden als geluidsoverlast, vandalisme, criminaliteit en vervuiling in de directe woonomgeving. Het percentage was in 2020 (18,5 procent) wel wat minder hoog dan in 2019.

SDG 12 Verantwoorde consumptie en productie

SDG 12 concentreert zich op de transitie naar een circulaire economie met minder afhankelijkheid van grondstoffen. Het streven is efficiënter gebruik te maken van grondstoffen (waaronder hoogwaardig hergebruik van materialen), en het aanmoedigen van reductie en hergebruik van afval. Verder dient voedselverspilling tegengegaan te worden. Ten slotte worden bedrijven, overheid en consumenten aangespoord om bewuste keuzes te maken. Dit alles verlaagt de druk op het milieu en vermindert de afhankelijkheid van grondstoffen, en beperkt daarmee de negatieve gevolgen voor volgende generaties.

Het Nederlandse beleid dekt alle onderdelen van SDG 12. Het meeste beleid voor SDG 12 is opgesteld door de ministeries van IenW, EZK en LNV, maar er zijn ook beleidsstukken gemaakt vanuit BZK en BZ (CBS, 2021a). Het rijksbrede programma Circulaire Economie 2050 [23] (IenW) biedt de overkoepelende strategie, met bijdragen van bijvoorbeeld LNV (kringlooplandbouw) en EZK (verduurzaming van de Nederlandse basisindustrie). Daarnaast is er regio- en stedenbeleid (LNV, BZK) en draagt de rijksoverheid zelf bij via het beleid op maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI). Het bedrijfsleven wordt aangemoedigd via maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo). Er zijn belangrijke dwarsverbanden tussen SDG 12 en met name SDG's 2, 6, 7, 13 en 15.

Het beeld bij deze SDG voor de middellange termijn (2013–2020) is neutraal tot positief. Bij de trend in Nederland scoren vier indicatoren groen. Ook binnen de EU presteert Nederland tamelijk goed, met vier posities in de Europese voorhoede. Alleen bij de hoeveelheid gevaarlijk afval (omgerekend per inwoner) neemt Nederland een zeer lage positie in.

SDG 12 Verantwoorde consumptie en productie

Middelen en mogelijkheden

Gebruik

9 505 kilogram per inwoner in 2019

3e van 27 in EU in 2019

Binnenlands materialenverbruik

1 423 kilogram per inwoner in 2019

Bedrijfsafval

552 kilogram per inwoner in 2019 ↓

15e van 25 in EU in 2019

Gemeentelijk afval

299 kilogram per inwoner in 2018

21e van 27 in EU in 2018

Gevaarlijk afval

Uitkomsten

€ 4,42 bbp per kilogram materialenverbruik (prijzen 2010) in 2019 ↑

1e van 27 in EU in 2019

Grondstoffenproductiviteit

7,5 ton per inwoner in 2019

Grondstoffenvoetafdruk A)

74,6% van het totaal aan bedrijfsafval dat verwerkt wordt in 2019

Recycling van bedrijfsafval

56,9% van het totaal aan gemeentelijk afval dat verwerkt wordt in 2019 ↑

4e van 25 in EU in 2019

Recycling van gemeentelijk afval

63,9% van het totaal aan gevaarlijk afval dat verwerkt wordt in 2018

7e van 25 in EU in 2018

Recycling van gevaarlijk afval

0,611 hectare per inwoner in 2017

Landvoetafdruk B)

Beleving

14,2% van de bevolking van 16+ ervaart problemen in 2020

18e van 27 in EU in 2019

Milieuproblemen

Middelen en mogelijkheden gaan over de mogelijkheden om duurzaam te produceren en consumeren. Van de honderd bedrijven in Nederland met de hoogste omzet publiceerden er in 2020 bijna negentig een duurzaamheidsjaarverslag. Een dergelijk mvo-jaarverslag biedt inzicht in de mate waarin een bedrijf duurzaam produceert. Daarnaast is te zien dat het belang van de milieusector in de economie groter wordt. Bedrijven in deze sector produceren goederen en verlenen diensten die ten goede komen aan de bescherming van het milieu of het beheer van natuurlijke hulpbronnen. De trend in hun toegevoegde waarde is positief; in 2020 ging het om 2,4 procent van het bbp. De trend van de werkgelegenheid in de milieusector is neutraal, hier ging het in 2020 om 2,3 procent van de totale werkgelegenheid. In internationaal opzicht nam

Nederland in 2018 nog wel een middenpositie in met betrekking tot de toegevoegde waarde van de milieusector.

Gebruik betreft de hoeveelheid grondstoffen en andere materialen die worden verbruikt en het afval dat wordt geproduceerd. De overheid wil het gebruik van abiotische grondstoffen tussen 2014 en 2030 halveren, en streeft naar een volledig circulaire economie in 2050. Bij het binnenlands materialenverbruik heeft in 2019 een trendomslag plaatsgevonden van groen naar grijs, omdat het verbruik recentelijk niet verder is gedaald; in dat jaar ging het om ruim 9 500 kg per inwoner. De internationale positie van Nederland is hier wel hoog: derde in de EU in 2019.

Ontkoppeling tussen afvalproductie en de economie is eveneens een beleidsdoel. Dit houdt in dat economische groei gepaard gaat met relatief of zelfs absoluut minder afvalproductie. De trend van de hoeveelheid gemeentelijk afval per inwoner is dalend. In 2019 ging het om ruim 550 kg. De hoeveelheden bedrijfsafval en gevaarlijk afval per inwoner blijven trendmatig stabiel: in 2019 produceerde Nederland ruim 1 400 kg bedrijfsafval en in 2018 bijna 300 kg aan gevaarlijk afval per inwoner. Het bedrijfsafval is recentelijk wel afgenomen (met ruim 4 procent ten opzichte van 2018). Bij gevaarlijk afval staat Nederland laag (rood), als 21^{e} in de EU in 2018.
Bij gemeentelijk afval staat Nederland midden op de Europese ladder, voor bedrijfsafval is geen internationale vergelijking gemaakt.

Uitkomsten gaan over efficiëntie van grondstoffengebruik en hergebruik van afval. Nederlandse producenten gaan steeds efficiënter om met de benodigde grondstoffen: de trend van de grondstoffenproductiviteit is groen en stijgend. Nederland voert in 2019 de EU-ranglijst aan. Bij de grondstoffenvoetafdruk – de totale hoeveelheid gebruikte grondstoffen per inwoner – is de trend neutraal. Het CBS werkt overigens aan het verbeteren van de methode om deze voetafdruk te berekenen.
De regering streeft naar halvering tussen 2012 en 2022 van de hoeveelheid afval die niet wordt gerecycled, gecomposteerd of in energie omgezet. In 2019 werd driekwart van het bedrijfsafval als product of als materiaal opnieuw gebruikt. Hierbij worden meestal recyclingbedrijven of handelaren in afval- en schroot ingeschakeld. Bij dit percentage zijn ook nuttige toepassingen van bedrijfsafval als funderingsmateriaal voor wegverharding of als afdekmateriaal op stortplaatsen inbegrepen, maar niet het gebruik van afval als (secundaire) brandstof met energieterugwinning.

Het hergebruik- en composteerpercentage van het gemeentelijk afval is verder gestegen, naar 56,9 procent. Van het gevaarlijk afval werd in 2018 ongeveer twee derde apart ingezameld. Nederland heeft bij de gescheiden inzameling van gemeentelijk afval en zelfs ook gevaarlijk afval al een aantal jaren een hoge Europese ranking. Voor recycling van bedrijfsafval is geen internationale vergelijking gemaakt.

De landvoetafdruk is een maatstaf voor het landgebruik ten behoeve van Nederlandse consumptie, ofwel de hoeveelheid land die wereldwijd nodig is om te voorzien in de Nederlandse consumptie door burgers en overheid. Bij groeiende bevolking en welvaart kan bijvoorbeeld de vraag naar biobrandstoffen toenemen. En als landbouwgrond onbruikbaar wordt door erosie, verzilting, verstedelijking of woestijnvorming zullen meer natuurlijke gebieden worden ontgonnen, met achteruitgang van de biodiversiteit tot gevolg. Het meest recente jaar waarvoor deze voetafdruk beschikbaar is, is 2017. Bij deze indicator zijn binnen de periode 2013–2020 niet genoeg datapunten beschikbaar om een trend te kunnen berekenen.

Beleving betreft de zorgen van mensen over vervuiling, verspilling, grondstoffenverbruik en andere aspecten van duurzaamheid. In 2020 ervoer ruim 14 procent van de volwassen bevolking hinder van afval, verontreiniging of andere milieuproblemen.

SDG 13 Klimaatactie

SDG 13 is gericht op de aanpak van door mensen veroorzaakte klimaatverandering. Daarbij ligt de focus op weerbaarheid en klimaatadaptatie, het uitvoeren van nationaal beleid met maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan en bewustwording en capaciteitsopbouw ten aanzien van klimaatverandering. Dit beleid is afkomstig van de ministeries van IenW en EZK (CBS, 2021a). Het Klimaatakkoord en de daaruit voortvloeiende Klimaatwet vormen de kern. Daarnaast is er het Deltaprogramma, dat ten doel heeft Nederland te beschermen tegen overstromingen en de gevolgen van extreem weer. Het beleid hangt nauw samen met de inzet op hernieuwbare energie (SDG 7), circulariteit (SDG 12), kringlooplandbouw (SDG 2), industrie, infrastructuur en mobiliteit (SDG 9), stedelijke ontwikkeling (SDG 11) en water (SDG 6).

In dit dashboard ligt de focus op de vermindering van uitstoot van broeikasgassen. Energiebesparing en hernieuwbare energie (zie SDG 7) dragen bij aan deze vermindering. Door goederen en diensten te importeren voor binnenlands verbruik, beïnvloeden Nederlandse economische activiteiten ook de uitstoot van broeikasgassen elders in de wereld.

Bij de middellangetermijntrend in Nederland (2013–2020) is het beeld overwegend neutraal tot positief. Alleen de cumulatieve CO_2-emissies ontwikkelen zich ongunstig vanuit het perspectief van brede welvaart. Het beeld bij de internationale vergelijking is minder florissant, ondanks de veelal positieve trends heeft Nederland in vergelijking met andere EU-landen voor meerdere indicatoren een plek in de achterhoede.

SDG 13 Klimaatactie

Middelen en mogelijkheden

0,3% van het bruto binnenlands product in lopende prijzen in 2020 ↑

Overheidsuitgaven aan klimaatmitigatie A)

Gebruik

9,5 ton CO_2-equivalenten per inwoner in 2020 ↓ — 23e van 27 in EU in 2018

Broeikasgasemissies (IPCC) per inwoner A)

-24,5% verandering ten opzichte van het basisjaar 1990 in 2020 ↓ — 18e van 27 in EU in 2018

Reductie broeikasgasemissies (IPCC definitie) A)

-8,5% verandering ten opzichte van het basisjaar 2005 in 2019 — 27e van 27 in EU in 2019

Reductie CO_2-emissies ETS sectoren

Uitkomsten

7,7 ton CO_2 per inwoner sinds 1860 in 2020 ↑ — 13e van 16 in EU in 2018

Cumulatieve CO_2-emissies A)

0,28 kilogram CO_2-equivalenten per euro bbp (prijzen 2015) in 2020 ↓ — 9e van 27 in EU in 2019

Broeikasgasintensiteit van de economie A)

14,4 ton CO_2-equivalenten per inwoner in 2020

Broeikasgasvoetafdruk [A)]

Beleving

76,8% van de bevolking van 15+ maakt zich zorgen in 2016

7e van 17 in EU in 2016

Zorg over klimaatverandering [B)]

Middelen en mogelijkheden hebben betrekking op de middelen die in Nederland worden ingezet om klimaatverandering tegen te gaan en de gevolgen ervan te ondervangen. De trend van de overheidsuitgaven gerelateerd aan het verminderen van de Nederlandse impact op het klimaat (klimaatmitigatie) is stijgend. In 2020 ging het om 0,3 procent van het bbp.
Een internationale vergelijking is niet voorhanden.

Gebruik betreft de manieren waarop Nederland bijdraagt aan klimaatverandering.
De Nederlandse bijdrage aan het mondiaal afgesproken doel de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder 2 graden Celsius en te streven naar 1,5 graden Celsius, kreeg vorm in het Klimaatakkoord van juni 2019. De nationale klimaatdoelen voor 2030 en 2050 zijn vastgelegd in de Klimaatwet. Voor 2030 geldt dat de uitstoot van broeikasgassen 49 procent lager dient te zijn dan in 1990. Tot voor kort was dit ambitieuzer dan de 40 procent reductie die voor Europa gold, maar op 11 december 2020 is door de EU besloten om de 2030-reductiedoelstelling voor Europa te veranderen naar 55 procent. Voor 2050 is de Nederlandse reductiedoelstelling 95 procent en dient de elektriciteitsproductie 100 procent CO_2-neutraal te zijn.

In 2020 was de broeikasgasuitstoot 24,5 procent lager dan die in 1990, conform een eerste berekening (maart 2021) door CBS en RIVM/Emissieregistratie. Dit benadert de Urgenda-doelstelling: een afname van minimaal 25 procent tussen 1990 en 2020. Het verschil is klein en ligt binnen de onzekerheidsbandbreedte van de broeikasgasemissies. Mede dankzij een lager steenkoolverbruik in de elektriciteitssector en minder vervoersbewegingen in 2020 vanwege de coronacrisis slaat de trend om van neutraal naar groen. Het is een open vraag hoeveel hoger de uitstoot wordt zodra de beperkende maatregelen worden afgeschaald of opgeheven. De reductie sinds 1990 is met name bereikt door een halvering van de uitstoot van methaan en lachgas.
In 2020 was de CO_2-uitstoot 14 procent lager dan in 1990; in 2019 was het nog 6 procent lager. De broeikasgasuitstoot per inwoner heeft een neerwaartse trend en was 9,5 ton in 2020. Deze trenddaling is positief, maar vergeleken met andere EU-landen is de uitstoot nog altijd hoog (23^{e} van 27 landen).

Bedrijven met de hoogste uitstoot van broeikasgassen zijn verplicht deel te nemen aan het emissiehandelssysteem (EU ETS), een instrument waarmee de EU de uitstoot van broeikasgassen wil verminderen conform de afspraken in het Kyoto Protocol. Houders van emissierechten mogen een vastgestelde hoeveelheid broeikasgassen uitstoten. In 2020 moest de uitstoot van sectoren die vallen onder EU ETS 21 procent lager zijn dan in 2005. Voor ETS zijn er geen nationale doelstellingen. In 2019 was de ETS reductie voor de hele EU-27 33 procent. Dit is ruim voldoende om de EU doelstelling voor 2020 te halen. Nederland was in 2019 de hekkensluiter in Europa met een ETS reductie van slechts 8,5 procent.

Uitkomsten betreffen het geheel aan Nederlandse bijdragen aan de mondiale uitstoot van broeikasgassen. De indicator cumulatieve CO_2-emissies wordt berekend door, vanaf 1860, jaarlijks de som te nemen van de CO_2-uitstoot gedeeld door de som van het inwonertal. De hoeveelheid opgebouwde CO_2-emissies stijgt gestaag, omdat per inwoner nu meer wordt uitgestoten dan in het verleden. De cumulatieve CO_2-emissies geven een indicatie van het Nederlandse aandeel in de

wereldwijde historische CO_2-uitstoot. De Nederlandse bijdrage aan deze uitstoot is relatief hoog, 13e van 16 EU-landen. Bij de broeikasgasintensiteit van de economie – een maat voor de hoeveelheid uitstoot per euro bbp – daalt de trend, hetgeen positief is.

Bij de broeikasgasvoetafdruk is de trend eveneens dalend. Deze voetafdruk, een maatstaf voor de totale broeikasgasemissies ten behoeve van de Nederlandse consumptie, kwam in 2020 uit op 14,4 ton CO_2-equivalenten per inwoner. Dit is duidelijk minder dan in 2019; de daling was 8,2 procent.

Beleving betreft de zorgen over het klimaat en de mate waarin mensen klimaatverandering als een probleem ervaren. Hierover is in de European Social Survey eenmalig een vraag gesteld, in 2016. Ruim driekwart van de Nederlandse bevolking maakte zich toen zorgen over klimaatverandering en de effecten daarvan. Daarmee scoorde Nederland gemiddeld van 17 EU-landen.

SDG 14 Leven in het water

SDG 14 richt zich op de bescherming van zeeën en oceanen, en op duurzaam gebruik van mariene hulpbronnen. Zeewater bedekt ongeveer driekwart van de planeet en vormt het grootste ecosysteem ter wereld. De toenemende negatieve effecten van klimaatverandering, overbevissing en vervuiling vormen een bedreiging voor de intrinsieke waarde van het ecosysteem zelf en voor het gebruik dat er van gemaakt wordt. Dit dashboard besteedt aandacht aan onder andere het voorkomen en verminderen van vervuiling van en de duurzaamheid van de visserij in de Noordzee.

Hoewel er veel meetgegevens voorhanden zijn over de verschillende mariene wateren van Nederland (een deel van de Noordzee, de Waddenzee en de zeearmen), zijn er vooralsnog weinig samenvattende indicatoren met een voldoende meetfrequentie, tijdigheid en onomstreden duiding die in de monitoring opgenomen kunnen worden. Omdat slechts weinig EU-landen grenzen aan de Noordzee is het ook niet goed mogelijk om een internationale vergelijking te maken. Dit jaar starten het CBS en Rijkswaterstaat een onderzoek naar het natuurlijk kapitaal van de Noordzee. Hierin ligt de nadruk op de ecosysteemdiensten die de Noordzee levert, en hun monetaire waarde. Ook wordt expliciet gekeken naar de biodiversiteit en milieukwaliteit van het gebied, en de druk hierop. Daarnaast is een pilotproject van start gegaan om data over het Waddenzeegebied te inventariseren, eveneens met het doel om de milieukwaliteit en biodiversiteit in dit gebied in indicatoren te vatten.

Beleidsmaatregelen voor SDG 14 zijn afkomstig van de departementen IenW en LNV (CBS, 2021a). De Beleidsnota Noordzee 2016–2021 bevat het overkoepelende beleid voor de Noordzee, waaraan veel internationale afspraken gekoppeld zijn. Er zijn veel dwarsverbanden met andere SDG's: 2, 7, 12, 13 en 15. Zo richt het Akkoord voor de Noordzee zich op transities (natuur, voedsel, energie). Verduurzaming van de sector is een speerpunt van het Europese visserijbeleid.
Het Kustpact is van belang voor klimaatadaptatie en het beleid op het tegengaan van zwerfvuil raakt circulariteit. Voor de Waddenzee geldt de Ontwerp Agenda voor het Waddengebied 2050.

SDG 14 Leven in het water

Uitkomsten

45,5 score op schaal 0-100 (100= volledig schoon) in 2020

16e van 22 in EU in 2020

Clean water index

3 van 4 soorten consumptievis zijn boven de duurzaamheidsgrens in 2019

Voorraden vis

75,8% heeft de kwalificatie 'uitstekend' in 2020

16e van 22 in EU in 2019

Kwaliteit van zwemwater kustwateren

65,7 index (trend 1990=100) in 2015

Trend fauna Noordzee

Middelen en mogelijkheden betreffen de omvang van het mariene areaal en de middelen die worden ingezet om het te onderhouden en beschermen. Een groot deel van de Nederlandse mariene wateren is beschermd gebied, desalniettemin vinden er nog veel activiteiten plaats. Zo wordt er langs de randen van de Doggersbank (een Natura 2000-gebied) nog veel gevist. Omdat verschillende vormen van bescherming en gebruik elkaar overlappen, is niet overal de bescherming volledig geïmplementeerd. Daardoor is het nog niet mogelijk een eenduidig beeld van de ontwikkelingen hieromtrent te geven.

Gebruik betreft de benutting van de zee voor economische activiteiten en recreatie en natuurbeschermingsaspecten. Het Nederlandse mariene areaal wordt intensief gebruikt voor scheepvaart, visserij en recreatie. Daarnaast wordt een toenemend areaal van de Noordzee gebruikt voor de aanleg van windmolenparken en zijn er experimenten met andere vormen van duurzame energie. Op dit moment zijn voor deze verschillende vormen van gebruik geen indicatoren bekend die een beeld geven voor het gehele Nederlandse mariene areaal en die voldoen aan de kwaliteitseisen van deze publicatie.

Uitkomsten gaan over de kwaliteit van het zeewater en het natuurlijke leven in en rondom de Nederlandse mariene wateren. De duurzaamheid van bevissing is voor vier belangrijke soorten consumptievis bepaald door de huidige visstand te vergelijken met de duurzame visstand (de visstand die nodig is voor het in stand houden van een gezonde populatie). In 2019 gold voor drie van de vier vissoorten (haring, schol en tong) dat de populatie groot genoeg was om van een duurzame visstand te spreken; voor kabeljauw was dat niet het geval.

In 2020 was ruim driekwart van het zwemwater langs de Nederlandse kust van uitstekende kwaliteit. Nederland staat met de zwemwaterkwaliteit van het kustwater en de meer algemene 'clean water index' onderin de middengroep van de Europese ranglijst. Een – niet heel recente – indicator voor biodiversiteit van water en bodemleven inclusief zeevogels is de Trend fauna Noordzee. Het CBS hoopt deze indicator in het najaar van 2021 te actualiseren. Kijkend naar de reeks die beschikbaar is voor 1990–2015 blijkt de gemiddelde populatie-omvang van dieren in de open (offshore) Noordzee met bijna een derde te zijn achteruitgegaan. Van de in totaal 140 soorten in deze indicator namen er 57 significant af en 35 toe (in aantal). Vooral van de bodemfaunasoorten – met 85 soorten de grootste groep in deze indicator – nam het aantal af. De biodiversiteit van de diepe Noordzee staat dus onder druk.

Beleving heeft betrekking op de zorgen van mensen over de vervuiling van en het leven in zeeën en oceanen. Ook hiervoor zijn nog geen indicatoren beschikbaar.

SDG 15 Leven op het land

SDG 15 betreft bescherming, herstel en duurzaam beheer van alle vormen van leven op het land. Bescherming en herstel van ecosystemen en biodiversiteit kunnen de weerbaarheid versterken tegen toenemende bevolkingsdruk, intensivering van landgebruik en klimaatverandering. Gezonde ecosystemen staan aan de basis van processen die grote invloed hebben op de brede welvaart, zoals de beschikbaarheid van schoon water en schone lucht, de aanwezigheid van insecten voor bestuiving en de mogelijkheden voor ontspanning, recreatie en educatie. Natuur heeft een intrinsieke waarde voor de brede welvaart 'hier en nu' en voor toekomstige generaties. Het is tegelijkertijd een kritieke factor: als ecosystemen eenmaal verwoest zijn kan de schade onherstelbaar blijken.

Het beleid voor SDG 15 wordt vooral gemaakt op de departementen IenW en LNV, op onderdelen samen met BZ (CBS, 2021a). In het Klimaatakkoord staan doelen voor CO_2-reductie (en equivalenten daarvan als methaan en lachgas) voor landbouw en landgebruik. Het Nationaal Programma Landbouwbodems (NPL) is erop gericht dat in 2030 alle Nederlandse landbouwgrond duurzaam wordt beheerd, zodat de bodem optimaal kan functioneren en de kwaliteit zo hoog mogelijk is en blijft voor volgende generaties. Duurzaam beheerde bodems zijn ook van belang voor SDG 2, en het Klimaatakkoord raakt ook SDG 13.

In het dashboard is bij de trend in Nederland het beeld overwegend rood en grijs. Negatieve ontwikkelingen zijn zichtbaar bij indicatoren voor ruimte voor de natuur, en de biodiversiteitsindicatoren. Bij de internationale vergelijking is het beeld gemengd. Alleen de uitgaven voor milieu en voor milieubescherming zijn relatief hoog.

SDG 15 Leven op het land

Middelen en mogelijkheden

1,4% van het bruto binnenlands product in 2019		2e	van 24 in EU in 2019
Overheidsuitgaven aan milieubescherming			
2,3% van het bruto binnenlands product in 2020	↓	4e	van 25 in EU in 2017
Totale milieu-uitgaven [A]			
2 387 m² per inwoner in 2020	↓	26e	van 27 in EU in 2018
Oppervlakte per persoon			
907,6 m² groen- en zoetwatergebied per inwoner in 2018	↓		
Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw [D]			
14,8% van het totale landoppervlak in 2015		27e	van 27 in EU in 2015
Natuur- en bosgebieden [B]			

Gebruik

20,7% van het totale landoppervlak in 2019
Beheerde natuur in NNN

1,2 kilogram fosfor per hectare cultuurgrond in 2020

12e van 18 in EU in 2017
Fosforoverschot A)

176,4 kilogram stikstof per hectare cultuurgrond in 2020

19e van 19 in EU in 2017
Stikstofoverschot A)

Uitkomsten

71,4% van de landnatuur kampt met stikstofoverschrijding grens in 2018
Stikstofdepositie en landnatuur

60,9% van de soorten is niet-bedreigd in 2020
Rode Lijst Indicator A)

60,7 index (2000=100) in 2019

9e van 19 in EU in 2017
Vogels boerenland

83 index (trend 1990=100) in 2019
Fauna van het land

Beleving

14,2% van de bevolking van 16+ ervaart problemen in 2020

18e van 27 in EU in 2019
Milieuproblemen

Middelen en mogelijkheden betreffen de omvang van de natuurlijke ruimte en de middelen voor herstel en bescherming. De overheidsuitgaven aan milieubescherming waren in 2019 1,4 procent van het bbp. Nederland geeft hier relatief veel aan uit vergeleken met andere EU-landen. Ook de totale milieu-uitgaven (milieukosten en investeringen van overheden en bedrijfsleven) zijn relatief hoog vergeleken met andere EU-landen, maar deze dalen wel trendmatig. De beschikbare oppervlakte per persoon is op Malta na de kleinste van alle EU-landen en deze blijft dalen, de bevolking groeit immers nog. Nog geen 15 procent van het landoppervlak is bedekt met natuur en bos, waarmee Nederland van 26 EU-landen onderaan de ranglijst staat.

Een nieuwe indicator is het areaal 'groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw' per inwoner. Deze indicator uit de Natuurlijk Kapitaalrekeningen heeft een dalende trend. Het totale areaal van deze ruimte in hectare laat tussen 2015 en 2018 overigens een kleine toename zien, die vrijwel geheel valt toe te schrijven aan akkers en grasland met een vorm van agrarisch natuurbeheer. Deze groei maskeert echter de afname in omvang van een groot aantal andere landschapseenheden als heggen, bomenrijen en hagen, en van bos in Nederland. Bij de indicator groen-blauwe ruimte is ervoor gekozen om zowel het oppervlak van de Noordzee als het areaal in gebruik voor reguliere landbouw niet mee te nemen. Zij zouden door hun omvang zo domineren dat de ontwikkeling bij alle andere landschapseenheden niet meer zichtbaar zou zijn. Daarnaast is het niet representatief voor de beschikbare ruimte per inwoner om de gehele

Noordzee mee te rekenen. Het oppervlak van de Waddenzee en het IJsselmeer is wel meegeteld, dit verklaart het relatief hoge aantal vierkante meters per inwoner.

Gebruik betreft de bescherming en benutting van de natuurlijke ruimte en haar ecosystemen en de druk op het natuurlijke systeem door menselijke activiteiten. Natuur wordt in Nederland beschermd binnen het Natuur Netwerk Nederland (NNN). Het NNN omvat bestaande en nieuw aan te leggen natuur, en bevat zowel de nationale parken en de Natura 2000-gebieden als agrarisch natuurbeheer en terrein aangekocht voor natuurontwikkeling. Eind 2019 besloeg het NNN-areaal 20,7 procent van het landoppervlak. Het areaal neemt trendmatig toe, inmiddels is ruim 41 duizend hectare gerealiseerd van de beoogde 80 duizend hectare extra natuur in 2027.

Een teveel aan fosfor en stikstof, vooral afkomstig uit de landbouw, heeft negatieve gevolgen voor de kwaliteit van het oppervlaktewater en ecosystemen zoals heide, bos en duinen. Het stikstofoverschot, dat wil zeggen het deel van de stikstof uit mest dat niet door landbouwgewassen wordt opgenomen maar uitspoelt naar bodem en grond- en oppervlaktewater, was in Nederland het hoogst vergeleken met 18 andere EU- landen in 2017.

Uitkomsten hebben betrekking op de kwaliteit van ecosystemen en biodiversiteit. Nederland is het tweede landbouwexportland ter wereld. Die productie heeft een keerzijde: een zeer hoge depositie van stikstof. Daar waar de neerslag van stikstof groter is dan de natuurlijke vegetatie aankan, is sprake van een overschrijding van de kritische depositiewaarde. Natuur die hieraan blootgesteld wordt, wordt in haar voortbestaan bedreigd en specifieke soorten zullen verdwijnen. In Nederland werd in 2018 bij ruim 71 procent van alle landnatuur de kritische depositiewaarde overschreden.[24] De trend is neutraal, maar het percentage is hoog.

De indicator voor boerenlandvogels (weide-, akker- en erfvogels) geldt als maat voor de kwaliteit van het agrarisch gebied. De trendmatige daling duidt op minder goede leefomstandigheden voor deze soorten. Deze index is in 2019 bijna veertig procent lager dan in het startjaar (2000=100). Vogels die zich wel goed handhaven zijn overigens de ganzen, maar deze behoren niet tot de kenmerkende boerenlandvogels. De rode-lijstindicator geeft aan dat 60,9 procent van de soorten (verdeeld over zeven soortgroepen dieren en hogere planten) in Nederland niet wordt bedreigd, maar dat de trend rood is: het aandeel bedreigde soorten nam tussen 2013 en 2020 dus trendmatig toe. Ook met de fauna van het land gaat het niet goed: de trend is hier eveneens rood. In 2019 was deze index 17 procent lager dan in het basisjaar 1990.

Beleving gaat over de beleving van de kwaliteit van de natuurlijke ruimte en zorgen over vervuiling en de verdwijning van soorten. In 2020 had 14,2 procent van de bevolking last van vuil en verontreiniging of andere milieuproblemen. Dit is een kleine daling ten opzichte van 2019. Binnen Europa neemt Nederland een middenpositie in.

SDG 16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

SDG 16.1 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

SDG 16 richt zich op het bevorderen van een vreedzame en veilige samenleving. De doelen betreffen zowel veiligheid en vrede als instituties. Dit eerste dashboard (16.1) gaat over veiligheid en vrede; instituties komen aan bod in een tweede dashboard bij deze SDG (16.2). Bij veiligheid en vrede hoort het terugdringen van alle vormen van geweld en de sterfte die hiervan het gevolg is. Speciale aandacht gaat uit naar geweld tegen kinderen en naar georganiseerde misdaad. In een veilige samenleving heeft iedereen toegang tot het rechtssysteem, en wordt corruptie tegengegaan. Het ervaren van onveiligheid – met de daarmee samengaande gevoelens van kwetsbaarheid en onzekerheid – kan een grote impact hebben op het persoonlijke leven. (On)veiligheid heeft daarom, zowel objectief als subjectief, effect op de brede welvaart 'hier en nu'. Het leger, de politie en justitie hebben de taak om de veiligheid te vergroten en te handhaven, preventief en via het rechtssysteem. Vertrouwen van burgers in deze instanties kan het gevoel van veiligheid vergroten.

Het Nederlandse beleid dekt SDG 16 grotendeels. De meeste beleidsmaatregelen en -voornemens op het gebied van deze SDG zijn opgesteld door de ministeries van JenV en BZK. Ook de departementen SZW, VWS, OCW en BZ hebben beleid geformuleerd voor onderdelen van SDG 16. De belangrijkste inzet vindt plaats in het kader van het beleid op veiligheid en tegen ondermijning. Daarnaast is er aandacht voor rechtstoegang (CBS, 2021a).

Het beeld bij dit dashboard is voor de trendmatige ontwikkelingen positief. De meeste indicatoren wijzen op een stabiele of toenemende welvaart. Bij de Nederlandse positie op de Europese ranglijst is het beeld meer gemengd. Bij drie indicatoren neemt Nederland een koppositie in, met twee andere staat Nederland laag op de EU-ranglijst. Niet voor alle indicatoren in dit dashboard kan overigens een internationale vergelijking gemaakt worden.

SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

Middelen en mogelijkheden

1,8% van het bruto binnenlands product in 2019
Overheidsuitgaven aan openbare orde en veiligheid
8e van 24 in EU in 2019

1,3% van het bruto binnenlands product in 2019 ↑
Overheidsuitgaven aan landsverdediging
10e van 24 in EU in 2019

288 politiebeambten per 100 000 inwoners in 2020 ↓
Politiebeambten
20e van 25 in EU in 2018

Gebruik

65 gedetineerden per 100 000 inwoners in 2018
Gedetineerden
4e van 25 in EU in 2018

10,5% van alle verdachten in 2020
Minderjarige verdachten
21e van 24 in EU in 2018

Uitkomsten

0,6 sterfgevallen per 100 000 inwoners in 2019

5e van 27 in EU in 2018

Sterfte door moord of doodslag

46,4 misdrijven per 100 000 inwoners in 2020

Geregistreerde misdrijven

13,7% van de bevolking van 15+ was slachtoffer in 2019

14e van 23 in EU in 2018

Slachtofferschap van misdaad

13,0% van de bevolking van 15+ was slachtoffer in 2019

Slachtofferschap van cybercrime

9,6 gemelde slachtoffers per 100 000 inwoners in 2019

Slachtoffers mensenhandel [C]

11,0% van de vrouwen van 12-24 jaar heeft te maken met seksueel geweld in 2017

Seksueel geweld tegen jonge vrouwen [B]

2,0% van de mannen van 12-24 jaar heeft te maken met seksueel geweld in 2017

Seksueel geweld tegen jonge mannen [B]

Beleving

1,81 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2019

5e van 27 in EU in 2019

Vertrouwen in de rechtsstaat

1,4% van de bevolking van 15+ voelt zich vaak onveilig in 2019

Vaak onveilig voelen in de buurt

2,1% van de 15-18 jarigen ervaart kans op mishandeling als groot in 2019

Verwachte kans op kindermishandeling

Middelen en mogelijkheden hebben in deze context betrekking op de middelen die worden ingezet om een eerlijke rechtsgang en de nationale veiligheid te garanderen. De overheidsuitgaven aan openbare orde en veiligheid laten geen dalende tendens meer zien: de trend is omgeslagen van rood naar grijs. Bij de uitgaven aan landsverdediging is er eveneens een omslag, van neutraal naar een stijgende (ofwel groene) trend. Nederland neemt bij beide indicatoren in Europa een middenpositie in. De operationele sterkte van de politie, omgerekend per inwoner, neemt af. Het aantal agenten dat direct contact heeft met burgers en/of direct bijdraagt aan kerntaken, is na een piek van 307 vte per 100 duizend inwoners in 2013 afgenomen naar 288 vte in 2020. Dit is weinig (20e plaats) in vergelijking met 24 andere EU-landen.

Gebruik betreft voor deze SDG het aantal mensen dat in aanraking komt met of een beroep doet op justitie. Het aantal personen in gevangenissen, penitentiaire en tuchtinstellingen is in internationaal perspectief relatief laag. Wel is de trend omgeslagen van groen (dalend) naar neutraal; het aantal is in 2018 gestegen naar 65 per 100 duizend inwoners. Het aantal minderjarige verdachten (als percentage van alle verdachten) dat in beeld is gekomen bij de

politie is vergeleken met andere EU-landen juist hoog (21e van 24 in 2018). Het percentage schommelt al jaren rond 10 à 11 procent.

Uitkomsten betreffen misdrijven die worden gepleegd en het aantal slachtoffers daarvan. Steeds minder Nederlanders geven te kennen slachtoffer te zijn geweest van traditionele vormen van criminaliteit zoals geweld, inbraak, diefstal en vernieling: 13,7 procent van de bevolking van 15 jaar of ouder in 2019. Dit was nog 19,8 procent in 2013, het begin van de trendperiode. De politie registreerde ook minder van deze misdrijven: 46,4 misdrijven per 100 duizend inwoners in 2020 vergeleken met 65,9 in 2013. Bij beide indicatoren is de trend groen ofwel neerwaarts. Het slachtofferschap van misdaad is internationaal gezien gemiddeld. Slachtofferschap van cybercrime (digitale vormen van identiteitsfraude, koop- en verkoopfraude, hacken en cyberpesten) dat apart wordt geregistreerd, stond op 13 procent in 2019. Een deel van de criminaliteit blijft overigens buiten beeld van registraties. Zo wordt niet altijd aangifte gedaan, maar kan ook per land enigszins verschillen welke delicten worden geregistreerd. Nieuwe cijfers over slachtofferschap zijn voor deze Monitor niet voorhanden, het betreft namelijk een tweejaarlijkse enquête.

Op mensenhandel is moeilijk zicht te krijgen daar veel slachtoffers niet in beeld komen bij instanties. Dit maakt de datakwaliteit onvoldoende voor bepaling van een trend. De in de Monitor opgenomen data van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel betreffen geregistreerde slachtoffers.[25] Met 1 661 slachtoffers (9,6 per 100 duizend inwoners) waren dat er in 2019 fors meer dan in 2018, toen met 780 het laagste aantal sinds de start van de meting in 2009 bereikt werd. Er zijn aanwijzingen dat maar een relatief klein deel van de slachtoffers in beeld komt bij instanties. De Nationaal Rapporteur heeft namelijk samen met experts op het gebied van omvangschattingen van verborgen populaties en met UNODC voor 2017 een eerste betrouwbare schatting gemaakt van de totale populatie van slachtoffers van mensenhandel. Hieruit bleek dat er in Nederland vermoedelijk jaarlijks tussen de 5 000 en 7 500 slachtoffers van mensenhandel zijn.

Het aandeel jonge mannen dat zich geconfronteerd zag met seksueel grensoverschrijdend gedrag was bij de laatste meting van het Rutgers Kenniscentrum Seksualiteit[26] in 2017 2 procentpunt lager dan bij de voorlaatste meting in 2012, dit is een halvering. Bij de jonge vrouwen was er in 2017 een afname van 6 procentpunt ten opzichte van de vorige meting in 2012, het percentage daalde daar van 17 naar 11 procent. De meetfrequentie van deze indicator is te laag om een trend te bepalen. Ook zijn er geen internationale gegevens beschikbaar.

Beleving heeft betrekking op het vertrouwen in justitie en politie en het gevoel van veiligheid. Het vertrouwen in de rechtstaat is een van de zes aspecten van deugdelijk bestuur die worden gemeten met de Worldwide Governance Indicators van de Wereldbank. Nederlanders hebben relatief veel vertrouwen in het rechtssysteem, waaronder de politie en de rechtbanken. Alleen in de Scandinavische landen en Oostenrijk is het vertrouwen groter.

Er is sprake van een duidelijke afname bij het percentage mensen dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt; deze trend is groen.

SDG 16.2 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

Naast veiligheid en vrede (zie vorige dashboard) heeft SDG 16 ook betrekking op instituties. Het gaat daarbij om verantwoording en transparantie op elk niveau, met inclusieve en representatieve besluitvorming. Ook publieke toegang tot informatie en bescherming van fundamentele vrijheden zijn belangrijke doelen binnen SDG 16. Doeltreffende, verantwoordelijke en transparante instituties zijn essentieel voor het ontwikkelen, maar ook het behouden van brede welvaart. De kwaliteit van deze instellingen bepaalt mede de samenhang en effectiviteit van beleid. In een open en democratische samenleving is het ook belangrijk dat instituties verantwoording afleggen; vertrouwen van burgers in de overheid bevordert tenslotte de actieve participatie van burgers in de samenleving.

In dit tweede dashboard van SDG 16 zijn relatief veel extra indicatoren toegevoegd ten bate van de Nederlandse beleidscontext. Het meeste beleid op het gebied van SDG 16 is opgesteld door de ministeries van JenV en BZK. Ook de departementen SZW, VWS, OCW en BZ hebben beleid voor onderdelen van SDG 16 geformuleerd. Voor instituties betreft dit in het bijzonder de openheid van de overheid en toegankelijkheid van overheidsdiensten (CBS, 2021a).

Het beeld bij dit dashboard is voor de trendmatige ontwikkelingen minder gunstig, met drie rode tegen één groene trend en twee trendomslagen van groen naar stabiel. Vergeleken met andere Europese landen scoort Nederland op het gebied van deze SDG echter erg goed: met vrijwel alle indicatoren staat Nederland bovenin de EU-ranglijst.

SDG 16 Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

Middelen en mogelijkheden

4,1% van het bruto binnenlands product in 2019 ↓		21e	van 24 in EU in 2019
Overheidsuitgaven aan algemeen overheidsbestuur			

Gebruik

77,6% van de werknemers valt onder CAO in 2017 ↓		7e	van 14 in EU in 2016
Dekking van de collectieve arbeidsovereenkomsten			
81,9% van de stemgerechtigden is gaan stemmen in 2017		6e	van 27 in EU in 2020
Opkomst parlementsverkiezingen [B]			

Uitkomsten

1,86 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2019		1e	van 27 in EU in 2019
Kwaliteit van overheidsregelgeving			
1,80 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2019		4e	van 27 in EU in 2019
Effectiviteit van overheidsbestuur			
82 score op schaal 0-100 (100 = niet corrupt) in 2020 ↓		4e	van 27 in EU in 2020
Corruptie perceptie index			

1,56 score op schaal van -2,5 (zwak) tot (2,5) deugdelijk in 2019

4e van 27 in EU in 2019

Inspraak en verantwoordingsplicht

3,5 dagen in 2019

1e van 27 in EU in 2019

Tijd vereist om een bedrijf te starten

Beleving

69,5% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen in 2020 ↑

3e van 23 in EU in 2018

Vertrouwen in instituties

Middelen en mogelijkheden hebben hier betrekking op middelen die de overheid heeft om haar taken uit te voeren en diensten te verlenen aan burgers. De uitgaven van de overheid aan algemeen bestuur als percentage van het bbp zijn verder teruggelopen, tot 4,1 procent in 2019. Dit is ongeveer een procentpunt minder dan aan het begin van de trendperiode in 2013. De trend is rood: minder middelen voor de overheid wordt geduid als negatief voor de brede welvaart. Europees gezien staat Nederland in de onderste regionen van de ranglijst (21^{e} van 24 EU-landen in 2019).

Gebruik betreft in deze context het gebruik van overheidsdiensten en diensten van maatschappelijke organisaties door burgers. Actieve participatie van burgers in de samenleving is essentieel voor het functioneren van een democratie. Een indicator om participatie te meten is de dekkingsgraad van de collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's). De hoogte van deze dekkingsgraad is gelinkt aan het aantal leden van vakbonden, maar ook aan de rechtsgeldigheid van overeenkomsten voor andere bedrijven en werknemers in een sector. Het aandeel van de werknemers dat valt onder een cao daalde trendmatig naar 77,6 procent in 2017; dit was in 2013 nog 85,7 procent. Een meer directe indicator voor actieve participatie is het percentage stemgerechtigden dat gaat stemmen tijdens parlementsverkiezingen. In 2017 was de opkomst 81,9 procent. Bij de laatste verkiezingen, in 2021, kon vanwege de coronamaatregelen niet alleen op 17 maart, maar ook al op 15 en 16 maart gestemd worden. Verder konden 70-plussers hun stem per post uitbrengen. Dit leidde tot een opkomst van 78,7 procent, iets lager dan in 2017, maar iets hoger dan in 2012. Deze uitslag is nog niet zichtbaar in het dashboard, de verkiezingen van 2021 vielen buiten de trendperiode van deze publicatie. Vergeleken met andere Europese landen is de opkomst in Nederland doorgaans hoog. Bij deze vergelijking wordt van alle landen de opkomst in het laatste jaar genomen waarin parlementsverkiezingen plaatsvonden.

Uitkomsten betreffen de kwaliteit van publieke dienstverlening, de openheid en efficiëntie van de overheid en inspraak van burgers. In Europees verband staat Nederland bovenin de ranglijst op al deze aspecten. De hoge notering in de Corruption Perception Index in 2020 – vierde binnen de EU en achtste van de in totaal 180 landen die gemonitord worden – laat zien dat de Nederlandse publieke sector in hoge mate (score 82/100) als vrij van corruptie beschouwd wordt. Wel daalt de Nederlandse score licht en staat de middellangetermijntrend (2013–2020) in het rood.
Als maatstaf voor de efficiëntie van de overheid is gekozen voor het aantal dagen dat minimaal nodig is om legaal een bedrijf te starten. In Nederland is dit teruggebracht naar drie en een halve dag in 2019. Ook hier heeft Nederland een toppositie binnen de EU.

De groene trend die Nederland tot vorig jaar had is veranderd in een stabiele bij twee indicatoren in deze rubriek: kwaliteit van overheidsregelgeving en tijd die nodig is een bedrijf te beginnen.

Beleving betreft hier de vraag of burgers vertrouwen hebben in de overheid. Het vertrouwen in instituties is vergeleken met andere Europese landen groot en neemt trendmatig toe. In 2020 groeide het vertrouwen aanzienlijk: 69,5 procent van de bevolking gaf aan vertrouwen te hebben in de politie, Tweede Kamer en rechters, tegen 63,1 procent in 2019. In 2013, het begin van de trendperiode, was het vertrouwen nog een stuk minder groot: 56 procent.

SDG 17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken

De zeventiende en laatste SDG heeft een wat ander karakter. Het betreft de vorming en het behoud van partnerschappen om daarmee de andere 16 doelstellingen te bereiken. Internationale samenwerking is essentieel om de capaciteit en middelen vrij te maken om de duurzame ontwikkelingsagenda uit te voeren. Dit vereist samenhangend beleid, een coöperatieve omgeving en het aangaan van nieuwe mondiale partnerschappen. Het gaat er bij SDG 17 om welk effect ontwikkelingen in Nederland op andere landen hebben; op basis hiervan worden de kleuren groen, grijs en rood in het dashboard toegekend.

Helaas zijn voor de meeste subdoelen die zijn opgenomen in SDG 17 geen goed meetbare indicatoren voorhanden. Zo is een aantal doelen gericht op de ontwikkeling van beleidsinstrumenten om de duurzame ontwikkeling in andere landen te ondersteunen. Voor deze doelen kan geen indicator in de klassieke zin van het woord worden opgesteld, maar wordt per land eerder aangegeven in hoeverre zulke beleidsinstrumenten al dan niet bestaan. SDG 17 kan dan ook niet op eenzelfde manier worden beschreven als de eerdere SDG's. Het blijft lastig om SDG 17 beter meetbaar te maken. Hier worstelen ook statistische bureaus in andere landen mee. Het is en blijft de wens van het CBS om deze SDG met aanvullende indicatoren beter in kaart te brengen.

Het Nederlandse beleid dekt het grootste deel van SDG 17, maar is – net als dit doel – grotendeels onderdeel van het Nederlandse buitenlandbeleid, in het bijzonder het BHOS-beleid (buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking). Het grootste deel van het beleid is dan ook opgesteld door het ministerie van BZ. Daarnaast zijn er bijdragen van de departementen BZK en FIN. Nederland werkt ook in Europees verband samen om de SDG's te behalen zowel buiten als binnen Europa. Nederland zet in de EU met name in op internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) en beleidscoherentie voor (duurzame) ontwikkeling (CBS, 2021a).

In deze SDG meten we slechts vier indicatoren, voor een klein aantal subdoelen. Er is (nog) geen indeling mogelijk naar middelen en mogelijkheden, gebruik, uitkomsten en beleving. Er is dan ook geen algemeen beeld te geven van de richting waarin deze SDG zich ontwikkelt, en van de internationale positie van Nederland. Daarom geven we hier alleen de beschrijving van trends en posities voor de vier individuele indicatoren afzonderlijk.

SDG 17 Partnerschap om doelstellingen te bereiken

Algemeen

Bij ontwikkelingshulp en overdrachten (lonen en salarissen verdiend door niet-ingezetenen als percentage van het bruto nationaal inkomen), staat Nederland vrij hoog op de EU-ranglijst: 0,6 procent van het Nederlandse bni in 2019 gaat naar ontwikkelingshulp, en overdrachten hebben een waarde van 1,6 procent van het bni in 2019. In tegenstelling tot in het BWT-wiel in figuur 2.4.2 (hoofdstuk 2), krijgen deze indicatoren in het SDG-dashboard wel een welvaartsduiding. De indicatoren worden hier in de context van de SDG-agenda gepresenteerd. Meer uitgaven wordt vanuit dit perspectief geïnterpreteerd als stijgende welvaart in de landen die de hulp of overdrachten ontvangen. Bij het percentage overdrachten past een flinke kanttekening in verband met een aantal meetproblemen. De indicator betreft overdrachten van lonen en salarissen verdiend door niet-ingezetenen. Maar deze cijfers bevatten mogelijk ook geldstromen van particuliere beleggers. Tot de landen met het hoogste percentage overdrachten behoren Luxemburg en, in mindere mate, Malta en Cyprus. Fiscale voordelen kunnen mede van invloed zijn. Verder kunnen niet-ingezetenen die langer dan twaalf maanden in een land wonen moeilijk onderscheiden worden en worden overdrachten via niet-officiële instanties niet gemeten. In hoeverre deze meetproblemen de cijfers beïnvloeden is niet duidelijk, omdat het betaalverkeer per land sterk verschilt.

Bij de totale invoer uit de LDC's is de trend omgeslagen van groen naar grijs, door een daling van de invoer in 2020. De verwachte welvaartseffecten van de handel tussen Nederland en de LDC's zijn naar alle waarschijnlijkheid lager dan voorheen. Wel staat Nederland bovenin de Europese ranglijst. Dit laatste is niet verbazingwekkend omdat Nederland van oudsher intensieve handelsrelaties met deze landen onderhoudt. Wel wordt hierbij aangetekend dat de omvang van de handelsstromen overschat kan zijn doordat ook wederuitvoer in de cijfers is opgenomen. Bij wederuitvoer gaat het om goederen die hier zijn ingevoerd en het land in (vrijwel) onbewerkte staat weer verlaten. Het is vooralsnog technisch heel lastig om deze wederuitvoer uit de totale invoercijfers te filteren.

Er komen steeds meer studenten uit landen buiten de Europese Economische Ruimte (EER, ofwel de 27 EU-lidstaten, Noorwegen, IJsland en Liechtenstein) naar Nederlandse universiteiten. Het aandeel studenten uit landen buiten de EER in het totaal aantal studenten die op 1 oktober voor het eerst staan ingeschreven voor een universitaire bachelor- of masteropleiding is fors toegenomen (groene trend). In 2013 ging het om 7,5 procent, in 2019 was dit al 13,4 procent. De toename van het aantal Engelstalige studieprogramma's en het aantal internationale

studenten wordt beschouwd als gunstig voor de brede welvaart elders in de wereld, uitgaande van kennisoverdracht aan andere landen. De brede welvaartseffecten kunnen daarnaast ook voor Nederland positief zijn: hoogopgeleide buitenlandse studenten die in Nederland blijven en gaan werken zullen bijdragen aan de Nederlandse economie.

4.4 Naar een analyse van samenhangen binnen en tussen SDG's

De 2030-agenda voor de SDG's is bijzonder: deze gaat in op alle relevante welvaartsthema's op sociaal-maatschappelijk, economisch en ecologisch terrein, over de hele wereld. De breedte van de agenda roept echter de vraag op of het mogelijk is alle doelen en targets tegelijkertijd te realiseren. Naast mogelijke synergie-effecten (investeren in één SDG zorgt tevens voor voortgang bij andere SDG's), kunnen er ook afruilrelaties zijn (waarbij progressie op één SDG resulteert in een verslechtering of stilstand op andere). Met nog geen tien jaar te gaan voordat de doelen behaald moeten zijn, is het belangrijk deze samenhangen te identificeren en te benutten (synergieën) dan wel te beperken (afruilen).

In deze paragraaf worden de samenhangen van targets binnen en tussen SDG's in Nederland beschouwd. Dit is een eerste exercitie in hoe deze samenhangen geanalyseerd kunnen worden. Deze paragraaf exploreert kort drie mogelijke invalshoeken: (1) de brug tussen 'hier en nu', 'later' en 'elders' uit hoofdstuk 2. Hier gaat het om de manier waarop de begrippen brede welvaart en SDG's met elkaar samenhangen; (2) een nadere inspectie van de trends per type indicator (middelen en mogelijkheden, gebruik, uitkomsten en beleving); en (3) een kwantitatieve toets van de mate van samenhangen die wijzen op mogelijke synergie- en afruileffecten binnen de SDG-agenda. Het gaat hier om een eerste vingeroefening. In de volgende editie van de Monitor zullen deze samenhangen verder worden uitgewerkt.

Er is al veel gepubliceerd over samenhangen in de SDG-agenda, bijvoorbeeld door de Interlinkages Working Group van de IAEG-SDGs, ingesteld door de VN.[27] De relatie tussen 'hier en nu', 'later' en 'elders' en de SDG-agenda, alsmede de groepering per type indicator zijn gebaseerd op inzichten uit de theoretische literatuur. Voor wat betreft het opsporen van mogelijke synergieën en afruilen wordt gekozen voor een inductieve of empirische aanpak. Door middel van statistische analyse wordt gekeken welke reeksen statistische samenhang vertonen. Statistische verbanden impliceren echter niet noodzakelijkerwijze een onderliggend causaal verband. Kwantitatieve analyses hebben wel het voordeel dat ze kunnen aangeven hoe onderlinge verbanden tussen de SDG-targets door de tijd heen kunnen veranderen.

Het CBS en ook de drie Planbureaus (PBL, SCP en CPB), elk conform hun wettelijke taak en expertise, streven ernaar analyses van samenhangen in de komende jaren uit te werken voor Nederland.

Een brug tussen brede welvaart 'hier en nu', 'later' en 'elders' en de SDG-agenda

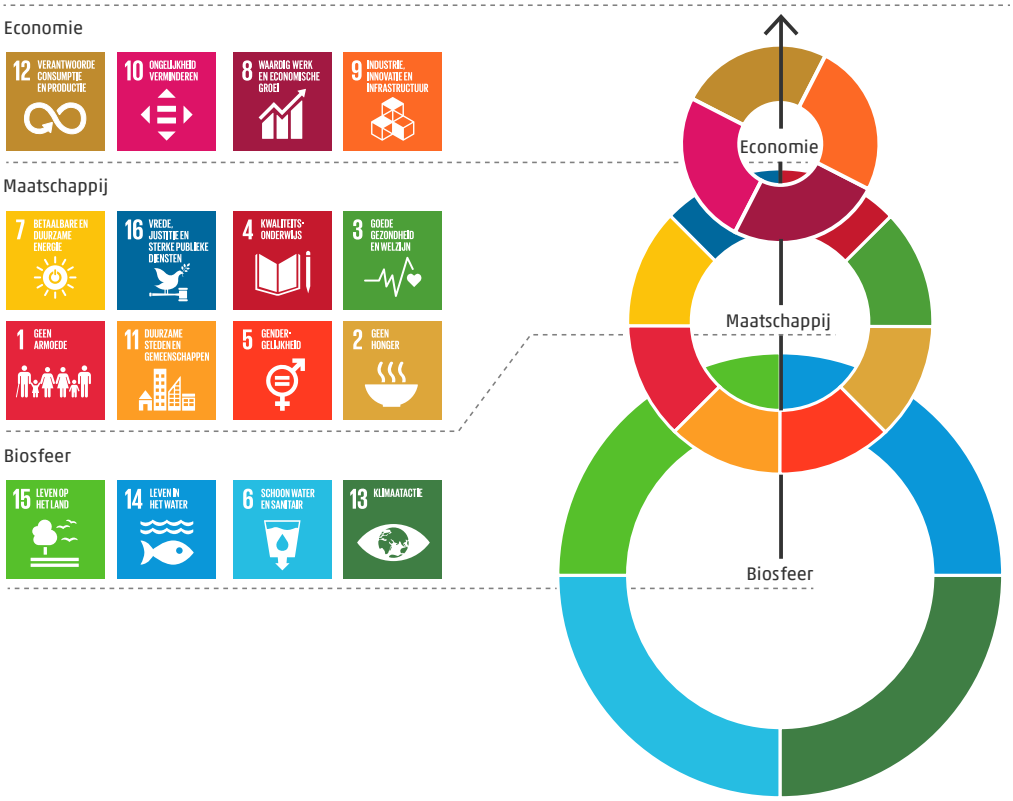
Hoofdstuk 2 behandelt brede welvaart vanuit de dimensies 'hier en nu', 'later', en 'elders'. De pijlers van elke dimensie in het CES-raamwerk zijn economie, maatschappij en ecologie. Deze drie pijlers slaan een brug van het CES-raamwerk naar de SDG-agenda. De afzonderlijke SDG's kunnen namelijk ondergebracht worden bij een van de pijlers. Hierdoor worden ze uiteindelijk met elkaar verbonden en kunnen hun mogelijke onderlinge synergieën en afruilen onderzocht worden. Waar de benadering in hoofdstuk 2 een algemene was die brede welvaart beschrijft die inclusief en duurzaam is 'hier en nu', 'later' en 'elders', wordt deze in de SDG-agenda vertaald in

concrete doelstellingen. Dit geeft beleidsmakers concrete handvatten. De twee benaderingen kunnen elkaar dan ook in belangrijke mate versterken.

Zoals figuur 4.4.1 laat zien, hebben de drie pijlers een duidelijke relatie met de SDG-agenda. Hierbij laten we SDG 17 (partnerschappen) buiten beschouwing. Deze SDG heeft relevantie voor de gehele SDG-agenda en is erop gericht om de diverse SDG-activiteiten wereldwijd te coördineren.

De biosfeer, de basis van alle activiteiten, is de dominante pijler onder SDG's 6, 13, 14 en 15. Water, klimaat, en het natuurlijke leven op het land en in de zee vormen dan ook de hele ecologie (biosfeer). Daarbovenop komt de maatschappijpijler, die raakvlakken heeft met acht SDG's. Alle sociale thema's vallen hieronder: inkomen, voeding, gezondheid, onderwijs, emancipatie, veiligheid, leefomgeving, en energietransitie (SDG 7, betaalbare en duurzame energie, wordt in de internationale literatuur onder de noemer 'samenleving' geplaatst. Het CBS volgt deze indeling, hoewel SDG 7 uiteraard ook grote betekenis heeft voor de pijler 'biosfeer'). De bovenste laag of pijler is de economie, voor SDG's 8–12, met economie en werk, duurzame productie en consumptie, en financiële houdbaarheid. Hierbij is het belangrijk dat een economie die gericht is op brede welvaart op een goede manier geworteld is in de samenleving ('leave no-one behind') en de biosfeer (de planetaire grenzen respecterend).

4.4.1 Koppeling van de SDG's aan enkele overkoepelende brede-welvaartthema's

Deze indeling kan aanleiding geven tot discussie over waarom een bepaalde SDG gestut wordt door die specifieke pijler, en niet door een andere. Dit zegt echter ook meteen iets over samenhangen tussen SDG's. Een paar voorbeelden:

– SDG 2 zou bij de economiepijler kunnen staan, of zelfs bij ecologie. Het zwaartepunt van het dashboard ligt voor Nederland namelijk bij indicatoren voor landbouw en de duurzaamheid daarvan. Landbouwactiviteiten hebben effect op klimaat, leefomgeving en economie.

daarvan. Landbouwactiviteiten hebben effect op klimaat, leefomgeving en economie. In Nederland is er nauwelijks honger, eerder problemen met gezonde voeding en leefstijl.
- SDG 7 focust op de energietransitie, en de betaalbaarheid hiervan heeft invloed op de maatschappij. Maar het wordt ook bepaald door hoe de economie zich ontwikkelt. En de energietransitie is nauw verbonden met SDG 13, klimaatactie, die in figuur 4.4.1 onder de pijler biosfeer valt.
- SDG 10 is in dit hoofdstuk voor de Nederlandse beleidscontext gesplitst in twee dashboards, 10.1 voor sociale inclusie, en 10.2 voor financiële houdbaarheid. Bij SDG 10.1 kan verondersteld worden dat dit vooral bij de maatschappijpijler hoort. Maar ook hier kan de link met economie niet genegeerd worden, net als bij SDG 1 (armoede).

Trends per type indicator nader bekeken

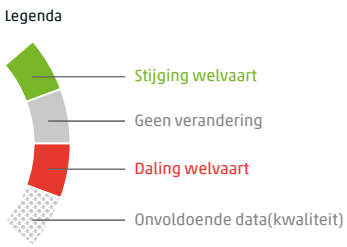
Eerder in dit hoofdstuk werden de SDG-indicatoren per dashboard naar type ingedeeld. Ze zijn gegroepeerd naar middelen die worden ingezet en bestaande mogelijkheden, het gebruik daarvan, uitkomsten, en de beleving daarvan door burgers. Deze indeling is gebaseerd op theoretische literatuur, in het bijzonder de combinatie van concepten uit beleidsontwikkeling en beleidsevaluatie met de pijlers onder het CES-meetsysteem. Zoals eerder genoteerd, kan er bij sommige indicatoren aanleiding zijn tot discussie over de effecten ervan op de brede welvaart, vooral bij middelen en mogelijkheden. Dit kan echter alleen worden bepaald in het beleidsdebat. De selectie van indicatoren naar type is niet gebaseerd op een causaal model van het betreffende thema. De selectie geeft alleen een gebalanceerd (en beknopt) overzicht van de basisinformatie over een thema.

Het SDG-raamwerk gaat ervan uit dat het beleidsdebat al deze aspecten (middelen, mogelijkheden, gebruik, uitkomsten en beleving) in samenhang beziet, en niet opzichzelfstaand. Zo kunnen mogelijke relaties tussen de verschillende groepen indicatoren in een SDG, en soms ook tussen SDG's, makkelijker gesignaleerd worden. Als een groep indicatoren van een bepaald type door de tijd consequent in dezelfde richting – of juist in tegengestelde richting – beweegt als een andere groep of type indicatoren, kan dit een indicatie zijn van een samenhang binnen of tussen SDG's. De volgende subparagraaf zet een kleine stap verder en probeert te kwantificeren of er inderdaad statistische verbanden aan te tonen zijn. Dit alles als startpunt voor nader onderzoek of dit daadwerkelijk ook het geval is en of er een causaal verband zou kunnen zijn.

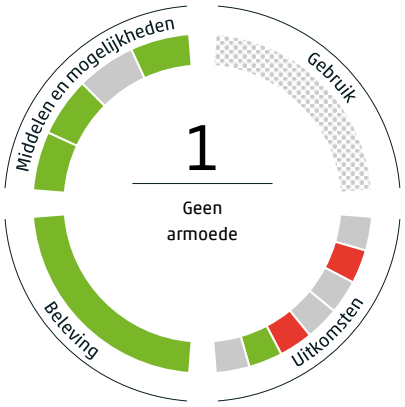
Figuur 4.4.2 geeft een overzicht per SDG van de trends van alle gemeten indicatoren naar type indicator. Aan de hand van enkele voorbeelden wordt hieronder toegelicht hoe deze figuur gelezen kan worden.

Hoe kunnen de wielen in figuur 4.4.2 gelezen worden? In figuur 4.1.1 (paragraaf 4.1) zijn de trendkleuren per hele SDG samengevat. Dit is gebaseerd op de trendkleuren per type of groep indicatoren binnen een SDG-dashboard, wat kan leiden tot een meer divers beeld. Enkele voorbeelden:
- Relatief veel trends van SDG 6 kleuren groen volgens de samenvatting in paragraaf 4.1. Het wiel van SDG 6 in figuur 4.4.2 laat zien dat dit vooral komt door de indicatoren voor middelen en mogelijkheden en gebruik. Maar een aantal uitkomstindicatoren kleuren rood. Of hier sprake is van mogelijke disbalans zou onderzocht kunnen worden. Voor deze SDG zijn er bij de belevingsindicator niet genoeg datapunten beschikbaar om een trend te kunnen berekenen.
- Bij SDG 9 dashboard 1 (infrastructuur en mobiliteit) valt op dat het beeld heel gemengd is. Alle typen indicatoren kennen rode, groene of neutrale trends.
- Bij SDG 15 (leven op het land) valt op dat de middelen en mogelijkheden veelal afnemen. Bij gebruik is er een indicator die trendmatig toeneemt (groen). Daarentegen zijn de uitkomstindicatoren neutraal tot negatief.
- Bij SDG 16 dashboard 2 (instituties) zijn middelen en mogelijkheden, gebruik en uitkomsten veelal rood tot neutraal, terwijl de subjectieve beleving een groene trend heeft.

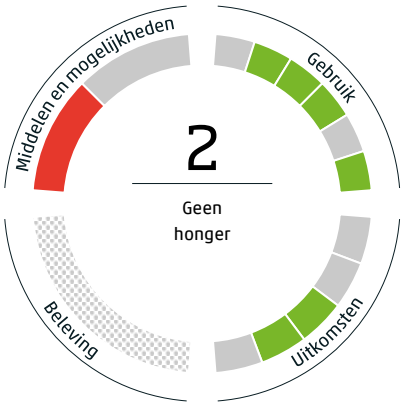
4.4.2 Trends van gemeten indicatoren per SDG^{plus} naar type indicator

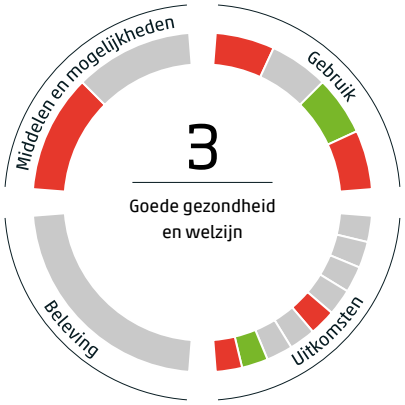
1. Geen armoede

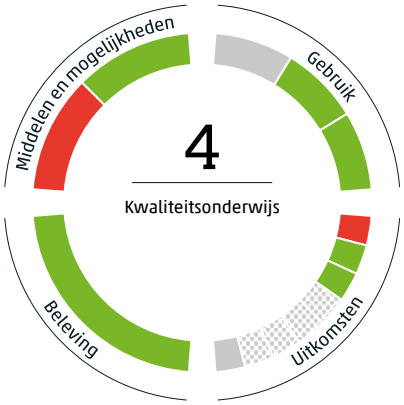
2. Geen honger

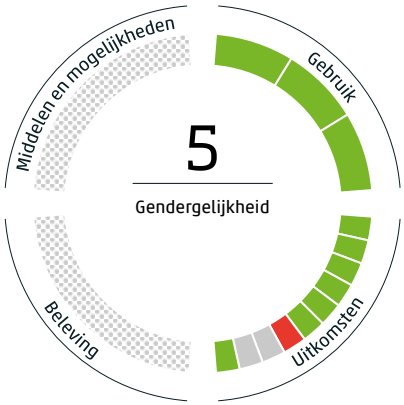
3. Goede gezondheid en welzijn

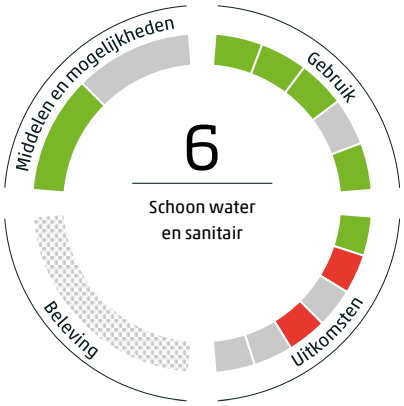
4. Kwaliteitsonderwijs

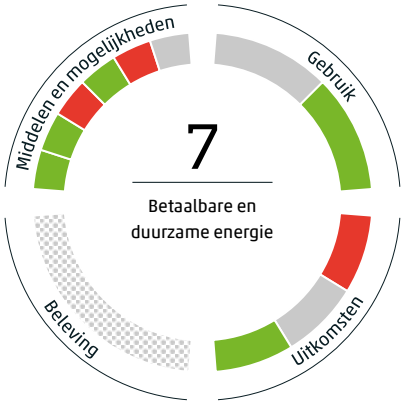
5. Gendergelijkheid

6. Schoon water en sanitair

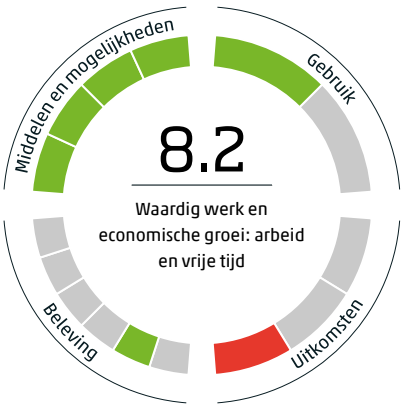
7. Betaalbare en duurzame energie

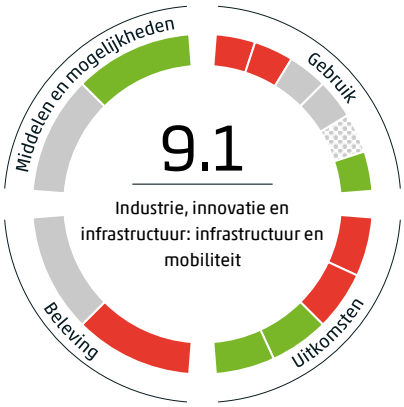
8.1. Waardig werk en economische groei: economie en productiefactoren

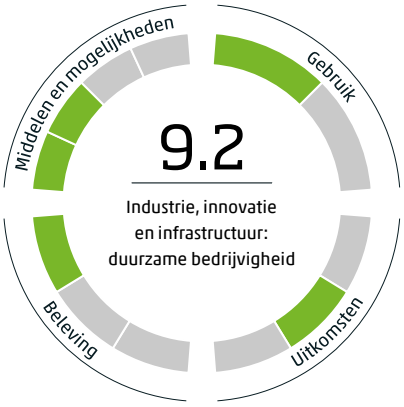
8.2. Waardig werk en economische groei: arbeid en vrije tijd

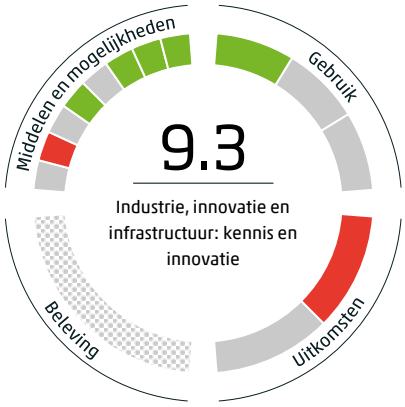
9.1. Industrie, innovatie en infrastructuur: infrastructuur en mobiliteit

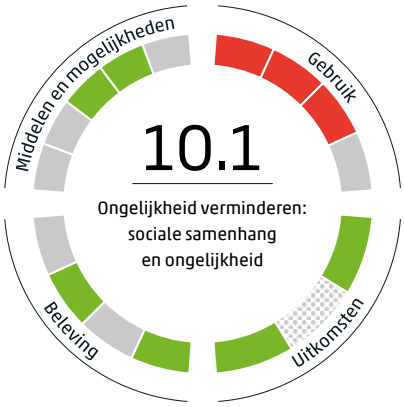
9.2. Industrie, innovatie en infrastructuur: duurzame bedrijvigheid

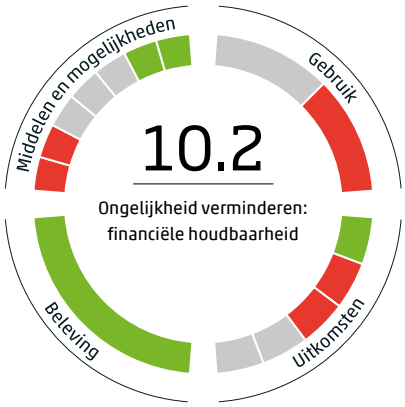
9.3. Industrie, innovatie en infrastructuur: kennis en innovatie

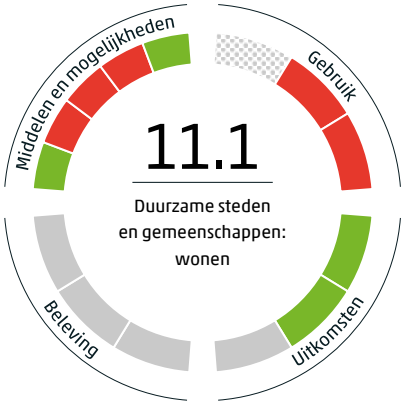
10.1. Ongelijkheid verminderen: sociale samenhang en ongelijkheid

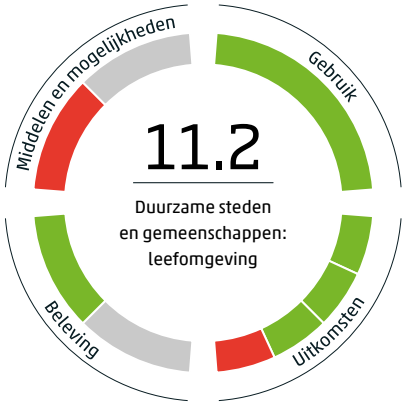
10.2. Ongelijkheid verminderen: financiële houdbaarheid

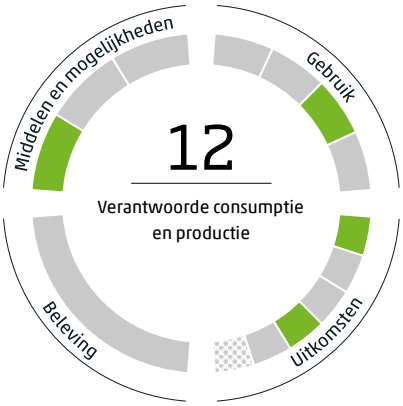
11.1. Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

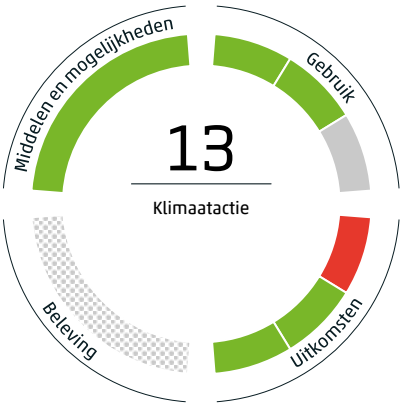
11.2. Duurzame steden en gemeenschappen: leefomgeving

12. Verantwoorde consumptie en productie

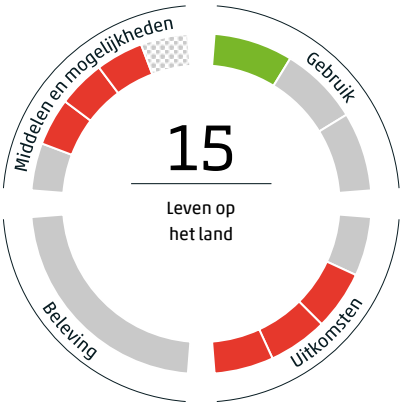
13. Klimaatactie

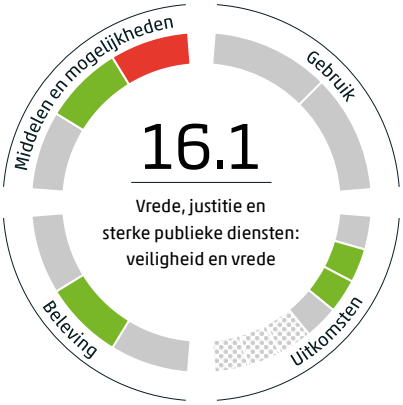
14. Leven in het water

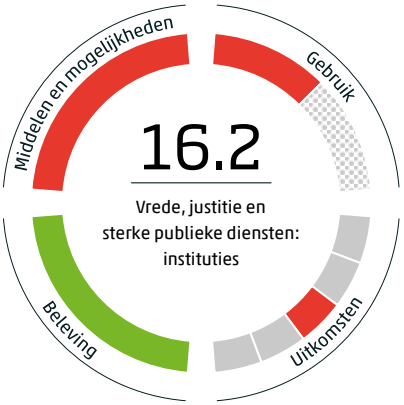
15. Leven op het land

16.1. Vrede, justitie en sterke publieke diensten: veiligheid en vrede

16.2. Vrede, justitie en sterke publieke diensten: instituties

17. Partnerschap om doelstellingen te bereiken

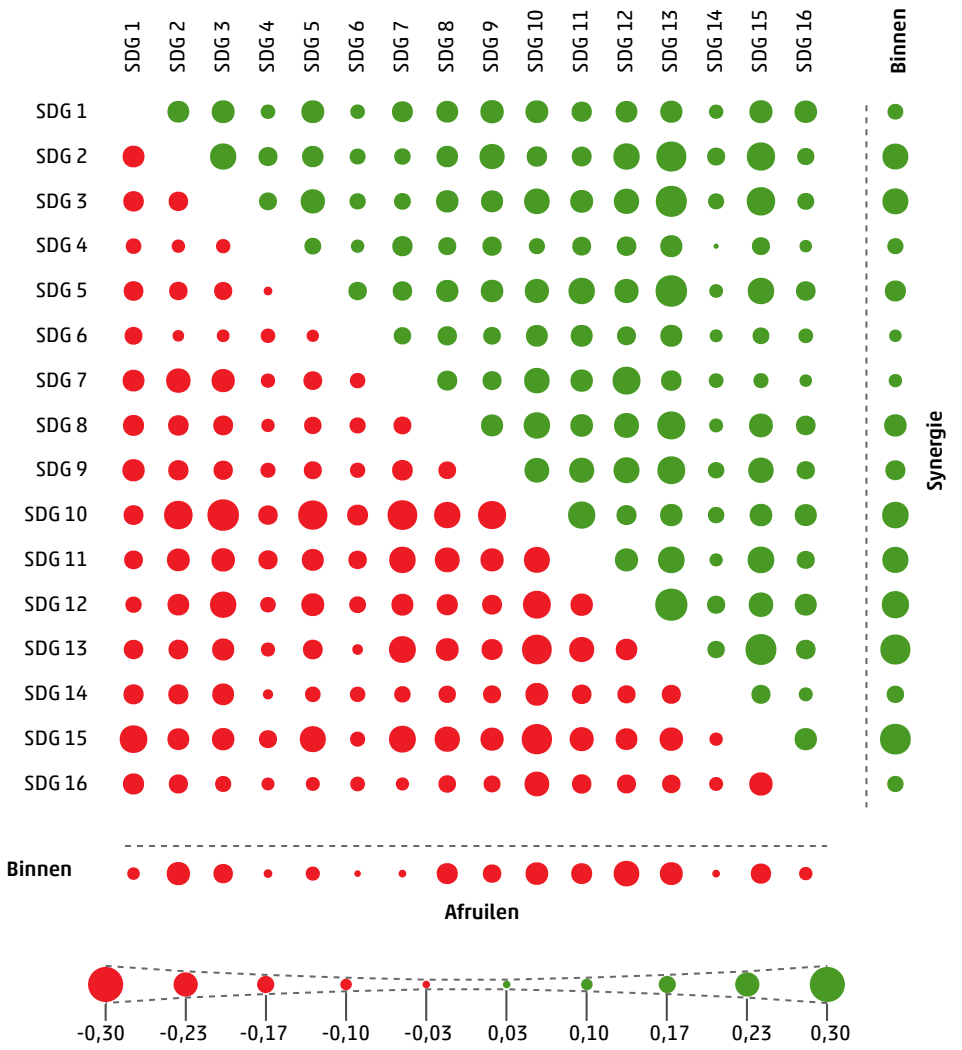
Kwantitatieve analyse van mogelijke samenhangen tussen en binnen SDG's

Samenhangen binnen en tussen SDG's kunnen ook geanalyseerd worden vanuit een inductieve of empirische benadering. Het CBS heeft begin 2021 een eerste aanzet gedaan om voor de Nederlandse situatie de belangrijkste SDG-combinaties van synergiën en afruilen te kwantificeren (CBS, 2021a). Deze statistische informatie kan beleidsmakers helpen om dreigende afruilen te voorkomen. Zo laat empirisch onderzoek zien dat wanneer targets zich door de tijd heen minder gelijk ontwikkelen, dit uiteindelijk kan leiden tot een situatie van afruilen. Door meer inzicht te krijgen in de mate waarin de onderdelen van de SDG-agenda met elkaar samenhangen, kan het transitieproces richting de 2030-doelen beter worden vormgegeven.

Op basis van de beschikbare tijdreeksen voor de SDG-indicatoren heeft het CBS een kwantitatieve toets uitgevoerd om na te gaan welke tijdreeksen in de Nederlandse situatie sterk met elkaar correleren. De resultaten die worden gepresenteerd zijn experimenteel en dus nog voorlopig van aard. Het CBS wil hier graag verder onderzoek naar verrichten, en investeren in methodologische verbeteringen. De nu gehanteerde methode is echter internationaal gangbaar, namelijk de Engle-Granger Two-Step co-integratietoets. Met deze co-integratietoets is onderzocht of twee tijdreeksen eenzelfde onderliggende trendmatige ontwikkeling hebben. De toets levert een p-waarde op. Hoe dichter 1–p bij 1 komt, hoe sterker de gelijkenis is in de bewegingen van de trend. Een waarde van meer dan 0,95 (dus een p-waarde van minder dan 0,05) wordt gezien als een zeer sterk (statistisch significant) verband. We veronderstellen hier dat er sprake is van verwachte of mogelijke synergie of afruil bij een waarde (1–p) van 0,90 of hoger.

Figuur 4.4.3 geeft schematisch de uitkomsten van deze statistische analyse weer. De figuur presenteert alleen de relaties die statistisch significant bleken te zijn (dus met p gelijk aan of kleiner dan 0,10). De onderste rij en de rechterkolom in de figuur geven aan in hoeverre er sprake is van mogelijke synergieën en afruilen *binnen* één SDG. Het grote blok geeft verwachte verknopingen *tussen* SDG's aan. Rode bolletjes geven mogelijke afruileffecten aan. Voortgang bij de ene target of SDG betekent achteruitgang of stilstand bij de andere target of SDG. De groene bolletjes wijzen op mogelijke synergieën met andere targets, of andere SDG's. De omvang van de bolletjes geeft aan of het effect relatief groot of klein is, en afgaande op de omvang van de bolletjes en hun kleur wordt zichtbaar waar de grootste potentiële synergieën en afruilen liggen.

4.4.3 Mate van synergieën en afruilen binnen en tussen de 17 SDG's in statistisch significante relaties [a)]

a) Statistische significantie ($p \geq 0,1$) op basis van Engle-Granger coïntegratietoets voor de mate van samenhang tussen tijdreeksen.

Bij een aantal SDG's lijkt er soms sprake van targets binnen eenzelfde SDG die onderling strijdig zijn, en van waaruit afruileffecten ontstaan. Dit is vooral het geval binnen SDG 12. De grootste mogelijke synergie-effecten binnen SDG's treden naar alle waarschijnlijkheid op bij SDG's 13 en 15, en in iets minder sterke mate bij SDG's 2, 3, 10, 11 en 12.
Onderstaande twee figuren geven aan tussen welke SDG's de grootste synergieën dan wel afruileffecten mogen worden verwacht.

4.4.4 Tien SDG-combinaties met de meeste potentiële synergie-effecten

4.4.5 Tien SDG-combinaties met de meeste potentiële afruileffecten

Deze eerste voorlopige resultaten suggereren dat vooral voortgang op SDG 13 (klimaatactie) mogelijk positieve effecten heeft op andere SDG's en vice versa (SDG 13 maakt onderdeel uit van zes van de tien SDG-combinaties in de top 10 van sterkste potentiële synergie-effecten).
In Nederland vormen de energietransitie en het terugbrengen van de broeikasgasuitstoot belangrijke speerpunten van beleid. Het is dan ook te verwachten dat bij de belangrijkste synergieën voor Nederland vooral SDG 13 naar voren komt. Daarnaast is het verheugend om te zien dat op deze belangrijke beleidsterreinen, armoedebestrijding in vooral de armere landen en klimaatactie specifiek in Nederland, voortgang wordt geboekt die in ieder geval statistisch samenhangt met de voortgang op andere SDG's.

Bij de top 10 van mogelijke afruileffecten domineert SDG 10 (ongelijkheid verminderen): in liefst negen van de tien gevallen is SDG 10 onderdeel van deze lijst. Dit suggereert dat voortgang op de andere SDG's een negatief effect heeft op SDG 10 (en vice versa).

Met nadruk wordt erop gewezen dat het hier om voorlopige onderzoeksresultaten gaat, en dat het gaat om het blootleggen van *statistische* verbanden; de resultaten kunnen een aanwijzing geven van de mogelijke synergieën en afruilen. Pas wanneer op basis van vervolgonderzoek kan worden aangegeven dat er ook duidelijk sprake is van *causale* verbanden kan er daadwerkelijk van synergieën of afruilen worden gesproken. In hun onderzoek naar brede welvaart zullen de drie Planbureaus (CPB, PBL en SCP) deze thematiek ook verder onder de loep nemen.

Literatuur

CBS, 2016, *Meten van SDG's : een eerste beeld voor Nederland.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2021a, *Vijf jaar implementatie SDG's in Nederland, 2016–2020.* Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CBS, 2021b, *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2021*: een toelichting. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, Heerlen, Bonaire.

1 https://www.vno-ncw.nl/nieuws/ondernemersverenigingen-nieuw-rijnlands-model-met-brede-welvaart-als-kompas
2 Voorheen EU-28; het Verenigd Koninkrijk (VK) heeft de EU op 31 januari 2020 verlaten.
3 Indicatoren uitgedrukt in constante prijzen geven de volume-ontwikkeling weer, hier is gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling volgens de consumentenprijsindex. Ook is er gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens (standaardisatie).
4 Bij het gebruik van de mediaan past de kanttekening dat de helft van de bevolking de koopkracht minder zag toenemen of mogelijk zelfs zag dalen.
5 Eurostat berekent dit risico op basis van het inkomen van de huishoudens in 2019.
6 Het gaat hier om de door Eurostat gehanteerde Europese armoedegrens, die ligt bij 60 procent van het mediane inkomen en niet om de door het CBS gehanteerde criteria (lage-inkomensgrens en beleidsmatig minimum).
7 https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/diabetes-mellitus/cijfers-context/ziektelast
8 Het gaat daarbij om langdurige beperkingen, vanwege gezondheidsproblemen, in activiteiten die mensen gewoonlijk doen. Dat wordt de Global Activity Limitations Indicator (GALI) genoemd.
9 Zie voor dit thema ook de Emancipatiemonitor van het CBS: https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2020/50/emancipatiemonitor-2020
10 Het gaat daarbij om langdurige beperkingen, vanwege gezondheidsproblemen, in activiteiten die mensen gewoonlijk doen. Dat wordt de Global Activity Limitations Indicator (GALI) genoemd.
11 https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/11/01/integraal-nationaal-energie-en-klimaatplan
12 https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/sde/feiten-en-cijfers-sde-algemeen
13 Maatschappelijke effecten van alternatieven voor gasproductie uit het Groningenveld - CE Delft
14 https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/12/13/kamerbrief-over-groeistrategie-voor-nederland-op-de-lange-termijn
15 https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/06/07/schets-mobiliteit-naar-2040
16 https://www.denationaleomgevingsvisie.nl/default.aspx
17 https://www.rijkswaterstaat.nl/nieuws/archief/2021/03/aantal-files-vorig-jaar-met-681-procent-afgenomen
18 https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2020/10/26/rapportage-rijkswegennet-t2-2020/rapportage-rijkswegennet-t2-2020.pdf
19 Zie ook Materiële welvaart in Nederland 2020
20 Het betreft het oordeel van personen van 15 en ouder over de stelling: 'Mensen uit andere landen die hier zijn komen wonen maken het land een slechtere of een betere plaats om te wonen', te beoordelen van 0 (slechtere plek om te wonen) tot 10 (betere plek om te wonen). Een positief oordeel is een score van 7 en hoger.
21 Meetellen van pensioenvermogen vermindert ook de vermogensongelijkheid, zo blijkt uit CBS-analyse.
22 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/04/ruim-69-duizend-nieuwbouwwoningen-in-2020
23 https://www.afvalcirculair.nl/onderwerpen/beleid-circulaire/rijksbreed-programma/
24 Zie Compendium voor de leefomgeving
25 https://www.nationaalrapporteur.nl/publicaties/rapporten/2020/10/16/slachtoffermonitor-mensenhandel-2015-2019
26 https://www.rutgers.nl/producten/seks-onder-je-25e-2017
27 Zie https://unstats.un.org/sdgs/files/Working-Group-ToR--Interlinkages.pdf

Afkortingen

%pt	procentpunt
aiq	arbeidsinkomensquote
aow	pensioenuitkering op grond van de Algemene Ouderdomswet
bbp	bruto binnenlands product
BHOS	buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking
BMI	body mass index
bni	bruto nationaal inkomen
BWT	brede-welvaarttrends
BZ	ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CES	Conference of European Statisticians
CH4	methaan (broeikasgas)
CO_2	kooldioxide (broeikasgas)
COPD	chronic obstructive pulmonary disease
COVID-19	besmettelijke ziekte die wordt veroorzaakt door het coronavirus SARSCoV-2
CPB	Centraal Planbureau
EC	Europese Commissie
EER	Europese Economische Ruimte
EMU	Europese Economische en Monetaire Unie
ETS	Emissions Trading System
EU	Europese Unie
EU2020	langetermijnstrategie van de Europese Unie
EU-27	27 lidstaten van de Europese Unie
EZK	ministerie van Economische Zaken en Klimaat
FIN	ministerie van Financiën
GALI	Global Activity Limitation Index
ha	hectare
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
HICP	Harmonised Index of Consumer Prices
ICT	informatie- en communicatietechnologie
IenW	ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
IMVO	internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
ISCED	International Standard Classification of Education
JenV	ministerie van Justitie en Veiligheid
kg	kilogram
LDC's	least developed countries
LNV	ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LPI	Living Planet Index
m^2	vierkante meter
m^3	kubieke meter

mbo-1	middelbaar beroepsonderwijs niveau 1
mbo-2	middelbaar beroepsonderwijs niveau 2
mbo-3	middelbaar beroepsonderwijs niveau 3
mbo-4	middelbaar beroepsonderwijs niveau 4
mkb	midden- en kleinbedrijf
mln	miljoen
Mton	megaton
mvo	maatschappelijk verantwoord ondernemen
N_2O	distikstof(mono)oxide (broeikasgas)
NEA	Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden
NL	Nederland
NNN	Natuur Netwerk Nederland
NOW	Tijdelijke Noodmaatregel voor Overbrugging voor Werkgelegenheid
OCW	ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
PCT	Patent Cooperation Treaty
PFAS	poly- en perfluoralkylstoffen
PIAAC	Programme for the International Assessment of Adult Competencies
PISA	Programme for International Student Assessment
PJ	Petajoule
$PM_{2,5}$	fijnstofdeeltjes tot 2,5 micrometer in omvang
PWI	Persoonlijke Welzijnsindex
R&D	research and development
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SDG	Sustainable Development Goal
SZW	ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TNO	Nederlandse organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
TONK	Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten
TOZO	Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandige Ondernemers
UN	United Nations
UNECE	United nations Economic Commission for Europe
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VN	Verenigde Naties
vte	voltijdsequivalent
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
VWS	ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport
WCED	World Commission on Environment and Development
WHO	World Health Organization
wo	wetenschappelijk onderwijs
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
zzp'er	zelfstandige zonder personeel